FORSTERKET | FORBEDRET | FORNYET | FORMIDLING

SLUTTRAPPORT FRA FORPROSJEKT TRANDUM25

STIFTELSEN
TRANDUM

TRANDUMINSTITUTTET

Sluttrapport fra forprosjektet, 2021–22

ARENA TRANDUM, 28.02.2002

Sluttrapporten fra forprosjektet til 'Trandum25', gjennomført av Stiftelsen Trandum / Tranduminstituttet på oppdrag fra Ullensaker kommune, er todelt:

I: TILNÆRMING – som beskriver den konseptuelle innretting
II: ANBEFALING – som konkluderer med et opplegg for hovedprosjekt

Oppsummering

Utgangspunktet for og konklusjonen på forprosjektet er en fornyet og forsterket formidling av historien om henrettelsene – og historiene til de henrettede – i Trandumskogen; som må løftes ut av en nær kollektiv glemsel.

TILNÆRMING

Stiftelsen Trandum tilnærmer seg formidlingen fra to komplementære kanter:

1) Den *immaterielle* delen som består av en nødvendig forbedret dokumentasjon av hendelsene og en langt bedre distribusjon av kunnskapen om henrettelsene i Trandumskogen og de bakenforliggende årsaker.
2) Den *materielle* delen som tilrettelegger for formidling gjennom ny eller forbedret infrastruktur i det krigshistoriske minnelandskapet, med Trandumskogen og relaterte deler av Trandum leir, med Dødsveien.

Tilsvarende er tilnærmingen til selve kunnskapsformidlingen todelt, med én *analog* (fysisk) og én *digital* (virtuell) dimensjon, der det særlig er behov for å bygge opp en digital plattform, som samtidig underbygger fysiske besøk til minnelandskapet.

VURDERING

Stiftelsen Trandum vurderer verdien av anbefalte tiltak som grovt sett todelt:

1) Formidlingen skal *minnes* de som ble frarøvet livet i Trandumskogen, for sin innsats for demokrati, og mot diktatur.
2) Formidlingen skal *minne* om de universelle verdier kampen mot nazismen sto om, og som var tapt under okkupasjonen.

Den overordnede vurdering er at det er nødvendig, og fullt ut mulig, å reetablere henrettelsene i Trandumskogen som del av det nasjonale, kollektive krigshistoriske minnet; samt at potensialet i (kunnskaps- og bevisstgjøringsverdien av) Trandumskogens historie er svært stor, også i en aktuell, universell samtidsproblematikk.

ANBEFALING

Stiftelsen Trandum anbefaler et hovedprosjekt med følende innretting:

- Stiftelsen Trandum anbefaler, i tråd med oppdraget og forprosjektets innledende tilnærming, etablering av et sammensatt hovedprosjekt for perioden 2022–2025.
- Hovedprosjektet anbefales designet med én materiell og én immateriell del, med en serie tiltak. Det anbefales særlig å styrke den digitale formidlingen, for å nå ut.
- Det anbefales å løfte fram de 194 ofrene (individene) som et formidlingsmessig hovedgrep. Det krever videre dokumentasjon, og åpner for lokalt engasjement.

INNHOLD

I TILNÆRMING 2
1 Bakgrunn 3
2 Prosess 3
2.1 Arbeidet 3
2.2 Hogsten 3
2.3 Fredningen 3
3 Målsetting 4
4 Innretting 4
4.1 Historieformidling 4
4.2 Historieforvaltning 4
4.3 Historiefortolkning 4
5 Trandum 5
5.1 Én krigshistorie 5
5.2 Ett minnelandskap 5
5.3 Én formidling 5
6 Forvaltning 6
6.1 Henrettelsene 6
6.2 Diktaturet 6
6.3 Demokratiet 7
6.4 Motstanden 7
6.5 Dilemmaene 7
6.6 Monumentet 7
7 Formidling 8
7.1 Utfordringen 8
7.2 Muligheten 8
7.3 Veivalgene 9
7.4 Tydeliggjøring 9
7.5 De 194 11
7.6 Den enkelte 12
7.7 De henrettede 13
7.8 Rettsstaten 13
7.9 Grunnloven 13
7.10 Oppsummering 13
8 Målgrupper 16
8.1 Geografisk 16
8.2 Demografisk 16
8.3 Tematisk 16
9 Midler 17
9.1 Fortelling 17
9.2 Plattformer 17
9.3 Markedsføring 18
9.4 Innsamling 18
9.5 Engasjering 19
9.6 Besøksopplegg 19
9.7 Pedagogikk 20
9.8 Nettverk 21
II ANBEFALING 22
10 Hovedprosjektet 22
10.1 Historie 23
10.2 Løsningsprioritering 23
11 Enkelttiltak 24
11.1 Prioriteringer 23
11.2 Anbefalinger 24
12 Gjennomføring 25
12.1 Organisering 25
12.2 Finansiering 25
12.3 Plan 27
12.4 Overgangen 28
12.5 Sparebanktilskuddet 28
VEDLEGG

I TILNÆRMING

I første del av forprosjektrapporten gjennomgås *tilnærmingen* og innrettingen som er lagt til grunn for *anbefalingene* i del to.

Utgangspunktet er gitt i oppdraget, med føringer fra søknad til og tildeling fra Kulturdepartementet. Det vesentligste her, er at forprosjektet skal legge opp til tiltak i et påfølgende hovedprosjekt – og at innsatsen handler om formidling:

Formidling av de krigshistoriske hendelser i Trandumskogen, og henrettelsen av 194 personer her, 1941–44, om de omkringliggende forutsetninger; politiske, militære og fysiske.

Med utgangspunkt i den dels kjente, men mangelfullt dokumenterte historien – og ikke minst: historiene til de enkelte ofrene, så vel som bødlene – er det lagt opp til at kunnskapsbasen må styrkes for at formidlingen skal forbedres, og effekten forsterkes.

Formidlingstilnærmingen er gitt to dimensjoner:
– De fysiske (materielle) formidlingsarenaer
– Det historiske (immaterielle) formidlingsinnholdet

1. Bakgrunn

Kulturdepartementet innvilget 15. desember 2020 Ullensaker kommunes søknad om tilskudd til *forprosjektering av formidlingstiltak* i Trandumskogen, knyttet til henrettelsene der under krigen, og dens sentrale plass i fortellingen om andre verdenskrig i Norge, og dets nasjonale symbol- og identitetsverdi.

Tildelingen var foranlediget av en interpellasjon i Stortinget 17. november 2020, fremmet av representant Himanshu Gulati (Frp) etter initiativ av Øvre Romerike Forsvarsforening, med henstilling fra et samlet storting til regjeringa. Utgangspunkt var behov foren oppgradering av fasilitetene ved monumentet, og en forsterket formidling av denne del av den nasjonale krigshistorien.

https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Interpellasjoner/Interpellasjon/?qid=81992

Ullensaker kommune vektla i søknaden at retterstedet Trandumskogen må behandles som del av et større kulturmiljø (ut over de fredede områder og instillasjoner), inkl. Trandum militærleir og den sk. Russerleiren, med vekt på fornyet formidling av Trandumskogens samlede krigshistorie.

2. Prosess

Ullensaker kommune (UK) og Stiftelsen Trandum (ST) inngikk i 2018 en intensjonsavtale om samarbeid. Den ble etterfulgt av en samarbeidsavtale som bl.a. favner historiekunnskap og kompetanseutvikling, i mai 2021.

ULLENSAKER KOMMUNE

2.1 ARBEIDET

UK inngikk 20.05.2021 en avtale med ST om at stiftelsen utfører forprosjektet på oppdrag. Det ble opprettet en styringsgruppe mellom UK og ST, samt en referansegruppe med deltakelse også fra Øvre Romerike Forsvarsforening og Ullensaker museum. Forsvarsbygg og Viken fylkeskommune har deltatt i samarbeidsmøter.

Oppdraget er løst av ST ved hjelp av egne krefter forsterket med innleid kompetanse, i tråd med UKs søknad til Kulturdepartementet. Prosessen ble drevet på basis av innledende hypoteser, og med sikte på et hovedprosjekt, også det i tråd med søknad/tildeling, for perioden 2022–25.

2.2 HOGSTEN

Forsvarsbyggs utillatelige rasering av den fredede Trandumskogen i mai 2021 innvirket sterkt på forprosjektet; dels ved at premissene ble vesentlig endret, dels ved at ST som sentral aktør måtte bistå i håndteringen av situasjonen. ST har, sammen med UK, deretter vært i løpende dialog med Forsvarsbygg, inkl. med tanke på en forsterkning av forprosjektet, jf. pkt. 12.4.

2.3 FREDNINGEN

Riksantikvarens fredning av Trandumskogen, stridsvognskytebanen og minnestedet med monumentet, i mai 2020, er et premiss for arbeidet. Vedtaket gir føringer for hva Trandum skal betraktes som, og hva som kan tillates av tiltak i de fredede områdene. ST har her stått i dialog med Viken fylkeskommune, som forvalter av fredningsbestemmelsene.

3. Målsetting

Utgangspunktet for og målsettingen med forprosjektet er å identifisere grep for å forbedre og forsterke formidling – fra og om Trandumskogen og de her henrettede – gjennom et påfølgende hovedprosjekt bestående av et sett tiltak, ref. pkt. 10.

3.1 PROSJEKTMÅL

Definert mål for *forprosjektet* har vært å levere en konkret anbefaling om et realiserbart hovedprosjekt basert på fastsatt målbilde (jf. pkt. 3.2), i tråd med oppdragets intensjon og innretting, ref. pkt. 4.

3.2 MÅLBILDE

Formulert målbilde for *hovedprosjektet* er som vist til høyre. Målbildet er delt i materielle leveranser og en immateriell ramme:

MATERIELL DIMENSJON

Trandum skal utvikles som en nasjonal arena for å formidle historie og minnes hendelsene og hedre ofrene i Trandumskogen. I dette ligger både fysiske og digitale løsninger, jf. særlig pkt. 5 og 9.2

IMMATERIELL DIMENSJON

Trandum skal utvikles som et nasjonalt merke (brand) for å styrke grunnlaget for formidling av historien og problematisering av tema, og der retterstedet settes inn i en samlet Trandum-krigskontekst.

Målbilde for prosjektet Trandum25

4. Innretting

Formålet med hovedprosjektet, og en forutsetning lagt til grunn i forprosjektet, er fornyet, forbedret og forsterket formidling – i flere akser og på flere arenaer; fysisk og digitalt.

4.1 HISTORIEFORMIDLING

Hovedprosjektet skal formidle én kjernehistorie, og mange delhistorier. *Kjernehistorien* er om henrettelsen av 194 ofre i Trandumskogen, ref. pkt. 7.1. *Delhistoriene* består dels av historien til hver av ofrene, ref. pkt. 7.5 og 7.6, og den bredere trandumrelaterte krigshistorie.

4.2 HISTORIEFORVALTNING

Hovedprosjektet skal forvalte historien om Trandumskogen og ofrene. Dette må gjøres både materielt og immaterielt, samtidig som minne-forvaltningen er både statisk og dynamisk. Forvaltningen av de fysiske krigsminner må forsterkes, men også selve historien må forvaltes i samtid og for framtid.

Se også egen drøfting av utfordringer og muligheter ved minneforvaltning i og fra Trandumskogen, pkt. 5.

4.3 HISTORIEFORTOLKNING

Hovedprosjektet skal bidra til å fortolke historien om og fra Trandumskogen. Til dette hører både å forklare hva som skjedde, og hvor det kunne skje – og å sette hendelsene inn i en universell og aktuell sammenheng, framfor alt knyttet til den evige kampen for demokrati, jf. bl.a. pkt. 7.4 og 7.5.

5. Trandum

Trandum tilnærmes som ett militær- og krigshistorisk område, med en relativt og reelt sett forsterket vekt på Trandumleirens okkupasjonshistoriske rolle ved henrettelsene i Trandumskogen. Dette er i tråd med UKs søknad til Kulturdepartementet, der det pekes på at «Retterstedet i Trandumskogen kan ikke sees isolert, tvert imot er det en del av et større kulturmiljø [som bl.a. inkl. Trandum militærleir]»; jf. også pkt. 5.2.

5.1 ÉN KRIGSHISTORIE

Kjernehistorien i formidlingsprosjektet er de 194 henrettede i Trandumskogen. Disse ble henrettet av en grunn (med flere begrunnelser), dvs. motstand mot den tyske okkupasjonsmakten; og de ble henrettet i skogholtet senere kjent som Trandumskogen av en grunn, altså nærheten til en tysk militærleir.

Følgelig må henrettelsene av de 194 individene settes inn i en bredere krigshistorisk kontekst for å forstå hva som skjedde og hvorfor – og hvorfor den enkelte henrettende ble drept. Dette er også nødvendig for å sette denne historien inn i en evig aktuell samtidsproblematikk, jf. pkt. 7.4 og 7.5

5.2 ETT MINNELANDSKAP

Trandumskogen, med minnestedet og stridsvognskytebanen, ble fredet av Riksantikvaren, 08.05.2020. Dette er bare ett område (tre deler) av det større kulturmiljø UK peker på. Forprosjektet foreslår å definere et videre, definert og avgrenset, område som det krigshistoriske *minnelandskapet* Trandum:

Trandum er et minnelandskap, et vitne om en konsentrert krigshistorie.
Minnelandskapet innbefatter retterstedet Trandumskogen med minnestedet samt stridsvognskytebanen (de fredede områder) samt forutsetningen for henrettelsene, dvs. Trandum militærleir og det etablerte aksen mellom, den såkalte Dødsveien. Til det som naturlig bør defineres som Trandum krigshistoriske minnelandskap hører også Russerleiren, samt det prosjekterte ankomstområdet med sin formidling.
[Fra prosjektdokumentet 'Retterstedet Trandumskogen']

Minnelandskap knyttes til begrepet/faget minnekultur, som også må tas i bruk for framtidig formidling om og fra Trandumskogen/Trandum.
Ref. vedlegg 2:
'Retterstedet Trandumskogen'

5.3 ÉN FORMIDLING

Minnelandskapet blir en konseptuell og fysiske ramme rundt krigshistorien som skal formidles – dels som én historie, dels som mange individuelle og separate. Tilnærmingen er å definere og beskrive hele historien, for å skape den ønskede forståelse for hvorfor det som skjedde faktisk skjedde; hvorfor historien(e) og individene ikke må glemmes, og hvorfor historien ikke må få gjenta seg – fordi underliggende årsaker ikke er borte, og kampen for et liberalt demokrati og en rettsstat alltid på føres:

Trandumskogen er en minnebærer, en immateriell forvalter av en tidløs historie.
Dette innebærer at Trandumskogen er mer enn et sted og åsted; den representerer mer enn seg selv, ved å symbolisere og manifestere den autoritære nazismens brutale realitet; kollektivets kamp og individets pris for å bevare demokratiet.
[Fra prosjektdokumentet 'Retterstedet Trandumskogen']

6. Forvaltning

Hvilken historie skal forvaltes, og hvordan?

Eksisterende fortelling er dels ufullstendig og dels utilgjengelig, og i liten grad satt inn i en større – historisk og politisk, aktuell og prinsipiell – sammenheng. Det er en viktig og krevende historie å forvalte, og mye av den er ennå ikke dokumentert, enn si formulert og fortalt.

Det synes ikke å ha vært noen forskning på hendelsene i Trandumskogen, og dokumentasjonen er fragmentert.

6.1 HENRETTELSENE

Ofrenes identitet er kjent, det er også årsaken til at de ble henrettet, med eller uten dom. Den etablerte historien er ikke komplett, og ikke uten mangler. Den må derfor gjennomgås på flere områder for å formidles på historisk korrekt vis. Forprosjektet har ikke gått i dybden på den historiske gehalten, men har slått fast at det er mangler ved kunnskapsfundamentet, som det må være en høy prioritet å ta tak i, tidlig i hovedprosjektet. Til dette hører ikke minst:

OFRENE

Forprosjektet har etablert en kvalitetssikret oversikt over ofrene, som grunnlag for videre utbygging og bruk. Det er særlig behov for å utarbeide en grundig presentasjon av hvert individ, som grunnlag for fornyet interesse, personifisert formidling og utadrettet aktivitet – på nasjonalt nivå. Fangeskapet til ofrene er i hovedsak kjent, men ikke i detalj. Rettssakene er rimelig godt beskrevet, men ikke alle.

Se anbefalt tiltak 13, samt side 11.

BØDLENE

Forprosjektet har bekreftet at historien og omstendighetene omkring selve henrettelsene er mangelfullt og fragmentert dokumentert – og dels anekdotisk beskrevet. Rollen til den særlige eksekusjonsavdelingen Sonderkommando er kjent, men ikke alle rutiner og prosedyrer – og ikke for alle henrettelsene, inkl. funksjonen til de tyske avdelinger som var forlagt i Trandumleiren. Ikke alle bødlene er kjent.

Se anbefalt tiltak 30, samt side 15.

SYSTEMET

Forprosjektet har identifisert et behov for å forklare systemet bak krigen og krigshendelsene; både for å forklare okkupasjonens terror helt overordnet og henrettelse generelt, samt bruken av Trandumskogen spesielt. Til dette inngår den nazistiske ideologien og nazismens framvekst, okkupasjonsmaktens retts-system – og nøkkelpersonene bak, i Tyskland og Norge, inkl. norske individer og instanser som inngikk i systemet som muliggjorde henrettelsene.

Se også side 14.

6.2 DIKTATURET

Henrettelsene i Trandumskogen må settes inn i en tydelig årsakssammenheng der det forklares at ofrene ble drept fordi de aktivt bekjempet okkupantene, og dermed: kjempet for demokratiet, mot diktaturet; for rettsstat, mot overgrep. For å skape forståelse av hva de 194 ofret livet for, må demokrati og diktatur kontrasteres, og relateres til den evige, universelle demokratikampen.

Se også pkt. 6.3 og side 10–11.

6.3 DEMOKRATIET

Den grunnlovfestede rettsstaten er fundamentet for et liberalt demokrati, med de lovfestede rettigheter som var på plass ved invasjonen – og som ble fjernet ved okkupasjonen. Til disse hører organisasjons- og ytringsfrihet, og frie valg, som tas for gitt, men som ikke er noen selvfølge: Ikke under diktatur, heller ikke i dag – og heller ikke nødvendigvis i Norge.

6.4 MOTSTANDEN

De henrettede i Trandumskogen ble drept fordi de utfordret okkupantene, og brøt deres nye, udemokratiske rettsorden; enten de hadde deltatt i aktivt motstand eller planla å gjøre det. Kunnskap om hvordan norske kvinner og menn, sivilt og militært, sto opp mot ufriheten, og hvordan motstanden ble møtt, er nødvendig for å forstå individenes mot – og systemets svar.

6.5 DILEMMAENE

Deltakelse i motstanden mot nazisme og okkupasjon var et aktivt valg mange tok i løpet av krigen, oftest vel vitende om mulige konsekvenser, ikke bare for seg selv, men også for andre. Okkupasjonens virkelighet og motstandens valg innebar vanskelige vurderinger og krevende dilemmaer; også for de som ble henrettet på Trandum. Noen av dem er i overført betydning evig aktuelle.

De historiske tema anbefales aktualisert og problematisert perspektiv i den pedagogiske tilnærmingen. Det anbefales å identifisere nye og videreutvikle etablerte etiske o.a. dilemmaer som element i undervisningsopplegget.

Se anbefalt tiltak 16 og 24.

6.6 MONUMENTET

En vesentlig del av minneforvaltningen ligger i minnesmerkene i skogen og på minne-/seremoniplassen, forsterket av fredningen i 2020. Historien om disse minnene bør også dokumenteres og formidles – også fordi den vise noe viktig: Hvordan minnet om henrettelsene og de henrettede i Trandumskogen har forvitret som et kollektivt *nasjonalt* minne, og et nasjonalt krigshistorisk ansvar.

Fredningen i 2020 har en forhistorie allerede fra 1945, *jf. anbefalt tiltak 32.*

Til historien hører den *nasjonale* innsamlingen for å få reist monumentet, som ble avduket av kronprins Olav i 1954. Det skjedde etter lokalt initiativ og med sterk lokal deltakelse, ikke minst initiativtaker (og milorgmann Olaf Linnerud) og Ullensakers ordfører Hallgeir Furnes og varaordfører jens Kurland, jf. dokumentet til høyre.

Etter en henvendelse til Ullensaker Kommune ble det nedsatt en komité med 3 representanter fra denne, 2 fra Krigsdeltagerforbundet og 1 offiser som representant for de lokale interesser på stedet. Komiteen har fått Forsvarsdepartementets approbasjon for sitt arbeide og tilsagn om grunn for minnesmerket. Som komitéens konsulent har det lykkes å få professor Per Palle Storm.

Det er ikke anledning til å få fredet hele det felt hvor gravene var, idet disse var spredt over et stort område, men det er meningen å få reist et enkelt verdig minnesmerke med en vakker behandling av det nærmest liggende terreng, slik at monumentet kan stå som et verdig symbol for den offervilje disse mange gode patrioter har vist og som en takk for deres innsats og maning for kommende slekter.

Vi retter en henvendelse om hjelp til å få dette minnesmerke reist.

Vennligst send Deres bidrag til

KOMITEEN FOR MINNESMERKET I TRANDUMSKOGEN

postgiro nr. 50 00 92 eller bankgiro nr. 90 00 92, som er stillet til disposisjon av Innsamlingskontrollen.

Oslo 1. februar 1953.

Fredrik J. Bølling
Oberstløytnant
Komiteens formann

Hallgeir Furnes
Ordfører i Ullensaker

Sverre F. Hermansen
Oberst
Plasskommandant på Gardermoen

Jens Kurland
Varaordfører i Ullensaker

Olaf Linnerud
Troppsjef i HS

Helge Lindboe Nordtømme
O.r.sakfører

Ole Chr. Stokstad
Gårdbruker.

KOMITEEN FOR
MINNESMERKE I TRANDUMSKOGEN
OSCARSGT. 43 – OSLO

7. Formidling

Hvilke historier skal formidles, og hvordan?
Eksisterende formidling om og fra Trandumskogen er svært begrenset, og består mest av *omvisninger*, vesentlig i regi av Ullensaker museum, samt dets lite besøkte *utstilling* og presentasjon på web; og årlige 8. mai-*arrangement*.

Forprosjektet har lagt til grunn at det er et stort potensial i løfte fram den nasjonale historien og de lokale historiene fra Trandumskogen. Det anbefales å etablere en solid *formidlingsplattform* for framtidig forvaltning av krigsminnet og dets aktuelle relevans.

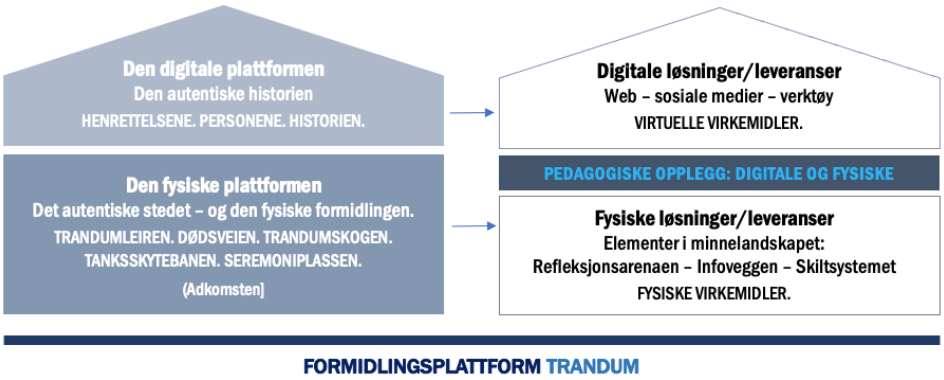

Formidlingsplattformen er summen av en rekke tiltak som skaper fundamentet for framtidig formidling, opp mot målbildet, med det autentiske stedet og den autentiske historien som grunnlag.

Se anbefalt tiltak 9.

7.1 UTFORDRINGEN

Utgangspunktet – og *utfordringen* – er at Trandums krigshistorie i stor grad er ukjent for de brede lag av befolkningen, og trolig desto mer jo lenger en fjerner seg fra det geografiske nærområdet og den første etterkrigsgenerasjonen. Det er derfor behov for et genuint formidlingsmessig krafttak.

Hva er utfordringen ved minneforvaltning i og fra Trandumskogen? *Utfordringen* er mest av alt at Trandumskogen er noe udefinert som minnested, med utvisket assosiasjon til de faktiske hendelser og de prinsipielle spørsmål.

Utfordringen er også at Trandumskogen ble oppfattet som et nasjonalt krigsminne, men ikke lenger blir det, med de tilhørende universelle problemstillinger.

Utfordringen er dertil, at Trandum, i motsetning til f.eks. Falstad og Grini, synes langt på vei glemt i det kollektiv minnet, og fortrengt fra nasjonal formidling.

PÅSTAND:
I tidlig etterkrigstid var Trandumskogen vel kjent; i dag er den langt på vei glemt, og langt mindre forstått – for hva den historisk er og hva den tidløst representerer.
[Fra prosjektdokumentet 'Retterstedet Trandumskogen'; vedlagt]

7.2 MULIGHETEN

Tilnærming – og *muligheten* – for forsterket formidling av Trandumskogen og Trandums krigshistorie, med tilhørende universelle problemstillinger, ligger i å utnytte det åpenbare potensial som finnes. Det krever både tydeliggjøring av objektene, formulering av historiene, og helt nye formidlingsgrep i flere flater.

Hva er mulighetene for forsterket minneforvaltning i og fra Trandumskogen?
Muligheten ligger i å (re-) definere hva Trandumskogen er og representerer, ut over å være et krigshistorisk minnested, bl.a. ved å aktualisere historien.

Muligheten ligger også i å (re-) etablere Trandumskogen som nasjonalt, kollektivt krigsminne, knyttet til motstandens pris i form av represalier og henrettelser.

Se anbefalt tiltak 20.

Muligheten ligger dertil i å formidle historien gjennom sterke historier, med vekt på de unike, individuelle skjebner innenfor rammen av gruppen henrettede.

Muligheter ligger videre i å ta historien og historiene ut av Trandumskogen og Ullensaker, og ut i det digitale – nasjonale og internasjonale – minneunivers.

Se anbefalt tiltak 11.

Muligheter ligger samtidig i å utvikle og utnytte Trandum som nasjonalt og lokalt minnested, tilrettelagt for både omvisninger og seremonier, samt refleksjon.

HYPOTESE:

Historien om Trandumskogen og henrettelsene, samt historiene til de enkelte henrettede, har en underutnyttet minneverdi og et enormt formidlingspotensial.

[Fra prosjektdokumentet «Retterstedet Trandumskogen'; vedlagt]

Forutsetningen for å utnytte muligheten og møte utfordringen, er å foreta noen veivalg, iverksette egnede tiltak:

7.3 VEIVALGENE

Strategien – som et *veivalg* – for å utnytte potensialet ved å nå flest mulig med en historie som må fortelles og historier som fortjener å bli hørt, er rimeligvis å nå bredest mulig ut, først og fremst på nasjonalt nivå. Forutsetningen er å re-etablere Trandumskogen som et nasjonalt krigsminne:

Hvilke veivalg kan / bør det legges opp til for framtidig forvaltning og formidling?

Ett veivalg ligger i å gå fra en lokal og fysisk formidling til en nasjonal ambisjon, gjennom (også, og primært) digitale formidlingskanaler.

Et annet veivalg ligger i å gå fra en mest statisk formidling av en tids- og steds-avgrenset historie (stedet), til å gjøre den mer dynamisk, både historisk og politisk, tematisk og formidlingsmessig (historien).

Et tredje veivalg ligger i å gå fra en relativt overordna og ustrukturert framstilling, til en systematisk formidling av to dimensjoner: de 194 som gruppe, og som individer.

Se også side 11.

Et fjerde veivalg ligger i å velge en unik faglig (akademisk og tematisk) tilnærming til denne del av krigshistorien, framfor en allmenn framstilling av et antall ofre: Henrettelser som fenomen framfor (kun) henrettelsene i Trandumskogen.

HYPOTESE:

Trandumskogens historie har potensial til å inngå i det nasjonale, kollektive minne, som en nasjonal minnebærer med en sterk assosiasjonskraft og aktualitetsverdi.

[Fra prosjektdokumentet «Retterstedet Trandumskogen'; vedlagt]

7.4 TYDELIGGJØRING

Ut over den forsterkning av fakta som er beskrevet i pkt. 6, har forprosjektet sett på behovet for noen begrepsmessige avklaringer, som fundament for en tydelig kommunikasjon og formidling. Disse definisjonsforslagene er formulert som grunnlag for et fornyet begrepsapparat:

1. Trandumskogen er et ***rettersted***, dvs. et åsted for henrettelser.
   Den er ikke (lenger) et gravsted, og var det ikke i vanlig forståelse av ordet, idet ofrene ble gravd ned for å skjules, ikke begravd for å minnes. Hvert rettersted ble dermed en (masse)grav. Ofrene fikk sitt gravsted, etter begravelser, etter krigen.

2. Trandumskogen er et ***krigsminne***, dvs. et minne etter/fra krigen.
   Den faller inn under Riksantikvarens definisjon på et kulturminne fra krigen, og er da også fredet som sådan: «Krigsminner er fysiske eller immaterielle minner etter krig og okkupasjon. Kulturminner fra andre verdenskrig kan være bygg, anlegg, landskap eller andre spor etter hendelser i landet under krigen – fra krigshandlinger eller dagliglivet.»
3. Trandumskogen er et ***minnested***, dvs. en arena for å minnes.
   Dette er ikke presist definert, men det er nærliggende å si at det mest er det er selve skogen og plassen som inngår i forvaltningen av minnet om hendelsene og ofrene. Plassen defineres av Riksantikvaren som en seremoniplass. I dette inngår en minnetavle og et monument. Inne i skogen finnes gravmarkører i form av steinkors og nummererte steiner. Det synes ikke riktig å bruke begrepet minnelund, slik Ullensaker kommune og Arena Trandum gjør.
4. Trandumskogen er en ***formidlingsarena***; et autentisk historisk sted for fortelling.
   Dette betegner en overordnet funksjon i prosjektet TRANDUM25, der Trandum i videre forstand er tatt i bruk som en arena for å formidle historien; dels lokalt, dels nasjonalt og internasjonalt; dels fysisk og dels digitalt; både i fredet område og tilstøtende krigshistoriske områder, dvs. Trandumleiren og Dødsveien.
5. Trandumskogen er en ***minnebærer***, en immateriell forvalter av en tidløs historie.
   Dette innebærer at Trandumskogen er mer enn et sted og åsted; den representerer mer enn seg selv, ved å symbolisere og manifestere den autoritære nazismens brutale realitet; kollektivets kamp og individets pris for å demokratiet.

I en minnekulturell kontekst, offisielt understreket av fredningen, er Trandumskogen først et minnested, der plassen inngår som en arena for offisielle og private seremonier; et samlingssted for markeringer som bidrar til å opprettholde fortellingen om andre verdenskrig i Norge. Trandum inngår slik i vårt kollektive minne om okkupasjonen og motstanden. Slik sett er stedet og dets historier gitt en tung og tidløs symbolverdi.

[Fra prosjektdokumentet «Retterstedet Trandumskogen'; vedlagt]

I tilfellet Trandumskogen handler det om å holde i hevd minnet om en tid og en tildragelse, samt å minnes de 194 som ofret livet her. Det er nasjonens kollektive minne – også om individene. I formidlingstilnærmingen legges vekt på begge dimensjoner: Krigen og dens årsaker; individene og deres skjebne.

Tilnærmingen til fortelling blir derfor mest av alt å løfte fram de 194 som de henrettede i Trandumskogen som én gruppe, som deretter inngår i et større hele av henrettelser og henrettede under krigen. Ett nærliggende grep er bl.a. å personifisere de enkelte eksekusjonsstedene (gravene) i skogen med navn (o.a. kjernedata) på de enkelte som ble skutt akkurat der.

Figurene under (neste side) viser tilnærmingen fram til individet, og hvordan det foreslås identifisert – og hvor det tenkes en fysisk tilrettelegging for refleksjon på de enkelte henrettelsessteder i skogen:

194

Henrettede i Trandumskogen 1941–1944

Se anbefalt tiltak 4 og 13.

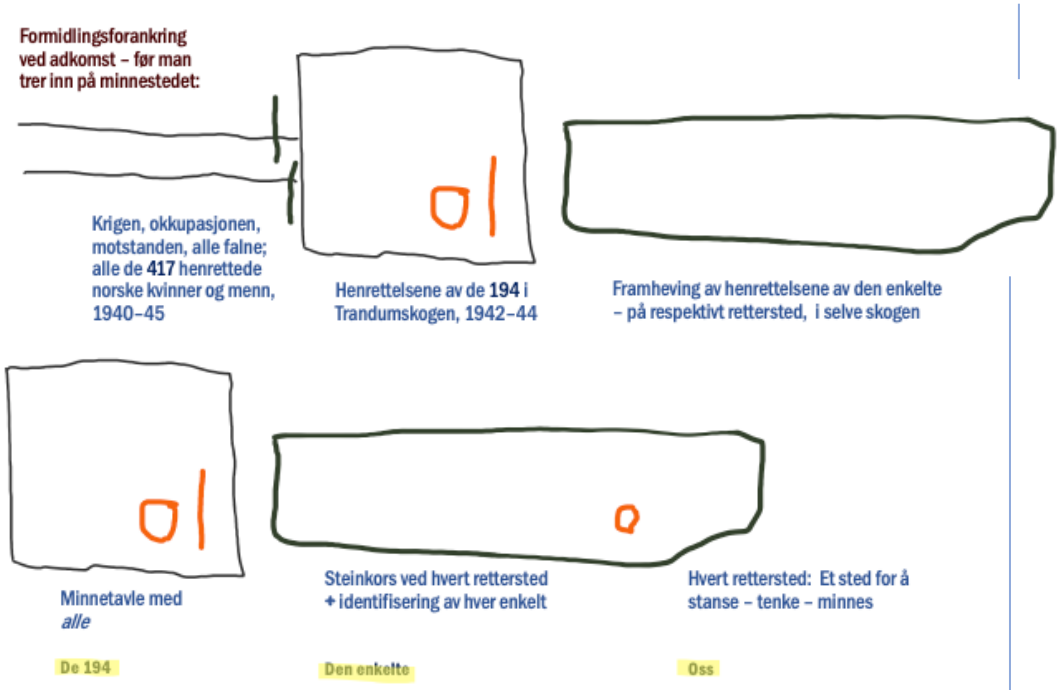

Til denne kollektive og de individuelle historier hører hvordan den enkelte ble dømt (eller ikke dømt), også innenfor en forståelse av rettsstatens betydning. *Følgelig må dette formidlingsfokuset etableres:*

7.5 DE 194

Kjernehistorien fra Trandumskogen er henrettelsen av 194 individer. De 194 anbefales som hovedtilnærmingen i formidlingen. Dernest fokuseres på den enkelte av de 194 (jf. figuren over, og pkt. 7.6).

Se anbefalt tiltak 25.

Ofrene ble identifisert umiddelbart etter krigen. De norske ofrene er inkludert i bokverket «Våre falne» (utgitt 1949–51), og tatt med i VG digitalisering av dette (https://www.vg.no/spesial/2015/vaare_falne/) – og tatt inn, sammen med de britiske og sovjetiske, i Ullensaker museums utstilling Skudd i mørket.

Oversikten over de 194 har vært mangelfull, innholds- og kvalitetsmessig. En av oppgavene i forprosjektet har vært å kvalitetssikre og supplere foreliggende informasjonen; i første omgang for de norske ofrene. Dette foreligger i tabeller med flere metadata enn tidligere – som utgangspunkt for formidling særlig på web, og som grunnlag for videre dokumentasjon i forprosjektet.

Oversikten er bygd opp alfabetisk (navn) per henrettelse (dato), og danner også utgangspunkt for de foreslåtte navneskilt ved de enkelte henrettelsessteder, ***jf. anbefalt tiltak 4.***

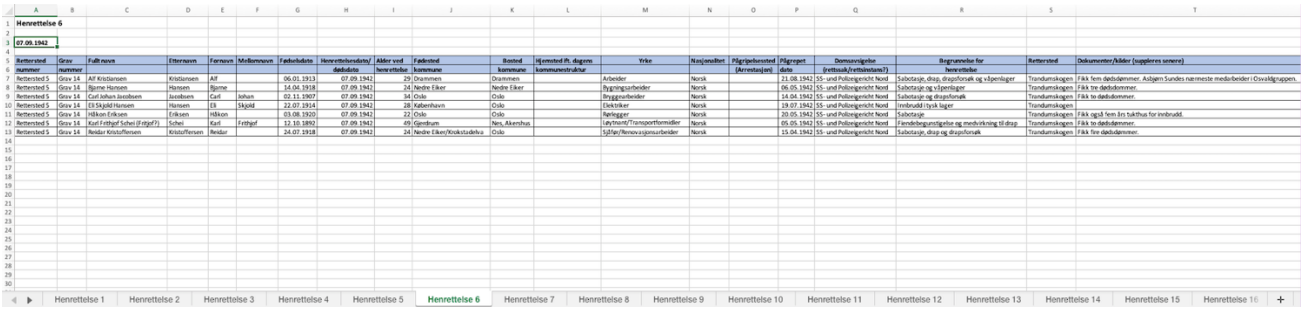

Henrettelse 6

07.09.1942

Rettersted nummer	Grav nummer	Fullt navn	Etternavn	Fornavn	Mellomnavn	Fødselsdato	Henrettelsesdato/ dødsdato	Alder ved henrettelse	Fødested kommune	Bosted kommune	Hjemsted Pt. dagens kommunestruktur	Yrke	Nasjonalitet	Pågrip-elsessted (Arrestasjon)	Pågrepet dato	Domsavsigelse (rettsnivå/rettsinstans?)	Begrunnelse for henrettelse	Rettersted	Dokumenter/bilder (uppleres senere)
Rettersted 5	Grav 14	Alf Kristiansen	Kristiansen	Alf		06.01.1913	07.09.1942	29	Drammen	Drammen		Arbeider	Norsk		21.08.1942	SS- und Polizeigericht Nord	Sabotasje, drap, drapsforsøk og våpenlisger	Trandumskogen	Fikk fem dødsdømmer. Asbjørn Sundes nærmeste medarbeider i Oswaldgruppen.
Rettersted 5	Grav 14	Bjarne Hansen	Hansen	Bjarne		14.04.1918	07.09.1942	24	Nedre Eiker	Nedre Eiker		Bygningsarbeider	Norsk		06.05.1942	SS- und Polizeigericht Nord	Sabotasje og våpenlisger	Trandumskogen	Fikk tre dødsdommer.
Rettersted 5	Grav 14	Carl Johan Jacobsen	Jacobsen	Carl	Johan	02.11.1907	07.09.1942	34	Oslo	Oslo		Byggearbeider	Norsk		14.04.1942	SS- und Polizeigericht Nord	Sabotasje og drapsforsøk	Trandumskogen	Fikk to dødsdommer.
Rettersted 5	Grav 14	Eli Skjåld Hansen	Hansen	Eli	Skjåld	22.07.1914	07.09.1942	28	Kabenhavn	Oslo		Elektriker	Norsk		19.07.1942	SS- und Polizeigericht Nord	Innbrudd i tysk lager	Trandumskogen	
Rettersted 5	Grav 14	Håkon Eriksen	Eriksen	Håkon		03.08.1920	07.09.1942	22	Oslo	Oslo		Rørlegger	Norsk		20.05.1942	SS- und Polizeigericht Nord	Sabotasje	Trandumskogen	Fikk også fem års tukthus for innbrudd.
Rettersted 5	Grav 14	Karl Frithjof Scherl (Frithjof?)	Scherl	Karl	Frithjof	12.10.1892	07.09.1942	49	Gjerdrum	Nes, Akershus		Jøytmnt/Transportformidler	Norsk		05.05.1942	SS- und Polizeigericht Nord	Fiendebegunstigelse og medvirkning til drap	Trandumskogen	Fikk to dødsdommer.
Rettersted 5	Grav 14	Reidar Kristoffersen	Kristoffersen	Reidar		24.07.1918	07.09.1942	24	Nedre Eiker/Krokstadelva	Oslo		Tømrer/Renovasjonsarbeider	Norsk		15.04.1942	SS- und Polizeigericht Nord	Sabotasje, drap og drapsforsøk	Trandumskogen	Fikk fire dødsdømmer.

Henrettelse 1 | Henrettelse 2 | Henrettelse 3 | Henrettelse 4 | Henrettelse 5 | Henrettelse 6 | Henrettelse 7 | Henrettelse 8 | Henrettelse 9 | Henrettelse 10 | Henrettelse 11 | Henrettelse 12 | Henrettelse 13 | Henrettelse 14 | Henrettelse 15 | Henrettelse 16

7.6 DEN ENKELTE

Bakgrunnen til hver enkelt henrettet, og forløpet til respektiv henrettelse, anbefales dokumentert så langt mulig (jf. også pkt. 9.4 og anbefalt tiltak 33). Mye, men fragmentert, informasjon finnes om de norske ofrene. De britiske er det også mye kunnskap om; den største utfordringer blir de sovjetiske, der det trolig vil være nødvendig å søke i russiske arkiver.

Det er i forprosjektet identifisert noen enkeltofre blant de 194 som anbefales prioritert, for å gi et representativt tverrsnitt. I forprosjektet er det identifisert flere kilder/metoder for å finne fram kunnskap om de enkelte, som legges til grunn for denne dokumentasjonen. Til disse hører omtale i media (inkl. nekrologer, jf. eksempel t.h.) særlig den første tida etter oppgravingene i Trandumskogen, deretter i lokale bøker om krigen i respektive deler av landet, samt de enkeltes fangkort, som dette:

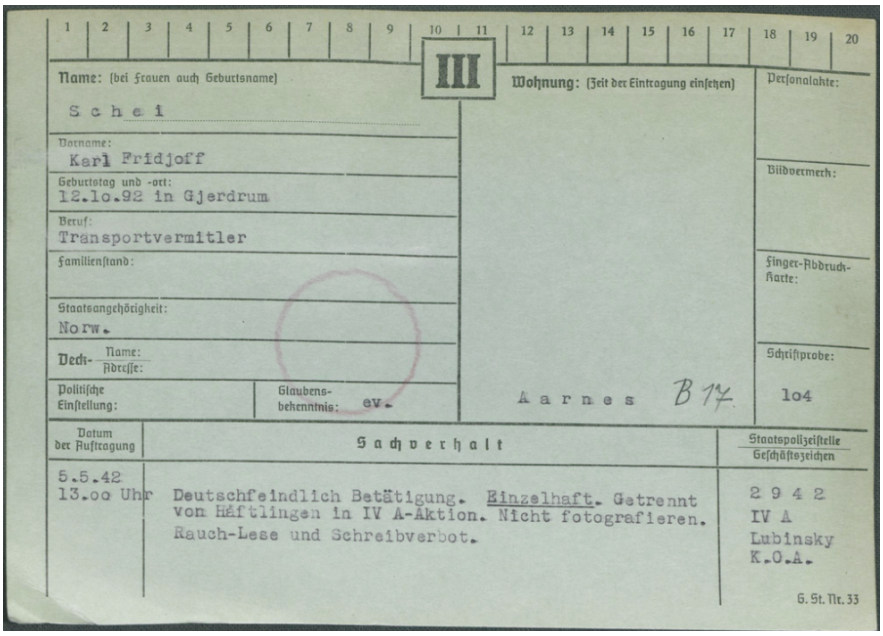
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

III

Name: (bei Frauen auch Geburtsname)
Schei

Vorname:
Karl Fridjoff

Geburtstag und -ort:
12.10.92 in Gjerdrum

Beruf:
Transportvermitler

Familienstand:

Staatsangehörigkeit:
Norw.

Deck-Name: / Adresse:

Politische Einstellung:

Glaubens-bekenntnis: ev.

Wohnung: (Zeit der Eintragung einsetzen)

Aarnes B 17

Personalakte:

Bildvermerk:

Finger-Abdruck-Karte:

Schriftprobe: 104

Datum der Auftragung	Sachverhalt	Staatspolizeistelle Geschäftszeichen
5.5.42 13.00 Uhr	Deutschfeindlich Betätigung. Einzelhaft. Getrennt von Häftlingen in IV A-Aktion. Nicht fotografieren. Rauch-Lese und Schreibverbot.	2942 IV A Lubinsky K.O.A.

G. St. Nr. 33

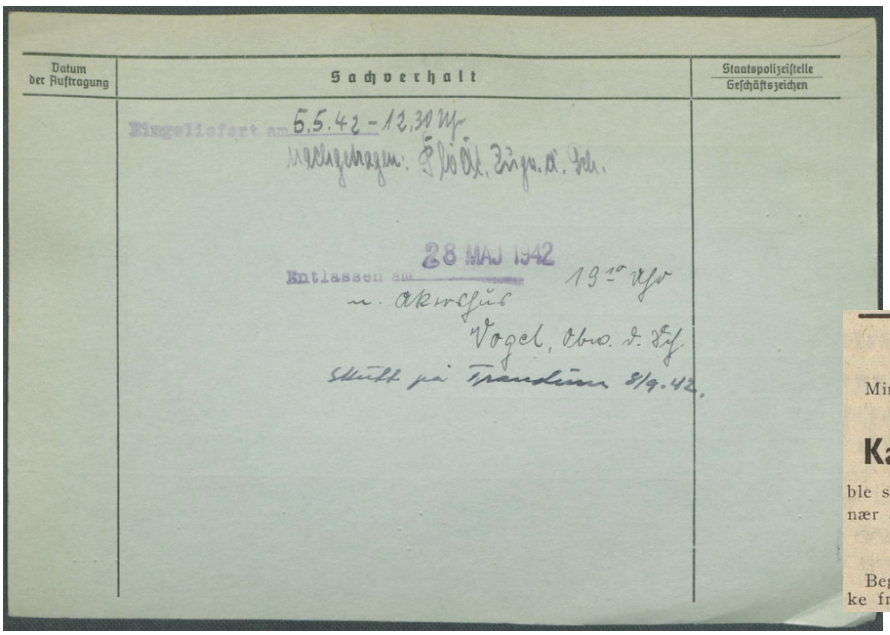
Datum der Auftragung	Sachverhalt	Staatspolizeistelle Geschäftszeichen
	Eingeliefert am 5.5.42 - 12.30 Uhr Mitgegeben: [illegible] Entlassen am 28 MAI 1942 13 Uhr n. Akershus Vogel, Obw. d. Sch. Skutt på Trandum 8/9.42.	

Se anbefalt tiltak 25.

Én av de 194 som det er funnet mye dokumentasjon om, også fra rettssaken (se neste side):

†

Løytnant

Karl Frithjof Schei

var født i Gjerdrum 12. oktober 1892, tok eksamen ved 2. Divisjons underoffiserasskole 1913, tilleggskurseksamen 1914, ble ansatt som sersjant ved Østre Akershus infanteriregiment fra 1. januar 1916, fenrik fra 1. januar 1930 og forfremmet til løytnant ved tropp fra 1. april 1935. Han hadde Hærens og Oslo østre skytterlags skyttermedalje.

Karl Schei var sjef for Milorg. i Nes. Som sådan ble han arrestert på forsommeren 1942 sammen med advokat *Schiefloe* og kom noe senere til Akershus, der han ble plasert i den norske avdeling C i det gamle landsfengsel. Her satt blant mange andre noen han kjente, og ved et par høve under lufting i fengselsgården lyktes det av og til under springmarsj å få veksle ord med ham. Han var ved godt mot, tross han ventet dødsdom og ba hilse alle kjente ute i «friheten».

En tid etter ble han ført for «retten». Det lot til å ha vært en enkel sak for denne å dømme Schei, han var ikke lenge borte. Da han kom tilbake vinket han med et smil til kamerater i fengselsvinduene. «Dødsdom», sa han, idet han passerte forbi. Han fikk besøk av sin familie og den unge sympatiske fengselsprest *Dagfinn Hauge*, som var *elsket* av alle fanger, kom for å styrke ham.

Ved 2-tiden natt til 8. september kunne medfanger høre at dødsgjengen førte Karl Schei bort, men hvorhen? — Skudd var ikke å høre på Akershus i den stille natt. Kanskje Hovedøya, som fangene visste var brukt som rettersted?

Likfundene i Dødsskogen ved Trandum har gitt svar på disse funderinger. Karl Schei ble sammen med mange andre staute nordmenn ført til Trandum — og henrettet, — i de for ham så kjente traktene, der han gjennom mange år hadde utført sin militærtjeneste.

Løytnant Karl Schei ble gravlagt ved Aarnes kirke fredag 20. juli under veldig stor deltagelse. Kranser ble lagt ned bl. a. fra Forsvarets overkommando ved general *Hansteen*, fra Heimestyrkene ved avsnittssjef *Bønsmoen* og fra kamerater på Akershus ved tannlege *Bergwitz Larsen*. Major *Øverland* bar urnen til graven. Marskalker var general *Hansteen* og major *Hermansen*, som begge tidligere hadde tjenestgjort ved samme regiment som den døde.

Du falt for ditt land, Karl Schei, du som din sønn. — Fred med ditt minne.

†

Min kjære mann, vår kjære far

Løytnant

Karl Frithjof Schei

ble skutt på Trandum 8. septbr. 1942, nær 50 år gammel.

Ragna Schei.
Ingeborg og Rolf.

Begravelsen foregår fra Aarnes kirke fredag 20. juli kl. 13.

7.7 DE HENRETTEDE

De 194 henrettede på Trandum utgjør en stor del av alle henrettede i Norge, og de 173 nordmenn henrettet her (av 417 norske henrettede i løpet av krigen; i og utenfor Norge – av tyske og norske myndigheter). Flest nordmenn ble henrettet i Trandumskogen.

Henrettelser som fenomen (avstraffing- og terrormetode) er en dimensjon som bør belyses ytterligere, også som ramme for henrettelsene i Trandumskogen, inkl. likvideringer.

7.8 RETTSSTATEN

Historien om de henrettede i Trandumskogen anbefales satt inn i en større prinsipiell og universell problemstilling: Rettsstaten som grunnstein i et liberalt demokrati. Gjennom å vise de rettslige prosessene, eller mangelen på slike, synliggjøres verdien av retts-staten som forutsetning for demokrati, og essensielt i menneskerettighetene.

Det anbefales derfor at okkupasjonsmyndighetenes rettspraksis blir synliggjort i tilknytning til henrettelsene, som skjedde dels med og dels uten dom – og hvilken betydning dette hadde for tiltale av impliserte under rettssakene etter krigen.

Den 27. august 1942 ble det avsagt dom ved SS Polizeigericht Nord. Det ble i alt 5 dødsdommer og 3 dommer.
Nr. 4 fra venstre er Torleif Andresen som ble dømt til døden 3 ganger.
Nr. 6 fra venstre er Karl Fritjof Schei som ble dømt til døden og senere skutt på Trandum 8. september.
Nr. 8 fra venstre er Pål Scheifloe som ble dømt til 4½ års tukthus. Han døde i Tyskland 13. januar 1944.

Bildet fra rettssaken der bl.a. Karl Frithjof Schei (se side 12) ble dømt til døden. Det anbefales å dokumentere rettssakene til de dømte ofrene fra Trandumskogen.

7.9 GRUNNLOVEN

Historien om henrettelsene i Trandumskogen anbefales knyttet også til selve fundamentet for det norske demokratiet: Grunnloven som juridisk ramme for demokratiske rettigheter – og hva det betyr når den settes til side, jf. også pkt. 7.8 over. Siden grunnloven ble vedtatt i 1814 har den blitt satt til side bare én gang – under okkupasjonen, 1940–45, da demokratiet ble erstattet av diktatur.

Det anbefales derfor at demokratidimensjonen – og kampen for grunnlov og mot frihetsberøvelse – knyttes opp til historien om ofrene i Trandumskogen. En tilleggsdimensjon er at grunnloven ble til på nærliggende Eidsvoll.

Se også tilnærmingen på neste side.

7.10 OPPSUMMERING

TRANDUM25 handler om formidling; hovedprosjektet anrettes som et kraftfullt *formidlingsløft*: en **fornyet, forbedret og forsterket formidling** av henrettelsene i Trandumskogen og de bakenforliggende hendelser og forutsetninger.

Det er historien om de 194 henrettede i Trandumskogen som er hovedstoryen, men den skal brukes til noe mer; og *gi* noe mer, jf. postulatet til høyre.

Hele T25-prosjektet handler om formidling av historie og historier.

Formidlingen må ha mening, og den må *gi* mening – til alle, også ved å aktualiseres inn i vår tid.

Samtidig skal den hedre de falne.

Storymessig – og politisk–historisk – anbefales tre parallelle tilnærminger:

1. **Individfokus**
   Ofrene som enkeltpersoner med sin historie, som den historiske forståelsen bygger på – for å skape nødvendig nærhet til historien.
2. **Nasjonsfokus**
   Trandumskogen som et *nasjonalt* krigsminne, som må løftes ut av glemselen – og reetableres som et nasjonalt anliggende og ansvar.
3. **Demokratifokus**
   Henrettelsene som følge av kamp mot ufrihet, for rettsstat og demokrati – og som en følge av framvekst av fascisme og autoritært styresett.

Gravfunnene var et *nasjonalt* anliggende; minnet skulle forbli et *nasjonalt* anliggende – og monumentet ble til etter en *nasjonal* innsamling.

Denne helhetlige historisk–politiske tilnærminga ble lagt til grunn som mulig utgangspunkt ved forprosjektoppstart, og er blitt forsterket underveis.

Den helhetlige fortellingen må – for å skape den nødvendige forståelse og ønskede effekt – inkludere både tiåret før krigen, og de første etterkrigsår:

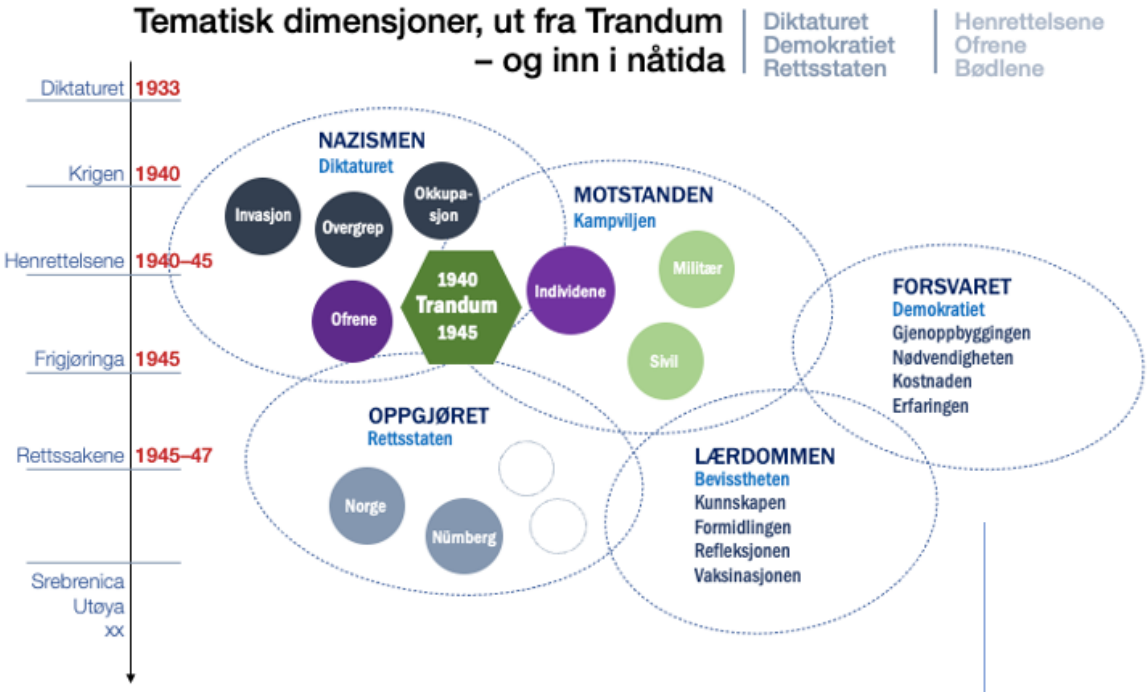

Her legges vekt på å sette henrettelsene inn i en større sammenheng, helt til det universelle og dagsaktuelle, jf. overgrepene i Srebrenica, henrettelsene på Utøya – og annen nyere bruk av henrettelser og terror, bl.a. av IS.

Dimensjonen *Oppgjøret* er tatt med i en rettsstats- og demokratikontekst, der det kom til et oppgjør både i Norge og internasjonalt (og senere, bl.a. etter krigsforbrytelsene i Bosnia, Rwanda og Kambodsja). Her er det også direkte relevant at flere medlemmer av Sonderkommando som sto bak henrettelsene i Trandumskogen ble stilt for norsk og britisk rett, samt at den allierte etterforskningen i Norge hadde hovedkvarter på Jessheim!

Dimensjonen *Lærdommen* er tatt med fra en effekt-tilnærming: Formidlingen skal skape effekt; den skal bidra til noe, nærmere bestemt økt kunnskap som grunnlag for forståelse og bevissthet, og ikke minst refleksjon over hva som skjedde på 30-tallet, under krigen generelt og i Trandumskogen spesielt, og

– ikke minst: hva som skjer i dag. Nærkunnskap om autentiske personer og hendelser kan skape en bevissthet som vaksinerer mot det autoritære.

Se anbefalt tiltak 26 og 30.

Til dette hører også en nødvendig forståelse av *nazismen* som ideologi, ikke minst med raselære og ekspansjonisme som førte til dehumanisering av motstandere – og til folkemordet.

Dimensjonen *Forsvaret* er tatt med for å vise kontinuiteten fra den militære og sivile motstandskampen til oppbyggingen av et moderne, militært norsk forsvar etter krigen; basert på lærdommene. Både under nøytralitetsvakta før krigen, ved mobilisering ved krigsutbruddet og gjenoppbygginga etter krigen spilte Trandum militærleir en sentral rolle. Denne helhetlige Trandums militærhistorie vil være en av hovedoppgavene for Tranduminstituttet.

Individperspektivet er tillagt stor vekt i tilnærminga, og i anbefalingene til formidling gjennom hovedprosjektet; men flere kategorier individer:

De 194 henrettede er hovedpersonene i historien fra Trandumskogen, men det er flere personer og funksjoner som spiller viktige roller i dramaet, både selve eksekusjonene og forutsetningene og forspillet til hendelsene på Trandum.

Til disse hører, som skissert i figuren til høyre, også dommerne som ledet rettssakene – i de tilfeller der det ble ført saker og avsagt dommer. Og bak dem, selvsagt, de som lagde lovene og opprettet domstolene; og særlig den politiske ledelse for okkupasjonsmakten (i Tyskland og Norge), framfor alt Der Reichkommissar *Josef Terboven* og Generaloberst *Niklaus von Falkenhorst*, som alene kunne benåde dømte – men sjelden gjorde det.

De fleste henrettelser ble utført av en særskilt avdeling, Sonderkommando. Noen av medlemmene er kjent, andre ennå ikke. Blant de kjente er lederen, *Oskar Hans*, som også ble tvunget til å være med på oppgravingen i juni 1945 (foto til høyre). Dét ble også NS-leder *Vidkun Quisling* og andre norske nazister, derunder frontkjemper og leder for Den norske legion, *Arthur Qvist* – med nær tilknytning til Ullensaker, bl.a. ved at en leir for sovjetiske fanger ble opprettet på en av hans gårder, ved Gardermoen: Qvistebo.

Oscar Hans påviser graver i Trandumskogen i juni 1945. Det anbefales å dokumentere både Sonderkommando som avdeling og dens bødler, *jf. anbefalt tiltak 30.*

Historiene til disse, og andre, er også en del av Trandumhistorien, ref. anbefalt tiltak 26.

8. Målgrupper

Trandumhistorien trenger, og fortjener, et størst mulig publikum. Ambisjonen er å nå bredest mulig ut, til flest mulig.

8.1 GEOGRAFISK

Trandums krigshistorie er et nasjonalt minne, med *nasjonal* og *internasjonal* historisk og politisk relevans. Med sin geografiske beliggenhet har Trandum/ Trandumskogen også et regionalt nedslagsfelt bl.a. for besøk, samtidig som historiene til ofrene er lokale – knyttet til deres fødested eller hjemstavn, eller åsted for motstand og pågripelser.

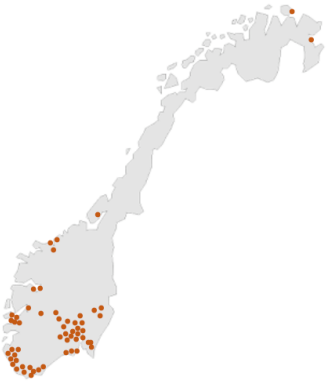

De norske ofrene kommer i prinsippet fra hele landet, men i praksis hovedsaklig for området sør for Dovre, jf. kartskissen til høyre. Kommunestrukturen er endret, men det er snakk om de har hjemstavn i et førtitalls eksisterende kommuner.

8.2 DEMOGRAFISK

Målgruppen er sammensatt, og kjernehistorien og basisformidlingen vil måtte nå alle. Dertil må det ønskede publikum – det fysiske og det digitale – deles inn også i aldersgrupper, for å nå fram på best mulig måte, både hva gjelder pedagogisk tilrettelegging og prioritert formidlingskanal, ref. også pkt. 9.2 og 9.6.

En naturlig og nødvendig hovedinndeling er mellom ungdom og voksne/eldre; pedagogisk også innad i ungdomssegmentet, tilpasset nivå og læreplaner; typisk ungdomsskole vs. videregående skole, deretter unge voksne i høyere utdanning.

Se anbefalt tiltak 15.

8.3 TEMATISK

Potensielt publikum bør også tilnærmes ut fra faglig og tematisk interessefelt, herunder eksempelvis *militært personell*; både eldre (bl.a. veteraner), voksne (tjenestegjørende) og yngre (kadetter, elever og rekrutter). For disse gruppene vil det være naturlig å utvikle formidlingsopplegg med vekt på krigshistoriske aspekt, gjerne koblet til forsvarsmaktens evige primæroppgave med å forsvare riket, grunnloven og demokratiet.

Se anbefalt tiltak 9 og 14.

Med *ungdom* som en primærmålgruppe må formidlingen ikke bare tilpasses pedagogisk (inkl. uttrykk) og funksjonelt (inkl. kanalvalg), men også tematisk, herunder i tråd med skolens læreplaner. Her kobles krigens hendelser gjerne med spørsmål om krig og konflikt, demokrati og dilemmaer.

En tredje, og aldersuavhengig, tilnærming er den stedlige, geografiske, jf. kartillustrasjonen over og oversikten av ofrene, ref. pkt. 7.5. Minnelandskapet har et naturlig geografisk *lokalt* nedslagsfelt i Ullensaker og nabokommuner på Romerike, dernest *regionalt* i østlandsområdet, men også et *nasjonalt* som er steduavhengig. Her er likevel individenes hjemstavn og hendelsenes geografi en lokale og regional tilnærming, som bl.a. må utnyttes for å skape nærhet i ulike deler av landet.

Se anbefalt tiltak 33.

9. Midler

Det er begrenset hvor mange som, realistisk sett, vil besøke Trandumskogen fysisk, selv om det er et mål å få et større besøkstall. Det er også begrenset hvor mange besøkende retterstedet kan absorbere av besøkende, både til enhver tid, og totalt – for å bevare muligheten for ro og refleksjon, og for å unngå for stor slitasje på skogbunnen og trengsel på henrettelsesstedene.

Samtidig er det et mål å nå ut til flest mulig med historien og historiene, og det anbefales derfor at formidlingen i stor grad, og relativt sett vesentlig mer enn i dag, skjer digitalt.

9.1 FORTELLING

Formidling handler, grovt sett, om å fortelle; om å viderebringe en historie, en beretning. Det som her skal fortelles, jf. pkt. 7.13 og 7.14, er historien om hva som skjedde i Trandumskogen under krigen, og historiene til de som her ble henrettet – så vel som bakenforliggende og tilliggende historie og historier.

Se anbefalt tiltak 21.

De historiske fortellingene, og historiene til de henrettede, er hva som primært skal fortelles. Samtidig skal de brukes til å skape en fortelling om samfunn og mennesker; om styresett og deltakelse; om demokrati vs. diktatur.

Se anbefalt tiltak 25.

Fortellingene – historien og historien – er kjernen i hele T25-prosjektet, og må settes sammen fra begynnelsen: Mer komplett og korrekt; bedre sammenstilt og sammenvevd; bedre formidlet – gjennom flere medier, fysisk og digitalt:

9.2 PLATTFORMER

Ref. pkt. 7 anbefales en helhetlig, fysisk og digital, formidlingsplattform. Til nå har den fysiske formidlingen i form av omvisninger vært framtredende, idet den digitale har vært svært begrenset, med i hovedsak den web-baserte informasjonen fra Ullensaker museum, tilknyttet den fysiske utstillingen.

Se anbefalt tiltak 9.

Forprosjektet har hatt *effekt* som en rettesnor: Formidlingen skal ha en effekt ved at den når ut, bygger grunnleggende kunnskap om hva som skjedde som forutsetning for en i vår tid nødvendig bevissthet om hva som skjer – og igjen kan skje. For å skape denne effekten er det nødvendig å nå bredest mulig ut, til flest mulig – der dét er mulig.

Se anbefalt tiltak 11, 15.

Som visualisert til høyre, er potensialet for å nå bredt ut vesentlig større gjennom digitale (nettbaserte) formidlingsløsninger enn de fysiske (besøksbaserte). For illustrasjonens skyld kan man tenke at hele Norges befolkning kan ta del i kunnskap og opplevelser som formidles nettbasert, mens bare en brøkdel vil få oppleve Trandumskogen fysisk. Til dette hører også at det er begrenset hvor mange besøkende det er plass til i selve skogen, og hva et relativt lite og sårbart område kan tåle å ta imot.

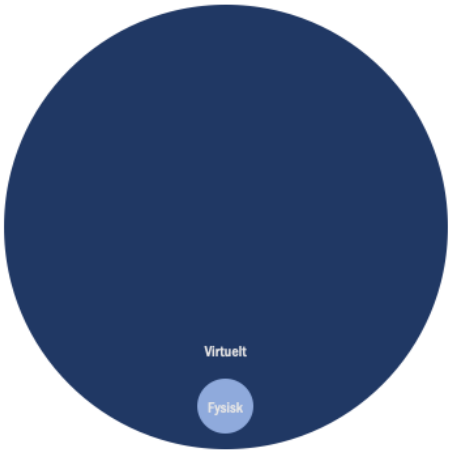

Det anbefales å bygge en solid, ny digital plattform som fundament for den fornyede og forsterkede formidling, jf. også figur side 7.

9.3 MARKEDSFØRING

Trandumskogen som sådan, med historien og historiene herfra, er lite kjent. Historien – som skulle være en del av det nasjonale, kollektive krigsminnet – har blitt del av den kollektive glemsel. Historien må løfte opp av glemselen, tilbake til det kollektive minnet – og ut i markedet, dvs. ut til publikum.

Trandum er ikke lett tilgjengelig. Trandumskogen ligger ikke slik til at en lett kan stikke innom; den geografiske nærheten til hovedflyplassen og E6 til tross. Først og fremst må Trandumskogen settes på det nasjonale minnekartet, og derigjennom på Norgeskartet – og Romerikekartet. I tillegg til det åpenbare, med bedre veiskilting og mulige transport-tilbud fra flyplassen, må Trandum markedsføres som en destinasjon.

Forprosjektet har lagt til grunn at Trandum som historisk minnelandskap må synliggjøres på mange måter. Det er anbefalt å etablere en egen visuell profil som grunnlag for både å markedsføre Trandum som historisk sted, Trandumskogen som historisk hendelse, og Arena Trandum som opplevelsessted – og som rammeverk for faktisk formidling; fysisk og digitalt. Det anbefales å utvikle Trandum som brand (merkevare), for å skape kjennskap og vise tilbudene

Se anbefalt tiltak 10.

Markedsføring – synliggjøring av stedet og tilbudene – anbefales primært å skje gjennom den digitale plattformen, med vekt på websted og Facebook-profil.

Se anbefalt tiltak 11 og 12.

9.4 INNSAMLING

Mye av Trandumhistorien er kjent, men det meste er fragmentert. Mye er ennå ikke kjent, og må finnes for å komplettere historiene og kvalitetssikre historien. Mye dokumentasjon finnes utvilsomt i arkiver, inkl. i avisarkiver; mye annet vil finnes ute i samfunnet.

Det anbefales derfor å organisere og iverksette en systematisk innsamling av ytterligere dokumentasjon, fra flere kilder. Dette gjelder ikke minst minne-innsamling fra nærmiljøet til ofrene, rundt om i landet, jf. også pkt. 9.5, men også om Trandumskogen, Trandum leir, og andre leire i området, under og etter krigen.

Se anbefalt tiltak 33.

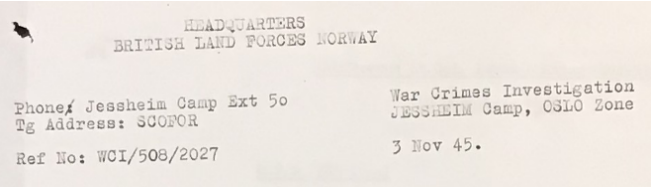

HEADQUARTERS
BRITISH LAND FORCES NORWAY

Phone: Jessheim Camp Ext 5o
Tg Address: SCOFOR

Ref No: WCI/508/2027

War Crimes Investigation
JESSHEIM Camp, OSLO Zone

3 Nov 45.

Trandums krigshistorie sluttet ikke med kapitulasjonen eller oppgravingen. Leiren ble brukt for å holde – og avhøre – tyske krigsfanger (bildet t.v.), mens de allierte opererte også fra Jessheim.

9.5 ENGASJERING

Én sentral måte å gjøre historien kjent på, og en metode for formidling, er å skape lokalt engasjement. Minneinnsamling (jf. pkt. 9.4) anbefales brukt også som en metode for å skape engasjement og oppmerksomhet i lokalsamfunn der ofrene kom fra.

Til dette hører både å engasjere skoler/ungdom (som del av undervisnings-opplegg), og lokale foreninger og lag; særlig historieforeninger, forsvars-, pensjonist- og veteranforeninger. Dette inngår også i en anbefalt utvikling av nettverk, lokalt, nasjonalt og internasjonalt, jf. pkt. 9.8.

Se anbefalt tiltak 16.

Som del av den aktive kommunikasjonen, med bruk av offerdatabasen og den digitale plattformen (web og sosiale medier), anbefales systematisk varsling av lokale myndigheter og medier ifm. årsdager for ofre fra stedet, med sikte på oppmerksomhet og engasjement.

Se anbefalt tiltak 11–13.

9.6 BESØKSOPPLEGG

Formidlingsplattformen (jf. pkt. 7) inneholder både en digital og en fysisk del, der den fysiske bygger på besøk til Trandumskogen og minnelandskapet. Samtidig anbefaler forprosjektet en *tematisk tilnærming* til målgrupperettet formidling, med utspring i henrettelsene her (jf. pkt. 8.3).

Se anbefalt tiltak 14.

Det anbefales derfor å utvikle et sammensatt besøkskonsept, med flere typer tilbud, der andre krigs- og demokratirelaterte steder inkluderes i tematisk innrettede opplegg, jf. figuren t.h.

Dette anbefales som et pedagogisk hovedgrep som plasserer Trandumskogen i et større hele, for å formidle det nazistiske voldsregimet som bakgrunn for de 194 enkeltskjebnene fra Trandumskogen – og andre som ble henrettet på Østlandet (Akershus og Grini, samt Håøya) og i resten av landet, så vel som andre som ble berøvet friheten.

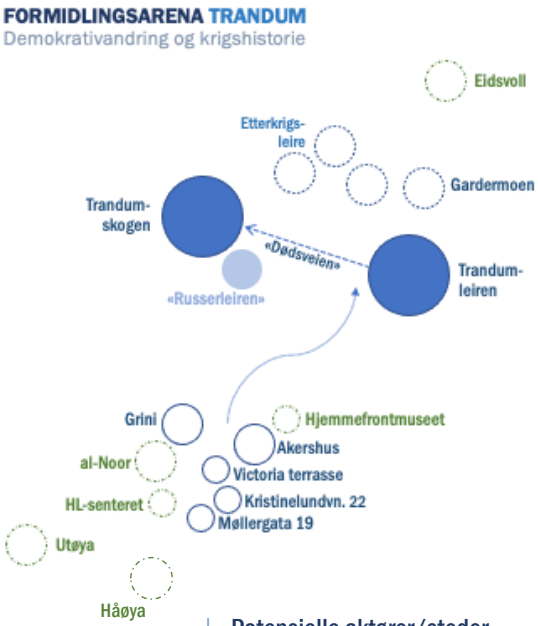

Potensielle aktører/steder som kan inngå i et tematisk sammensatt besøksopplegg.

For den fysiske formidlingen i Trandum minnelandskap gjenstår flere deler å tilrettelegge og forklare, inkl. (bildet) det tyskbygde veikrysset opp til den så-kalte Vaskeplassen, der Dødsveien startet, med autentisk mur og veidekke.

Se anbefalt tiltak 6.

Re-etablering av Dødsveien som formidlingsarena er sterkt anbefalt:
Det er godt kjent at fangene (eller de fleste av dem) ble kjørt til den såkalte Vaskeplassen (ref. bildet på forrige side), og derfra tvunget til å gå gjennom skogen ut til retterstedet. Denne strekningen ble etter krigen kalt Dødsveien, og det skal ha vært satt opp skilt med denne benevningen. Det har vært kjent hvor veien/stien startet og sluttet, men den har senere grodd igjen, og er ikke synlig som sådan i terrenget.

Se anbefalt tiltak 8.

En deloppgave i forprosjektet har vært å dokumentere hvor Dødsveien gikk, som grunnlag for en reetablering av den i hovedprosjektet.

Bildet t.h. viser den med størst sannsynlighet gikk, fra ytterkanten av leiren (jf. også foto på foregående side) og inn til enden av stridsvognskytebanen (og nåværende minneplass). Det gjenstår å undersøke selve terrenget.

Se vedlegg 4 fra Petter Aunaas.

Det anbefales også å utnytte Stridsvognskytebanen som en arena for besøksformidling, i tillegg til for kunstneriske arrangement, jf. denne skissen med en foreslått sitteanordning i et amfi.

Se anbefalt tiltak 5.

Se vedlegg 3 fra Key arkitekter.

9.7 PEDAGOGIKK

Hele T25-prosjektet er et storstilt formidlingsløft. Hele innrettingen, og alle de anbefalte tiltak (se vedlegg 1) er i prinsippet bidrag til *formidling* av historien om henrettelsen og de henrettende i Trandumskogen: Enten en tilrettelegging for formidling, eller utøvende – generell eller målgrupperettet – formidling.

Forprosjektet har anlagt en i hovedsak todelt tilnærming (ref. også pkt. 7 og 9), med dels *fysisk* og dels *digital* formidling, med størst innsats på sistnevnte, for å nå bredest mulig ut, og samtidig forsterke den analoge formidlingen.

En pedagogisk tilnærming legges til grunn for samlet aktivitet, overfor ulike målgrupper og gjennom forskjellige tiltak. Hovedvekten legges på å fremme *kunnskap* som skal motivere til historieinteresse og synliggjøre universelle etiske dilemmaer, og derigjennom skape økt *bevissthet* om utfordringer knytta til frihet og demokrati, og anspore til *deltakelse* i samfunnslivet.

Det er derfor anbefalt å utvikle et digitalt læringssenter på www.trandum.no, med både analoge og digitale tilbud til lærere og elever – og andre. Utvikling av pedagogiske opplegg, og ikke minst nyutvikling av digitale midler, vil kreve oppdatert pedagogisk fagkompetanse.

Se anbefalt tiltak 15 og 16.

Det er naturlig å legge erfaringene til Ullensaker museum til grunn for å utvikle læringssenteret, koblet til anbefalt tiltak for besøksopplegg og etableringen av en refleksjonsarena i Offizierskasino. Like mye må erfaring hentes fra andre aktører; fra krigsminneområdet og relevante fagfelt, som digital pedagogikk (digital læringsdesign / kompetanseutvikling), spillutvikling og VR, etc.

Se anbefalt tiltak 14.

Se anbefalt tiltak 7 og 16.

9.8 NETTVERK

Forprosjektet har lagt en lokal og regional, og en nasjonal og internasjonal tilnærming til grunn, med vekt på den lokale og nasjonale. Alle inngår i en nødvendig og naturlig nettverksbygging med relevante og interesserte aktører:

Lokalt er det ønskelig å utvikle nettverk i Trandums nærmiljø, bl.a. for å gjenskape eierskap til Trandumskogen og dens historie, samt for minne-innsamling og dokumentasjon. Knyttet til ofrene er det i de respektive lokalmiljøer lagt opp til å skape nettverk av interesserte aktører, med særlig skoler, medier og foreninger.

Regionalt er det særlig i Trandums nærområde (Øvre Romerike) ønskelig å gjenskape bevisstheten om Trandumskogen bl.a. på politisk nivå (inkl. på fylkesnivå). Det samme gjelder i de områder der det var mange ofre, der fylker og kommuner, skoler, medier og foreninger bør kontaktes og engasjeres.

Nasjonalt er det særlig aktuelt å bygge nettverk med andre krigsminnesteder, inkl. sentre, institusjoner, museer og foreninger, så vel som offentlige etater som forsvar og politi.

Internasjonalt er det særlig aktuelt å bygge nettverk med andre krigsminne-steder og -museer.

II ANBEFALING

I andre del av forprosjektrapporten omsettes *tilnærmingen* som er redegjort for i del én til en anbefaling om iverksetting av et hovedprosjekt med tiltak.

Anbefalingene bygger på fundamentet som ble lagt tidlig i forprosjektet, tuftet på føringene i forprosjektsøknaden til og -tildelingen fra Kulturdepartementet, som har formidling som grunnleggende tilnærming. Dette er forsterket, også med vekt på aktualiseringen av universelle problemstillinger fra okkupasjonen og henrettelsene, gjennom søknaden til og tilskuddet fra Sparebankstiftelsen, jf. pkt.12.5.

Forprosjektet legger særlig vekt på å skape størst mulig effekt (kunnskap og bevissthet) av de ressurser som må til for å realisere de anbefalte tiltakene.

Se også formulert målbilde, pkt. 3.2

Formidlingen skal bidra til kunnskap og forståelse, men også til å reetablere Trandumskogen i det nasjonale, kollektive krigshistoriske minnet (ref. pkt. 5), for derved også å minne om hva som skjedde, og minnes de henrettede.

Hovedprosjekt-anbefalingen har derfor særlig tre dimensjoner:
– Formidlingskonsept
– Formidlingsarenaer
– Formidlingsmaterialet

10. Hovedprosjektet

Forprosjektet har vært en prosess fram mot en ønsket sømløs overgang til et hovedprosjekt i perioden 2022–2025. Metodikken har vært å identifisere ulike tiltak (delprosjekt) som hver for seg og sammen understøtter målsettingen og muliggjør realisering av målbildet.

Tiltakene har hele tiden vært grovt inndelt i *materielle* og *immaterielle* løsninger og leveranser. De materielle har vært gitt høyeste prioritet, og omfatter fysiske løsninger i og ved de fredede områdene, samt i forlengelsen av disse – innen det som fra forprosjektet er anbefalt definert som ett krigshistorisk minne-landskap, jf. anbefalte tiltak 1–8 («Fysiske leveranser»).

Se oversikt over og inn-deling av anbefalte tiltak under pkt. 11.2.

De materielle leveransene er like fullt bare en infrastruktur for å formidle den faktiske historien; de immaterielle leveransene: kunnskapen, sammenhengen: Historien. Den formidles dels muntlig, dels skriftlig; dels analogt, dels digitalt. Formidlingen skjer gjennom ulike plattformer og midler, som er forutsetningen for å nå ut med kunnskapen, for å bygge bevisstheten. Disse leveransene («Plattformleveranser») er fundamentet for den faktiske formidlingen.

Den materielle og immaterielle infrastrukturen er fundamentet for å nå ut med det faktiske historiske materialet som må framskaffes – og formidles. Dette er innholdet (kategorisert som «Innholdsleveranser»). Svært mye finnes, men må kvalitetssikres og systematiseres – og suppleres. Det anbefales derfor også å iverksette enkelte tiltak for å dokumentere sider ved historien (formidlings-materialet) som er for dårlig belagt (kategorisert som «Dokumentasjon»).

10.1 HISTORIE

Utgangspunktet for formidlingen er historisk – og universell: Henrettelsene i Trandumskogen er én konkret krigshistorie, med mange historier, som må fortelles som sådan; på makro- og mikronivået (ideologi- og individnivået).

Se også side 11.

Forprosjektet arbeidet fra starten av ut fra tanken om en kobling mellom det historiske og samtidige, og mellom system og individ. Arbeidet fram mot de anbefalte tilnærminger og tiltak har styrket troen på en slik overordnet og prinsipiell tilnærming, som er lett – og nødvendig! – å anvende på Trandum, så vel som på den lokale krigs- og motstandshistorie på Romerike.

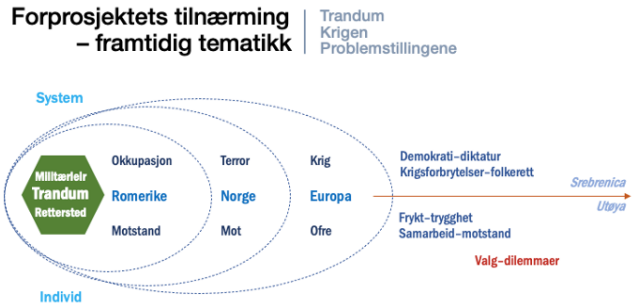

Det anbefales flere tiltak for bedre dokumentasjon som forutsetning for forsterket og fornyet (faktisk og pedagogisk) formidling. Det legges vekt på at henrettelsene i Trandumskogen må forstås som sådan, samtidig som de ikke kan forstås uten at de settes inn i en større sammenheng, med særlig vekt på framveksten av nazismen i Tyskland, og norske nazisters rolle under krigen, som følge av den tyske okkupasjonen. Dette igjen gir grunnlag for relatering til dagens demokratiutfordringer og universelle refleksjoner (ref. pkt. 6).

Uten Trandum leir (over) hadde det ikke vært noe rettersted i Storhogget, som etter krigen ble kjent som Trandumskogen (under), men omtalt som Dødsskogen.

Forprosjektet anbefaler derfor en flerdelt tilnærming til historiefortellingen, samtidig som historien til de 194 individene blir det bærende formidlings- og kommunikasjonsgrepet, ref. pkt. 6.1, 7.5 og 7.6.

10.2 LØSNINGSPRIORITERING

Forprosjektet har jobbet med å legge til rette for et hovedprosjekt av fire års varighet, 2022-2025, med fordeling (prioritering) av aktivitet ila. perioden. De *materielle* tiltakene har vært førsteprioritet i planen (jf. innledning til pkt. 10, tiltaksoversikten under pkt. 11.2). De er utredet med anbefalte løsningsskisser, men vil av praktiske årsaker knyttet til tillatelser og finansiering ikke kunne la seg realisere som de første. Noe av det innholdsmessige *(immaterielle)* grunnlaget vil derfor leveres først, takket være tilskuddet fra Sparebankstiftelsen (ref. pkt. 12.5).

Bildet over er tatt i 1945, og viser Stridsvognskytebanen i sentrum, med retterstedet til høyre.

Prioritering av tiltak må gjøres fortløpende, dels styrt av tilgjengelige ressurser, ref. pkt. 11.1 og 12.2.

11. Enkelttiltak

Hovedprosjektet bygges opp med et sett enkeltstående tiltak, som henger sammen i et større hele. De er her kalt *tiltak*, men vil gjerne organiseres som prosjekt/delprosjekt innenfor rammen av hovedprosjektet, 2022–25.

11.1 PRIORITERINGER

Anbefalte tiltak må prioriteres dels opp mot hverandre ift. finansierings-rammer, jf. også pkt. 12.3. Prioritering ift. tid avhenger også i stor grad av mulig finansiering, jf. pkt. 12.2.

11.2 ANBEFALINGER

Forprosjektet anbefaler 33 konkretiserte tiltak + skisserer noen ideer samlet under «Annet». I oversikten under er noen merket i blått; disse er igangsatt gjennom tildelte midler fra Sparebankstiftelsen (ref. pkt. 12.5), og inngår i hovedprosjektplanen.

ANBEFALTE TILTAK FOR HOVEDPROSJEKTET – OVERSIKT

FYSISKE LEVERANSER	PLATTFORMLEVERANSER	INNHOLDSLEVERANSER	DOKUMENTASJON
1. Adkomstanlegg til minnested/skog	9. Formidlingsplattform	21. Kjernestory, Trandumskogen	30. Sonderkommando og bødlene
2. Opprustning av seremoniplassen	10. Merkevareplattform og profil	22. Kjernestory, Trandumleiren	31. Russerleiren
3. Restaurering av minnetavle	11. Webløsning, trandum.no	23. Multimedial historie	32. Minnehistorien
4. Navneskilt ved retterstedene	12. Sosiale medier	24. Digitale funksjoner	33. Dokumentasjonskampanje
5. Amfiløsning, skytebanen	13. Offerdatabase	25. Personhistoriene, de 194	
6. Infoskilt, krigshistoriske steder	14. Besøksopplegg	26. Krigshistorisk persongalleri	
7. Refleksjonsarena Kasino	15. Digitalt læringssenter	27. Trandumleksikonet	
8. Reetablering av Dødsveien	16. Undervisningsopplegg	28. Dramatisert kortfilm	
	17. Trandumseminaret	29. Trandumutstillingen	
	18. Trandumarkivet		
	19. Trandumsenteret		
	20. Trandumskogdagen		+ Annet

I vedlegg 1 beskrives de enkelte prosjekter kort, og systematisk. Iverksettingstidspunkt og gjennomføringstid antydes, men vil avhenge av finansiering. Kostnadsstørrelser antydes der dette er mulig og hensiktsmessig: Spesifiserte ressursrammer må utarbeides for hvert enkelt tiltak på grunnlag av nærmere detaljering og planlegging, forut for oppstart av det enkelte tiltak, sammenholdt med øvrig aktivitet og samlet finansieringsplan, jf. pkt. 12.2.

Se vedlegg 1.

12. Gjennomføring

Utgangspunktet for forprosjektet har vært at anbefalte tiltak skal settes ut i livet innenfor rammen av et direkte påfølgende hovedprosjekt. Det er i forprosjektoppdraget ikke lagt føringer for hvordan hovedprosjektet, med dets tiltak (delprosjekt) skal gjennomføres.

12.1 ORGANISERING

Gjennomføring av forprosjektet, utarbeidelse av konsept og tiltak i søknad til Sparebankstiftelsen (samt igangsetting av disse, ref. også pkt. 12.5), har gitt erfaringer som danner grunnlag for anbefalingen knyttet til organisering av hovedprosjektet. Det samme har samhandling knyttet til håndtering av hogsten sommeren og høsten 2021 (ref. pkt. 2.2).

Parallelt med dette, og dels forsterket av ovennevnte, har Stiftelsen Trandum styrket sitt operasjonelle grunnlag, inkl. formell etablering av Trandumstiftelsen og aktivitet fra Veteranbase Trandum – og sin funksjonelle basis gjennom to avtaler inngått i 2021: a) Samarbeidsavtalen med Ullensaker kommune fra mai, og b) forvaltningsavtalen med Avinor fra oktober 2021.

Dette, så vel som pågående oppbygging av Trandum som et destinasjonsbrand, med Trandum leir som et aktivitetsbasert tyngdepunkt, peker logisk på Stiftelsen Trandum og miljøet rundt dette som den mest naturlige forankring for videre planlegging av og gjennomføring av hovedprosjektet.

Se pkt. 9.3 og anbefalt tiltak 10.

ANSVAR

Forprosjektet anbefaler derfor at Ullensaker kommune inngår en avtale med Stiftelsen Trandum/Tranduminstituttet om en videreføring av arbeidet innen rammen av et hovedprosjekt som skissert i denne rapporten, og der tiltakene som er eller skal bli igangsatt med midler fra Sparebankstiftelsen inngår.

AKTØRER

Avhengig av tiltakenes (delprosjektenes) karakter anbefales et organisatorisk og/eller faglig samarbeid med relevante aktører, lokalt, regionalt og nasjonalt, inkl. de som har vært involvert i forprosjektet gjennom Referansegruppen.

12.2 FINANSIERING

Gjennomføring av tiltakene foreslått for hovedprosjektet avhenger av ekstern finansiering. I forprosjektet er slike finansieringskilder identifisert, men det er helt umulig å forutsi hvilke prosjektmidler det vil være mulig å skaffe fra hvilke kilder til hvilke tiltak, og når. Følgelig gir det ikke mening å sette opp noen form for finansieringsplan for ulike deler av hovedprosjektet. Til dette hører at prosjektet må vurdere hvilke tiltak som skal prioriteres, i hvilken rekkefølge – og som også vil bli styrt av hvilke finansieringskilder som finnes, og hvilke tilskudd som måtte dukke opp, til hvilken tid og med hvilke kriterier.

Av særlig avgjørende betydning er hvorvidt det vil lykkes å få forsvarssektoren til å finansiere noen av de mest kostnadskrevende tiltakene, dvs. de som er knyttet til fysiske utbedringer/utbygginger, jf. anbefalte tiltak 1–6, samt 8.

Det er vanskelig å se for seg en overordnet, generell finansiering av (hele) hovedprosjektet, ut over en mulig direkte oppfølging av tildelingen til for-prosjektet fra Kulturdepartementet. Derfor legges det opp til at gjennomføring av de ulike tiltakene må basere seg på individuell finansiering av disse; enkeltvis eller gruppert – og fra både offentlige og andre kilder. Inndelingen i tiltak (del-prosjekt) er gjort også med tanke på stykkvis finansiering.

Det vil være en administrativ hovedoppgave i hovedprosjektet å sørge for en bred og tilstrekkelig ressursmobilisering, både faglig og økonomisk.

OFFENTLIG STØTTE

Støtte fra offentlige kilder kan være fra kommunalt, regionalt og statlig nivå, og i det siste tilfellet fra både departement og etater.

Nasjonalt nivå

En av forprosjektets sterkeste anbefalinger, og en av de mest fundamentale innrettinger, er å løfte de krigshistoriske hendelsene i Trandumskogen tilbake til det *nasjonale* kollektive minnet – og krigskulturminnet Trandumskogen opp som et nasjonalt forvaltningsansvar, der det hører hjemme, forsterket av det offisielle fredningsvedtaket, med begrunnelse, fra 2020, ref. pkt. 2.3 og 7.4.

Det er naturlig å søke Kulturdepartementet om tilskudd, i direkte forlengelse av forprosjektmidlene, som er spesifisert til et forprosjekt, altså forberedelse til noe mer. Det er videre naturlig å søke Kunnskapsdepartementet om midler til forvaltning og formidling av historien i en kunnskaps- og demokratikontekst, og det er nødvendig å søke Forsvarsdepartementet om midler til tiltak på dets grunn, og innenfor dets faglige ansvarsområde.

Det må ses nærmere på hvilke tilskuddsordninger som finnes og hvilke utlysninger som til enhver tid gjøres, og som passer for hvilke tiltak. Det må også vurderes hvorvidt det er departementet som skal kontaktes, eller underliggende etater, inkl. Riksantikvaren og Kulturminnefondet.

Regionalt nivå

Som for det nasjonale nivået vil det være (permanente eller midlertidige) tilskuddsmuligheter også på *regionalt* nivå, først og fremst Viken/Akershus som hjemfylke for Trandumskogen. Det kan også være aktuelt å se på mulige samarbeidsprosjekt med fylker hvor spesielt mange ofre kom fra, jf. bl.a. tiltak 13, 17, 25 og 33.

Lokalt nivå

Det er naturlig at *lokale* myndigheter (kommuner) kan bidra til noen tiltak: Åpenbart Ullensaker kommune som vertskommune; kanskje også nabo-kommuner – så vel som kommunene ofrene kom fra, jf. tilnærmingen bak innsamlingen til både monumentet og minnetavla, ref. bl.a. pkt. 6.6. Dette bør knyttes til tiltak som inkluderer den enkelte kommune, særlig når det kommer til lokale ofre samt disse som utgangspunkt for formidling og undervisning, ref. bl.a. tiltak 13, 15–16 og17, samt 25 og 33.

ANDRE KILDER

Offentlig finansiering er en forutsetning for deler av hovedprosjektet. Øvrige kilder vil være viktigere for andre tiltak; i noen tilfeller vil de kunne kombineres. Med andre kilder tenkes primært ulike stiftelser og legat. Støtte herfra avhenger av at tiltak faller inn under de kriterier som ligger til grunn for tildelinger. Blant de største og er *Sparebankstiftelsen* og *Stiftelsen UNI*. For begge gjelder at satsingsområdene og kriteriene varierer over tid, til dels per utlysning. Det samme gjelder i noen grad for andre stiftelser. For disse to gjelder også at det er en fordel, til dels en forutsetning, at søker stiller med egenkapital og/eller egeninnsats; det siste i form av frivillighet (dugnad).

Som del av forprosjektet søkte Stiftelsen Trandum og Ullensaker kommune i fellesskap Sparebankstiftelsen om enkelte tiltak (jf. pkt. 12.5), som er tildelt støtte i 2022–23, hvoretter det kan søkes på nytt i 2023, for hovedprosjektets fase to; 2024–25. Her er dugnadsinnsats fra Stiftelsen Trandum en vesentlig del av realiseringsgrunnlaget, og en forutsetning for tildelingen.

Det er også andre og mindre (private) stiftelser som har ordninger som hovedprosjektets tiltak tematisk kan falle innenfor. Disse er identifisert av Stiftelsen Trandum, og vil måtte sjekkes opp for gjeldende regler og frister inn mot den aktuelle tiltaksfinansiering.

EGNE KILDER

Stiftelsen Trandum/Tranduminstituttet vil kunne mobilisere egne ressurser, først og fremst dugnadsbasert kompetanse og kapasitet; potensielt også delfinansiering av enkelte tiltak gjennom sitt nettverk, framfor alt fra private kilder.

12.3 PLAN

Hovedprosjektet har en tidsramme på fire år, 2022–25. For overordnet planlegging, inklusive ikke minst finansiering, er det naturlig å tenke en hovedplan inndelt i 2+2 år. I fase én (2022–23) legges grunnlaget; i fase to (2024–25) bygges det videre på grunnlaget som er lagt; dels med utvidelse av allerede igangsatte tiltak, dels med helt nye.

Det gir ikke mening å lage en komplett, detaljert plan for hele hovedprosjektet allerede nå, all den tid anbefalte tiltak fortsatt er bare en anbefaling, og hele opplegget ikke er vurdert av oppdragsgiver. Til dette hører ikke minst avklart formell og praktisk organisering og gjennomføring, samt at så mye avhenger av en ennå høyst usikker finansiering, som man ikke vil kjenne omfanget av før konkretisering av tiltak og søking om finansiering.

Det anbefales at det helt innledningsvis i hovedprosjektet utarbeides en prinsipiell hovedplan, basert på behandling av denne anbefalingen, og der ulike typer tiltak settes opp innenfor en planramme på 2+2 år, og i en ideell (logisk og ønskelig) rekkefølge. Både realisering og rekkefølge vil, ref. også pkt. 12.2, avhenge helt av ytre faktorer, som i praksis vil styre den videre og løpende planlegging, fra år til år.

12.4 OVERGANGEN

Forprosjektet har hele tida hatt en sømløs overgang til et hovedprosjekt som målsetting. Mye av arbeidet med å framskaffe kunnskap og etablere et oppdatert og utvidet kunnskapsgrunnlag har i praksis langt på vei gått over i tiltak anbefalt i hovedprosjektet.

Sommeren 2021 ble det utarbeidet et sammensatt konsept som grunnlag for søknad om tilskudd fra Sparebankstiftelsen (ref. pkt. 12.5). Søknaden ble delvis innvilget, med et tilskudd som har muliggjort en direkte overgang til et operativt hoved-prosjekt fra årsskiftet 2021/2022.

Det ble høsten 2021 gitt muntlig tilsagn om økonomisk støtte til forsterkning av forprosjektet fra Forsvarsbygg, etter anmodning fra Ullensaker kommune, begrunnet med omfattende merarbeid og endrede forutsetninger som følge av FBs ødelegging av det historiske miljøet i Trandumskogen sommeren 2021.

Støtten er ikke realisert ved fullført ordinært forprosjekt, men det er forutsatt at lovnaden følges opp, og forprosjektet har lagt opp til at denne forsterkningen primært går inn i videre prosjektering av foreslåtte hovedprosjekttiltak 1–6.

Det er sterkt ønskelig at Forsvarsbygg går inn som en aktiv partner i det videre arbeid; ikke bare som grunneier, men også i lys av sin oppgave som forvalter av forsvarsrelaterte kulturminner og formidler av historien knyttet til disse.

12.5 SPAREBANKTILSKUDDET

Stiftelsen Trandum og Ullensaker kommune søkte sommeren 2021 i fellesskap (og i partnerskap med Ullensaker museum) om tilskudd til formidlingstiltak fra og om Trandumskogen, med ungdom som primærmålgruppe (jf. pkt. 8.2 om demografisk tilnærming). Søknaden ble delvis innvilget, med et tilskudd på 3.000.000, der betydelig dugnadsinnsats fra Stiftelsen Trandum og budsjettert tilleggsfinansiering fra søkerne forutsettes.

Tilskuddet fra Sparebankstiftelsen (for perioden 2022–2023) er i forprosjektet hele tiden tenkt som et bidrag til å realisere det helhetlige hovedprosjektet, jf. også tiltaksoversikten på side 24, der hel- eller delfinansiering av anbefalte tiltak er synliggjort med blå skrift (jf. også beskrivelse av de samme tiltak i vedlegg 1).

Etter gjennomføring av omsøkte delprosjekt i 2022–2023 er det rom for å søke ytterligere midler fra Sparebankstiftelsen, hvilket er lagt inn som én av flere finansieringsmuligheter, jf. også pkt. 12.2.

Ullensaker kommune besluttet i januar 2022 at prosjektelementene støttet fra Sparebankstiftelsen administreres av Stiftelsen Trandum/Tranduminstituttet på vegne av de to søkerne. Disse er følgelig integrert i denne anbefalingen og de vedlagte anbefalte tiltak.

VEDLEGG:

VEDLEGG 1
Anbefalinger fra Stiftelsen Trandum 33+ tiltak

VEDLEGG 2
Rapport fra Hoff & Raanes: Retterstedet Trandumskogen:
Et krigshistorisk vegkart –
til forsvar av demokratiet

VEDLEGG 3
Rapport fra Key arkitekter: Trandumskogen.
Forprosjekt stedsformidling.

VEDLEGG 4
Rapport fra Petter Aunaas: Identifisering av Dødsveien

VEDLEGG 5
Rapport fra Petter Aunaas: Okkupasjonsmakten og Trandum.
Tyske avdelinger på Trandum 1940–45

VEDLEGG 6
Rapport fra Petter Aunaas: Okkupasjonsmakten og Trandum.
Det tyske byggeriet på Trandum 1940–45

VEDLEGG 7
Tekst fra Styrkr: Trandumskogens kjernehistorie

VEDLEGG 8
Oversikt fra Styrkr: Oversikt over nasjonale sentre

VEDLEGG 9
Rapport fra Petter Aunaas: Arena Trandum.
Bygningsmassen i Trandum leir

Hva nu med Trandumskogen?

Av res. kap. Ludwig Schübeler.

Jeg har aldri vært på Trandum.
Men en dag vil jeg dit.
Jeg vil gå på den skogbunnen som mine landsmenn har vigslet med den kjærlighet som er sterkere enn døden. Jeg vil trå forsiktig der jeg går. For kanskje var det nettopp denne pletten han stod på da han falt. Jeg vil gå inn mellom trærne. Stanse og undersøke stammene. Se om det var denne han lente seg mot da kulene traff ham. Stryke ømt over skuddene i barken.
Jeg vil gå stille, slik jeg gjør det i kirken.
For jeg er i kirken.

Aftenposten, 21. juni 1945

Vedlegg:

VEDLEGG 1

Tiltak 1–33+

1.	Ankomstanlegg til minnested/skog	Side	2
2.	Opprustning av seremoniplassen	Side	3
3.	Restaurering av minnetavle	Side	4
4.	Navneskilt ved retterstedene	Side	5
5.	Amfiløsning, skytebanen	Side	6
6.	Infoskilt, krigshistoriske steder	Side	7
7.	Refleksjonsarena Kasino	Side	8
8.	Reetablering av Dødsveien	Side	9
9.	Formidlingsplattform	Side	10
10.	Merkevareplattform og profil	Side	11
11.	Webløsning, trandum.no	Side	12
12.	Sosiale medier	Side	13
13.	Offerdatabase	Side	14
14.	Besøksopplegg	Side	15
15.	Digitalt læringssenter	Side	16
16.	Undervisningsopplegg	Side	17
17.	Trandumseminaret	Side	18
18.	Trandumarkivet	Side	19
19.	Trandumsenteret	Side	20
20.	Trandumskogdagen	Side	21
21.	Kjernestory, Trandumskogen	Side	22
22.	Kjernestory, Trandumleiren	Side	23
23.	Multimedial historie	Side	24
24.	Digitale funksjoner	Side	25
25.	Personhistoriene, de 194	Side	26
26.	Krigshistorisk persongalleri	Side	27
27.	Trandumleksikonet	Side	28
28.	Dramatisert kortfilm	Side	29
29.	Trandumutstillingen	Side	30
30.	Sonderkommando og bødlene	Side	31
31.	Russerleiren	Side	32
32.	Minnehistorien	Side	33
33.	Dokumentasjonskampanje	Side	34
+	Annet	Side	35

VEDLEGG 1, TILTAK 1

Ankomstanlegg til minnested/skog

BESKRIVELSE:
Integrert fysisk løsning med en introduserende, budskapsbærende informasjonsvegg og et funksjonelt servicebygg som inkl. toalett og shelter. Til løsningen hører et endret adkomstmønster, med parkering trukket bort fra inngangspartiet til seremoniplassen.

FORMÅL:
Hensikten er flerdelt; dels materielt, dels immaterielt: Løsningen vil regulere adkomsten og redusere trafikk (og fjerne parkering) inn mot seremoniplassen og selve retterstedet, og samtidig signalisere at en nærmer seg et krigsminne som avkrever respekt. Dertil vil installasjonen med info-friser etablere et basis kunnskapsgrunnlag som leder inn mot større forståelse for hva stedet er.

FORSLAG:
Det er utarbeidet et konseptuelt og teknisk løsningsforslag i form av detaljerte skisser. Løsningen er en fysisk installasjon som ivaretar innmeldt behov for bl.a. toalettfasilitet. Disse er integrert i et servicebygg som også rommer er lite kontor for omvisere, samt lagerrom. Øvrige innmeldte behov inkluderer et overbygg der besøkende kan søke tilflukt ved dårlig vær.

Et annet behov er en vesentlig forbedret informasjonstavle til erstatning for den som i dag finnes inne på seremoniplassen, og som i forslaget er integrert i instillasjonen: Introduserende og grunnleggende informasjon om henrettelsene – og forløpet for disse – utvides, og flyttes ut av seremoniplassen, som en introduksjon før besøkende går inn på denne, med monumentet og minnetavla. Den massive informasjonsveggen leder besøkende inn i historien – og inn mot minnestedet og skogen, og inn i historien. Samtidig skjuler den servicebygget.

Til adkomstløsningen hører etablering av parkeringsplasser lenger opp i veien, men med snuplass for busser tett opp til inngangen til seremoniplassen. Denne skjermes for innsyn begge veier, for bedre å ramme den inn.

Se vedlegg 3, med en komplett løsningsskisse fra Key arkitekter.

FORUTSETNINGER:
Tiltaket forutsetter aksept fra grunneier (Forsvarsbygg) og byggetillatelse fra reguleringsmyndighet (Ullensaker kommune).

FINANSIERING:
Tiltaket forutsetter fullfinansiering fra én kilde for realistisk gjennomføring.
Tiltaket bør finansieres av grunneier, Forsvarsbygg.

Grovt *kostnadsestimat*, basert på løsningsskissen: 2 mill. for bygget, og ca. 80.000 for informasjonsfrisen; utbedring av vei og opparbeiding av p-plasser ikke inkludert.

REALISERING:
Iverksetting avhenger i første omgang av aksept/tillatelse fra grunneier og kommune, dernest av finansiering. Ved igangsetting av tiltaket utarbeides først detaljerte bygge-tegninger, som grunnlag også for innhenting av pris og avtale med entreprenør, før den faktiske bygging kan starte.

De utarbeidede skisser er et utgangspunkt for vurdering av eksakte behov, herunder til service-faciliteter, så vel som til endelig informasjon på frisene.

Driftsmessige forhold må avklares, basert på brukeres behov, eierskap og ansvar, og kostnadsbilde. Til disse hører tilsyn og renhold, og antall og tilgang til toalettene.

VEDLEGG 1, TILTAK 2

Opprustning av seremoniplassen

BESKRIVELSE:
Opprydding og oppstramming av selve minnestedet med seremoniplassen, inkl. å fjerne eksisterende infotavle og restaurere navnetavla (se tiltak 3), samt evt. helt eller delvis utskiftning av grusdekke for bedre tilrettelegging for seremonier.

FORMÅL:
Hensikten er todelt:
1. Det er behov for en generell gjennomgang og fysisk oppstramming av seremoni-/minneplassen, samt rensking og oppfrisking av monumentet, og restaurering av minnetavla – i tillegg til forsterket løpende vedlikehold.
2. Det er behov for å bedre grusunderlaget på hele eller deler av plassen for å redusere støy fra gange under seremonier, og bede tilrettelegge spesielt for oppstillinger, oppvisninger og parader, særlig fra Forsvarets side.

FORSLAG:
Det er behov for generell enkel opprustning med tilhørende oppfølgende, løpende vedlikehold. Til dette hører oppretting av kantsteiner og rensking vegetasjon i ytterkantene, rens og oppfrisking av monumentet, samt restaurering av minnetavla i tillegg til forsterket løpende vedlikehold. Eksisterende infotavle fjernes.

FORUTSETNINGER:
Tiltaket forutsetter aksept fra grunneier (Forsvarsbygg).
Tiltaket forutsetter muligens tillatelse fra Ullensaker kommune.
Tiltaket forutsetter godkjenning fra kulturminneforvalter (Viken fylkeskommune)

FINANSIERING:
Tiltaket forutsetter finansiering fra én kilde for realistisk gjennomføring.
Tiltaket bør finansieres av grunneier, Forsvarsbygg.

REALISERING:
Iverksetting avhenger i første omgang av aksept fra grunneier og ev. kommunen, dernest av finansiering. Ved igangsetting av tiltaket, utarbeides først en spesifisering av behov (hele eller deler av plassen), i dialog med viktigste brukere, basert på deres erfaringer og behov. Deretter innhentes anbud og inngås avtale. Planlegging er ikke tidkrevende, og tiltaket kan realiseres relativt raskt,

Se vedlegg 4, med innspill fra Key arkitekter.

VEDLEGG 1, TILTAK 3

Restaurering av minnetavle

BESKRIVELSE:
Restaurering og reparasjon av minne-/navnetavle, inkl. korrigering av faktiske feil og fjerning av pleksiglassplate.

FORMÅL:
Hensikten er todelt:

1. Det er behov for en generell restaurering av minnetavla, og å fjerne pleksiglasset som er skjemmende og hindrer lesbarhet. Dette er satt opp trolig for å beskytte bokstavene, hvorav noen har falt ned.
2. Det er behov for å korrigere feil i navneoppsettet.

FORSLAG:
Etter dialog med Viken fylkeskommune er det enighet om behovet, og at tavla, som inngår i fredningen, må beholde (tilbakeføres til) opprinnelig stand. Dette gjøres ved en reparasjon som sikrer at bokstavene sitter bedre, og at ev. manglende bokstaver erstattes. Samtidig gjennomgås alle navn og datoer opp mot etablert, korrekt oversikt, for å fjerne det som måtte være av feil.

Samtidig foretas en generell rens av minnetavla.
Det må klargjøres opprinnelig stand, inkl. hvorvidt det var glassplater påmontert ved avdukingen, og om dette i så fall skal med i restaurert løsning.

FORUTSETNINGER:
Tiltaket forutsetter aksept fra ansvarlig aktør; Forsvarsbygg og/eller Ullensaker kommune.
Tiltaket forutsetter godkjenning fra kulturminneforvalter (Viken fylkeskommune).

FINANSIERING:
Tiltaket forutsetter finansiering fra én kilde for realistisk gjennomføring.
Tiltaket bør finansieres av grunneier, Forsvarsbygg.

REALISERING:
Iverksetting avhenger i første omgang av aksept fra ansvarlig aktør, dernest av finansiering. Dernest må det finnes fagfolk som kan gjøre jobben, som i seg selv neppe er tidkrevende.

VEDLEGG 1, TILTAK 4

Navneskilt ved retterstedene

BESKRIVELSE:
Oppføring av ensartet skilt (som del av skiltsystem innenfor nyutviklet grafisk profil), med navnene på de som ble henrettet på hvert sted, med dato for henrettelse.

FORMÅL:
Hensikten er, i tråd med anbefalt formidlingstilnærming, å:
1. Synliggjøre at Trandumskogen er et rettersted; at hvert enkelt sted er et åsted for brutale drap
2. Løfte fram enkeltindividet som ble henrettet på det enkelte sted, med navn, alder, o.a. nøkkeldata

FORSLAG:
Etter dialog med Viken fylkeskommune er det enighet om ønskeligheten av løsningen, og den er akseptabel innenfor forvaltningen av fredningsbestemmelsen, selv om det formelt må søkes og godkjennes. Det er utarbeidet et konkret forslag til skilt, som dels består av en fysisk konstruksjon og et navneoppsett som utgjør en del av den fysiske løsninger.

Det lages et enhetlig system med faktisk løsning i to varianter (to bredder). Dette gjøres fordi variasjonen i antall henrettede er så stor at én løsning ikke er ideell. På skiltene med flest navn settes disse derfor opp i to kolonner; de henrettede oppføres alfabetisk. På hvert skilt anføres dato for henrettelsen, og at den fant sted *her*, altså akkurat på dette stedet, den dagen. Navneskiltene settes opp med noenlunde lik avstand fra de videreførte steinkors, tilpasset terrenget.

Navneplatene utformes etter prinsippene for universell utforming, men er ikke formelt underlagt disse kravene. Hver navneplate utstyres med en QR-kode som leder til ytterligere informasjon på den nyetablerte www.trandum.no. Selve skiltene inngår i ett skiltsystem med flere varianter, jf. også tiltak 6.

FORUTSETNINGER:
Tiltaket forutsetter aksept fra grunneier (Forsvarsbygg) og ev. Ullensaker kommune.
Tiltaket forutsetter godkjenning fra kulturminneforvalter (Viken fylkeskommune).

FINANSIERING:
Tiltaket forutsetter finansiering fra én kilde for realistisk gjennomføring.
Tiltaket bør finansieres av grunneier, Forsvarsbygg.

Produksjonen av skilt vil beløpe seg til ca. 350.000; kostnaden til montering/forankring vil avhenge av valgt/tillatt løsning.

REALISERING:
Iverksetting avhenger i første omgang myndighetsgodkjenning, dernest av finansiering.
Produksjon av skiltsystem og navneplater er ikke tidkrevende.

Se vedlegg 3, med konkret forslag fra Key arkitekter.

VEDLEGG 1, TILTAK 5

Amfiløsning, stridsvognskytebanen

BESKRIVELSE:
Etablering av en amfiløsning – med sitteanordning i skråningen på voll(ene) – for formidling og forestillinger i stridsvognskytebanen.

FORMÅL:
Hensikten er å utnytte banen som en formidlingsarena i autentiske krigshistoriske og fysisk spektakulære omgivelser med direkte relevans til det nærliggende retterstedet. Bruken, med et begrenset antall publikum, kan være flersidig, men først og fremst:
– Orientering/foredrag for besøkende grupper (som del av omvisning)
– Forestillinger, fortrinnsvis av historisk relevans (musikk, teater og dans)

FORSLAG:
Det foreslås å utarbeide en sitteanordning (benker) på vollen, på én eller begge sider av banen, på et egnet sted i anlegget. Sitteanordningen kan av hensyn til fredningen ikke være permanent, og må kunne anbringes, på en sikret måte, oppå vollene, for så å kunne tas bort etter bruk.

Omfang og bruk må avklares nærmere med antikvariske myndigheter, som først må godkjenne løsningen. Det er ikke gitt at godkjenning vil oppnås.

FORUTSETNINGER:
Tiltaket forutsetter aksept fra grunneier (Forsvarsbygg) og ev. Ullensaker kommune.
Tiltaket forutsetter godkjenning fra kulturminneforvalter (Viken fylkeskommune)

FINANSIERING:
Tiltaket forutsetter finansiering fra én kilde for realistisk gjennomføring.
Tiltaket bør finansieres av grunneier, Forsvarsbygg.

REALISERING:
Iverksetting avhenger i første omgang avmyndighetsgodkjenning, dernest av finansiering. Produksjon og oppføring av den fysiske løsning er ikke tidkrevende.

Se vedlegg 3, med en idé- og løsningsskisse fra Key arkitekter.

VEDLEGG 1, TILTAK 6

Infoskilt, krigshistoriske steder

BESKRIVELSE:
Oppføring av ensartet utformede informasjonsskilt på steder knyttet til historien om henrettelsene i Trandumskogen, ut over det som dekkes under pkt. 1–4; først og fremst Stridsvognskytebanen, Dødsveien, Vaskeplassen, og de krigshistorisk mest relevante ex-tyske bygninger i leiren.

FORMÅL:
Hensikten er å informere om elementer i minnelandskapet Trandum som er sentrale i den samlede fortelling om henrettelsene, og som i sum var en forutsetning for at den tyske okkupasjonsmakten valgte å etablere et rettersted her.

FORSLAG:
Det lages et enhetlig system med informasjonsskilt, utført i samme design og fysisk løsning som navneskiltene inne i Trandumskogen (jf. tiltak 4), og som samspiller med informasjonstavlene i frisen på veggen i ankomstanlegget (jf. tiltak 1).

Løsningen er prinsipiell, og det utarbeides skilt etter er nærmere plan. I første omgang tenkes skilt ved Stridsvognskytebanen og Dødsveien (inkl. krysset ved og opp til Vaskeplassen), samt utenfor Kommandantbolig og Kasino (jf. tiltak 7 og 8) i leiren.

Skiltene vil bestå av grunnleggende informasjon om stedet/installasjonen, og dens relevans (funksjon) ift. henrettelsene.

Se vedlegg 4, med løsnings-forslag fra Key arkitekter.

FORUTSETNINGER:
Tiltaket forutsetter til dels aksept fra grunneier (Forsvarsbygg).
Tiltaket forutsetter til dels aksept fra eiendomsforvalter (Stiftelsen Trandum).
Tiltaket forutsetter til dels godkjenning fra kulturminneforvalter (Viken fylkeskommune).
Tiltaket forutsetter kanskje delvis godkjenning fra Ullensaker kommune.

FINANSIERING:
Tiltaket forutsetter finansiering fra én kilde for realistisk gjennomføring.
Tiltaket bør finansieres primært av grunneier, Forsvarsbygg.
Produksjonen av fire skilt vil beløpe seg til ca. 250.000–300.000.

REALISERING:
Iverksetting avhenger i første omgang av aktørenes godkjenning, inkl. etter formell søknadsprosess for de skilt som måtte komme innenfor fredet område (særlig for Stridsvognskytebanen); dernest av finansiering. Produksjon og oppføring er ikke tidkrevende.

VEDLEGG 1, TILTAK 7

Refleksjonsarena Kasino

BESKRIVELSE:
Renovering av offisersmessa (Offizierskasino) i Trandum leir til en refleksjonsarena for besøksgrupper, seminarer, etc. – med tilbakeføring av deler av bygget til autentisk stil og stemning fra krigsåras bruk.

FORMÅL:
Hensikten er å etablere en egnet arena for innendørs formidling i mest mulig autentisk miljø, og derved utnytte den krigshistorisk autentiske messa også til dette formålet.

FORSLAG:
Den tyskbygde offisersmessa ble etter krigen brukt til ulike undervisningsformål, og er delvis bygd om innvendig. Utvendig er konstruksjonen den samme, og innvendig er noen av rommene de samme, om enn med noen endringer. Den delen av bygget som er mest autentisk, og best egnet til krigshistorisk formidling, er spisesalen og to tilstøtende rekreasjonsrom. Disse tilbakeføres dels til autentisk stil og stemning, for å gi historisk koloritt til formidling, inkl. foredrag, filmvisning og gruppearbeid.

For å legge grunnlag for senere besøksopplegg (jf. tiltak 14) og undervisningsopplegg (jf. tiltak 16), med tenkt overnatting, innbefatter istandsettingen nye toalettfasiliteter og et kjøkken.

FORUTSETNINGER:
Tiltaket forutsetter aksept fra eiendomsforvalter (Stiftelsen Trandum)

FINANSIERING:
Hovedfinansiering er sikret gjennom bevilgning fra Sparebankstiftelsen. Ev. tilleggs-finansiering skaffes av Stiftelsen Trandum.

REALISERING:
Tiltaket er igangsatt primo 2022 med økonomisk støtte fra Sparebankstiftelsen, og omfattende dugnadsinnsats fra Stiftelsen Trandum. Arbeidet vil utføres første halvår 2022, med forventet ferdigstilling ila. sommeren, og åpning etter nærmere plan etter sommerferien – for å tas i bruk fom. nytt skoleår.

Istandsettingen har vesentlig to dimensjoner:

1. **Fysisk utbedring:**
   Dette gjøres av Stiftelsen Trandum, dels ved hjelp av egne krefter, dels ved innleide fagarbeidere. Dette inkl. noe riving/flytting, installeringer, gjennomgang av elektrisk opplegg, mv., samt generell oppussing.
2. **Pedagogisk tilrettelegging:**
   Dette gjøres av Stiftelsen Trandum i samarbeid med Ullensaker museum. Dette inkl. fysisk tilrettelegging for hensiktsmessig bruk, ut fra de eksisterende og planlagte undervisningsopplegg, for alle brukere.

VEDLEGG 1, TILTAK 8

Reetablering av Dødsveien

BESKRIVELSE:
Dokumentasjon av forbindelsesaksen fra leiren til retterstedet, historisk og geografisk, og reetablering av denne som en historisk ferdselsåre, og en fysisk formidlingsarena.

FORMÅL:
Hensikten er dels å dokumentere hvor Dødsveien gikk og hvordan den ble brukt ifm. henrettelsene; og på dette historiske grunnlag gjenskape den fysisk ved å rydde der det trengs for å gjenåpne den som en akse mellom Trandum leir og Trandumskogen. Som sådan vil den bli en del av det definerte minnelandskapet, og et element i framtidig formidling.

Se vedlegg 4, med identifisering av Dødsveien, fra Petter Aunaas.

FORSLAG:
Tiltaket omfatter tre deler:

1. **Dokumentasjon:**
   Grunnleggende dokumentasjon av hvor Dødsveien gikk er gjort i forprosjektet. Ytterligere dokumentasjon av den faktiske bruken ved henrettelser er i noen grad identifisert, men må forsterkes, inkl. framføring av fanger i hovedsak fra den såkalte Vaskeplassen, men tidvis kanskje med avlastning nærmere retterstedet.
2. **Gjenskaping:**
   Rydding og reetablering av Dødsveien som en fysisk akse, fra avlastingsstedet i Trandum leir til retterstedet i Trandumskogen, som del av minnelandskapet, og som et tilbud til besøkende og i pedagogiske opplegg.
3. **Formidling:**
   Utvikling av formidlingsopplegg ved og om Dødsveien, både fysisk og digitalt, herunder både en fysisk og virtuell vandring, enten generelt eller også spesifikt knyttet til én eller flere henrettelser. Det vurderes dertil hvordan og i hvilken grad selve veiaksen skal brukes til informasjon og/eller installasjoner.

FORUTSETNINGER:
Tiltaket forutsetter aksept fra grunneier (Forsvarsbygg).

FINANSIERING:
Tiltaket er sammensatt og kostnadskrevende.
Det synes naturlig at grunneier Forsvarsbygg finansierer den fysiske klargjøring, mens prosjektet skaffer finansiering til pedagogiske opplegg.

REALISERING:
Gjennomføring avhenger vesentlig av aksept fra grunneier, og av finansiering.

Tiltaket er ressurskrevende, og det anbefales at del 1 (dokumentasjon) iverksettes så snart som mulig gjennom Tranduminstituttet, samtidig som rydding av aksen gjennomføres, i samarbeid mellom Forsvarsbygg, Ullensaker kommune og Stiftelsen Trandum.

Parallelt med rydding utarbeides mulige konsept for formidling. De må ses i sammenheng med bl.a. tiltakene 11 (webløsning), 14 (besøksopplegg), 16 (undervisningsopplegg), 20 (Trandumskogdagen), 24 (digitale funksjoner), 29 (Trandumutstillingen) og 32 (minnehistorien).

VEDLEGG 1, TILTAK 9

Formidlingsplattform

BESKRIVELSE:
Formidlingsplattformen er både et ramme- og planverk for samlet formidling fra T25-prosjektet, og et grunnlag for prosessen hovedprosjektet og ev. andre, tilliggende tiltak utgjør, både innenfor tidsrammen 2022–25, og deretter.

FORMÅL:
Hensikten er å skape størst mulig formidlingseffekt fra den samlede innsatsen, fra alle involverte aktører, med størst mulig koordinering av tiltak innenfor en felles ramme, og ved oppbygging og utnytting av grunnleggende virkemidler, for bruk av ulike aktører.

Hele T25 er et formidlingsprosjekt. Formidlingsplattformen vil skape et felles fundament for den sammensatte, mangeartede aktiviteten; gi retning for samordning mellom ulike tiltak og aktører, og for samarbeid mellom aktører som alle er eller vil engasjere seg i formidling av Trandum-historien. Plattformen vil støtte tiltakene og aktørene, og bidra til størst mulig felles opptreden, inkl. framstilling av en kvalitetssikret historie.

FORSLAG:
Det er i forprosjektarbeidet lagt til grunn at hovedprosjektet må bygge – og bygge på – en samlende formidlingsplattform, med analoge og digitale virkemidler i samspill. Flere av elementene (virkemidlene) igangsettes gjennom midler fra Sparebankstiftelsen, bl.a. tiltakene 10 (profil), 11 (web), 12 (sosiale medier), og 14 (besøksopplegg). Flere av de øvrige anbefalte tiltakene vil bygge på det samme grunnlaget, den samme plattformen, inkl. bl.a. tiltakene 15 (digitalt læringssenter) og 16 (undervisningsopplegg).

Se også prosjektrapporten, side 8.

Det anbefales å videreføre arbeidet med en tydelig formidlingsplattform som hoved-redskapet for å planlegge og gjennomføre en sammensatt analog (fysisk) og digital (virtuell) formidling.

I praksis vil tiltaket omfatte fire deler:

1. **Kunnskapsgrunnlag:**
   Samling, systematisering og tilgjengeliggjøring av utfyllende og kvalitetssikret basisinformasjon om de krigshistoriske hendelsene på Trandum.
2. **Plangrunnlag:**
   Rammeverk for planlegging av hovedprosjektet som en samlet prosess med en rekke tiltak, inkl. for aktivitet fra andre aktører enn de her involverte.
3. **Virkemiddelgrunnlag:**
   Basis verktøy/virkemidler for faktisk formidling, analoge og digitale, med vekt på å nå bredest mulig ut, for størst mulig kunnskaps- og bevisstgjøringseffekt.
4. **Kommunikasjonsrunnlag:**
   Kjernestoryer om de historiske hendelsene så vel basisinformasjon om prosjektet, for bruk av alle involverte aktører.

FORUTSETNINGER:
Effektiv formidling, inkl. oppbygging av en samlende og samordnet, plattform fordrer samvirke mellom involverte aktører, og tydelig plassert ansvar hos én hovedaktør.

FINANSIERING:
Finansiering av rammeverk må dekkes av overordnet hovedprosjektfinansiering. Finansiering av tiltak dekkes dels av tilskudd fra Sparebankstiftelsen; dels individuelt.

REALISERING:
Tiltaket må iverksettes med én gang, og vil være en løpende aktivitet i hele perioden.

VEDLEGG 1, TILTAK 10

Merkevareplattform og profil

BESKRIVELSE:
Enhetlig og forsterkende merkevare (brand) for de ulike elementer / aktører knyttet til Trandums militærhistorie og nåtid, med merkevareplattform og visuell profil.

FORMÅL:
Hensikten er å forsterke formidlingen av – inkl. markedsføringen av – Trandum som besøksverdig minnelandskap (geografisk destinasjon), og forsterke og tydeliggjøre historien om og historiene fra Trandumskogen (krigshistorisk fortelling). Koblet til den samtidige aktivitet i regi av Stiftelsen Trandum og utstillingsplanene til Ullensaker museum og Ullensaker kommune – i Trandum leir – (jf. tiltak 29), vil etableringen av Trandum som et brand bidra til gjensidig forsterkning, og økt oppmerksomhet og besøk; fysisk og virtuelt.

Se også prosjektrapporten, side 18.

FORSLAG:
Det anbefales å utarbeide en overordnet merkevareplattform for destinasjonen Trandum med dets mange kultur- og krigshistoriske besøks- og aktivitetstilbud. Plattformen videreføres i en grafisk profil som tas i bruk for alle konkrete tiltak, etter hvert som disse realiseres, typisk (tidlig) web og tilstedeværelse i sosiale medier.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Finansiering av merkevarestruktur og profilprinsipper finansieres med tilskudd fra Ullensaker kommune.
Finansiering av grafisk profil og konkrete løsninger som del av utvikling av formidlings-løsninger finansieres av tilskudd fra Sparebankstiftelsen.

REALISERING:
Arbeidet ble igangsatt i januar 2022, med målsetting om ferdigstilt struktur og profil i april 2022, for suksessiv implementering etter hvert som tiltak realiseres.

VEDLEGG 1, TILTAK 11

Webløsning, trandum.no

BESKRIVELSE:
Samlende formidlingsplattform og kunnskapskilde for samlet informasjon om det krigs- og militærhistoriske Trandum, med krigshendelsene (henrettelsene og de henrettede, bødlene og forutsetningene) så vel som historien til leiren og minnestedet, m.v.

FORMÅL:
Hensikten er å etablere en kjerneplattform for å formidle historien om Trandum og historiene fra Trandumskogen – med den autoritative og anerkjente, komplette og kvalitetssikrede kunnskap – til et så bredt publikum som mulig.

FORSLAG:
Det anbefales å bygge opp et nasjonalt og internasjonalt anerkjent websted som selve fundamentet for formidlingen.

Det etableres en grunnstruktur som ivaretar en i hovedsak todelt historie/formidling:

1. **Trandumskogen:**
   Historien om henrettelsene i Trandumskogen, inkl. ofrene og dommene; henrettelsene og Dødsskogen, samt minnelandskapet retterstedet inngår i, med bakgrunnen for fredning, monument og minnetavle, m.v.
2. **Trandumhistorien:**
   Historien om bakgrunnen for og forutsetningene for at henrettelsene skjedde og at Trandumskogen ble til som rettersted, inkl. nazismen og krigen; kampen for frihet, rettsstat og demokrati; militærleiren og okkupasjonsmakten bruk av den, mv.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.
Det nasjonale domenet bør imidlertid sikres.

FINANSIERING:
Etableringen av web-løsningen, med struktur og innhold, finansieres gjennom tilskuddet fra Sparebankstiftelsene. Utvikling og utvidelser ligger vesentlig innenfor andre tiltak. Finansiering av drift etter 2023 må sikres.

REALISERING:
Arbeidet ble igangsatt i januar 2022, med målsetting om ferdigstilt førsteversjon i april/mai 2022, for suksessiv påbygging etter hvert som arbeidskapasiteten tillater, herunder gjennom andre tiltak, eksempelvis 24 (digitale funksjoner), 25 (personhistorien til de 194), 26 (krigshistorisk persongalleri), 28 (Trandumleksikonet), 30 (Sonderkommando og bødlene), 31 (Russerleiren) og 32 (minnehistorien).
Det anbefales at en utvidet versjon klargjøres for skolestart høsten 2022.

Det etableres i første omgang en norskspråklig versjon, samtidig som det utredes muligheter for å realisere andre språkversjoner, vesentlig engelsk, så snart som mulig.

VEDLEGG 1, TILTAK 12

Sosiale medier

BESKRIVELSE:
Tilstedeværelse og bruk av utvalgte sosiale medier for å nå prioriterte målgrupper, gjennom Facebook, Instagram og Snapchat.

FORMÅL:
Hensikten er å nå fram til definerte målgrupper gjennom tilstedeværelse i prioriterte sosiale medier, både for å skape og opprettholde interesse og bygge kunnskap, deriblant ved å trekke brukere til kunnskaps- og opplevelsesmediet trandum.no.

FORSLAG:
Det anbefales å bruke utvalgte sosiale medier strategisk og systematisk for å nå prioriterte målgrupper, framfor alt slik:

1. **Facebook:**
   Facebook brukes for å nå bredt ut, nasjonalt og internasjonalt, inkl. gjennom kobling til andre krigshistoriske grupper; rettet primært mot et voksent publikum.
2. **Instagram:**
   Instagram brukes for regelmessig å nå ut med innlegg som gir verdi i seg selv, og som samtidig er interessevekker; myntet særlig på et yngre publikum.
3. **Snapchat:**
   Snapchat brukes for tidvis å nå vekke interesse og nysgjerrighet, gjerne brukt som element i konsentrerte kampanjer; rettet mot ungdom.

Sosiale medier, koblet til weben, anbefales brukt målrettet for å rette oppmerksomhet mot de enkelte ofre, både nasjonalt og – spesielt – regionalt/lokalt, med systemer for varsler til lokale medier og myndigheter om forestående merkedager, mv. – og for selv å publisere informasjon på de samme dagene, jf. også tiltak 9 (formidlingsplattform), 13 (offerdatabase), 15 (digitalt læringssenter), 16 (undervisningsopplegg), 20 (Trandumskogdagen) og 25 (personhistoriene).

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Løsningen kobles til etableringen av weben, og finansieres i 2022–23 gjennom tilskuddet til overordnet formidling fra Sparebankstiftelsen.

REALISERING:
Løsninger utarbeides som ledd i utviklingen av den digitale plattformen, med web-løsning (jf. tiltak 11), og anbefales lansert med en konsentrert kampanje våren 2022, gjentatt/fornyet ved skolestart 2022.

VEDLEGG 1, TILTAK 13

Offerdatabase

BESKRIVELSE:
Komplett og søkbar database med alle de henrettede, inkl. metadata og dybde-informasjon om den enkelte og hendelse som førte til henrettelsen.

FORMÅL:
Hensikten er å etablere et kunnskapsbasert og søkbart kildegrunnlag for formidling av historien til den enkelte som ble henrettet i Trandumskogen.

Se også prosjektrapporten, side 11.

FORSLAG:
Det anbefales å konvertere den oversikten som er opprettet i Excel som del av forprosjektet inn i en søkbar databaseløsning som inngår i web-løsningen (tiltak 11), og som suppleres med dybdeinformasjonen som skal utvikles gjennom tiltak 25 (personhistoriene til de 194).

Dababaseløsningen bør legges opp så den er tilgjengelig og søkbar gjennom det nyopprettede webstedet. Det skjeles til løsningen i fanger.no (o.a. tilsvarende baser inkl. krigsseilerregisteret.no), som har basisinfo om den enkelte, men lite ut over dette. Målsettingen er å framskaffe og utarbeide personprofiler på så mange som mulig. Dataene i basen vil bl.a. brukes til iverksetting av tiltak 12 (sosiale medier), for bruk av lokale myndigheter, media og i undervisningssammenheng (jf. tiltak 15 og 16).

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Basis-innholdet er levert gjennom forprosjektet; overføringen til en søkbar funksjon (database) på web-stedet gjøres som en integrert del av web-utviklingen, finansiert gjennom tilskudd fra Sparebankstiftelsen.

REALISERING:
Fundamentet er lagt som del av kunnskapsgrunnlaget etablert i forprosjektet, med en komplettert og korrigert oversikt over alle ofrene. Etableringen av en søkbar database-funksjon skjer første halvår 2022.

VEDLEGG 1, TILTAK 14

Besøksopplegg

BESKRIVELSE:
Videreutviklet fysiske besøks- og formidlingsopplegg basert særlig på erfaringene til Ullensaker museum og Øvre Romerike Forsvarsforening; med tilrettelegging for digital booking (jf. tiltak 11) og omvisning, inkl. bruk av refleksjonsarenaen (jf. bl.a. tiltak 7).

FORMÅL:
Hensikten er å sette Trandum og Trandumskogen på det krigshistoriske besøkskartet, bl.a. i de tilbud flere aktører har, rettet særlig mot skoleklasser, men også andre – og å utvikle nye konsepter og tilbud som ulike aktører kan tilby, med Trandum som kjerne.

Se også prosjektrapporten, side 19.

FORSLAG:
Det anbefales å utarbeide et sett besøksopplegg med utgangspunkt i henrettelsene i Trandumskogen, og med kobling til andre, relaterte krigshistoriske steder som inngår i denne historien, samt de enkelte ofres skjebner, primært i Østlandsområdet. Til slike steder hører ikke minst Akershus fengsel (festning) og Grini fangeleir (museum), samt de krigshistoriske stedene Møllergata 19 og Victoria Terrasse, og det tyske rettslokalet i Kristinelundveien 22. Andre steder det er naturlig å koble seg til, mer tematisk ift. demokrati og terror, er Utøya/besøkssenteret, og initiativet ved al-Noor-moskeen, så vel som Nasjonalt museumsnettverk for demokrati og menneskerettigheter, som Eidsvoll1814 har hovedansvar for.

Tiltaket skal utarbeide en meny med besøksopplegg for skoleklasser o.a. (veteraner, pensjonister, bedrifter), med Trandum leir – med framtidig overnatting – som kjerne. Oppleggende (turtilbudene) kan være *geografisk* betinget (rundtur med flere stopp), eller *tematisk* definert (henrettelser, terror, Trandumskogen spesifikt, demokrati, mv.), og dertil innrettet mot spesifikke *målgrupper* (skoleklasser, historieforeninger, forsvars-foreninger, veteranforeninger, forsvarselever/-kadetter, ledergrupper, mv).

Oppleggene anbefales i utgangspunktet å være generiske, dvs. at de kan brukes av ulike aktører, enten slik de er, eller tilpasset den enkelte aktør. Det utarbeides underliggende kunnskapsmateriale for arrangører/omvisere, basert på den samlede kunnskapskilde hele prosjektet framskaffer, jf. også tiltak 1 og 5.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.
Opplegget er tjent med harmonisering med offentlige læreplaner og utdanningsmål.

FINANSIERING:
En overordnet konseptskisse med enkelte konkrete opplegg finansieres gjennom tildelt tilskudd for pedagogiske opplegg fra Sparebankstiftelsen. Videre utvikling av enkelte, spesifiserte tilbud søkes finansiert fra andre kilder.

REALISERING:
Overordnet konsept- og planskisse utarbeides i første halvår, med noen nye og/eller forbedrede besøksopplegg fom. andre halvår; deretter videreutvikling av tilbudet i perioden 2023–25, inkl. opplegg med overnatting i Trandum leir.

VEDLEGG 1, TILTAK 15

Digitalt læringssenter

BESKRIVELSE:
Ressurssted for undervisning, med samling av undervisningsopplegg (analoge og digitale, jf. tiltak 14 og 16) samlet i et digitalt læringssenter som del av webløsningen (jf. tiltak 11), for bruk av skoler (lærere og elever).

FORMÅL:
Hensikten er å gjøre Trandum-historien(e) til et attraktivt tema for undervisning, ved å tilrettelegge gode opplegg som kan brukes uavhengig av fysisk besøk til Trandum, og der digitale tjenester uansett bør inngå i et undervisningsopplegg (også ved besøk).

FORSLAG:
Forprosjektet anbefaler gjennomgående å utnytte digitale formidlingsplattformer og -verktøy til fulle, for å nå bredest mulig ut. Digitale verktøy kobles også til fysiske besøk, enten det er enkeltpersoner (eks. QR-kode på navneskilt ved retterstedene, jf. tiltak 4) eller grupper (særlig web-løsningen og sosiale medier, jf. tiltak 11 og 12). Det anbefales også å bruke den digitalt tilgjengeliggjorte kunnskapen som underlag (forberedelse) før besøk, og som kunnskapskilde (referanse) ved etterarbeid.

Det legges vekt på at de digitale verktøyene vil underbygge arbeidet med å gjenskape historien om Trandumskogen til et nasjonalt anliggende, et genuint kollektivt minne, og at læremidlene kan brukes uavhengig av geografi, og gjerne ved digitalt samarbeid på tvers av geografi, skoler og klasser/grupper; jf. også tiltak 9 (formidlingsplattform). Læringssenteret blir i praksis et eget område på weben.

Tiltaket er vesentlig myntet på undervisning, og med en rekke mulige verktøy, grovt delt mellom to brukergrupper:

1. **Lærere:**
   Læringssenteret (det pedagogiske ressurssenteret) vil inneholde undervisnings-opplegg med utgangspunkt i henrettelsene i Trandumskogen som tema, og de enkelte ofre som oppgaver. Undervisningsopplegg (jf. tiltak 16), digitalt distribuert, er én side av løsningen. Den andre, som dette tiltaket omfatter, er digitale verktøy for bruk i nær- eller fjernundervisning, inkl. også digitale funksjoner (jf. tiltak 24). Til dette kan høre plattformer (rom) for online samarbeid mellom grupper, uavhengig av geografi.
2. **Elever:**
   Læringssenteret vil inneholde hjelpemidler elever kan bruke for å løse oppgaver, inkl. digital sporing av informasjon og analoge opplegg for minneinnhenting, og henvisning til materiale som finnes på trandum.no (jf. tiltak 11, 13, 24, 26, og 27).

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.
Opplegget er tjent med harmonisering med offentlige læreplaner og utdanningsmål.

FINANSIERING:
Analoge undervisningsopplegg (jf. tiltak 16) inngår dels i formidlingsopplegget som utformes med støtte fra Sparebankstiftelsen (jf. også tiltak 9). Et digitalt læringsrom med virtuelle pedagogiske løsninger er mer ressurskrevende, og fordrer finansiering ut over dette. Det vil søkes å skaffe finansiering både fra offentlig og andre kilder. Det bør samtidig søkes partnerskap med pedagogiske og teknologiske fagmiljø, også for kostnadsdeling, jf. tiltak 24 (digitale funksjoner), som dels inngår i læringssenteret.

REALISERING:
Tiltaket krever ytterligere finansiering, og tenkes innfaset fra 2023, og videre i 2024–25.

VEDLEGG 1, TILTAK 16

Undervisningsopplegg

BESKRIVELSE:
Et sett undervisningsopplegg (analoge og digitale), dels for besøkende til Trandum, dels for ren digital (fjern-) undervisning som understøttes av det digitale læringssenteret (jf. tiltak 15), og som dels sammenholdes med fysisk besøksopplegg (jf. tiltak 14).

FORMÅL:
Hensikten er, som for tiltak 15, å gjøre Trandum-historien(e) til et attraktivt tema for undervisning, ved å tilrettelegge opplegg med utgangspunkt i henrettelsene i Trandum-skogen og de bakenfor og omkringliggende hendelser og forutsetninger, inkl. en tematisk og prinsipiell aktualisering særlig opp mot demokrati og rettssikkerhet, mv.

Se også prosjektrapporten, side 20.

FORSLAG:
Det anbefales å lage et sett undervisnings- og opplysningsopplegg som primært er rettet mot skoleverket, men som i noen grad kan benyttes også av aktører som vil gjennomføre omvisninger og tilrettelegge besøk til Trandum (jf. tiltak 14).

Opplegg for skoleverket må sammenholdes med læreplaner, og skreddersys for de ulike fag, tema og læringsmål; eksempelvis kravet om å utforme problemstillinger, vektleggingen av sammensatt kildebruk, forståelse for sammenhenger og – ikke minst – kravet til egen refleksjon. Tiltaket bør omfatte utvikling av problemstillinger (for lærere og elever) og dilemmaer elevene kan konfronteres med, jf. det arbeid og de erfaringer Ullensaker museum allerede har gjort og høstet.

Samtidig som det lages skreddersydde opplegg for bruk i skoleverket, bør det lages enkle opplysningsopplegg for andre aktører og målgrupper, eksempelvis inn mot rekrutter og kadetter (og andre!) i Forsvaret, så vel som personell i Politiet og Sivil-forsvaret. Etter dialog med andre brukere (jf. også tiltak 14), utarbeides midler for omvisning o.a. Ved siden av web-løsningen (tiltak 11, med persondatabase, m.v.), vil tiltak 21 og 22 (kjernehistorien om hhv. Trandumskogen og Trandumleiren) her være grunnleggende bakgrunnskunnskap. Det kan også tilbys manus for omvisere, tilpasset ulike målgrupper (besøkende).

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.
Undervisningsoppleggene for skolen må tilpasses læreplaner og utdanningsmål.

FINANSIERING:
Et utgangspunkt for undervisningsopplegg finansieres gjennom tildelingen fra Sparebankstiftelsen; detaljert utvikling av konkrete opplegg vil det måtte søkes offentlig støtte til.

REALISERING:
Tiltaket påbegynnes første halvår 2022, med noen leveranser myntet på skoleåret 2022/23, og med videreutvikling i 2023–25, sett i sammenheng med realisering særlig av tiltak 14 og 15.

VEDLEGG 1, TILTAK 17

Trandumseminaret

BESKRIVELSE:
Et institusjonalisert formidlings- og kunnskapsseminar om Trandums krigshistorie og beslektede tema, i regi av Tranduminstituttet, gjerne i samarbeid med andre aktører.

FORMÅL:
Hensikten er å løfte fram Trandumhistorien mot mer spesifikke / spesielt interesserte grupper, inkl. akademiske og politiske, for slik å øke kunnskaps- og bevissthetsnivået, som et bidrag til å få Trandumskogen tilbake i det nasjonale, kollektive minnet.

FORSLAG:
Det anbefales å etablere et offentlig, årlig kunnskapsevenement – Trandumseminaret – som f.eks. kan knyttes til den foreslåtte Trandumskogdagen (jf. tiltak 20), eller plottes inn et annet sted i et årshjul, fortrinns på samme tid fra år til år. Det må holdes i Trandum leir, fast arrangert av Tranduminstituttet, men med samarbeidspartnere; enten faste (f.eks. Ullensaker kommune, Forsvarsmuseet (Hjemmefrontmuseet), Ullensaker museum og/eller Oslo Met, Lillestrøm), eller variable fra år til år, avhengig av tema.

Trandumseminaret bør være en dags-seanse, gjerne met ett hovedtema, ev. også med et tilleggselement. Tema planlegges i god tid, slik at bidragsytere kan forberede nye eller prinsipielle kunnskapsinnlegg, som grunnlag for faglig og/eller politisk debatt. Papers, innlegg, osv. publiseres på weben (jf. tiltak 11); innlegg streames / tas opp og distribueres digitalt. Det lages egne medieopplegg, og egne sosiale medier brukes aktivt før, under og etter seminaret (jf. tiltak 12).

Tematikken bør være bred, og være både historisk/faktisk og politisk/prinsipiell, f.eks. knyttet til rettsstatens prinsipper og krigens folkerett; henrettelser som terrormetode; rettsoppgjør og rettferdighetssans, etc. – alt med *utgangspunkt* i henrettelse i Trandumskogen og de bakenforliggende forutsetningene (jf. også tiltak 9).

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Utvikling av grunnkonsept kan finansieres i fellesskap av Ullensaker kommune og Stiftelsen Trandum, som grunnlag for søknad om ekstern finansiering.

REALISERING:
Avhengig av valgt tid på året – og valgt tema år 1 – kan tiltaket gjennomføres for første gang i 2022; alternativt i 2023.

VEDLEGG 1, TILTAK 18

Trandumarkivet

BESKRIVELSE:
Et rammeverk for kunnskapsinnhenting og dokumentasjon, forvaltning og formidling av Trandumhistorien (fysisk og digitalt), formidlet bl.a. gjennom web-løsningen (jf. tiltak 11 og 13), og basert bl.a. på løpende dokumentasjonsutbygging (jf. bl.a. tiltak 25–26 og 30–33).

FORMÅL:
Hensikten er å samle og systematisere historisk kunnskap om og fra Trandum; først og fremst hendelsene i Trandumskogen, dernest historien til og funksjonen til Trandum leir – forut for, under og like etter – krigen. Til dette hører detaljert kunnskap særlig om ofrene og bødlene, jf. tiltak 25 og 30.

Se også prosjektrapporten, side 18.

Til dokumentasjonen bør også høre kunnskap om Russerleiren (jf. tiltak 31) og andre leire i omegnen, både under og rett etter krigen, inkl. den nasjonale og allierte etter-forskning, med påfølgende rettssaker og domsavsigelser for de impliserte i drapene Trandumskogen.

FORSLAG:
Det anbefales at Trandumarkivet opprettes som en funksjon (løsning) som følge av det dokumentasjonsarbeid som er gjort i forprosjektet og vil bli gjort i hovedprosjektet, og at dette i utgangspunktet legges til Tranduminstituttet som et oppdrag.

Arkivet tenkes å samle ulike typer dokumentasjon, fra flere kilder, framfor alt historiske dokument (fra tyske, norske og allierte kilder), inkl. kart, og – ikke minst: foto fra ulike kilder. Dokumentasjonen vil bestå av kjent og hittil ukjent materiale.

Til arkivets funksjon bør høre, ut over å samle, systematisere og tilgjengeliggjøre, å anspore til nasjonal minneinnsamling, bl.a. gjennom foreslåtte undervisningsopplegg, jf. tiltak 16.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Tiltaket krever ikke spesiell finansiering for selve etableringen, da innholdet i første omgang blir summen av det materialet som er samlet inn under forprosjektet og før dette av Stiftelsen Trandum og Ullensaker museum, og som blir innhentet fra andre tiltak. Derimot kreves finansiering når materialet skal legges inn i et (fysisk og digitalt) arkivsystem; systematisert, kvalitetssikret og tilgjengeliggjort. Det tenkes en kombinert offentlig og annen finansiering av tiltaket.

REALISERING:
Arkivet som funksjon kan etableres i første halvår 2022, som en ramme for pågående og framtidig – prioritert og systematisk – dokumentasjon, og formidling.

VEDLEGG 1, TILTAK 19

Trandumsenteret

BESKRIVELSE:
Et mulig nytt nasjonalt freds- og menneskerettighetssenter lokalisert til Ullensaker/ Trandum, på linje med andre tilsvarende fag- og formidlingssentra rundt om i landet.

FORMÅL:
Hensikten vil være å styrke dokumentasjon, kunnskapsinnhenting og forskning på hendelens i og tilknyttet Trandumskogen, ut over det som naturlig vil være oppgaven og ambisjonen til Tranduminstituttet.

Se også vedlegg 8 fra Styrkr, med oversikt over nasjonale sentre.

FORSLAG:
Det anbefales å se på mulighetene for å etablere et freds- og menneskerettighetssenter på linje med tilsvarende institusjoner bl.a. i Trøndelag (Falstadsenteret) og Kristiansand (Arkivet)

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket (utredningen).

FINANSIERING:
Tiltaket krever finansiering av en utredning, som grunnlag for beslutning.

REALISERING:
Utredningsarbeidet kan igangsettes i 2022.

VEDLEGG 1, TILTAK 20

Trandumskogdagen

BESKRIVELSE:
En institusjonalisert årlig historisk fagdag, tentativt på en fast dato, 30. april, dvs. (årsdagen for de første henrettelser i selve Trandumskogen.

FORMÅL:
Hensikten er å skape større kunnskap og bevissthet rundt hva som skjedde i Trandumskogen under andre verdenskrig. Arrangementet brukes også til å skape offentlig og politiske interesse, med tanke på finansiering av tiltak.

FORSLAG:
Det anbefales å etablere en fast fagdag knyttet til Trandumskogens krigshistorie, og relaterte faglige tema som kan omhandle prinsipielle spørsmål og belysning av faktiske historiske hendelser.

Det tenkes at dagen kan være rettet både mot et allment interessert publikum og mer faglig spesialiserte deltakere (historikere, samfunnsvitere, o.a.), der også aktuelle problemstillinger kan reises – i tillegg til et fokus på som ble henretter, med referanse til den valgte minnedag.

Det parallelt foreslåtte Trandumseminaret (jf. tiltak 17) kan ev. inngå som element i Trandumskogdagen.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket, ut over at Stiftelsen Trandum stiller innendørs lokale til disposisjon for deler av arrangementet.

FINANSIERING:
Det søkes i utgangspunktet finansiering fra forskjellig hold år for år, før en fastere ordning kan komme på plass.

REALISERING:
Trandumskogdagen kan arrangeres allerede i 2022, ved rask beslutning; deretter med planlegging som samordnes med Øvre Romerike Forsvarsforenings årlige markering i Trandumskogen 8. mai.

VEDLEGG 1, TILTAK 21

Kjernestory, Trandumskogen

BESKRIVELSE:
Samlet, komplett og kondensert framstilling av historien knyttet til retterstedet og minnestedet Trandumskogen som del av formidlingsplattformen (jf. tiltak 9), for bruk i flere kanaler, både digitalt og fysisk (jf. bl.a. tiltak 1, 11–14, 30), og materialisert som et frittstående hefte utgitt av Tranduminstituttet.

FORMÅL:
Hensikten er å tilby en fyldig, men like fullt komprimert og lett tilgjengelig, samlet historie om henrettelsene i Trandumskogen, og de bakenforliggende og etterfølgende hendelser.

Se også vedlegg 7 fra Styrkr, med basishistorien om Trandum.

FORSLAG:
Det er etablert en første, gunnleggende kjernestory i forprosjektet, bl.a. for bruk i web-løsningen o.a. produksjoner (jf. tiltak 11, samt 1 og 23). Denne anbefales bygd ut, dels for utdypende (men oppstykket og tilrettelagt) informasjon på web, dels for en sammenhengende framstilling i ett produkt:

Det anbefales å utarbeide og utgi, for første gang siden Eivind Linneruds gymnas-oppgave fra 1969 (!), en publikasjon som framstiller hendelsene i Trandumskogen som sådan, og samtidig satt inn i en politisk–historisk kontekst.

Det foreslås at en lett tilgjengelig fakta-tekst produseres og publiseres som et større hefte, utgitt av Tranduminstituttet, gjerne som del av en serie publikasjoner derfra.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket, som dog forutsetter kapasitet hos Tranduminstituttet.

FINANSIERING:
Tiltaket er ledd i å bygge grunnlagskunnskap for bruk av ulike formidlere, jf. bl.a. tiltak 11–12 og 14–16; som et grunnlag for utvikling av pedagogiske verktøy og oppdatert analog og digital formidling (jf. også bl.a. tiltak 1, 6, 9). Tiltaket finansieres gjennom tildelingen fra Sparebankstiftelsen.

REALISERING:
Tiltaket kan, basert på grunnarbeidet gjort i forprosjektet, realiseres i første halvår 2022.

VEDLEGG 1, TILTAK 22

Kjernestory, Trandum leir

BESKRIVELSE:
Samlet, komplett og kondensert framstilling av historien knyttet til Trandum leir, med vekt på krigshistorien og knytningen til henrettelsene, inkl. de tyske avdelinger som brukte den, men dertil som en samlet historisk framstilling av Trandum militærleir, før/under/etter krigen (jf. også bl.a. tiltak 7–8, 11–12 og 30–31).

Se også vedlegg 5 om okkupasjonsmaktens bruk av Trandum leir, fra Petter Aunaas.

FORMÅL:
Hensikten er å tilby en fyldig, men komprimert og lett tilgjengelig, samlet historie om Trandum leir, med hovedvekt på tida før og under krigen, men også dens rolle i mellomkrigstid og etterkrigstid – som en sentral leir i det norske forsvaret, og dermed en viktig brikke i nøytralitetspolitikken i mellomkrigstida og oppbyggingen av et militært forsvar for den gjenvunne friheten og det reetablerte demokratiet etter krigen.

FORSLAG:
Det er framskaffet en første, samlende kunnskapsbase om Trandum leirs funksjon for den tyske okkupasjonsmakt under krigen (inkl. hvilke avdelinger som var forlagt der), og i forlengelsen av dette, leirens rolle ifm. henrettelsene i Trandumskogen.

Det anbefales å utarbeide og utgi, for første gang, en publikasjon som framstiller Trandum leirs krigs- og militærhistorie, som et supplement til historien om selve henrettelsene i Trandumskogen, og for en forståelse av hvorfor dette stedet ble valgt som rettersted.

Det foreslås at en lett tilgjengelig fakta-tekst produseres og publiseres som et større hefte, utgitt av Tranduminstituttet, gjerne som del av en serie publikasjoner derfra, etter det anbefalte første heftet (jf. tiltak 21).

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket, som dog forutsetter kapasitet hos Tranduminstituttet.

FINANSIERING:
Det må søkes prosjektfinansiering for å realisere tiltaket.

REALISERING:
Tiltaket kan, basert på grunnarbeidet gjort i forprosjektet, realiseres i 2022.

VEDLEGG 1, TILTAK 23

Multimedial historie

BESKRIVELSE:
En kortfattet, overordnet multimedial historieframstilling for digital distribusjon som forteller hovedhistorien, gjennom historiske bilder, filmklipp, lyd/musikk, grafikk, o.a. (jf. også tiltak 1, 11–12, samt 28).

FORMÅL:
Hensikten er å dramatisere historien for å skape oppmerksomhet og interesse, og en første innsikt i og forståelse for hva Trandumskogens historie inneholder, rettet mot et generelt publikum, men med særlig sikte på ungdom,

FORSLAG:
Det anbefales å lage en dramatisert, multimedial kort-fortelling (tentativt to minutter), som framstiller den kondenserte historien om og bak henrettelsene i Trandumskogen, med sikte vesentlig på digital distribusjon (jf. tiltak 11–12), men også for bruk i fysisk undervisning og andre opplegg (jf. tiltak 14 og 16).

Produksjonen vil sette sammen historiske bilder, filmklipp og lydopptak, sydd sammen med grafiske virkemidler og korte tekster, samt lyd (fortellerstemme og musikk) – til én sammenhengende basisfortelling. Den foreslås å ha en regi som får fram dramatikken knyttet til rettssaker, venting i dødsceller og henting til avretting i Trandumskogen – koblet til bakgrunnen for at dette kunne skje, dvs. framveksten av nazismen, krigen og okkupasjonen av Norge, etc.

Tiltaket ses opp mot et anbefalt senere tiltak (28): En drama-kortfilm om henrettelsene.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket, ut over rettigheter til historisk materiale som må sikres/kjøpes.

FINANSIERING:
Tiltaket er et essensielt element i den pedagogiske tilrettelegging og brede formidling av historien for ungdom, og finansieres gjennom tildelingen fra Sparebankstiftelsen.

REALISERING:
Tiltaket realiseres i første halvår 2022, og inngår i web-løsningen (jf. tiltak 11), og distribueres bl.a. gjennom sosiale medier (jf. tiltak 12).

VEDLEGG 1, TILTAK 24

Digitale funksjoner

BESKRIVELSE:
Løpende utvikling av løsninger/tilbud på web-stedet, som kompletterer innholdet med kombinert kunnskaps- og opplevelsesfunksjoner, inkl. interaktive kart og tidslinjer, læringsressurser og administrative funksjoner, som booking (jf. også tiltak 11, 13, 15–16 og 26).

FORMÅL:
Hensikten er å tilgjengeliggjøre kunnskapen på en levendegjort, informativ og engasjerende måte, fra flere forskjellige innfallsvinkler, for å skape forståelse for sammenhenger og grunnlag for refleksjon.

FORSLAG:
Det anbefales å lage et sett pedagogiske og administrative funksjoner, etter en nærmere prioritering, bl.a. sett opp mot tiltak 9 (formidlingsplattform) og tiltak 15 (digitalt læringssenter), samt tiltak 14 (besøksopplegg).

Det skilles mellom to typer funksjoner/løsninger:

1. **Administrative:**
   Her anbefales i første omgang særlig to funksjoner:
   a) Internt fritekstsøk innenfor etablert web-sted
   b) Booking-system for omvisninger i Trandumskogen, i samarbeid med aktuelle aktører – for å unngå flere samtidige omvisninger.
2. **Pedagogiske:**
   Her tenkes bl.a. disse formidlingsfunksjonene:
   a) Interaktive tidslinjer for ulike historiske utviklinger: bl.a. framveksten av nazismen, fram til krig og okkupasjon; som bakteppe og forutsetning for henrettelsene; selve henrettelsene, kronologisk framstilt; rettsoppgjøret etter krigen, med de sentrale tyske og norske aktører
   b) Interaktive kart for ulike deler av minnelandskapet: bl.a. hele området med de ulike elementene; selve retterstedet med gravene; Dødsveien; krigshistorisk mest relevante deler av Trandum leir; de ulike leirene i Ullensaker, under og etter krigen
   c) Interaktive læringsmidler for bruk i undervisning og/eller for allmenn bruk for besøkende til stedet og weben, inkl.: QR-koder på skilt med tilhørende info; quiz i flere varianter; dilemmagenerator som løfter fram utfordringer/konsekvenser av valg; demokratiknuser som synliggjør hvilke grunnleggende rettigheter som ble borte under det nazistiske diktaturet, og som igjen kan bli borte hvis autoritære tanke-retninger igjen får fotfeste

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket, ut over ev. rettighetsspørsmål.

FINANSIERING:
Tiltaket er til dels ressurskrevende, ikke minst teknologisk, og vil kreve prosjekt-finansiering for enkeltkomponenter. Jf. tiltak 15 (digitalt læringssenter), hvor flere av de digitale funksjonene vil inngår, bør det vurderes å søke partnerskap med pedagogiske og teknologiske fagmiljø, også for kostnadsdeling. Enkelt-elementer kan finansieres gjennom tilskuddet fra Sparebankstiftelsen, som ledd i pedagogisk tilrettelegging.

REALISERING:
Tiltaket gjennomføres fortløpende, avhengig av finansiering, idet enkelte tiltak kan lages uavhengig av hverandre, og plugges inn etter hvert som de ferdigstilles, i tråd med en plan, jf. også tiltak 9.

VEDLEGG 1, TILTAK 25

Personhistoriene, de 194

BESKRIVELSE:
Systematisk dokumentasjon av livet til de 194 henrettede som individer, som er den bærende formidling av Trandums krigshistorie (jf. også tiltak 4, 11, 12, 13, 16 og, 26).

FORMÅL:
Hensikten er å løfte fram individene og deres historie(r), som kjernen i fortellingen om og fortellingene fra Trandumskogen, og som det sentrale formidlingsgrepet for å skape forståelse for hva som skjedde. Samtidig æres den enkelte falne ved at minnet holdes i hevd.

Se også prosjektrapporten, side 11–12.

FORSLAG:
Det anbefales å dokumentere livet og krigsinnsatsen til hver av de 194 henrettede, så langt det lar seg gjøre, og legge informasjonen inn i offerdatabasen (jf. tiltak 13).

Foreliggende, systematisert kunnskap om den enkelte er svært mangelfull og fragmentert. Det bør derfor iverksettes en systematisk innsamling av informasjon om hvert av ofrene, som så settes sammen på en ensartet strukturert måte, lagt inn i databasen og publisert gjennom weben. Særlig viktig er informasjon knyttet til krigens forløp, inkl. omstendigheter rundt arrestasjon, fengselsopphold og ev. rettssak og dom.

Dokumentasjon av enkeltpersoner, fra forskjellige lokalsamfunn, er tenkt brukt i pedagogikkopplegg (jf. tiltak 16), gjennom involvering av skoleklasser (så vel som historielag, forsvarsforeninger, o.a.) samt medieopplegg (jf. tiltak 12), også ved å engasjere lokale og regionale medier.

Tiltaket skjeler til fanger.no – og vil koble opp til denne basen.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Tiltaket starter opp som del av den grunnleggende formidlingsinnsatsen og pedagogisk tilrettelegging finansiert gjennom tilskudd fra Sparebankstiftelsen. Annen finansiering vil søkes fra andre kilder, inkl. lokale og regionale.

REALISERING:
Arbeidet er påbegynt som ledd i arbeidet med en første versjon av www.trandum.no. Noen av ofrene (et representativt utvalg) vil bli presentert i første halvår 2022; resten suksessivt etter som ressursene tillater det, i 2022–24.

Hovedinnsatsen vil først bli lagt på de norske ofrene. De britiske er relativt godt dokumentert, men ennå ikke presentert på norsk. De russiske vil bli mer krevende å dokumentere, om overhodet mulig.

VEDLEGG 1, TILTAK 26

Krigshistorisk persongalleri

BESKRIVELSE:
Tilsvarende som tiltak 25, for andre nøkkelpersoner i det krigshistoriske dramaet som ledet opp til og inkl. henrettelsene i Trandumskogen, herunder ledende nazister (tyske og norske) og sentrale personer på norsk og alliert side (jf. også tiltak 11–12, 15–16, 27 og 30).

FORMÅL:
Hensikten er å utfylle det krigshistoriske dramaet med kjennskap til nøkkelpersoner, på begge sider, og vesentlig den nazistiske (jf. også tiltak 30), som en kunnskapsreferanse – og en presentasjon der individene relateres direkte til hendelsene i Trandumskogen.

Se også prosjektrapporten, side 15.

FORSLAG:
Det anbefales å lage korte personprofiler (presentasjoner) av nøkkelpersoner, som spilte en direkte eller indirekte rolle i henrettelsene i Trandumskogen, i kraft av sine offisielle funksjoner – og som vil være omtalt i de historiske tekstene på weben. Tilsvarende det anbefalte Trandumleksikonet (jf. tiltak 27) lages presentasjonene med utspring i og relatert til hendelsene på Trandum, hvilket ikke vil være tilfellet ved google-søk etter de samme personene.

Det tenkes grovt to kategorier personer:

1. **«Bad guys»:**
   Her anbefales i første omgang særlig to grupper:
   a) Sentrale tyske nazistister; fra Adolf Hitler og Heinrich Himmler i Tyskland, via Niklaus von Falkenhorst, Josef Terboven, Wilhelm Rediess, Heinrich Fehlis og Siegfried Fehmer, samt sentrale dommere som Hans Latza og bødler som Oscar Hans i Norge.
   b) Sentrale norske nazister; fra Vidkun Quisling, Jonas Lie og Sverre Riisnæs i politiske posisjoner, til Arthur Qvist o.a. i operative funksjoner, og evt. sentrale, lokale nazister som ble tvunget til å delta i oppgravingen.
2. **«Good guys»:**
   Her inkluderes norske og allierte nøkkelpersoner, dels i felttoget i 1940 og motstandskampen, fra øverste militære og politiske nivå – som Jacob Hvinden Haug, Olaf Helseth, Kristian Laake, Otto Ruge, Andrew Thorpe, Jens Chr. Hauge, Carl J. Hambro, Johan Nygaardsvold, m.fl. – til det lokale, inkl. Bertil Bøhnsmoen, Sverre Hermansen, Olaf Linnerud og Kåre Syltevik, samt (øvrige) pådrivere for fredning og oppføring av monumentet, inkl. Ullensakers ordfører Hallgeir Furnes og varaordfører Jens Kurland.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Tiltaket starter opp som del av den grunnleggende formidlingsinnsatsen finansiert gjennom tilskudd fra Sparebankstiftelsen. Annen finansiering kan søkes fra andre kilder.

REALISERING:
Arbeidet er påbegynt som ledd i arbeidet med en første versjon av www.trandum.no. Noen av personene vil bli presentert i første halvår 2022; resten suksessivt etter som ressursene tillater det.

VEDLEGG 1, TILTAK 27

Trandumleksikonet

BESKRIVELSE:
En kunnskapskilde knyttet direkte til fortellingen om Trandumskogen og minne-landskapet Trandum, integrert i anbefalt web-løsning (jf. tiltak 11) som del av den samlede formidlingsløsning.

FORMÅL:
Hensikten er, på en enkel og pedagogisk måte, å forsterke kunnskapen om og forståelsen for hendelsene i Trandum-skogen, og de tilliggende forutsetninger.

FORSLAG:
Det anbefales å lage en digital funksjon (jf. også tiltak 24 og 15), integrert i den nye web-løsningen (jf. tiltak 11), og for bruk i sosiale medier (jf. tiltak 12), til forsterkning også av foreslått undervisningsopplegg (jf. tiltak 16).

Leksikonet vil bestå av korte, konsise fakta-artikler som enkelt forklarer begrep, personer og organisasjoner, mv., som er brukt i artikler på www.trandum.no.

Begrunnelsen for å lage et skreddersydd oppslagsverk integrert i egen løsning, er å skape en pedagogisk tilrettelagt kunnskapskilde som er direkte relatert til Trandum og Trandumskogen, framfor at brukere skal måtte forholde seg til en mengde valg av artikler/kilder av ujevn kvalitet ved vanlig nettsøk, med artikler som ikke er knyttet til Trandumhistorien.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Tiltaket starter opp som del av den grunnleggende formidlingsinnsatsen og den pedagogiske tilrettelegging finansiert gjennom tilskudd fra Sparebankstiftelsen. Annen finansiering kan søkes fra andre kilder.

REALISERING:
Arbeidet er påbegynt som ledd i arbeidet med en første versjon av www.trandum.no. Leksikonet utvides fortløpende, etter hvert som webinnhold produseres.

VEDLEGG 1, TILTAK 28

Dramatisert kortfilm

BESKRIVELSE:
En historisk drama-dokumentarisk kortfilm som viser hva som skjedde i Trandum-skogen, for digital spredning og bruk ved besøk og i undervisningssammenheng (jf. tiltak 11–12, 14, 17, 23).

FORMÅL:
Hensikten er, gjennom et dramatisk virkemiddel, en fortettet historie, å synliggjøre hva henrettelsene i Trandumskogen var, og hvordan de skjedde – med vekt på individet som var fratatt sin personlige rettssikkerhet, og ble drept som del av en nazistisk terror, etter at den demokratisk rettsstatens prinsipper er satt til side.

FORSLAG:
Det anbefales å lage en dramatisert, fortettet filmatisert fortelling, som går tett inn på selve henrettelsen – og de henrettede, ref. også den franske kortfilmen «Le Lettre» (og trailer for den tyske spillefilmen «Still am Morgen»).

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Det må søkes prosjektfinansiering for å realisere tiltaket, med mindre det kan gjøres (helt eller delvis) gjennom et ikke-kommersielt samarbeid med en kulturaktør eller en utdanningsinstitusjon.

REALISERING:
Gjennomføring avhenger av faglige og økonomiske ressurser, der ideen foreslås fulgt opp i 2022, med tentativ realisering i 2023.

VEDLEGG 1, TILTAK 29

Trandumutstillingen

BESKRIVELSE:
En fornyet og forsterket fysisk utstilling om hendelsene i og rundt Trandumskogen, som del av Ullensaker museums formidling, i bygning 55 på Trandum.

FORMÅL:
Hensikten er å formidle historien om hendelsene i Trandumskogen på en fornyet måte, forflyttet fra dagens utstilling på Sør-Gardermoen til et tilpasset lokale i Trandum leir.

FORSLAG:
Tiltaket er prosjektert av Ullensaker kommune og Ullensaker museum, uavhengig av planlagt hovedprosjekt T25. Utstillingsprosjektet består vesentlig av to elementer, dels opprustning av egnede utstillingslokaler (tentativt i bygning 55 i Trandum leir), dels av selve utstillingen.

Det synes naturlig at utstillingen (formidlingen og tilbudet) knyttes an til, eller inngår i, hovedprosjektet (jf. også tiltak 9 og 10, så vel som 14–16, o.a.).

FORUTSETNINGER:
Etablering av utstilling bygning 55 forutsetter avtale med eiendomsforvalteren, dvs. Stiftelsen Trandum.

FINANSIERING:
Tiltaket finansieres som eget prosjekt, utenfor rammen av T25.

REALISERING:
Realisering av tiltaket avhenger av fysiske forutsetninger (istandsetting av lokale), avtale med Stiftelsen Trandum (leieavtale) – og finansiering av istandsetting av utstillings- og besøkslokalet, og utarbeidelse av selve utstillingen; mest realistisk i hovedprosjektets fase 2.

VEDLEGG 1, TILTAK 30

Sonderkommando og bødlene

BESKRIVELSE:
Dokumentasjon av Sonderkommando, inkl. hvordan den var organisert, rekruttert og brukt (inkl. prosedyrer ved eksekusjoner), samt så langt mulig identifikasjon av dens medlemmer, ut over leder Oscar Hans (jf. også tiltak 11–12, 16, 18, 21, 26–27 og 29).

FORMÅL:
Hensikten er å framskaffe mer og bedre kvalitetssikret kunnskap omkring selve henrettelsene, og den avdeling / de personer som utførte dem i Trandumskogen.

Se også prosjektrapporten, side 15.

FORSLAG:
Det anbefales å dokumentere, så langt mulig, opprettelsen av og funksjonen til Sonderkommando, og hvordan den ble brukt til henrettelser i Norge generelt, og i Trandumskogen spesielt.

Til dette hører framfor alt å ta best mulig rede på fastlagte prosedyrer for henrettelsene i Trandumskogen (jf. tiltak 21 og 8), inkl. rollen til Trandum leir og de tyske avdelingene som lå der (jf. tiltak 22), samt – så langt mulig, bl.a. gjennom bevarte avhørsprotokoller og identifikasjonsrapporter fra Rettsmedisinsk avdeling – ta rede på hvordan eksekusjonene i Trandumskogen faktisk ble utført.

Dertil søkes å få på plass en oversikt over oppsettingen av og oppgavene til selve Sonderkommando, både i dens ordinære vaktoppgaver på Victoria Terrasse og spesialoppdrag knyttet til henrettelser i Trandumskogen og andre steder. Det er også behov for å avklare fakta ift. avdelingens bemanning og hvordan disse ble rekruttert og kommandert, samt skjebnen til medlemmene etter krigen. Her verserer flere framstillinger og, trolig, myter, som må bekreftes eller avkreftes.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket, men dokumentasjonen krever tilgang på arkivmateriale, i flere land.

FINANSIERING:
Tiltaket starter opp som del av den grunnleggende formidlingsinnsatsen finansiert gjennom tilskudd fra Sparebankstiftelsen. Annen finansiering søkes fra andre kilder.

REALISERING:
Arbeidet er påbegynt som ledd i arbeidet med en første versjon av www.trandum.no. Systematisk dokumentasjon fordrer ressurser til bl.a. arkivbesøk, trolig i Tyskland og Storbritannia, i tillegg til Norge, og med et tidsperspektiv inn i fase 2.

VEDLEGG 1, TILTAK 31

Russerleiren

BESKRIVELSE:
Dokumentasjon av den sk. Russerleiren (Trandum II); hva den var og besto av, hvem den var brukt for – og hva denne arbeidskraften ble brukt til, samt skjebnen til leirens beboere under og etter krigen.

FORMÅL:
Hensikten er få fram, for så å formidle, kunnskap om arbeidsleiren Trandum II, under og etter krigen kalt Russerleiren, som en del av det krigshistoriske minnelandskapet.

FORSLAG:
Det anbefales å etablere et delprosjekt knyttet til Trandum II – og gjerne: andre leire for østeuropeiske tvangsarbeidere og krigsfanger i Ullensaker / Øvre Romerike (jf. også tiltak 6, 11, 14, 18 og 29).

Med sin nærhet til Trandumskogen og Trandum leir er dette en del av den nærliggende krigshistorie, om enn ikke historien om henrettelsene; trolig mer den storstilte militære utbygging i området, mest av alt knyttet til Gardermoen.

Det foreligger mye dokumentasjon særlig av sovjetiske krigsfanger i Norge (ikke minst fra Falstadsenteret), med en konsentrasjon til Nord-Norge; mindre om tvangsarbeids-leirene, og svært lite om de på Romerike, inkl. på Jessheim.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Tiltaket finansieres som eget prosjekt.

REALISERING:
Gjennomføring forutsetter prosjektfinansiering, og vil naturlig konsentreres til hovedprosjektets fase 2 (2024–25).

VEDLEGG 1, TILTAK 32

Minnehistorien

BESKRIVELSE:
Dokumentasjon av minnearbeidet etter frigjøringa, knyttet til fredningsforsøk (og senere fredning), reising av monument og minnetavle (jf. også tiltak 2–3, 11–12, 14, 18 og 33).

FORMÅL:
Hensikten er å dokumentere prosessene (og resultatene) knyttet til fredning av Trandumskogen, og oppføring av et monument og en minne-/navnetavle.

Se også prosjektrapporten, side 7.

FORSLAG:
Trandumskogen (med seremoniplass og stridsvognskytebane) ble formelt fredet først i 2020, men det har vært en forestilling om fredning fra tidligere, ref. oppsetting av skilt som markerte området som fredet – og muligens allerede fredet?

Dokumenter gjenfunnet av Stiftelsen Trandum viser at det ble tatt initiativ om fredning fra det lokale Avsnitt 122 i Hjemmestyrkene allerede sommeren 1945, men at dette ble avvist av regjeringa ved forsvarsministeren, pga. en avvisende holdning i forespurte hæravdelinger.

Tanken om et monument ble derimot tatt godt imot, inkl. med en stortingsbevilgning, som ikke ble benyttet. Først etter en nytt, lokalt forankret initiativ, ble monumentet avduket av kronprins Olav i 1954. Deretter kom minnetavla på plass i 1971. Begge ble finansiert bl.a. gjennom nasjonale innsamlingsaksjoner.

Også knyttet til stedets minnehistorikk og anbefalingen om at Trandumskoghistorien må gjenreises som del av det nasjonale, kollektive krigsminnet, er det behov for å kunne dokumentere disse prosessene.

Ved å fastslå hvilke foreninger og kommuner, etc. som bidro til oppføring av monument og minnetavle, kan disse (jf. tiltak 2–3, 9 og 11–12) følges opp, som del av kommunikasjon og formidling – og ev. finansiering.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Tiltaket finansieres som eget prosjekt, eksempelvis fra lokale og regionale myndigheter, ev. også nasjonale kulturminneinstanser.

REALISERING:
Gjennomføring forutsetter prosjektfinansiering, og bør mest naturlig kunne utføres av Tranduminstituttet som del av dokumentasjonen av hele minnelandskapet. Stiftelsen Trandum sitter på en del, men ikke komplett, dokumentasjon, som må suppleres bl.a. gjennom arkivsøk og minneinnhenting (jf. også tiltak 33). Dokumentasjonsarbeidet kan starte i 2022, med et perspektiv inn i 2023.

VEDLEGG 1, TILTAK 33

Dokumentasjonskampanje

BESKRIVELSE:
Opplegg for innsamling av informasjon/dokumentasjon av Trandumrelaterte tema, lokalt/regionalt/nasjonalt (i tillegg til arkivsøk), med involvering av bl.a. ungdom, media og historielag, knyttet særlig til de 194 (jf. også tiltak 11–13, 15–16, 17–18, 25–26, 29 og 30–32).

FORMÅL:
Hensikten er å systematisk samle inn informasjon som kan dokumentere ulike sider ved Trandumhistorien, og slik bidra til ny kunnskap og/eller bekrefte vs. avkrefte en del av de historier som er fortalt og har festet seg.

Tiltaket har dertil en vesentlig pedagogisk funksjon ved at det legger opp til lokalt engasjement for å lete fram informasjon, muntlig og skriftlig, knyttet både til de faktiske hendelsene, og til de enkelte ofrene (jf. tiltak 8, 12, 13, 14, 16, 25).

Aktiviteten i seg selv vil samtidig være en svært viktig måte å formidle historien om Trandumskogen på (jf. også tiltak 9 og 21), bl.a. ved oppmerksomhet i lokale og regionale medier.

FORSLAG:
Det er anbefales å designe et kombinert dokumentasjons- og pedagogikkopplegg, som en flerårig kampanje for å samle inn minner og dokumentasjon, framfor alt fra de steder i landet hvor ofrene kom fra (og/eller bodde og opererte forut for arrestasjonen), samt i nærmiljøet til Trandumskogen:

Tilnærmingen blir dermed todelt:

1. **Minneinnhenting**
   Gjennom et gradvis etablert nettverk inviteres/oppfordres/utfordres lokale lag og foreninger (historielag, forsvarsforeninger, pensjonistforeninger, veteranforeninger) til å delta i jakten på minner og fakta, inkl. håndfaste dokumenter om og fra de henrettede.
2. **Pedagogikkopplegg**
   Gjennom det pedagogiske opplegget som må gjennomsyre hele hovedprosjektet (jf. tiltak 9 og 15–16) lages opplegg for å engasjere skoleklasser/grupper i å gå inn i historien til enkelte ofre, gjerne fra sitt hjemsted eller region; med muntlig minne-innhenting, søk i digitale og fysiske kilder (jf. også tiltak 11 og 18), og ikke minst: Jakte på fysiske minner (f.eks. brev) etter de henrettede.

FORUTSETNINGER:
Det er ingen formelle forutsetninger knyttet til tiltaket.

FINANSIERING:
Tiltaket finansieres som eget prosjekt, eksempelvis fra lokale og regionale myndigheter, ev. også nasjonale kunnskaps- og kulturminneinstanser.

REALISERING:
Tiltaket inngår i et større hele (jf. ikke minst tiltak 15 og 16), og harmoniseres med disse – med igangsetting i 2022, men med et perspektiv ut hele prosjektperioden.

VEDLEGG 1, +

Annet

BESKRIVELSE:
Som del av forprosjektet, og enda mer som følge av iverksatte tiltak i hovedprosjektet, dukker det opp ideer som fortløpende bør registreres og vurderes for mulig inkludering i det videre arbeid.

FORMÅL:
Hensikten er å samle gode ideer til nye innfallsvinkler og tiltak, for vurdering og mulig iverksetting.

FORSLAG:
Det etableres en enkelt idéliste hos prosjektledelsen, som inviterer til innspill og foretar løpende vurderinger.

Ideer som allerede er notert, men ikke vurdert i forprosjektet:

Tegneserie(r) som formidlingsform; av hele Trandumskoghistorien eller av enkeltperson(er). Stiftelsen Trandum har så vidt arbeidet med ideen.

Teaterstykke(r) som formidling i amfiet i Stridsvognskytebanen (jf. tiltak 5), f.eks. som elevoppgave ved Romerike folkehøgskole.

Musikkstykke(r) som formidling bl.a. i amfiet i Stridsvognskytebanen (jf. tiltak 5), f.eks. som elevoppgave ved Romerike folkehøgskole.

Oratorium som et minne- og ærestiltak for framføring i Trandumskogen og på nasjonale/regionale scener, knyttet til formidlingsframstøt.

Kunstkonkurranse for installasjoner som f.eks. markerer Dødsveien, for nasjonal oppmerksomhet og som fysisk formidling i ikke-fredede deler av minnelandskapet.

Oppgavekonkurranse for elever/studenter, med Trandum-/henrettelsesrelaterte tema, enten som del av undervisningsopplegg (jf. tiltak 16) eller frittstående.

Virtual Realty-løsning for besøkende til minnelandskapet, f.eks. med Sonderkommando, Dødsveien, ofrene – og skuddene (jf. tiltak 4, 8, 14, 16, 20, 28, 30).

Flere elementer i Trandums komplette militærhistoriske fortelling gjenstår å dokumentere til fulle!

HOFF & RAANES AS
Strandveien 101, 9775 Gamvik
www.hoffograanes.co
4816 1499
janerik2007@yahoo.se
Org.nr. 923 088 466 MVA

Retterstedet Trandumskogen:
ET KRIGSHISTORISK VEGKART
– TIL FORSVAR AV DEMOKRATIET

Innspill til forprosjekt TRANDUM25 21.12.2021

Trandumskogen som fysisk sted og som en minnekulturell assosiasjon er knyttet til, og må forbindes med, dette uomtvistelige faktum:

I perioden 1941–1944 ble 173 nordmenn, 6 briter og 15 sovjetborgere henrettet av den tyske okkupasjonsmakten – på dette retterstedet.

TILNÆRMING

Herved henleder vi oppmerksomheten på to fundamentale forhold for å tilnærmes oss Trandumskogen fra et minnekulturperspektiv:

Det er et rettersted. Det må skapes fornyet og forsterket *assosiasjon* til Trandumskogen som et åsted for henrettelser – som følge av kamp mot det autoritære og for demokrati.

Minnefokuset er todelt, men sammenhengende, for å knytte fortid til samtid og framtid:
– Vi skal minnes ofrene for det nazistiske voldsregimet
– Vi skal påminnes om hva fravær av demokrati kan innebære

Minneforvaltningen er todelt, men komplementær, for å fylle flere funksjoner:
– Det *statiske minnestedet*, dvs. det historiske åstedet
– Det *dynamiske minnet*, dvs. den formidlede historien

Minneinnsamling og -formidling har egenverdi, men også et middel for å nå andre mål: I dette tilfellet som et ledd i å utbre *kunnskap* om hendelsene og bygge *bevissthet* om nødvendigheten av å verne om et demokratisk styresett innenfor rettsstatens rammer. Det legges i det følgende til grunn at TRANDUM25 mest av alt er et demokratiprosjekt, der minnekulturelle grep skal bidra til å skape slik forståelse og bevissthet.

Vi tilnærmer oss problematikken – og Trandumskogen som sådan – fra to angrepsvinkler:

1. Det materielle stedet; Trandumskogens historie og fysiske funksjon
   Hvordan kan selve stedet utvikles og utnyttes – for å minne og påminne?
2. Den immaterielle rolle; Trandumskogens symbol og assosiasjonskraft
   Hvordan kan hele historien utvikles og formidles – for å minne og påminne?

Hva mener vi med at retterstedet Trandumskogen kan være et krigshistorisk vegkart?
Trandumskogens historie er krigshistorie. Formidlingen skal vise vei *til* denne historien, og *til* Trandumskogen – og den skal peke på veier *ut* av historien, og ut *fra* Trandum; inn i nåtidige problemstillinger: Hva demokrati er – og hva alternativet innebærer.

INNHOLD

Dette innspilldokumentet er bygd opp som følger:

I: VURDERINGER
II: KONKLUSJONER
III: AVKLARINGER
IV: PRAKTISK TILNÆRMING

V: TEORETISK GRUNNLAG

I: VURDERINGER

Vi har satt opp tre momenter – med påstand/hypoteser – i vår vurdering:

1. UTFORDRINGER

- Hva er utfordringen ved minneforvaltning i og fra Trandumskogen?

Utfordringen er mest av alt at Trandumskogen er noe udefinert som minnested, med utvisket assosiasjon til de faktiske hendelser og de prinsipielle spørsmål.

Utfordringen er også at Trandumskogen ble oppfattet som et nasjonalt krigsminne, men ikke lenger blir det, med de tilhørende universelle problemstillinger.

Utfordringen er dertil, at Trandum, i motsetning til f.eks. Falstad og Grini, synes langt på vei glemt i det kollektiv minnet, og fortrengt fra nasjonal formidling.

PÅSTAND:
I tidlig etterkrigstid var Trandumskogen vel kjent; i dag er den langt på vei glemt, og langt mindre forstått – for hva den historisk er og hva den tidløst representerer.

2. MULIGHETER

- Hva er mulighetene for forsterket minneforvaltning i og fra Trandumskogen?

Muligheten ligger i å (re-) definere hva Trandumskogen er og representerer, ut over å være et krigshistorisk minnested, bl.a. ved å aktualisere historien.

Muligheten ligger også i å (re-) etablere Trandumskogen som nasjonalt, kollektivt krigsminne, knyttet til motstandens pris i form av represalier og henrettelser.

Muligheten ligger dertil i å formidle historien gjennom sterke historier, med vekt på de unike, individuelle skjebner innenfor rammen av gruppen henrettede.

Muligheter ligger videre i å ta historien og historiene ut av Trandumskogen og Ullensaker, og ut i det digitale – nasjonale og internasjonale – minneunivers.

Muligheter ligger samtidig i å utvikle og utnytte Trandum som nasjonalt og lokalt minnested, tilrettelagt for både omvisninger, seremonier, og refleksjon.

HYPOTESE:
Historien om Trandumskogen og henrettelsene, samt historiene til de enkelte henrettede, har en underutnyttet minneverdi og et enormt formidlingspotensial.

3. VEIVALG

- Hvilke veivalg kan / bør det legges opp til for framtidig forvaltning og formidling?

Ett veivalg ligger i å gå fra en <u>lokal</u> og fysisk formidling til en <u>nasjonal</u> ambisjon, gjennom (også, og primært) digitale formidlingskanaler.

Et annet veivalg ligger i å gå fra en mest <u>statisk</u> formidling av en tids- og steds-avgrenset historie (stedet), til å gjøre den mer <u>dynamisk</u>, både historisk og politisk, tematisk og formidlingsmessig (historien).

Et tredje veivalg ligger i å gå fra en relativt overordna og <u>ustrukturert</u> framstilling, til en <u>systematisk</u> formidling av to dimensjoner: de 194 som <u>gruppe</u>, og som <u>individer</u>.

Et fjerde veivalg ligger i å velge en <u>unik faglig</u> (akademisk og tematisk) tilnærming til denne del av krigshistorien, framfor en <u>allmenn framstilling</u> av et antall ofre: Henrettelser som fenomen framfor (kun) henrettelsene i Trandumskogen.

HYPOTESE:
Trandumskogens historie har potensial til å inngå i det nasjonale, kollektive minne, som en nasjonal minnebærer med en sterk assosiasjonskraft og aktualitetsverdi.

II: KONKLUSJONER

Vi har satt opp følgende hovedkonklusjoner / anbefalinger for det videre arbeid:

1. DEFINISJONSTILNÆRMING

Framtidig fundament for minneforvaltning og historieformidling må tuftes på en tydeliggjøring av hva Trandumskogen ***var*** (rettersted) og ***er*** (minne- og refleksjonssted), dvs. den historiske vs. den aktuelle/framtidige funksjon.

Til dette hører etablering av et *begrepsapparat* som systematisk brukes for å forklare hva Trandum/-skogen er, som en plattform for posisjonering og assosiasjonsbygging, inkl. for visuell utforming og verbal formidling; faglig og politisk:

RETTERSTED

Trandumskogen må (re-) defineres som et rettersted, som historisk forutsetning for *funksjonen* minnested. Det var et rettersted, og det er omkring avrettingene her at det kollektive, nasjonale minnet må bygges.

MINNESTED

Trandumskogen er for lengst etablert som et minnested, og må forbli det, som det fysiske stedet for å minnes ofrene. Samtidig er plassen egnet som (særlig militær) *seremoniplass*, ut over dagens bruk.

REFLEKSJONSSTED

Trandumskogen bør, raseringen til tross, etableres som et refleksjonssted; et sted for stille ettertanke, med tilrettelegging for kontemplasjon både i området generelt og ved de enkelte rettersteder spesielt.

MINNELANDSKAP

Trandum bør i tillegg defineres som et minnelandskap, som i tillegg til de fredede elementene består av Trandumleiren og forbindelsesaksen Dødsveien, samt den sk. Russerleiren – som ett historisk hele.

2. MINNEDIMENSJONEN

Vi har satt opp to tilnærminger til kollektiv minneforvaltning; det historiske og aktuelle.
Med kollektivt minne menes her nasjonens kollektive historie, og enda mer: bevissthet; tufta på kunnskap, forståelse og refleksjon.

HISTORISK MINNE

Fra Trandum må det (gjen-) skapes et lokalt, regionalt og nasjonalt kollektivt minne om de historiske hendelsene som skjedde her under krigen, basert bl.a. på de individuelle historiene – satt inn i en nasjonal historie om okkupasjon, motstand og henrettelser.

AKTUELL PÅMINNING

Formidlingen fra og om Trandumskogen må aktivere krigshistorien for på stadig nye måter å aktualisere problemstillinger av universell art, framfor alt knyttet til demokrati og rettsstat, menneskeverd og menneskerettigheter.

3. INNRETTING

Vi har sett på hvordan historien kan forvaltes og framstilles, både fysisk og virtuelt.
For begge dimensjoner må det etableres et bevisst etisk og estetisk (verdi)grunnlag, som evner å ta imot besøkende med ønsket historie og nødvendig respekt, mv.

DET FYSISKE TRANDUM

Trandumskogen som minnested (og formidlingsarena) må møte besøkende på en mer bevisst, målrettet og pedagogisk måte, med en klarere konseptuell tilnærming.

DET DIGITALE TRANDUM

For å nå formidlingsmessige mål, og innarbeide Trandum i det nasjonale, kollektive krigsminne, må digitale formidlingsverktøy og -metoder tas i bruk, for å nå bredt ut.

III: AVKLARINGER

Trandumskogen som krigshistorisk minnested (kulturminne) er beskrevet og begrunnet av Riksantikvaren. I tillegg er det, fra et funksjonelt behov for aktiv minneforvaltning og kunnskapsformidling så vel som kommunikasjon, behov for flere begrepsavklaringer. Satt inn i perspektivene og ambisjonene til TRANDUM25 har Trandum/Trandumskogen flere funksjoner:

1. DEFINISJONER

Det er behov for å tydeliggjøre hva Trandumskogen er og representerer. Det må bl.a. fjerne oppfatningen av at dette som et *gravsted*. For å få fram den reelle historien og den samtidige historiske verdien må skogen framstilles utvetydig som et *rettersted*, dvs. et åsted for *henrettelser*; drap.

Også som et grunnlag for kommunikasjonsplattform for prosjektet, bør det etableres et mer presist – og *definert* – begrepsapparat. Dette bør inkludere disse begrepene, med forslag til forklaring:

1. Trandumskogen er et ***rettersted***, dvs. et åsted for henrettelser.
   Den er ikke (lenger) et gravsted, og var det ikke i vanlig forståelse av ordet, idet ofrene ble gravd ned for å skjules, ikke begravd for å minnes. Hvert rettersted ble dermed en (masse)grav. Ofrene fikk sitt gravsted, etter begravelser, etter krigen.
2. Trandumskogen er et ***krigsminne***, dvs. et minne etter/fra krigen.
   Den faller inn under Riksantikvarens definisjon på et kulturminne fra krigen, og er da også fredet som sådan: «Krigsminner er fysiske eller immaterielle minner etter krig og okkupasjon. Kulturminner fra andre verdenskrig kan være bygg, anlegg, landskap eller andre spor etter hendelser i landet under krigen – fra krigshandlinger eller dagliglivet.»
3. Trandumskogen er et ***minnested***, dvs. en arena for å minnes.
   Dette er ikke presist definert, men det er nærliggende å si at det mest er det er selve skogen og plassen som inngår i forvaltningen av minnet om hendelsene og ofrene.
   Plassen defineres av Riksantikvaren som en *seremoniplass*.
   I dette inngår en *minnetavle* og et *monument*.
   Inne i skogen finnes *gravmarkører* i form av steinkors og nummererte steiner.
   Det synes ikke riktig å bruke begrepet minnelund, slik Ullensaker kommune og Arena Trandum gjør.
4. Trandumskogen er en ***formidlingsarena***, dvs. et autentisk historisk sted for fortelling.
   Dette betegner en overordnet funksjon i prosjektet TRANDUM25, der Trandum i videre forstand er tatt i bruk som en arena for å formidle historien; dels lokalt, dels nasjonalt og internasjonalt; dels fysisk og dels digitalt; både i fredet område og de tilstøtende krigshistoriske områder, dvs. Trandumleiren og Dødsveien..
5. Trandumskogen er en ***minnebærer***, en immateriell forvalter av en tidløs historie.
   Dette innebærer at Trandumskogen er mer enn et sted og åsted; den representerer mer enn seg selv, ved å symbolisere og manifestere den autoritære nazismens brutale realitet; kollektivets kamp og individets pris for å demokratiet.

I en minnekulturell kontekst, offisielt understreket av fredningen, er Trandumskogen først et minnested, der plassen inngår som en *arena* for offisielle og private *seremonier*; et samlingssted for markeringer som bidrar til å opprettholde fortellingen om andre verdenskrig i Norge. Trandum inngår slik i vårt kollektive minne om okkupasjonen og motstanden. Slik sett er stedet og dets historier gitt en tung og tidløs *symbolverdi*.

6. Trandum er en ***minnelandskap***, et vitne om en konsentrert krigshistorie.

Dette innbefatter retterstedet Trandumskogen med minnestedet samt stridsvognskyte-banen (de fredede områder) samt forutsetningen for henrettelsene her, dvs. Trandum militærleir og det etablerte aksen mellom, den sk. Dødsveien. Til det som naturlig bør defineres som Trandum krigshistoriske minnelandskap hører også Russerleiren, samt det nå prosjekterte ankomstområdet med sin formidling.
I et senere og utvidet perspektiv kan også andre krigshistoriske steder i et noe videre område inngå i et framtidig *krigshistorisk landskap*, inkl. militærleire og fangeleire.

MINNEBETYDNING

I pressemeldingen ved fredningsbeslutningen, uttalte riksantikvar Hanne Geiran: «Trandumskogen har en sentral plass i beretningen om andre verdenskrig i Norge. Området har sterk nasjonal og internasjonal symbolverdi, og er et viktig minnested over de mange som mistet livet her.»

Vi vil her særlig framheve Riksantikvarens vektlegging av Trandumskogens sentrale betydning i den *nasjonale* krigsberetning; vårt kollektive minne om krigens henrettede.

2. ANSVARSBETRAKTNING

Enhver praktisk løsning (jf. innspillets neste del) hviler til sjuende og sist på definerte ansvar og roller; i dette tilfellet for forvaltning av **Trandumskogen** som et *minnested* og utviklingen av Trandumskogen som en *formidlingsarena* – med forvaltning og formidling av Trandums krigshistorie, så vel som **Trandum** som minnelandskap.

Forvaltning av den materielle dimensjonen er definert gjennom hvem som er grunneier og forvaltningsmyndighet. Derimot er det ikke gitt hvem som har eller påtar seg ansvar for den immaterielle dimensjonen, dvs. å *forvalte* og *formidle* historien og historiene!

Trandumskogens historie må innlemmes i det kollektive krigsminnet – på nasjonalt nivå, jf. Riksantikvarens vektlegging. Dét er prinsippet, men løser ikke noe *i praksis*: Det er et kollektivt ansvar å røkte minnet, men hvem tar ansvaret, når det kommer til utførelse? Hittil er den kanskje største utfordringen at ansvaret ikke er plassert, eller tatt, av noen; og i hvert fall ikke tydelig og tilstrekkelig nok.

Vår vurdering er at det mest nærliggende er om lag som følger, politisk og praktisk:
Riksantikvaren har det formelle ansvaret kulturminnevernet.
Forsvarsbygg har, som grunneier, det faktiske ansvaret for skjøtselsmessig forvaltning.
Nasjonen (regjeringa) har et moralsk ansvar for at forvaltningen lar seg gjennomføre.

Ullensaker kommune påtar seg en pådriverrolle for å sikre at det tas nasjonalt ansvar, og tar selv som hjemkommune et ansvar for å løfte fram Trandumskogens historie.
Stiftelsen Trandum påtar seg, etter avtale med / på oppdrag fra grunneier og hjem-kommune, en koordinerende, overordnet og nasjonalt utførende formidlingsrolle.
Ullensaker museum påtar seg, som lokalt museum og allerede engasjert i historien, ansvaret for den nære formidling, med hovedvekt på skoleverk.

Hovedansvaret for å forvalte og formidle den helhetlige historien, og sikre at det finnes en autoritativ nasjonal kunnskapskilde til Trandumhistorien må i utgangspunktet tilligge Stiftelsen Trandum/Tranduminstituttet; og evt. senere et eget dokumentasjons- og formidlingssenter.

IV: PRAKTISK TILNÆRMING

Med bakgrunn i våre overordnede vurderinger og anbefalte avklaringer foran, og det faglig–teoretiske grunnlaget skissert bak, har vi sett på hvordan den videre utvikling av minnestedet og formidlingsarenaen kan skje, ut fra flere tilnærminger:

1. MINNESTEDETS KARAKTER

Det må klargjøres hva som er særskilt med Trandum som krigsminne og minnested, som en del av formidlingsgrunnlaget. Allerede er det krigshistoriske området i og ved Trandumskogen fredet, og i begrunnelsen ligger noe av svaret, inkl. koblingen mellom retterstedet og skytebanen. I tillegg må nærheten til *Trandumleiren* og forbindelses-aksen tas med, forslagsvis i et samlet minnelandskap.

Som krigshistorisk kulturminne må Trandum defineres og presenteres som mer enn Trandumskogen (inkl. alle fredede elementer): Det er den militærhistoriske totaliteten som mer enn noe former Trandums krigshistorie, og som skiller den fra andre tyske rettersteder i Norge, inklusive Falstad, der flere ble henrettet enn på Trandum.

Trandum som krigshistorisk kulturminne må derfor utvides ift. Trandumskogen som et avgrensa *minnested* til å innbefatte andre deler av hva som foreslås etablert som et definert område og nytt begrep: Trandum minnelandskap. Som drøftet under har dette området klare fortrinn når det kommer til å formidle en helhetlig historie. Det er også nødvendig for å forstå hendelsesforløp knyttet til selve henrettelsene.

2. HISTORIENS KJERNE

Det må tydeliggjøres hva som skal minnes, og hvorfor det er så viktig å (re-) etablere et kollektivt, nasjonalt minne om hva Trandumskogen representerer, basert på hva som skjedde her under krigen. Hva skal minnes, hva skal formidles – og hvorfor?

I boka «22. juli – og alle dagene etterpå» spør Tonje Brenna: «I dagene etter terroren lovet vi hverandre å aldri glemme, men hva er det vi ble enige om å huske?» Overført til andre verdenskrig: Den forsvarspolitiske etterkrigsparolen ble raskt «Aldri mer 9. april». Men hva er, et par generasjoner senere, relevant fra åra 1940–45?

Ti år etter 22. juli 2011 er flere spørsmål reist, om hvordan terroren formidles og forstås, herunder en bekymring over at terroren er i ferd med å bli avpolitisert. Og, selvsagt: At det kollektive minnet blekner med åra som går, og hendelsene kommer på avstand – og dermed, kanskje, blir ufarliggjort.

Det er i et slikt perspektiv vi må drøfte retterstedet og minnestedet Trandumskogen, med krigsminnene og de universelle problemstillingene de representerer. Vi må ta tak i, utforske, forvalte og formidle Trandums rolle og funksjon som en evigvarende, relevant historisk referanse, og en meningsbærende tilkobler til vår tids utfordringer.

Vi må med andre ord både tenke historisk – og frigjøre oss fra historien ved å rette blikket mot samtiden. Trandumskogen kan være med og fylle rollen som et bindeledd mellom vår historie og samtid. Det er fortsatt sterk vilje til å minnes, og fredningen pålegger oss som samfunn et lovfestet ansvar for å forvalte stedet og dets fortelling.

Men noen må påta seg ansvaret for å forske og formulere, forvalte og formidle historien! Jf. pkt. III.2 synes det helt åpenbart at dette må skje fra et stedstilknyttet, dedikert miljø som bygger opp en nasjonal faglig autoritet; som på kort sikt vel er Tranduminstituttet. Historien må skrives for at den skal kunne formidles, og minnet forvaltes.

3. FYSISKE FORTRINN

Trandum som formidlingsarena har noen fortrinnlige fysiske, historisk autentiske fortrinn. Det er et komplett og kondensert område for å framstille denne delen av okkupasjons-historien, med følgende nærliggende elementer som gir en fortettet historie:

OFRENE

Ankomsten med lastebiler; avlastningen på vaskeplassen og marsjen på Dødsveien (assosiasjon: Via Dolorosa!), til retterstedet der gravene er oppkastet, og likene med én gang blir begravd og skjult.

BØDLENE

Ankomsten av eksekusjonspelotongen med Oskar Hans; oppkastingen av gravene før fangene kommer, skuddene og nedgravingen – samtidig som det er innført portforbud i leiren, og skjerpa vakthold.

4. KONSEPTUELL TILNÆRMING

Det er en stor oppgave å opprettholde dette minnestedets mangesidige samfunnsrolle. Minnesteder er både avhengig av – og skal gi næring til – *hukommelse* samt at det skal bære *mening* gjennom tid og rom. Det er dette som er Trandum/-skogens utfordring. Stedet skal bringe oss nær de stedbundne historiske hendelsene, gi oss *tilgang* til viten om enkeltmenneskers liv og skjebne samt bidra til *kunnskap* om barbariet i krigsårene 1939–1945, og påminne om hvorfor og hvordan dette var mulig.

En definitiv styrke for formidlingen om og fra Trandum er at mye av det *fysisk autentiske* fortsatt finnes, inkl. fysiske installasjoner og faktiske rettersteder. Til bevarte materielle elementene hører (jf. dramaturgien antydet ovenfor):

Tyskbygd veifundament, mur og hovedport, der bødlene og fangene ankom, men hvor soldatene svingte til venstre, fangene ble dirigert til høyre og opp til vaskeplassen; dvs. det fysiske (og bevarte!) så vel som symbolske veiskillet mellom liv og død. Stridsvogn-skytebanen som et monument over okkupasjonens (det nazistiske systemets) brutalitet, samt bygninger i leiren som fysiske forutsetninger – alt innen gangavstand.

Dette historisk autentiske grunnlaget – med den fysiske infrastruktur, den nazistiske systemets struktur, og ofrenes individuelle historier – danner fundamentet for den samlede fortelling og formidling, enten det skjer analogt eller digitalt, eller kombinert.

Det kan her være verdt å ta fram hva den polske historikeren Ewa Domanska peker på: en *autentisitetslengsel* i vår tid. Dimensjonen *nærhet* kan legges til, i betydningen at en på de autentiske stedene på Trandum får en direkte fysisk nærhet til historien, ved at en *er* på stedet der de navngitte ofrene ble drept. Dermed utlignes mye av avstanden i tid.

5. STEDLIG UTVIKLING

Minneforvaltningen og historieformidlingen tar utgangspunkt i det autentiske, både de faktiske steder, personer og hendelser.

Den stedbundne, fysiske historieformidlingen tilrettelegges i disse omgivelsene, og ut-vikles i den historiske aksen militærleiren–dødsveien–retterstedet (og skytebanen) – så vel som i det tilstøtende området, med ankomstsone og minnested-/seremoniplass.

Disse områdene må følgelig utvikles både konseptuelt og fysisk, jf. pågående idéarbeid og arkitektoppdrag knyttet bl.a. til Offizierskasino i leiren, en reetablering av Dødsveien, navneskilt i skogen og utbedringer på plassen, så vel som hele ankomstområdet.

Samlet utvikling (konseptuelt og fysisk) må bygge på et felles etisk–estetisk grunnlag, med vektlegging av hvordan historien skal fortelles på en saklig og sober måte, mens minnet skal forvaltes med respekt og verdighet – på alle måter, i alle dimensjoner.

Stedsutviklingen må også hensynta kjent og tenkt bruk, med hovedvekt på organiserte omvisninger og offisielle arrangementer; til det siste også seremoniell bruk, jf. pkt. 6.

6. SEREMONIELL FUNKSJON

Trandumskogen brukes i noen grad til seremonier; først og fremst 8. mai og 17. mai. Forsvaret bruker seremoniplassen i en viss grad, men ikke systematisk – ennå. Stedet (minne-/seremoniplassen) er tilrettelagt for slikt arrangement, om enn ikke optimalt. Det bør ses på hvorvidt eksisterende grusdekke er det mest hensiktsmessige – opp mot den tenkte/mulig bruk særlig til seremonielle forhold.

Trandumskogens tilrettelagte fysiske rammer og installasjoner (seremoniplassen og monumentet, samt minnetavla) danner rammen og forankringen av den *kollektive fortellingen* vi inviteres til å ta del i – på det autentiske stedet. Ritualer og seremonier former og legitimerer minnestedet, men stedets betydning er ikke statisk, det påvirkes av sosiale og kulturelle endringer i samtiden. Det er derfor rom for – og gjerne behov for – å se på en utvidet seremoniell bruk av minnestedet. Det mest nærliggende, tematisk-historisk-kulturelt sett, er større bruk av Forsvaret, særlig for rekrutter, befalselever og kadetter, men også andre definerte grupper, inkl. operative enheter, derunder HV.

Hvordan samfunnet bruker minneseremonier og jubileumsmarkeringer endres gjennom tiden og av tolkes forskjellig av ulike aktører. Dette er ikke et statisk fenomen, men et *dynamisk konsept* som benyttes for å tolke og gi mening til komplekse aspekter i våre samfunn. Dette er også uttrykk for et *samfunnsmessig verdivalg*: Hva vi opplever som viktig for fellesskapet; hva skal velges og hva skal vrakes. Kulturminnevernet, museer og historieforskningen utfordres ofte på sine valg og sin definisjonsmakt i politikken og innen de ulike fagenes etiske drøftinger. Utviklinga av Trandum kan også være med på å utfordre egne og andres oppfatning og bruk av Trandum som seremoniell arena.

I en *militær sammenheng* vil minnekultur og seremonier knyttet til minnesteder som Trandumsskogen bidra til at den enkelte vil kjenne stolthet ved å oppleve at man som soldat er del av noe større i tid og rom; altså hva dette stedet representerer, både historisk konkret og prinsipielt. Dette er et viktig <u>verdimessige fundament</u>, for individer og organisasjoner. Ved bruk i et militært dannelsesritual vil det knyttes både til den militære profesjons identitet og til forståelsen av Forsvarets samfunnsoppdrag.

7. SAMLET REPRESENTASJON

Trandum har en assosiasjonskraft som i dag er utvisket, idet historien ikke lenger er en del av det nasjonale, kollektive minnet, men med et stort (reetablert) potensial, jf. også punktet under, om Trandums nasjonale posisjon.

Ett spørsmål blir da: Hva skal Trandum/Trandumskogen representere, ut over seg selv som historisk (å)sted? Hvilken historie skal de 194 ofrene i Trandumskogen bidra til, ut over individenes unike historier – og fortellingen om deres felles skjebne? Igjen: Hva er det som skal minnes; hvilket nasjonalt minne skal forvaltes, forsterkes og formidles? <u>Hva er Trandumskogen som et kollektivt minne; hvilken lærdom skal bæres videre?</u>

Vi går nærmere inn i akademiske tilnærminger i del V, men tar her inn forståelse og bruk av fenomenet kollektivt minne, relatert til minnebygging i og fra Trandumskogen:

Det var sosiologen Maurice Halbwachs som lanserte begrepet «kollektive minner» på 1920-tallet. Han mente minner er avhengig av sosiale strukturer, og at kollektive minner er «rekonstruksjoner av fortiden i lys av nåtiden.» Denne hundreårgamle sosiologiske tilnærmingen er derfor høyst aktuell for hele innrettingen av T25: Vi skal rekonstruere det som skjedde, og formidle det også for forståelse av – og relatert til – nåtiden.

Minner, også kollektive minner, er foranderlige størrelser. De endres av glemsel, de fortrenges til fordel for samtiden og øyeblikkets behov. Minner er følgelig gjenstand for – og resultater av – prosesser, samspill og debatt mellom mennesker.

Dette gjelder også okkupasjonshistorien Trandumskogen er en del av. Fra fagdebatten vil vi peke på at historikeren Ivo de Figueiredo mener okkupasjonshistorien har et stort potensial for å problematisere menneskers etiske dilemmaer. Gjennom drøfting av handlingsetiske valg historiske aktører sto overfor, kan innsikt og refleksjon over egne valg i samtiden oppnås. Men hvis historien formidles som en fortelling om helter og skurker, med klare linjer og verdistandpunkter, vil en ikke nødvendigvis lære av den, framholder Figueiredo. Derfor bør aktørene framstilles som handlingsorienterte mennesker som sto overfor kompliserte valg. Holdningene som førte til grusomhetene må snakkes om som holdninger som ble skapt og *som fremdeles eksisterer*, like aktuelle i dag som under krigen.

Denne dilemma-tilnærmingen – med dets samtidspotensial – sammenfaller med formidlingstenkingen i T25. Det er i rollen som referanseramme for godt dokumenterte overgrep at Trandum kan gi inspirasjon til drøftinger om handlingsetiske valg, og som kan bli et nytt kjennetegn for stedet og den historien det bærer på. Samtidsutfordringen blir derfor å aktualisere og hente ut det tidløse i Trandums historie ved å gjøre denne spesifikke historien tilgjengelig, relevant og anvendelig i dag.

8. FORMIDLINGSMESSIGE GREP

Vi går ikke her inn på konkrete forslag til spesifikke formidlingstiltak, ut over et par eksempler, men ser mer på en overordnet tilnærming, vesentlig i det fysiske rom ved Trandumskogen: Hvordan skal stedet møte besøkende – og hvordan skal det berøre besøkende? (Deretter, jf. pkt. 10: Hva sitter besøkende igjen med etter besøket?)

FYSISK OMRÅDE

Ankomsten Sammen med det parallelle arkitektoppdraget har vi sett på en overordnet, fysisk–praktisk formidlingstilnærming, med vekt på normalankomsten til Trandumskogen (eksisterende kjørevei inn mot minne-/seremoniplassen), deretter opplevelsen av minnestedet – og retterstedene. Til grunn for tilnærminga har vi lagt følgende grove dramaturgisk-konseptuelle skissen:

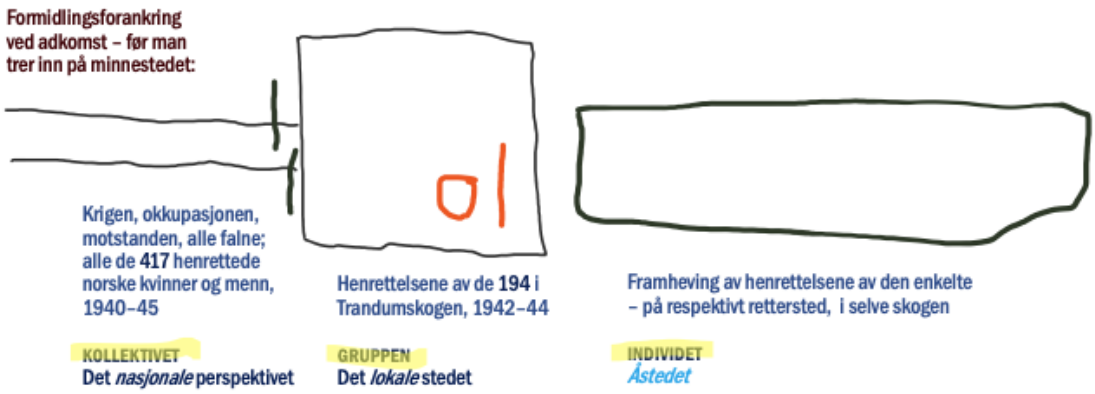

Ideelt sett er de fleste besøkende, i det minste de som kommer på organisert vis, i noen grad forberedt på hva historien handler om. Uansett vil de blir introdusert til stedet og historien på den prosjekterte informasjonsveggen som leder inn mot åpningen inn til minne-/seremoniplassen. Her er det tenkt en tilnærming/dramaturgi som starter med et makrohistorisk utgangspunkt, fra nazisme, overfall og okkupasjon, via voldsregimets praksis, motstandskamp og represalier – til den besøkende entrer plassen som et mer lukket rom (tematisk mer enn fysisk), der de møter minnet om de 194 henrettende på Trandum. Deretter møtes den enkelte gruppe henrettede, og det enkelte individ, på respektive rettersted i skogen:

Trandum-autentisitetens styrke forsterkes ved nærheten til ofrenes kjente skjebne på det enkelte rettersted. Fra ankomstområdet via plassen til inn skogen beveger man seg stadig nærmere individet – skjebnen, brutaliteten: Fra alle, til de 194 – til den enkelte. Her fokuseres – med navneskilt – direkte på de henrettede, ikke på gravnummer.

Til dette hører påbegynt arbeid med å opprette en mye mer komplett og korrekt oversikt over alle henrettede, med fortellingen til det enkelte individ. Dette er et formidlingsgrep i seg selv, men også er et grunnlag for andre formidlingstiltak.

Ett eksempel på pedagogisk opplegg framhevet også av Arkivverket er dette: https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/skole/din-historie-min-historie-var-historie/nettutstillinger/russiske-krigsfanger-berlevag-ungdomsskole

Sovjetiske krigsfanger i Berlevåg 1940-45

Workshop for 9. klasse ved Berlevåg skole 22-24. mai, 2017. Hvem var de sovjetiske krigsfangene som ble sendt til Berlevåg og hvordan levde de?

PUBLISERT: 23.3.2017 SIST ENDRET: 8.3.2019 Del

Her er caset sovjetiske krigsfanger og fysisk arkivmateriale, men ideen/metodikken kan enkelt overføres til ofre i Trandumskogen, og digitalt tilgjengelig (eller fysisk produserte replikasett) fangekort og -journaler, mv, inkl. som en måte å drive lokal minneinnsamling på. Både journaler og kort er digitalisert, og ved å lete fram de rette personer, får man også et lite inntrykk av omfanget av fanger totalt, jf. også nettsteder www.fanger.no.

Eksempel på utlagte, digitaliserte protokoller og kort (se kortet til høyre!):

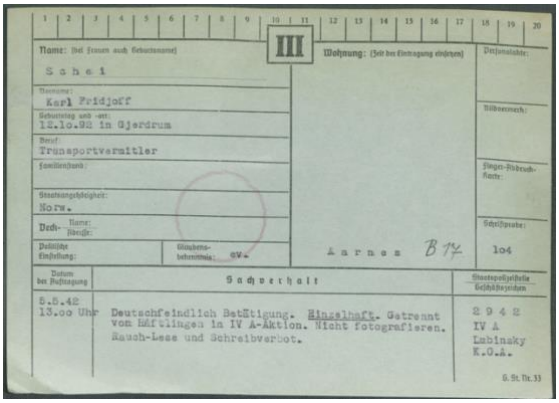

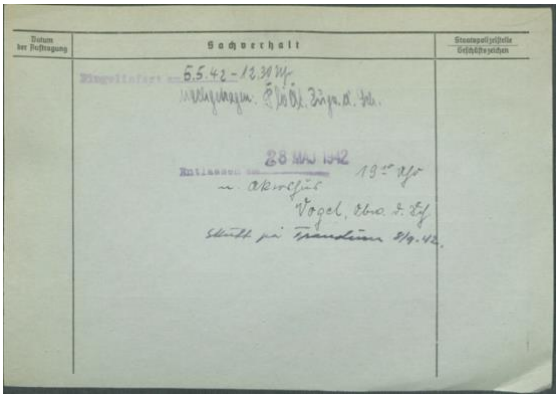

Et annet relevant inspirasjonseksempel er dette fra Trøndelag:

Også her handler det om å komme nærmere historien ved å få fysisk føling med arkivert materiale, som så kan brukes på en rekke måter.

Som ledd i T25-prosjektet vil det framskaffes historiske dokumenter som kan brukes i ulike pedagogiske opplegg, både fysisk og digitalt.

Samtidig inviterer Trandums krigshistorie opplagt til langt bredere historiske forskning enn hva det vel er rom for i et formidlingsprosjekt som T25.

Dette er historisk forskning og formidling som bør ha plass innen både nasjonale og internasjonale rammer, og som betinger en annen og mer omfattende satsing.

DIGITAL SFÆRE

Vi har i dette innspillet mest konsentrert oss om hvordan Trandum kan utvikles som et verdig minnested, og få en vesentlig plass i det nasjonale kollektive krigsminne. Det er åpenbart at potensialet for å nå bredt ut er uendelig mye større i den digitale sfære enn på det fysiske området. Historien er like autentisk, men nærheten til sted og hendelser blir naturlig nok en annen, men kan like fullt etableres som en illusjon.

Vi vil i denne sammenheng mest peke på de muligheter som ligger i digital formidling, faktisk som en forutsetning for å ivareta et minneforvaltningsansvar. Vi hitsetter som en argumentasjon og anvisning nedenstående dokument, og viser bl.a. til forfatternes postulat, som vi kan gjøre til vårt, at

"We believe the digital world offers tremendous opportunities for institutions working with heritage, culture and the arts to connect with audiences and achieve our missions."

https://www.creative-edinburgh.com/articles/resources-item-digital-engagement-in-culture-heritage-and-the-arts

Ved å koble Berlevåg-caset ovenfor til det nasjonale potensialet i Trandumhistorien som et nasjonalt minne (samt den store geografiske spredning på ofrene) er det lett å se for seg også grenseoverskridende digitale læringsformer og engasjementstilbud, inkl. gjennom digital samhandling mellom klasser/elever (eller historielag, el.a.!) i flere deler av landet, gjennom digitale klasseromløsninger, mv.

Digitale løsninger tør være interessante også for besøkende til stedet; med alt fra web-baserte funksjoner til Virtual Reality.

Tankevekker:

Retterstedet var et fryktens og ondskapens sted. Stemningen kunne fornemmes da skogen ennå sto, men ikke lenger. Stedet for øvrig bidrar heller ikke til slik stemning. Skal er ta sikte på, virtuelt og verbalt, å gjenskape noe av det brutale og fryktinngytende – for med dét også etablere økt ærefrykt for de som tok kampen, og ofret alt?

9. NASJONAL POSISJON

Trandumskogen ligger i Ullensaker. Det er et kjent sted i nærmiljøet, og et sted møtt med respekt av den eldre garde, og den lokale befolkning (åpenbart i motsetning til turgåere og hundeluftere, som er «innfløttera!»).

Trandumskogens geografiske plassering er irrelevant når det rettmessig må defineres som et *nasjonalt* krigshistorisk sted, og inngå i det *nasjonale*, kollektive minnet. Dér er det ikke, reelt sett i dag, men dit må det komme (tilbake). Dette handler mest av alt om selv å tilta seg den plassen, ved å agere politisk og faglig, og ta ansvar for å initiere ny dokumentasjon og formidling.

Her er det på sin plass med en liten historie-hypotese:
Trandum hadde utvilsomt en plass i det ferske kollektive minnet i årene etter krigen, så gar i de første tiårene. Dette har falmet, forvitret – og forsvunnet, men kan enkelt reetableres.

Trandum fikk rettmessig oppmerksomhet i frigjøringsåret, jf. også Filmavisens dekning av oppgravingen i Trandumskogen, og annen medieomtale. Minnet ble holdt i hevd bl.a. gjennom den nasjonale innsamlingen for monumentet (50-tallet), deretter til minnetavla (70-tallet).

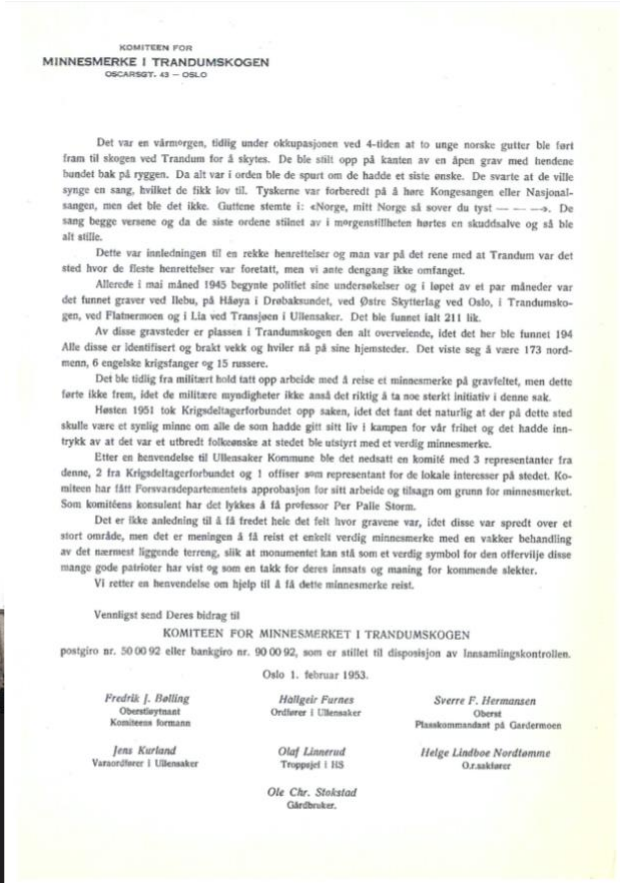

KOMITEEN FOR
MINNESMERKE I TRANDUMSKOGEN
OSCARSGT. 43 – OSLO

Det var en vårmorgen, tidlig under okkupasjonen ved 4-tiden at to unge norske gutter ble ført fram til skogen ved Trandum for å skytes. De ble stilt opp på kanten av en åpen grav med hendene bundet bak på ryggen. Da alt var i orden ble de spurt om de hadde et siste ønske. De svarte at de ville synge en sang, hvilket de fikk lov til. Tyskerne var forberedt på å høre Kongesangen eller Nasjonalsangen, men det ble det ikke. Guttene stemte i: «Norge, mitt Norge så sover du tyst — — —». De sang begge versene og da de siste ordene stilnet av i mørgenstillheten hørtes en skuddsalve og så ble alt stille.

Dette var innledningen til en rekke henrettelser og man var på det rene med at Trandum var det sted hvor de fleste henrettelser var foretatt, men vi ante dengang ikke omfanget.

Allerede i mai måned 1945 begynte politiet sine undersøkelser og i løpet av et par måneder var det funnet graver ved Ilebu, på Håøya i Drøbaksundet, ved Østre Skytterlag ved Oslo, i Trandumskogen, ved Flatnermoen og i Lia ved Transjøen i Ullensaker. Det ble funnet ialt 211 lik.

Av disse gravsteder er plassen i Trandumskogen den alt overveiende, idet det her ble funnet 194 Alle disse er identifisert og brakt vekk og hviler nå på sine hjemsteder. Det viste seg å være 173 nordmenn, 6 engelske krigsfanger og 15 russere.

Det ble tidlig fra militært hold tatt opp arbeide med å reise et minnesmerke på gravfeltet, men dette førte ikke frem, idet de militære myndigheter ikke anså det riktig å ta noe sterkt initiativ i denne sak.

Høsten 1951 tok Krigsdeltagerforbundet opp saken, idet det fant det naturlig at der på dette sted skulle være et synlig minne om alle de som hadde gitt sitt liv i kampen for vår frihet og det hadde inntrykk av at det var et utbredt folkeønske at stedet ble utstyrt med et verdig minnesmerke.

Etter en henvendelse til Ullensaker Kommune ble det nedsatt en komité med 3 representanter fra denne, 2 fra Krigsdeltagerforbundet og 1 offiser som representant for de lokale interesser på stedet. Komiteen har fått Forsvarsdepartementets approbasjon for sitt arbeide og tilsagn om grunn for minnesmerket. Som komitéens konsulent har det lykkes å få professor Per Palle Storm.

Det er ikke anledning til å få fredet hele det felt hvor gravene var, idet disse var spredt over et stort område, men det er meningen å få reist et enkelt verdig minnesmerke med en vakker behandling av det nærmest liggende terreng, slik at monumentet kan stå som et verdig symbol for den offervilje disse mange gode patrioter har vist og som en takk for deres innsats og maning for kommende slekter.

Vi retter en henvendelse om hjelp til å få dette minnesmerke reist.

Vennligst send Deres bidrag til

KOMITEEN FOR MINNESMERKET I TRANDUMSKOGEN

postgiro nr. 50 00 92 eller bankgiro nr. 90 00 92, som er stillet til disposisjon av innsamlingskontrollen.

Oslo 1. februar 1953.

Predrik J. Bølling
Oberstleytnant
Komiteens formann

Hallgeir Furnes
Ordfører i Ullensaker

Sverre F. Hermansen
Oberst
Plasskommandant på Gardermoen

Jens Kurland
Varaordfører i Ullensaker

Olaf Linnerud
Troppsjef i HS

Helge Lindboe Nordtømme
O.r.saklærer

Ole Chr. Stokstad
Gårdbruker.

Så observeres at i en historiefaglig bok om formidlingen av andre verdenskrigs historie, utgitt i 2011, er Trandum overhodet ikke nevnt, i motsetning til Falstad og Grini.

Dette kan i det minste tas som en indikasjon på at Trandum har gått mer inn i en kollektiv, nasjonal glemmebok enn enkelte andre minnesteder.

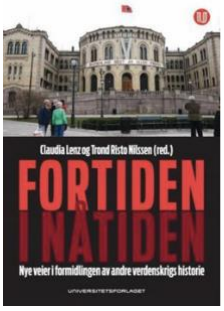

Har så det nasjonale kollektive minnet om krigen generelt og henrettelsene spesielt rom for flere steder, flere minner? Interessen for krigshistorien og en aktualisering av krigens enkeltstående sider tilsider at svaret er et ubetinget ja. Og ikke minst for det som kan bli den unike tilnærmingen til formidling og framtidig forskning på Trandum: Henrettelsene som historisk – militært, politisk, juridisk og etisk – fenomen.

Derfor, med en slik tilnærming, tør det også være plass til et forsknings- og formidlingsmiljø på Trandum, slik det er blitt etablert bl.a. på Falstad, Grini og Bygdøy. En autentisk historie på et krigshistorisk sted – med samtidig aktualitet, tilnærmet og forvaltet på rett måte – har evig verdi.

Det vil ikke være snakk om konkurrere om en plass i det kollektive minnet, men å sørge for at dette favner de historier og lærdommer som bør være med, for å forme vår felles forståelse av fortid og samtid. Historien til, og historiene fra, Trandumskogen er derfor nødvendig for et komplett nasjonalt minne knyttet til angrep på demokrati, tilsidesetting av rettsstat og den evige fare for forledning av befolkningen.

Historien som utspant seg på Trandum er utvilsom og ugjenkallelig. Kunnskapen finnes, men er ikke komplett – og den er i realiteten langt på vei glemt. Fokuset på henrettelser, rettsstat og rettsapparat er knapt nok inkludert som eget fenomen i dagens nasjonale narrativ og kollektive minne.

10. ETTERLATT MINNE

Hvordan skal stedet, besøket – minnet – berøre besøkende?
Hva skal besøkende sitte igjen med etter et besøk?

Vi svarer ikke på spørsmålene her. Vi reiser dem som en nødvendig, retningsgivende diskusjon opp mot den effekt prosjektet skal skape – ikke minst ift. det kollektive minnet.

Dette har med *minnestedets karakter* å gjøre, og spesielt i lys av den fysiske raseringen av skogen som er totalt ødeleggende for den historisk og emosjonelt rette stemning. Dertil synes det tilliggende området, særlig minne-/seremoniplassen, å ha blitt noe stemoderlig forvaltet, noe som ytterligere bidrar til et inntrykk som snarere er det motsatte av det ønskede, altså en verdig, respektfull framstilling og opplevelse.

T25 skal *forvalte* og *formidle* både et rettersted og en krigshistorie; et minnested, og et kollektivt minne. Det må tilrettelegges, med gjennomtenkt bevissthet, for at det ønskede etterlatte minne – inntrykket – skapes: Gjennom forvaltning og formidling på det fysiske stedet, og forvaltning og formidling av historien og historiene både i det fysiske miljøet og den digitale sfæren.

V: TEORETISK GRUNNLAG

Minnekultur og minneforvaltning er et stort fagfelt, til dels med sterke meninger. Vi kan ikke gå inn i den akademiske tematikken og debatten i noe større omgang, men for å skape en nødvendig forståelse for at Trandum-historien må settes inn i en slik ramme, tar vi i det følgende med noen elementer fra fagfeltet:

1 MINNEKULTUR

Minnekultur utvikles og holdes levede i form av historiske overleveringer, myter, seremonier, ritualer og minnesteder. Minnekultur kan bidra til å bygge identitet, den kan skape samhold og tilhørighet, men også bidra til konflikt og polarisering.

Vår nasjons historie utrykkes via symboler og slik sett blir den en del av nasjonens tidslinje og hukommelse. Den danske historikeren Christian Egander Skov påminner oss om at disse symbolene er fastlåste, og minner om at: «Oppgaven består ikke i å vaske flekkene på historien bort, men derimot å hjelpe en historisk bevissthet på vei, fundert i refleksjon over fortiden, også i det omfang, den ikke lever opp til våre høye standarder for korrekthet og sivilisasjon.»

Verden går altså videre, men som professor, historiker og forfatter *Timothy Snyder* hevder i sin argumentasjon for historiens betydning, når han minner oss om at frihetens fiender også er fremtidens fiender. «Hvis vi tenker historisk, er det mindre sannsynlig å bli overrasket. Det er mindre sannsynlig at vi sovner på vår vakt» framholder Snyder.

For å forstå Trandums plass og rolle i en minnekulturell kontekst, kan vi støtte oss på Snyders refleksjon om historien som kilde til lærdom.

I en kronikk i VG 6. juni 2019 skriver Snyder bl.a. dette:
«Det er ikke lenge siden vi var i det 20. århundre. I det 21. trenger vi det 20. århundre som en påminnelse om hvordan ting kan gå galt av sted, men også som en kilde til lærdommer for hvordan vi kan rette det opp igjen. Det 20. århundre var konsentrasjonsleirene og gasskamrenes århundre. Gulagene, sultkatastrofene og drapsmarkenes århundre. Men det var også århundret som fostret menneskene som dokumenterte disse hendelsene og andre former for massevold rundt om i verden, og som har etterlatt seg en rekke svært spesifikke lærdommer som jeg synes er verdt å huske på»

Snyder mener altså at historien forteller oss at tiden beveger seg i en retning og at vi må lære fra fortiden om nåtidens begrensninger. Samtidig lærer vi om hvordan vi kan komme over begrensningene. Rundt dem, og gjennom dem. Vi trenger historien for å oppnå en bedre fremtid. Dette er et godt utgangpunkt for å definere Trandums minnepolitiske oppgave – sett i Snyders perspektiv.

Minnekulturen er imidlertid satt under debatt, den inviterer til reflekterte samtaler og inngår i nødvendige prosesser for kunnskaputvikling, kildekritikk og etablering av nye perspektiv. Slik sett bidrar den til å opprettholde nødvendige historiske referansepunkter.

3. MINNESTEDER

Et minnested skal tradisjonelt dekke tre ulike behov. Det skal ha identitetsfremmende funksjoner (stedet skal bygge opp under et nasjonalt felleskap); didaktiske funksjoner (stedet skal formidler lærdom hentet ut av de historiske erfaringene), og det skal ha en terapeutisk funksjon («hjelpemidler i sorg- og bearbeidingsprosesser»).

Historiker Ingeborg Hjort hevder at etablering av nasjonale minnesteder må betraktes som offentlige minnepolitisk tiltak. Hun peker på at dette skal bidra til og gi samfunnet retning for hvordan vi skal forholder oss til fortidens hendelser. Ved å etablere eller støtte denne typen kulturelle uttrykk framholder fellesskapet de deler av historien som vi som nasjon finner det verdt å gi plass i et kollektivt minne.

Kulturforskeren Geir Vestheim beskriver minnestedsprosessen som minnepolitiske forhandlinger som en overlappende sone mellom kunst- og kulturfeltet på den ene siden og det politiske feltet på den andre. I denne sonen kommer aktører fra de ulike feltene sammen, diskuterer, fatter beslutninger i konkrete saker, og bidrar gjennom dette til å forme kulturpolitikken – og i dette tilfellet også minnepolitikken. Et sentralt poeng er at den overlappende sonen er ladet med spenninger, fordi feltene som møtes i den reflekterer ulike interesser og tenkemåter.

Spenningsforholdet mellom den didaktiske og terapeutiske funksjonen er karakteristisk for vår tids minnesteder. I rapporten «Steder for å minnes og påminnes» (KUD, 2012) står det blant annet at:

- Minnestedene skulle være «åpne, reflekterende og engasjerende for alle
- Minnestedenes primære funksjon er å «minnes og påminnes de verdiene som sto så tydelige for oss etter 22. juli» og som «skapte et sterkt og samlende mangfold midt i katastrofen
- Minnestedet skulle hedre både ofre og hjelpere og oppfordre til å «ta med oss erfaringene og opplevelsene av samhold, solidaritet og et levende folkestyre inn i fremtiden»
- Minnefunksjonen skulle ikke bare omfatte terrorens ofre [...] men også inkluderte den norske befolkningens respons på hendelsene

Minnesteder har i vår tid, som en følge av dette, inntatt en ny rolle som kulturelle og sosiale arenaer for refleksjon over identitet, for meningsbrytning og dialog. Denne aktive rollen har erstattet det tradisjonelle monumentets passive og sementerende funksjon.

3. MINNEFORMIDLING

Minneformidling er ikke et entydig begrep, det inneholder et mangesidig tilfang av fagområder og betydninger fra tilgjengeliggjøring, informasjon til undervisning og markedsføring. I museer brukes formidlingsbegrepet synonymt med pedagogikk og didaktikk, dvs. undervisning og læring.

I de siste år er formidling knyttet til forventinger om gjensidig kommunikasjon, aktiv deltagelse – fra monolog til dialog. Det som formidles omhandler selvsagt ikke bare kunnskap, men kan også involvere emosjonelle aspekter som opplevelser, identifikasjon, inspirasjon og utfordring.

Forsvarets museer har en tolking av museets formidlingsoppdrag, som i denne sammenheng også er relevant for T25:

«Siden krig rammer hele samfunnet, hviler det et ansvar på enhver reflektert samfunnsborger om å kjenne til årsakene og konsekvensene av krig og ufred. Siden konsekvenser av krig er dramatiske og irreversible, er det også maktpåliggende å trekke så mye læring som praktisk mulig ut av fortiden. I krig og urolige tider settes også samfunnets viktigste verdier på store prøver, herunder sannhet og vederheftighet.
At spørsmål knyttet til krig og militærmakt behandles på museum er derfor både opplagt og ytterst viktig.»

Vi ser nå en tendens til økt fokus på universelle problemstillinger knyttet til krig og ekstreme situasjoners konsekvenser for individ og samfunn, for eksempel krigens folkerett og etiske dilemma knyttet bruk av militærmakt, terror og asymmetrisk krigføring – både i et historisk og samtidsrettet perspektiv. Dette er motivert av ønsket om å stille åpne spørsmål og invitere til ulike svaralternativer, refleksjon og kritisk debatt. Den amerikanske historikeren James E. Young påpeker at det viktigste bidraget de offentlige minnestedene kan gjøre for et samfunn er å hedre ofrene og heltene, og samtidig få oss til å reflektere over og diskutere de traumatiske hendelsene minnesmerkene skal markere.

Vi har tidligere pekt på betydningen av at noen tar ansvar for å holde minnet levende, relevant og aktuelt. Det må være noen som tar, eller gis, et ansvar for å gjøre fortiden til noe samtidig. Den amerikanske historikeren Jay Winter hevder at et kollektivt minne «skapes av handling». Et eksempel på en slik handling er å *fortelle*. Minneformidling handler i vårt perspektiv om å *fortelle om fortiden i nåtiden.* Det forutsetter et organisatorisk grep, en ansvarsplassering og -taking, som sikrer formidlingen – og «fortellerrollen».

Professor Aleida Assmann hevder at *aktivt kulturelt* minne innebærer å formidle elementer fra fortiden; det handler om å gjøre noe fortidig til noe samtidig. For eksempel hevder hun at monumenter videreführer historiske begivenheter, og at utstillinger og dramatiseringer kan skape forlenget oppmerksomhet for kanoniserte fortidige begivenheter. I spillet mellom forglemmelse og fortidsbearbeidelse har kulturelt minne derfor en «innebygd kapasitet for pågående endring, innovasjon, transformasjon og rekonfigurasjon».

Flere museer vektlegger derfor dialog med sitt publikum framfor ensidig, normativ monolog, noe som er helt i tråd med føringer for norske museers framtidige formidlingspolitikk og metoder for kunnskapsutvikling de senere år. Dette er føringer som bør være retnings-givende for utvikling av T25s minneformidling.

Trandumskogen

Forprosjekt stedsformidling

KEY arkitekter 11.02.2022

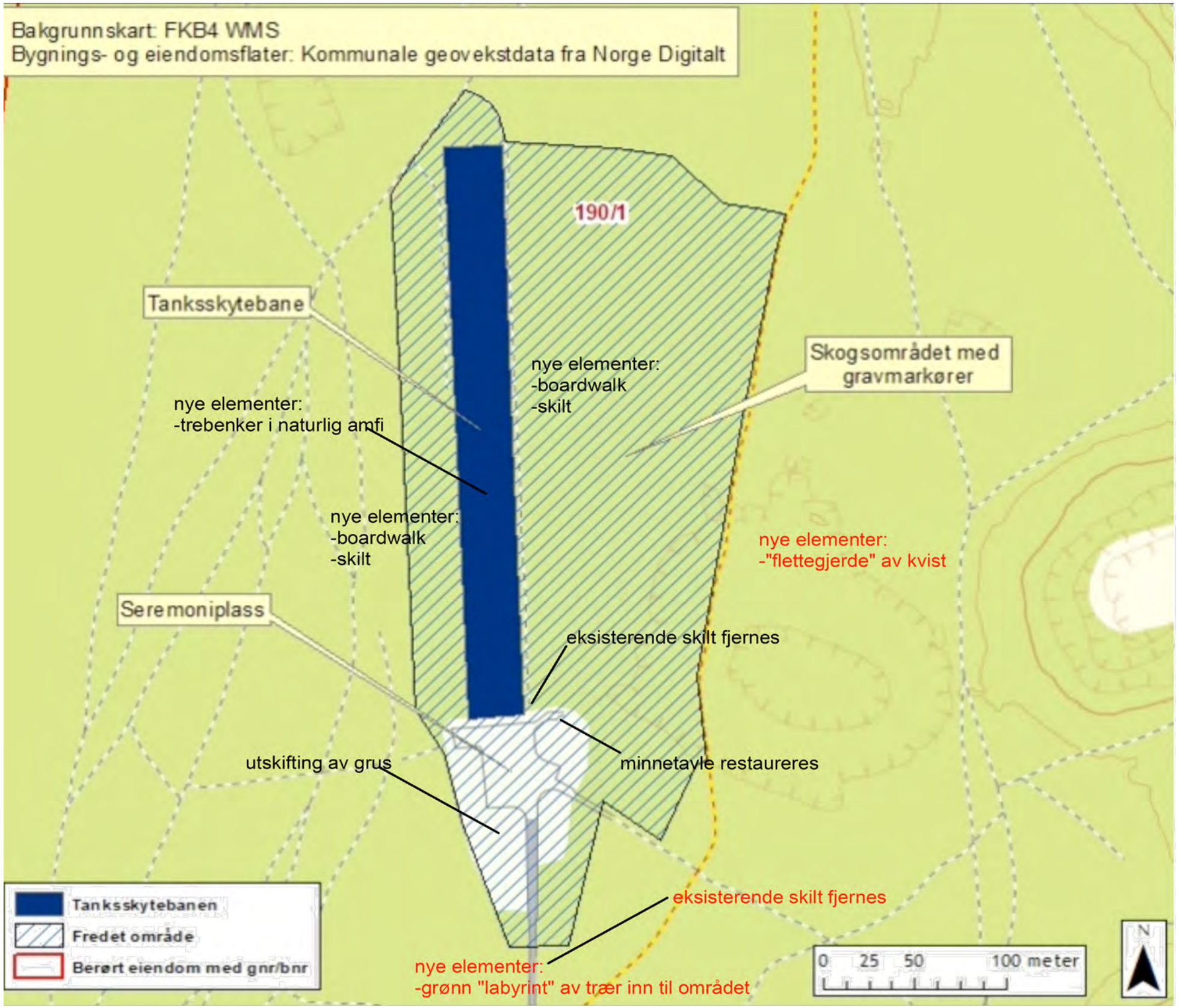

Fredningskart:
Riksantikvaren

Tiltak markert med sort skrift ligger inne i fredet område

Tiltak markert med rød skrift ligger utenfor fredet område

Oversiktsfoto av
Trandum leir og Trandumskogen

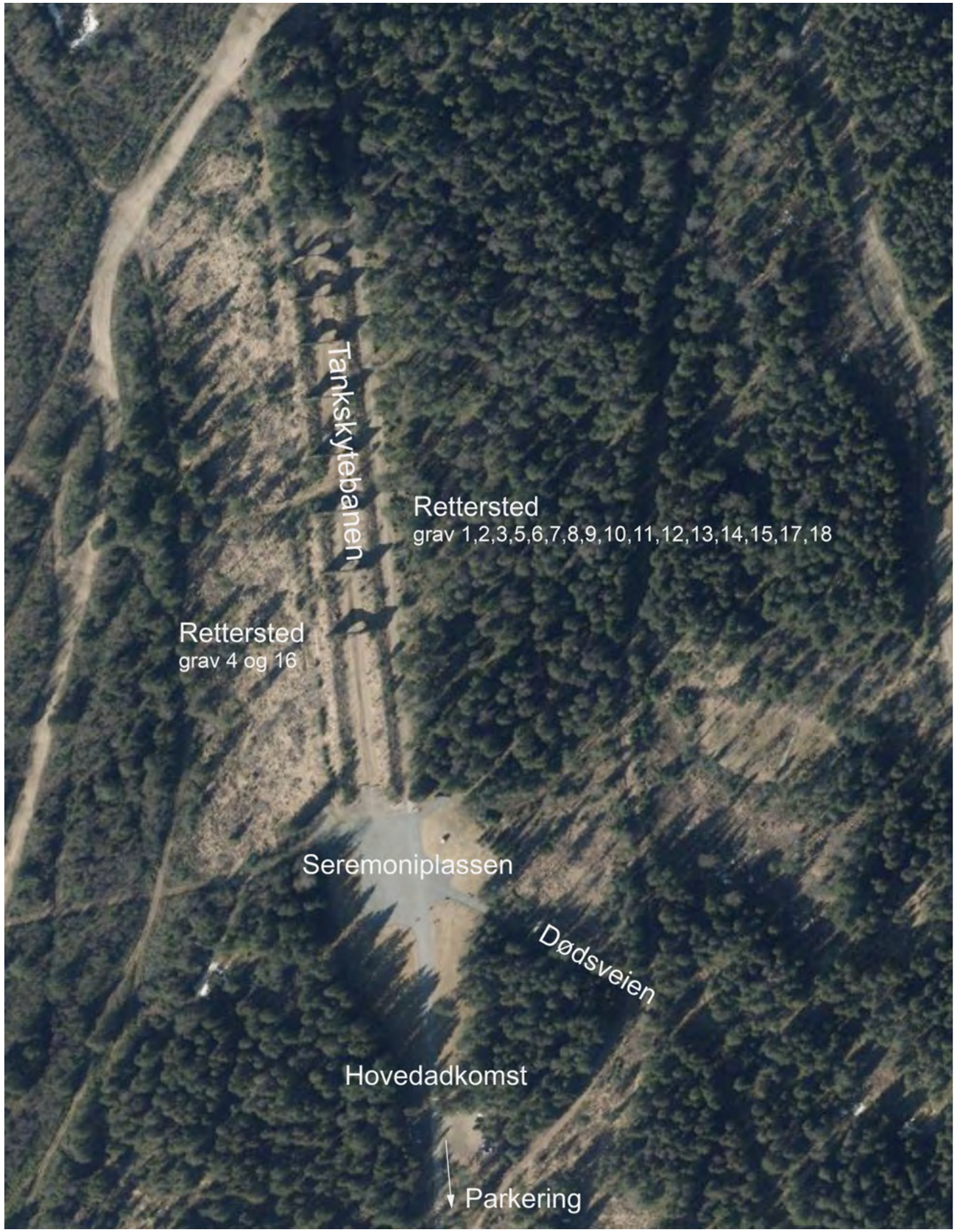

Hovedadkomst
Her legges alt av parkering og sekundære praktiske funksjoner.

I tilknytning til en enkel bygning vil det være en informasjons-vegg med en omfattende presentasjon av hele anlegget satt i en større sammenheng.
Denne delen blir tematisk og visuelt adskilt fra resten av Trandumskogen.

Seremoniplassen
En stor åpen plass som danner et lukket og konsentrert land-skapsrom innrammet av tett skog.
En høytidsstemt plass for seremonier og markeringer på viktige nasjonale merkedager.

Retterstedene i skogen
En opplevelsesbasert vandring preget av kontemplasjon og ettertanke i møtet med de enkelte ofrene.

Dødsveien
En annen adkomst spesielt benyttet i forbindelse med grupper og pedagogiske opplegg.

Vandring preget av både informasjon og opplevelse.

Tankskytebanen
Opplevelsen av en voldsom og mektig konstruksjon som også kan benyttes som arena for muntlig og dramatisert formidling og kulturaktiviteter.

Oversiktsfoto av hovedadkomst

Grønn «labyrint» av trær lukker landskapsrommet og hindrer visuell forstyrrende kontakt med hovedadkomsten.

Oversiktsfoto av Seremoniplassen

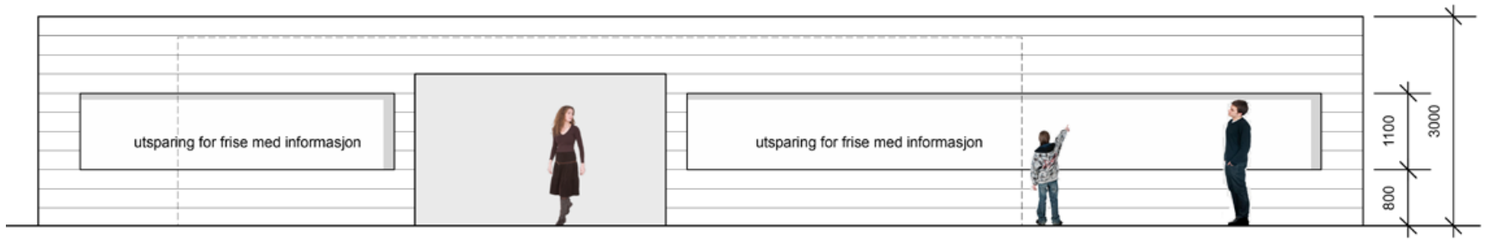

informasjonsvegg i krafig dimensjonert massivtre, mørkbeiset eller tjæret

FRONTOPPRISS

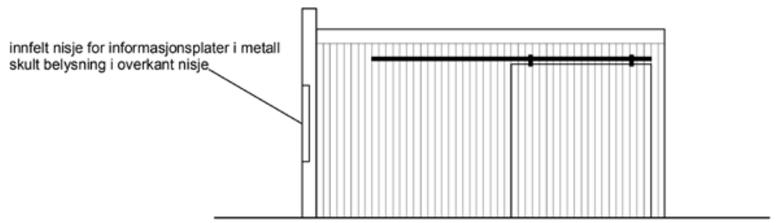

bakenforliggende servicebygg med stående smalt mørkbeiset panel

SIDEOPPRISS

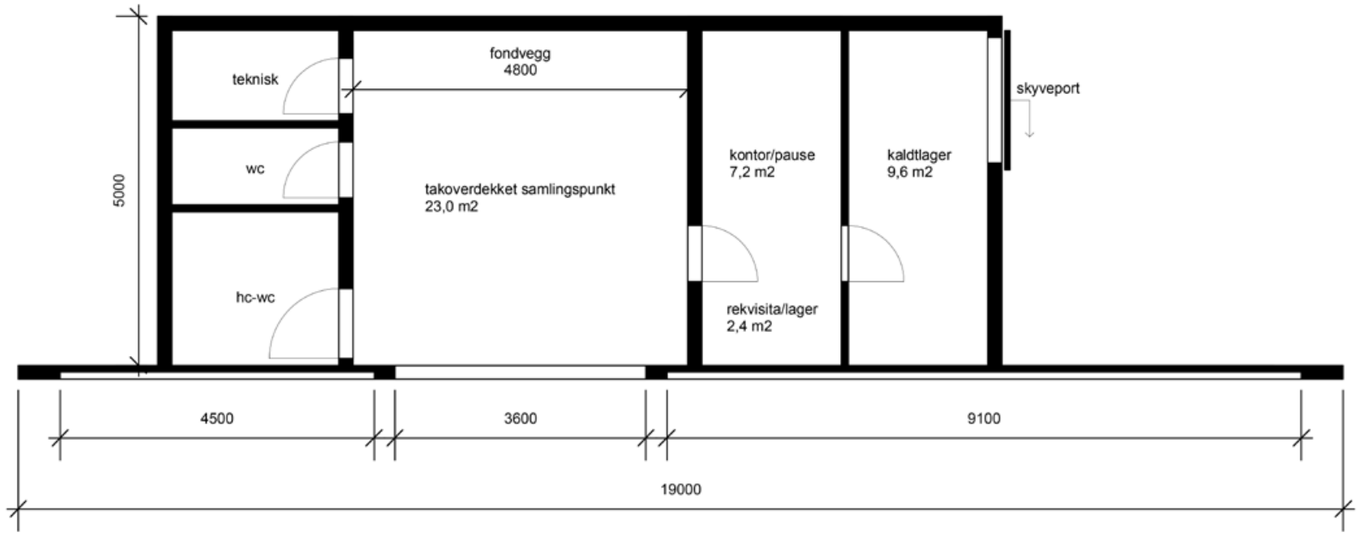

PLAN

Servicebygg med informasjonsfrise

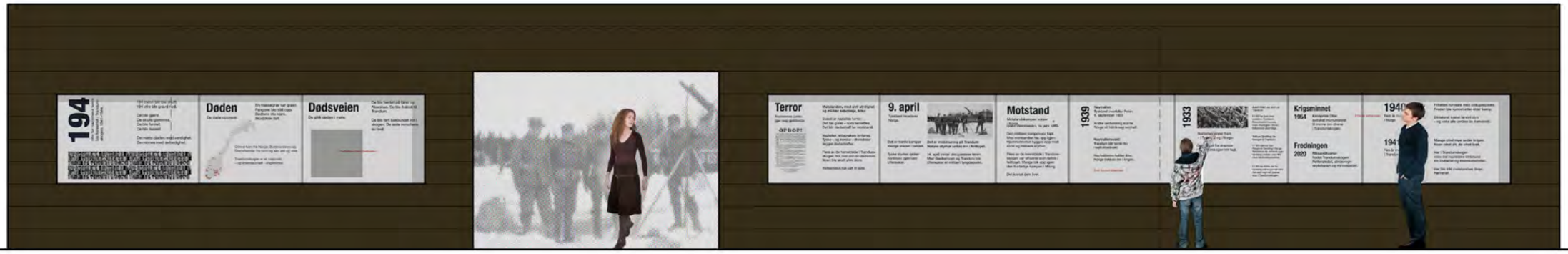

Frise med informasjonsplakater

Samlingspunkt

Frise med informasjonsplakater

Informasjonsvegg

To friser med tekst og bilde trykket på metallplater montert i inntrufne nisjer. Platene produseres med overflatebeskyttelse mot tagging.
Frisene vil bli opplyst ved hjelp av integrert belysning i nisjene.

Åpning til samlingspunkt under tak med kunstnerisk utsmykning på fondvegg.
Inngang til publikumstoaletter, rom for ansatte, teknisk rom og lager.

Eksisterende situasjon.

Foreslått situasjon.

Seremoniplassen

Grønn «labyrint» lukker landskapsrommet
og hindrer visuell forstyrrende kontakt med hovedadkomsten
med busser og biler mm.

Monument av Per Palle Storm og minnetavle.

Minnetavle.

Minnetavlen er sårbar og ettermontert beskyttelse av plexiglass er svært slitt og skittent.

Foreslått tiltak er å fjerne plexiglasset og å restaurere de originale kobberplatene med skrift.

Seremoniplassen med grusdekke.

Seremoniplasser på Akershus festning.

Seremoniplassen har et dekke av grov grus som er et ustabilt underlag for benker samt representerer mye lyd når man beveger seg på det, eksempelvis ved militære markeringer.

Mulig tiltak er å bytte ut deler, eller hele, grusdekket med tettere og mindre grov grus med referanse til seremoniplasser på Akershus festning.
Dette må i tilfelle undersøkes og vurderes nærmere.

Overgangen med kantstein mellom grus og plen bør også utbedres der det er behov.

Retterstedet

På de enkelt retterstedene møter man
de eksisterende steinkorsene.
Rundt disse bør man være forsiktig nyplanting
innenfor en diameter på 10 meter.
Dette må selvsagt tilpasses og vurderes fra sted
til sted.

Stubber fra nedhuggingen fjernes.

Stedet skal være et sted for kontemplasjon og
ettertanke i møte med det enkelte offer.

I respektfull avstand fra hvert av steinkorsene skal
det komme et skilt som identifiserer hver av ofrene
som ble henrettet akkurat der.

Skiltet skal opplyse om dato for henrettelsene.
Hver person skal nevnes med navn, alder, yrke,
hjemsted og hva de ble dømt for.

Henrettelse 16

Henrettet her 10. mai 1944

Leif Dahl, 26 år
Murer fra Stokke / Arrestert 02.03.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Magnus Nielsen, 34 år
Forretningsfører fra Stavanger / Arrestert 20.08.1943, dømt for virksomhet for fiendtlig stat

Martin August Johannesen, 41 år
Anleggsarbeider fra Skien / Arrestert 05.08.1943, dømt for virksomhet for fiendtlig stat

Olav Dyvik, 34 år
Redaktør fra Grimstad / Arrestert 04.01.1943, dømt for virksomhet for fiendtlig stat

Rolf Olav Schulstad / 24 år
Sjåfør fra Oslo / Arrestert 27.02.1944, henrettet for flyktningtransport uten dom

Torleif Tellefsen, 42 år
Bokholder fra Grimstad / Arrestert 04.01.1943, dømt for virksomhet for fiendtlig stat

Aanund Tveit, 49 år
Lærer fra Vestre Moland / Arrestert 04.01.1943, dømt for virksomhet for fiendtlig stat

Eksempel på skilt fra rettersted 16 og 21.

Format B: 380 mm H: 530 mm.

Henrettelse 21

Henrettet her 05. september 1944

Arne Reidar Gustavsen, 41 år
Vognreparatør fra Drammen / Arrestert 30.03.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Finn Brede Bråthen, 20 år
Gårdsarbeider fra Modum / Arrestert 07.06.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Georg Johannes Jenserud, 23 år
Gårdsarbeider fra Ringerike / Arrestert 07.06.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Gjermund Karl Skaarud, 20 år
Elektrikerlærling fra Oslo / Arrestert 29.05.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Gunnar K Skinstad, 23 år
Jernbanearbeider fra Modum / Arrestert 07.06.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Helge Olsen, 27 år
Fyrbøteraspirant fra Nittedal / Arrestert 07.06.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Johan Karelius Moen, 24 år
Salmaker fra Ringerike / Arrestert 09.06.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Kristian Juel Wille Andresen, 33 år
Elektrosveiser fra Gjøvik / Arrestert 31.05.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Kåre Pettersen, 22 år
Bryggeriarbeider fra Drammen / Arrestert 07.06.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Martin Kleppan, 30 år
Lagerarbeider fra Hof / Arrestert 11.06.1943, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Ove Jensen, 35 år
Forretningsmann fra Borre / Arrestert 29.07.1943, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Per Tore Stensrud, 20 år
Lærling fra Blaker / Arrestert 31.05.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Peter Christensen, 51 år
Blikkenslagermester fra Kolding / Arrestert 10.06.1943, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Petter Albert Hammerø, 52 år
Ingeniør fra Snåsa / Arrestert 05.05.1941, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Reidar Hansen, 23 år
Skogsarbeider fra Ringerike / Arrestert 10.06.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Reinhard Halvorsen, 47 år
Sekretær fra Hønefoss / Arrestert 07.06.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Aage Hansen, 22 år
Mekaniker fra Oslo / Arrestert 31.05.1944, henrettet for motstandsarbeid uten dom

Alexander Szeinzuk, 25 år
Soldat fra Winitza, Ukraina / Arrestert 26.08.1944, henrettet for fluktforsøk uten dom

Benani Tschikikow, 24 år
Soldat fra Sovjetunionen / Arrestert 31.07.1944, henrettet for fluktforsøk uten dom

Daniel Jacowitz, 21 år
Soldat fra Rostov, Russland / Arrestert 26.08.1944, henrettet for fluktforsøk uten dom

Fedor Barkow, alder ukjent
Soldat fra Sovjetunionen / Arrestert 27.07.1944, henrettet for fluktforsøk uten dom

Stephan Pleschatschew, 45 år
Soldat fra Ukraina / Arrestert 23.07.1944, henrettet for fluktforsøk uten dom

Wasil Sacharschenko, alder ukjent
Soldat fra Sovjetunionen / Arrestert 27.07.1944, henrettet for fluktforsøk uten dom

Format B: 720 mm H: 530 mm.

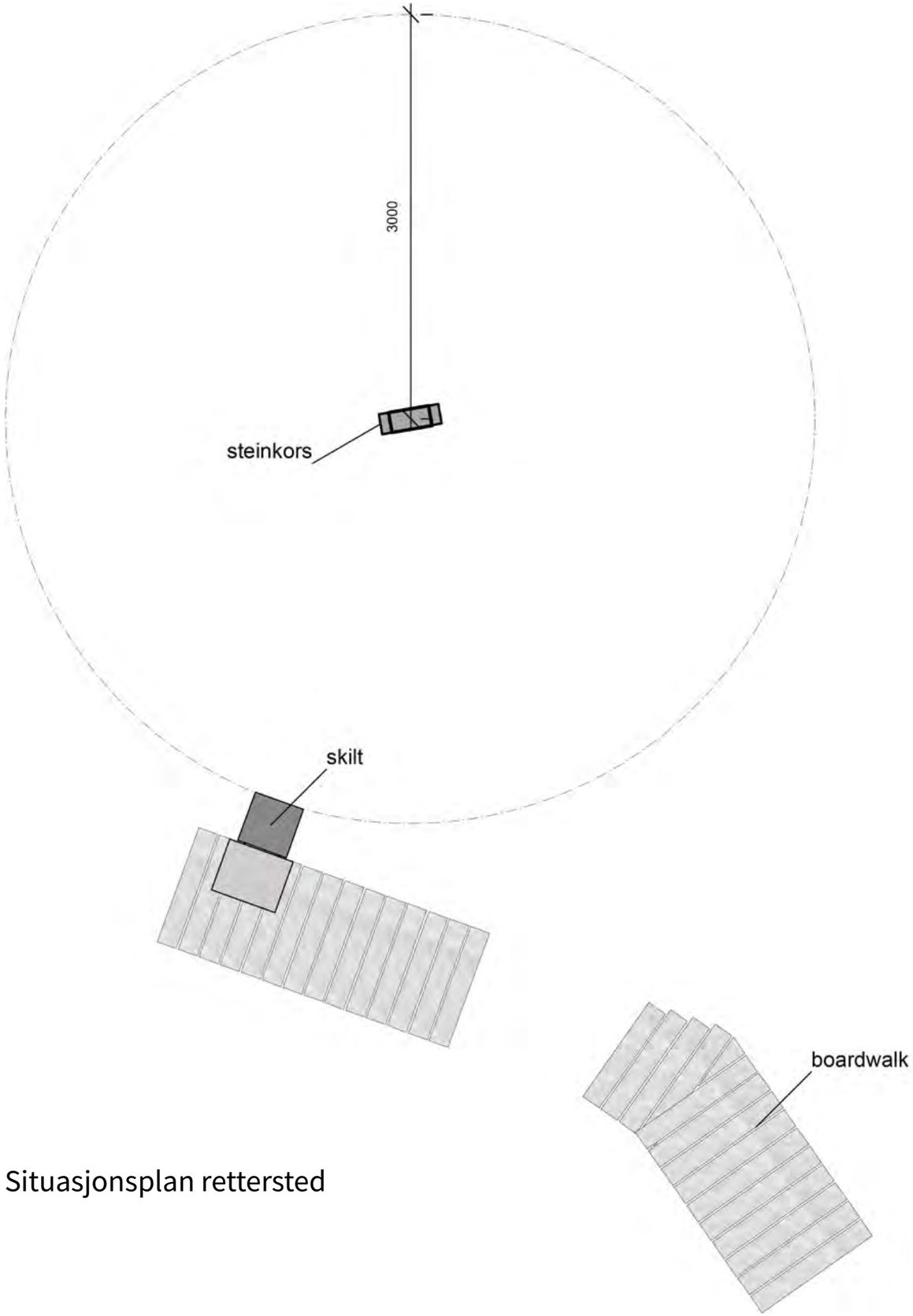

Situasjonsplan rettersted

Eksempler på situasjonen på to forskjellige rettersteder.

Lite og stort skilt

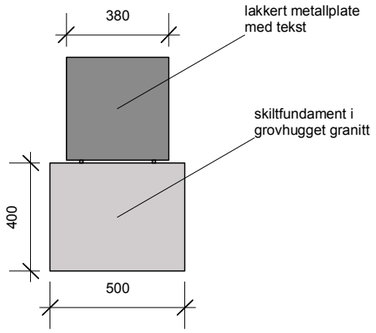

LITE SKILT

ovenfra

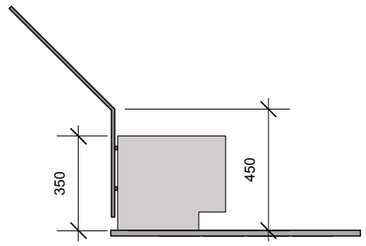

fra siden

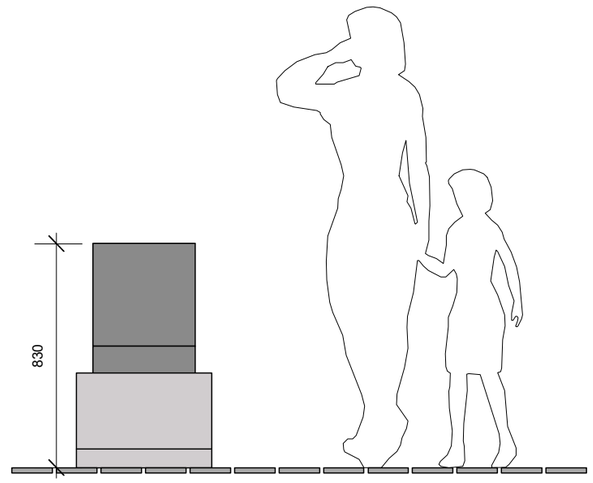

forfra

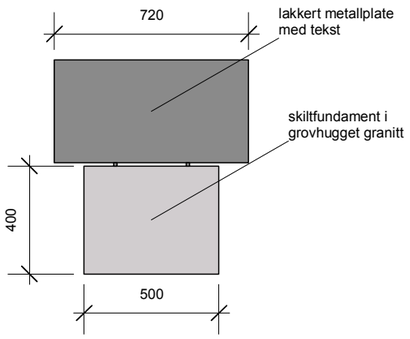

STORT SKILT

ovenfra

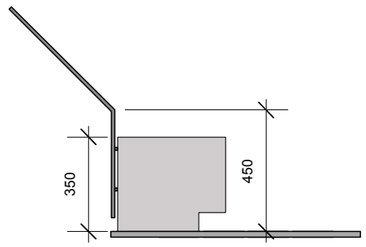

fra siden

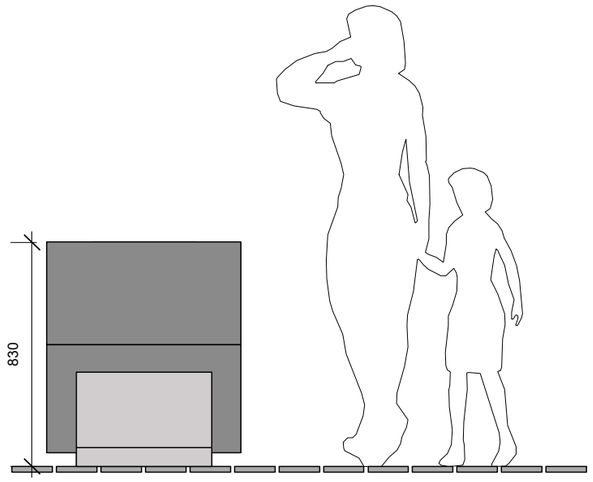

forfra

Skiltene produseres med overflatebeskyttelse mot tagging.

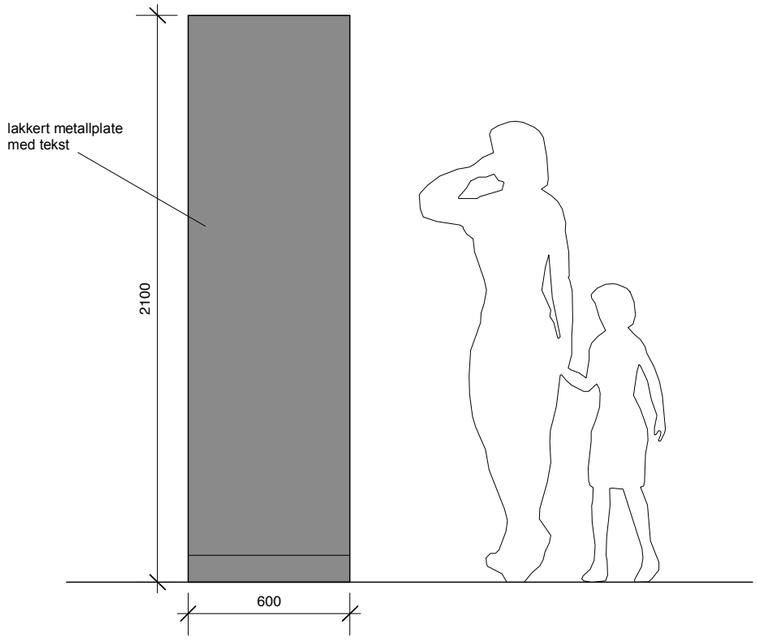

forfra

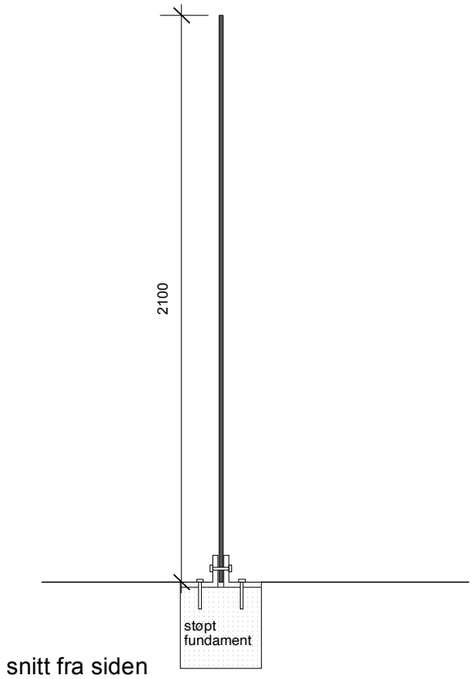

snitt fra siden

PYLON FUNDAMENTERT I BAKKEN

Eksempel på større dobbeltskilt med fundament av granitt. Oscarshall Oslo.

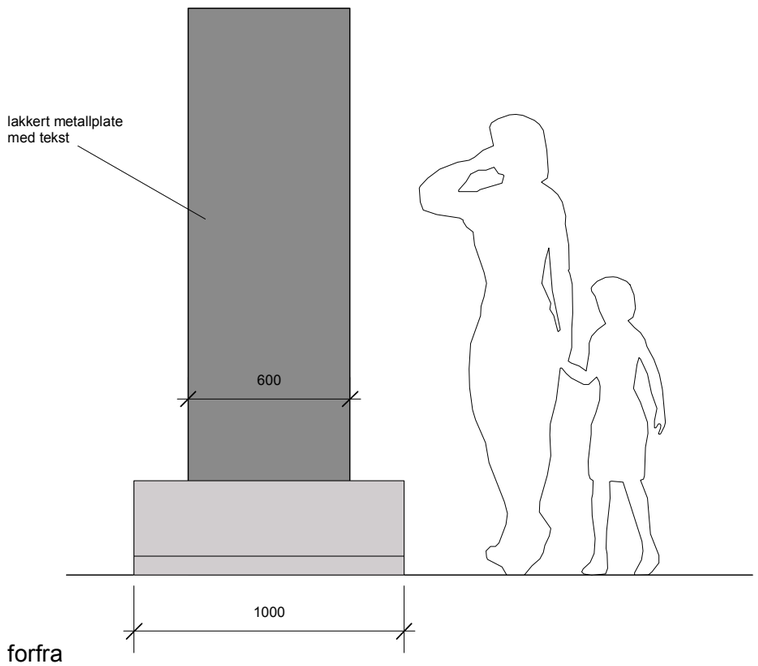

forfra

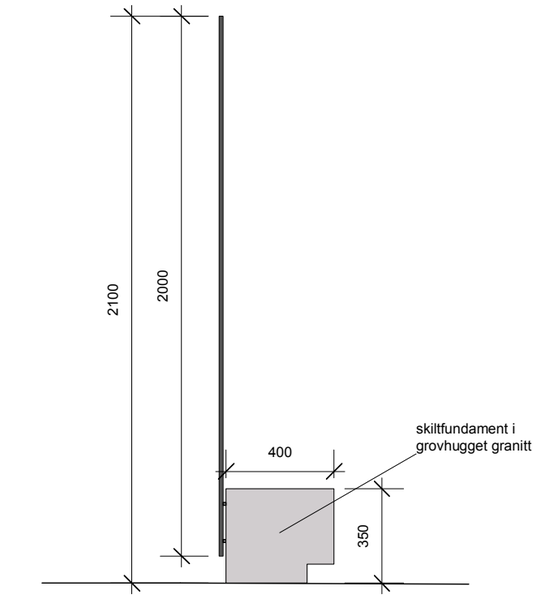

snitt fra siden

PYLON MED SOKKEL AV GRANITT

Eksempel på lite skilt med knekk. Klemenskirken i Trondheim.

Eksisterende situasjon.

Foreslått situasjon.

Boardwalk

På deler av stiene foreslås det å etablere boardwalk i tre som gråner naturlig og tar opp i seg fargene i skogbunnen. Hensikten er å bedre fremkommelighet for mennesker med nedsatt funksjonsevne og å beskytte spesielt utsatte deler av bakken mot slitasje. Tiltaket er reversibelt.

Eksisterende situasjon.

Foreslått situasjon.

Flettegjerde av piletre

For å begrense skadene av hogsten og forsøke å oppnå noe av den opprinnelige stemningen i Trandumskogen foreslås det å etablere flere strekk med flettegjerder av piletre. Tiltaket vil begrense direkte utsyn til det voldsomme hogstfeltet i øst, lysløype og tursti.
Flettegjerdene plasseres rett utenfor det fredete området.

Startstedet for Dødsveien. Stedet hvor ofrene gikk av lastebilene og inn i skogen.

Inne i skogen.

Kryssende vei.

Ut mot dagens seremoniplass.

Dødsveien

Dette er veien de henrettede gikk fra de kom med lastebil og frem mot retterstedene.
Det foreslås å bruke denne veien som en alternativ måte å komme til seremoniplassen og retterstedene.
Vandringen gjennom skogen vil ha mulighet for en opplevelses-basert formidling særlig knyttet opp mot et pedagogisk program for grupper.

Eksisterende situasjon

Ny situasjon med amfier

Tankskytebanen
Arena for undervisning, formidling, forestilling og andre kultur-aktiviteter.
Det foreslås å rydde indre del av vollene for villgrodde mindre trær og kratt.

Amfier i tankskytterbanen

Inne i tankskytebanen foreslår vi å etablere amfier som kan fungere som tribuner og skape en arena og samlingspunkt for undervisning, formidling, forestillinger og andre kulturaktiviteter. Amfiene bygges opp som demonterbare konstruksjoner noe som betyr at tiltaket er reversibelt. Amfiene legges mot innsiden av vollene og tilpasser seg vollenes bratthet og vil dermed ikke kreve inngripen i de fredete vollene. Amfiene vil heller ikke ha full bredde mellom betongkonstruksjonene, men trekkes tilbake et par meter på hver side slik at vollenes møte med betongkonstruksjonene forblir synlig.

Denne løsningen gir mulighet til å kunne samle i overkant av 100 personer på hver side. En ny og fantastisk arena med kapasitet til over 200 publikummere.

DØDSVEIEN

PÅVISNING & KARTLEGGING

AV

PETTER AUNAAS
STIFTELSEN TRANDUM

Innhold

Innledning 3
Bakgrunn 4
Vaskeplassen 5
Operation Freshman 5
Hovedadkomstveien 6
Luftfoto august 1945 7
Luftfoto 1953 8
Tysk kart over Trandum leir 1943 9
Dødsveien i nyere tid 10
Dødsveien i dag 10
Konklusjon 11

Innledning

«Dødsveien» er betegnelsen på veien de som skulle henrettes i Trandumskogen ble ført langs frem til retterstedet.

Den er en del av nettet av skogsbilveier og stridsvognløyper som starter i det nørd-østlige hjørnet av Trandum leir og munner ut ved seremoniplassen i Trandumskogen.

Det er bekreftet av en rekke tidligere ansatte på Trandum, og andre personer med tilknytning til Trandum, at veien var skiltet «Dødsveien» i begge ender til utpå 80-tallet.

Veinettet rundt Trandum er annerledes i dag enn i 1945. Både utbyggingen av OSL og byggingen av nytt teknisk verksted på Trandum har medført omlegging av flere veier i området.

Det kan virke som om Dødsveien gikk inn i glemselen da det ble etablert ny vei rundt leiren ble etablert på 80-tallet.

Bakgrunn

Den første kunnskapen om bruken av Dødsveien stammer fra en Milorg-rapport utarbeidet kort tid etter krigens slutt. Denne ble visstnok ført i pennen av Olaf Linnerud, leder av troppen Finstad/Dal i Milorg.

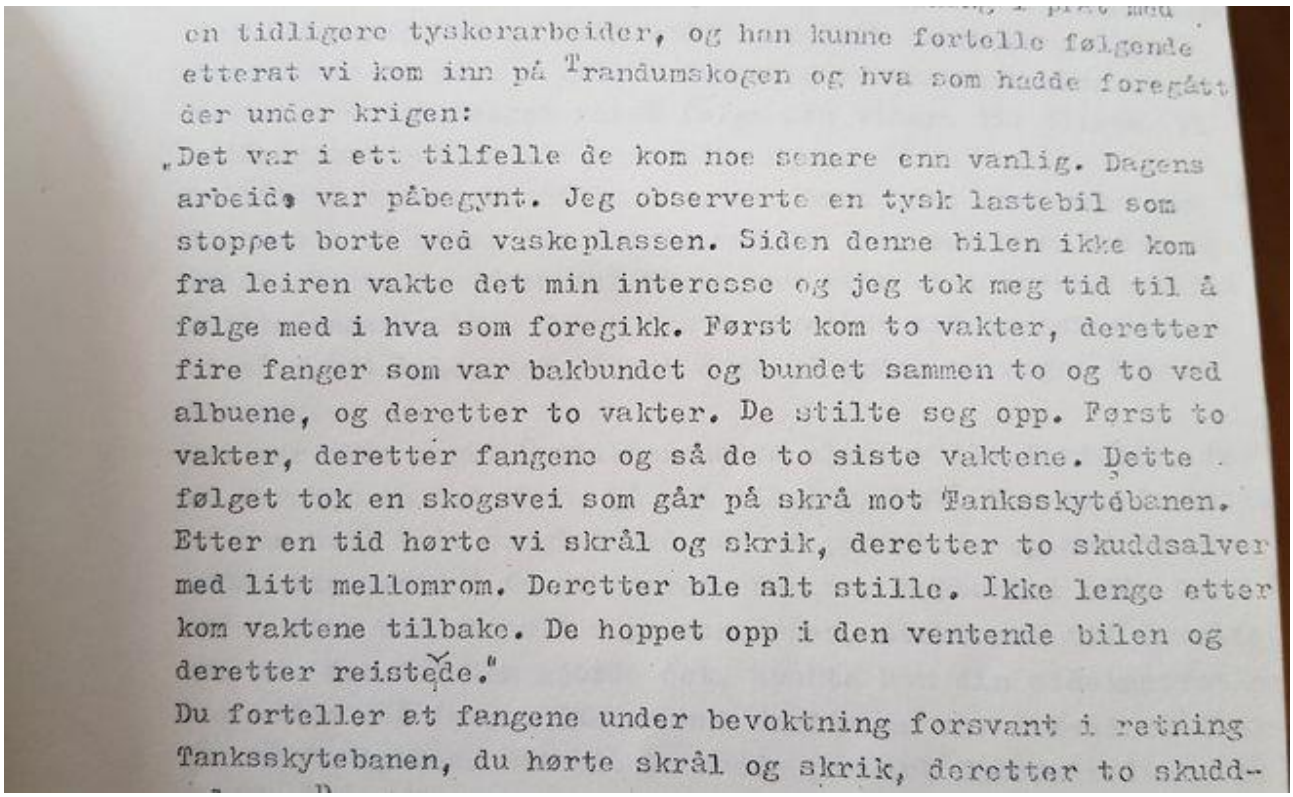

en tidligere tyskerarbeider, og han kunne fortelle følgende etterat vi kom inn på Trandumskogen og hva som hadde foregått der under krigen:

„Det var i ett tilfelle de kom noe senere enn vanlig. Dagens arbeid var påbegynt. Jeg observerte en tysk lastebil som stoppet borte ved vaskeplassen. Siden denne bilen ikke kom fra leiren vakte det min interesse og jeg tok meg tid til å følge med i hva som foregikk. Først kom to vakter, deretter fire fanger som var bakbundet og bundet sammen to og to ved albuene, og deretter to vakter. De stilte seg opp. Først to vakter, deretter fangene og så de to siste vaktene. Dette følget tok en skogsvei som går på skrå mot Tanksskytebanen. Etter en tid hørte vi skrål og skrik, deretter to skuddsalver med litt mellomrom. Deretter ble alt stille. Ikke lenge etter kom vaktene tilbake. De hoppet opp i den ventende bilen og deretter reistede."

Du forteller at fangene under bevoktning forsvant i retning Tanksskytebanen, du hørte skrål og skrik, deretter to skudd-

«…en tidligere tyskerarbeider, og han kunne fortelle følgende etterat vi kom inn på Trandumskogen og hva som hadde foregått der under krigen:

Det var i ett tilfelle de kom noe senere enn vanlig. Dagens arbeid var påbegynt. Jeg observerte en tysk lastebil som stoppet borte ved vaskeplassen. Siden denne bilen ikke kom fra leiren vakte det min interesse og jeg tok meg tid til å følge med i hva som foregikk. Først kom to vakter, deretter fire fanger som var bakbundet og bundet sammen to og to ved albuene, og deretter to vakter. De stilte seg opp. Først to vakter, deretter fangene og så de to siste vaktene. Dette følget tok en skogsvei som går på skrå mot Tanksskytebanen. Etter en tid hørte vi skrål og skrik, deretter to skuddsalver med litt mellomrom. Deretter ble alt stille. Ikke lenge etter kom vaktene tilbake. De hoppet opp i den ventende bilen og deretter reiste de.

Du forteller at fangene under bevoktning forsvant i retning Tanksskytebanen, du hørte skrål og skrik, deretter to skudd…»

Trandum var en stor og travel leir og det gir mening at Sonderkommando forsøkte å unngå unødig oppmerksomhet rundt fangetransportene når henrettelsene skulle gjennomføres. Fangene ble derfor lastet av og ført godt utenom bebyggelsen i både Trandum leir og Trandum II, og frem til retterstedet i Trandumskogen.

Vaskeplassen

Det er logisk at tyskerne plasserte en vaskeplass her slik at man fikk spylt vognene etter at man hadde vært ute i voltene på Storhogget og før de passerte inn i leren. Det var også vaskeplass her helt frem til leiren ble nedlagt. Det er derfor ingen grunn til å tro at vaskeplassen det henvises til i Milorg-rapporten er noen annen enn den som er identifisert. Det er heller ikke identifisert noen andre vaskeplasser i leiren.

Operation Freshman

En rekke avhør av medlemmer av Sonderkommando som deltok under henrettelsen av de britiske soldatene i Trandumskogen bekrefter bruken av Dødsveien som adkomstvei til retterstedet.

Under denne spesifikke henrettelsen fremgår det imidlertid at de kjørte forbi vaskeplassen og lenger innover langs Dødsveien før fangene ble lastet av og ført videre til fots inn i Trandumskogen.

Det er mulig at det også skjedde ved andre henrettelser, litt avhengig av når på året de ble gjennomført og hvor mye snø det var.

Hovedadkomstveien

Fangetransportene kom fra Riksvei 50 (Trondheimsveien) og passerte hovedporten på vei til vaskeplassen.

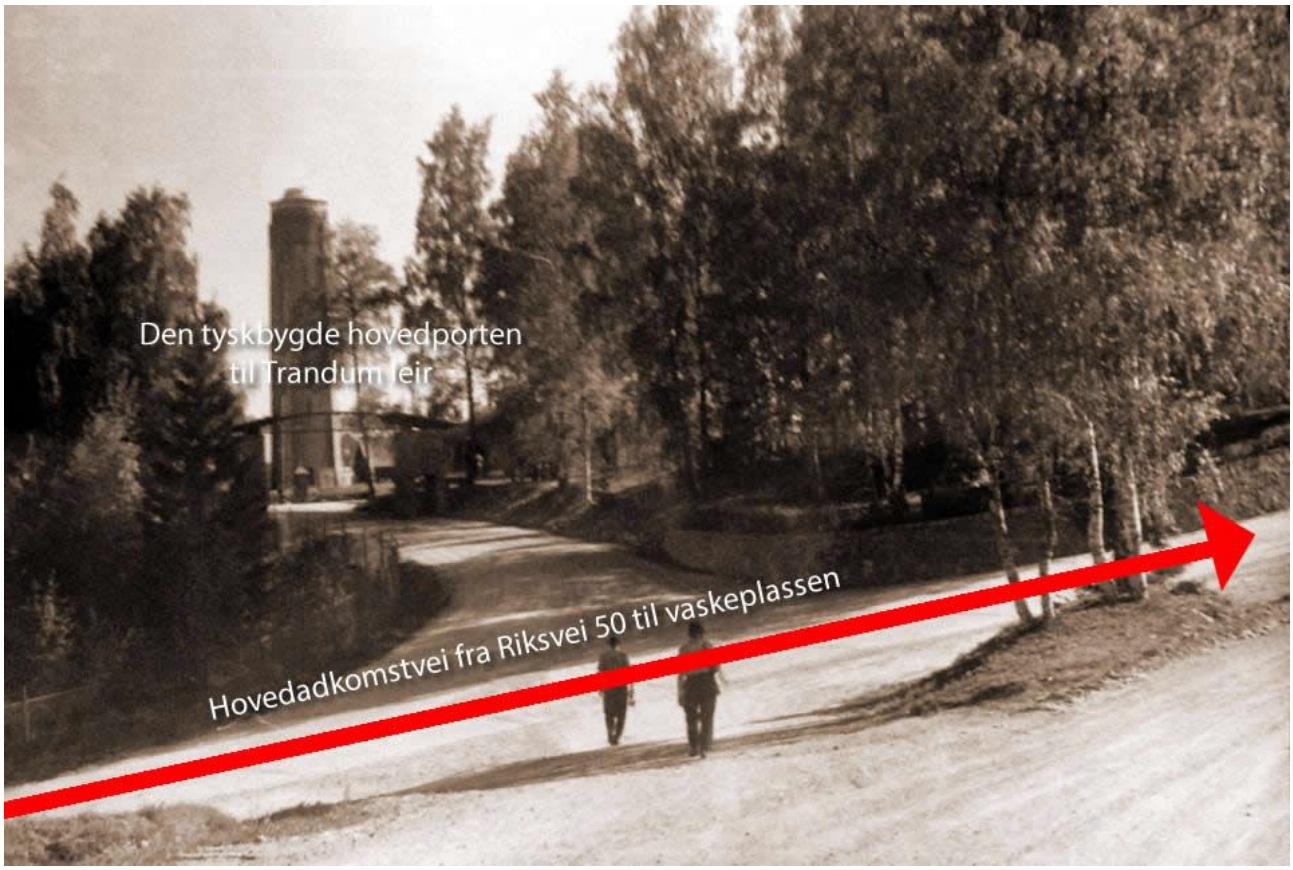

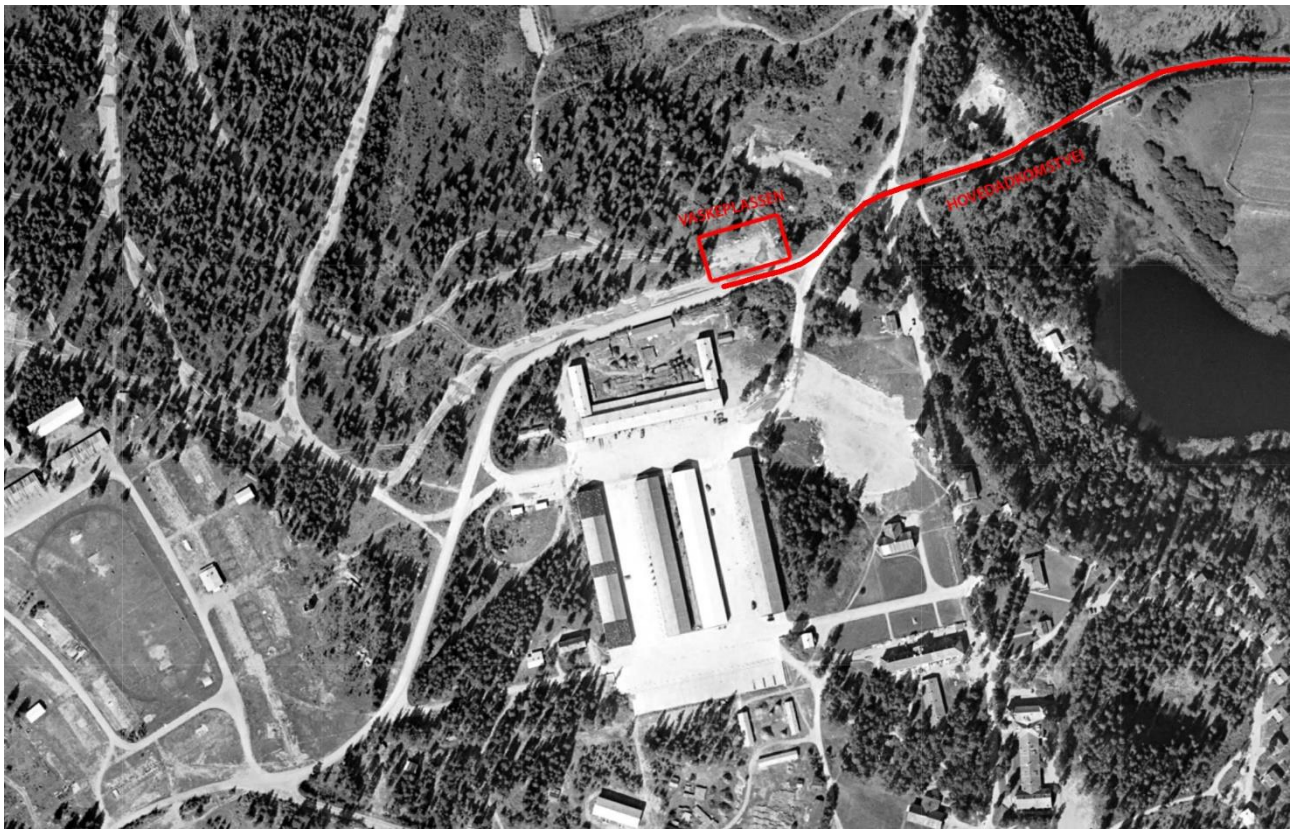

Luftfoto august 1945

På disse bildene tatt i august 1945 fremtrer traseen (merket med rødt av meg) for Dødsveien svært tydelig.

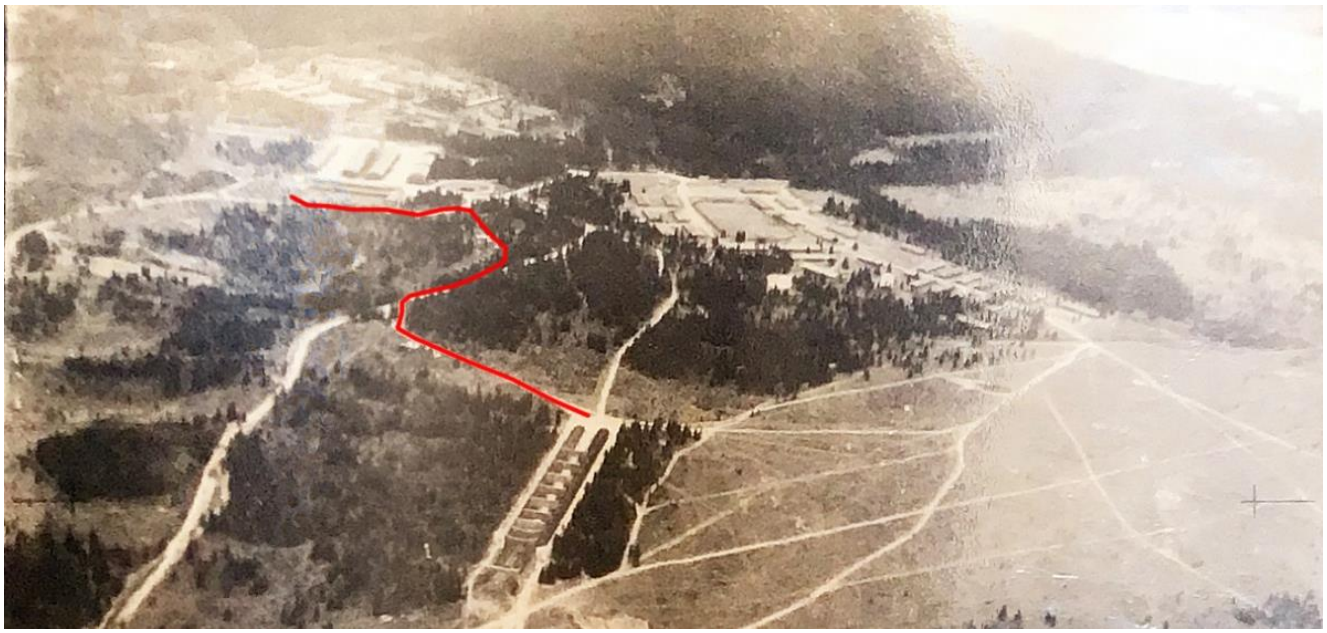

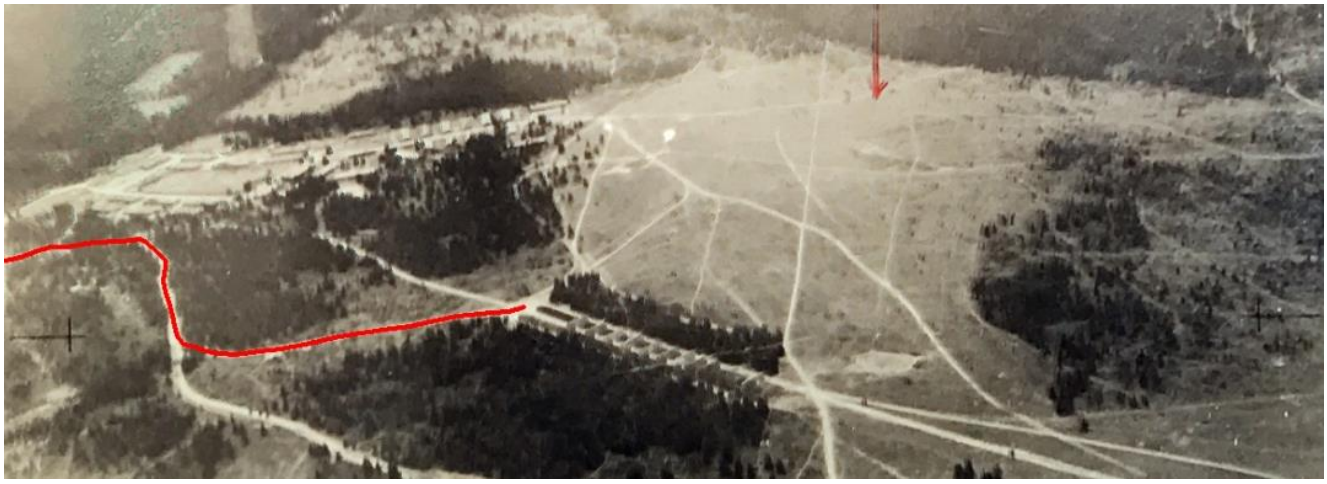

Luftfoto 1953

På dette luftfotografiet fra 1953 er traseen også fortsatt tydelig.

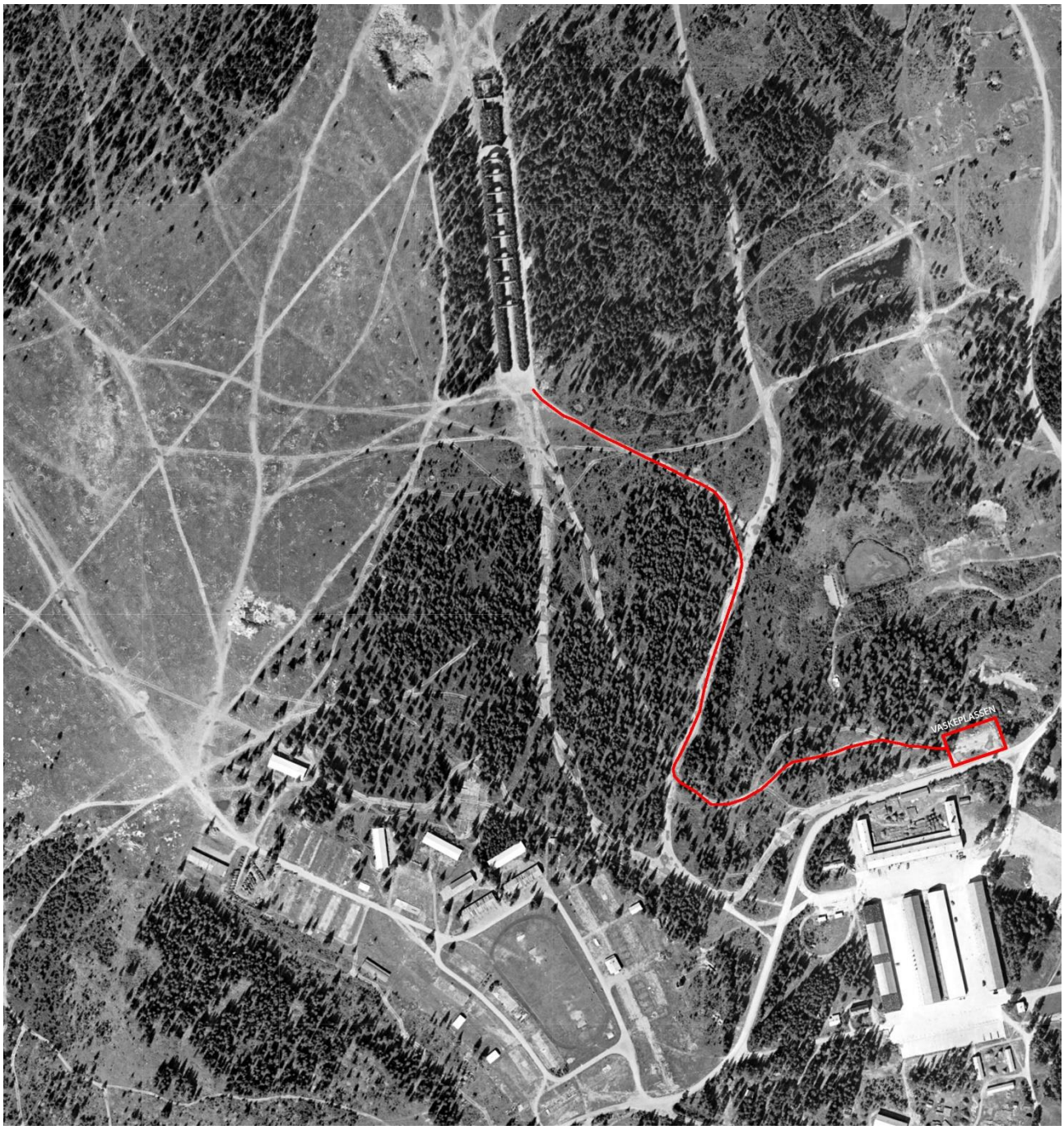

Tysk kart over Trandum leir 1943

Dette tyskproduserte kartet fra 1943 viser også den samme skogsbilveien som vi kan se på luftfotografiene. Ingen andre veier/stier er avmerket i det aktuelle området på dette kartet, men av luftfotografiene ser man at det var en opparbeidet trase helt frem til vaskeplassen.

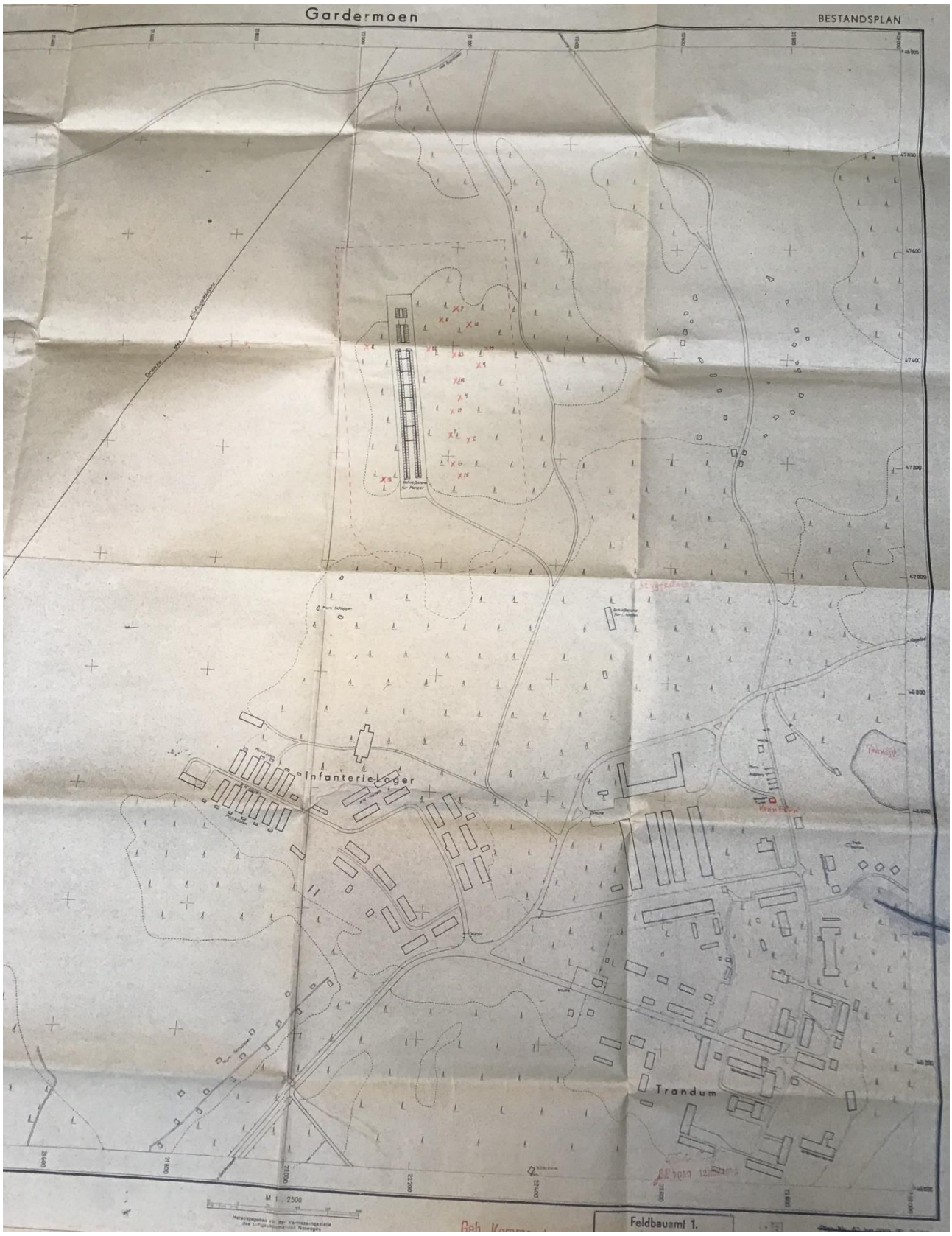

Dødsveien i nyere tid

Inntil Trandum Tekniske Verksted ble utvidet med ny verkstedhall i 1984-86 og ytterligere byggevirksomhet i 1989-91 gikk hovedveien lenger sør og i prinsippet gjennom dagens leir. Vaskeplassen lå da på nordsiden av veien.

I forbindelse med utvidelsen av verkstedet ble det anlagt en ny vei rundt leiren, Trandumvegen. Da havnet vaskeplassen på sørsiden av hovedveien. Samtidig forsvant også deler av den originale traseen vestover mot Trandumskogen.

Dette sammenfaller med at det ikke foreligger nyere minner om skiltingen av veien. Skiltene forsvant naturlig nok når den første delen av traseen ble borte som følge av omleggingen av veien.

Dødsveien i dag

Strekningen merket med grønt er den delen av traseen som ble borte etter omleggingen av veien.

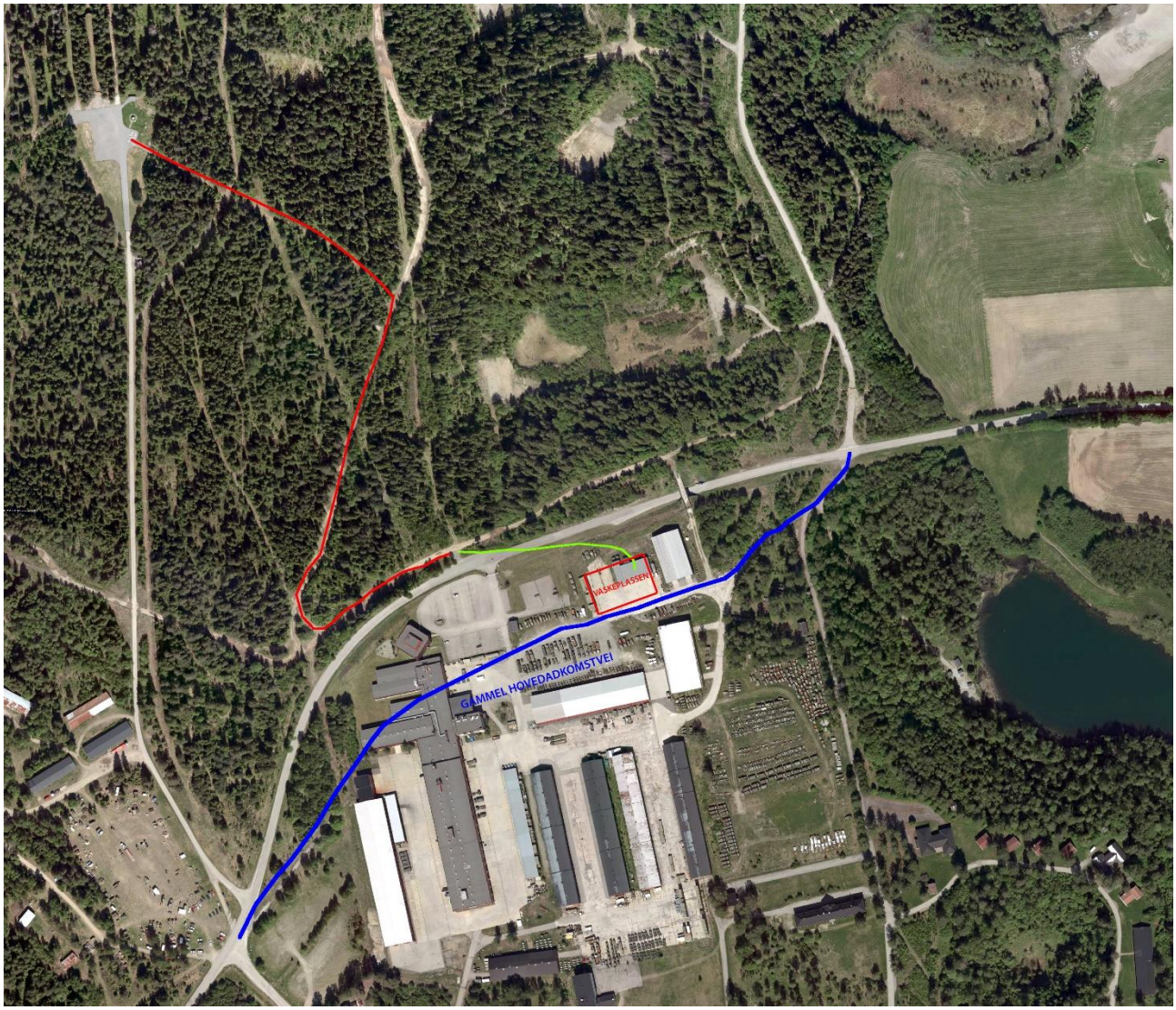

Konklusjon

Den ovenfor beskrevne traseen for Dødsveien er den mest sannsynlige ut i fra tilgjengelig informasjon.

Det er ikke funnet noe dokumentasjon som tilsier at det var andre skogsveier eller stier i området enn det som er synlig på kart og luftfoto fra perioden.

Fremtidige dypdykk i arkivene kan kanskje avdekke mer informasjon om bruken av veien ifm. med henrettelsene. I denne forbindelse er det spesielt avhør av medlemmer av Sonderkommando som kan gi ytterligere bekreftelser.

Noe av dødsveien forsvant ved etableringen av Trandumvegen, men cirka 80 prosent av den originale traseen finnes fortsatt.

Tilgang til Dødsveien fra Trandum leir (vaskeplassen) er mulig ved f.eks. å etablere en gangbru i tilknytning til den eksisterende «panserbrua».

Alternativt etablere en fotgjengerovergang på høyde med innkjøringen til leiren via Kavaleriporten. Da kan det etablereres en ny trase rett på nordsiden av veien frem til der den originale traseen fortsetter inn mot minnelunden.

Dette forutsetter at Forsvarsbygg gir oss tilgang til det samme området som vi tidligere har forhandlet frem en fradeling av ifm. med tomt for Hærsamlingen.

OKKUPASJONSMAKTEN & TRANDUM

TYSKE AVDELINGER PÅ TRANDUM 1940-45

AV

PETTER AUNAAS
STIFTELSEN TRANDUM

Innhold

Innledning 3
Reserve-Polizei-Bataillon 2 4
Luftwaffe Luftnachrichten-Regiment 1 5
163. Infanteri Division 6
25. Panzer-Division 7
Avdelingsoppsett 15.06.1943 7
Avdelingssjefer i Norge 7
Panzer-Division Norwegen 8
Avdelingsoppsett - Oktober 1943 8
Avdelingsoppsett 1944 8
Avdelingssjefer 8
Panzerabteilung Norwegen 9
Avdelingsoppsett 9
Panzerbrigade Norwegen 10
Avdelingsoppsett - Juni 1944 10
Avdelingsoppsett Januar 1945 10
Brigadesjefer 10
Trandum II - «Russerleiren» 11
Luftwaffen-Bau-Bataillonen 12
Landesschützen-Zug der Luftwaffe 13
Heeres-Unterkunfts-Verwaltung Trandum 13

Innledning

Den trettende april 1940 rykket den første tyske avdeling inn på Gardermoen-området under kommando av Oberleutnant Finck og tok opphold i Artillerileiren. De fortsatte dagen etter til Trandum men kom dagen deretter igjen tilbake til Gardermoen.

Dette var mest sannsynlig en oppklaringsavdeling fra Major von Poncet's Bergjegerbataljon fra 138. Gebirgjägerregiment. Denne avdelingen lå i dette tidsrommet på Dal og hadde personell ute som rekognoserte nærområdet. Det er ikke identifisert noen andre aktuelle tyske avdelinger.

16 april overtok Stabshauptmann Litzschauer på vegne av 21 Heeresgruppe(?) samtlige bygninger og beholdninger tilhørende det norske militærvesen på Gardermoen. Det antas at dette også omfattet Trandum.

Elementer fra Ordnungspolizei og 163. Infanteridivisjon er blant de første kjente brukere av Trandum leir under krigen.

Deler av en Luftwaffe signaletteretningsavdeling hadde også tilhold i leiren fra våren/sommeren 1940.

Trandum ble på et tidlig tidspunkt i krigen planlagt som fremtidig utdanningsleir for panserstyrker og avdelinger innenfor denne kategorien dominerer på Trandum i perioden 1942-45.

I tillegg utdanningsavdelingene og de stridende avdelingene som er identifisert var det mest sannsynlig også mindre elementer fra forsynings- (Heeres-Verpflegung), administrasjons- (Heeres-Verwaltung) og velferdsavdelinger i leiren.

Eksempelvis er **Heeres-Unterkunfts-Verwaltung Trandum** (Hærens innkvarteringsforvaltning) registrert med feltpostnummer på Trandum i perioden 1.10.1940-27.2.1941. Det er grunn til å anta at denne avdelingen var representert i leiren frem til krigens slutt da de i januar 1945 er registrert med personell i Trandum leir og lager i Trandum II.

Det er også identifisert en enhet som hadde ansvaret for skyte-og øvingsområdet; **Truppenübungsplatz-Kommandantur Trandum-Hurdalsjöen.**

I tillegg må det også ha vært Wehrmacht-elementer på Trandum som ledet den omfattende byggevirksomheten som pågikk fra 1940-42.

Byggevirksomheten er nok også årsaken til at det ikke ble forlagt større avdelinger på Trandum før i 1942. Leiren var jo faktisk en stor byggeplass de første par årene av krigen.

Reserve-Polizei-Bataillon 2

Tyskerne etablerte i april 1940 en krigsfangeleir på Trandum for norske soldater som var tatt til fange under felttoget. Fangeleiren var i drift til cirka midten av juni 1940 da de resterende fangene ble løslatt og kunne vende hjem. Ett eller flere kompanier fra Reserve-Polizei-Bataillon 2 hadde ansvaret for vaktholdet i leiren i denne perioden. Leirkommandanten var en Infanteri-Løytnant Quandt.

Bataljonen, med hovedkvarter på Kongsvinger, var en militær avdeling innen det tyske Ordnungspolizei. Major Röhrbom var bataljonssef. Avdelingen hadde deltatt i felttoget i Polen før den ble satt inn i Norge.

Politisoldater fra Reserve-Polizei-Bataillon 2 på Trandum våren 1940.

Luftwaffe Luftnachrichten-Regiment 1

Følgende element fra regimentet er registrert forlagt til Trandum fra april 1940 til juni 1941:

- Geräte-Kolonne I

Luftnachrichten-Regiment 1 var en avdeling som drev med signaletterretning.

Personell fra avdelingen på Trandum. Bildet ser ut til å være tatt på terrassen til Infanterimessa. Bilde fra boken Bilder vom einsatz der Luftnachtrichtentruppen in Norwegen und Finland 1940 bis 194av generalløytnant Kuhne.

Et kjøretøy fra en tilsvarende avdeling på Bardufoss. Bilde fra boken Bilder vom einsatz der Luftnachtrichtentruppen in Norwegen und Finland 1940 bis 194av generalløytnant Kuhne.

163. Infanteri Division

Følgende elementer fra divisjonen er registrert innkvartert på Trandum per 26. juni 1941:

- Artilleri Abteilung (Ohne 1 batterie)
- Fahrkolonne (Hestetrukket forsyningskompani)

Anlage zu Höh.Kdo.LXX,Ia Nr.100/41 g.Kdos.
"Harpune-Nord" vom 25.6.41. Korpsbefehl.

Übersicht über Zuführung der Ablösungs-Truppen
in den Raum der 163.I.D.

Lfd.Nr.	Truppenteil	Zuführungsorte
1	Schützenverband Oslo	Oslo
2	Artl.Abt. 662	Oslo
3	Stab 710.I.D.	Eidsvoll
4	gem.Nachr.Komp.702	Eidsvoll
5	Stab I.R. 730	Lillehammer
6	I./I.R.730	2 Kp.Lillehammer, 2 Kp. Hamar
7	II./I.R.730	2 " Jessheim, 2 " Elverum
8	III./I.R.730	Hönefoss -, Wachzug Raufoss
9	Stab I.R. 740	Fredrikstad
10	I./I.R. 740	2 Kp.Fredrikstad, 2 Kp. Moss
11	II./I.R.740	Tönsberg
12	III./I.R. 740	2 Kp.Mysen, 2 Kp. Scarpsborg
13	Artl.Abt. (ohne 1 Battr.)	Trandum
14	1 Batterie	Scarpsborg
15	Div. Nachschubführer	Jessheim
16	1 Fahrkolonne	Hönefoss
17	1 Fahrkolonne	Trandum
18	Verw. Dienste	Hamar
19	San. Dienste	Hamar
20	Vet. Dienste	Ringsaker - Moelv
21	Feldpostdienste	Eidsvoll
22	Kw. Kol. 3/710	Jessheim
23	Pi.Komp. 710	Fredrikstad.

www.tysermandocsinnorway.com

25. Panzer-Division

Avdelingen ble etablert i 1942 i Eberswalde I Tyskland og sendt til Norge hvor den var stasjonert på Trandum og Jessheim til august 1943. Divisjonen ble deretter overført til Danmark og derfra til Østfronten hvor den praktisk talt ble utslettet i Ukraina. Restene av avdelingen ble sendt til Danmark hvor den ble satt opp på nytt og sent til fronten i Polen i september 1944. Den trakk seg tilbake gjennom Polen til øst i Tyskland hvor den endte krigen.

Avdelingsoppsett 15.06.1943

- Panzergrenadier-Regiment 146 mit I., II. Bataillon aus Schützenregiment 146 I., II.
- Panzergrenadier-Regiment 147 mit I., II. Bataillon aus II./IR 193 (ehem. III./IR 146) und einem Bataillon aus dem Ausb.-Bataillon der Division
- Kradschützen-Bataillon 87 aus altem III./SR 146
- Panzer-Regiment 9 mit Stab aus PR 18, I. aus PA 214, II. aus PA 40
- Panzer-Artillerie-Regiment 91 mit I. - III Abteilung und einer beim WK XI für die 295. ID in Aufst. FH-Abteilung
- Panzerjäger-Abteilung 87
- Panzer-Pionier-Bataillon 87 aus Heeres-Pionier-Bataillon 744
- Panzer-Nachrichten-Abteilung 87
- Panzer-Divisions-Nachschubtruppen 87
- Feld-Ersatz-Bataillon 87

Avdelingssjefer i Norge

Generalleutnant Johann Haarde - 20 Feb 1942 - 31 Dec 1942
Generalleutnant Adolf von Schell - 01 Jan 1943 - 15 Nov 1943

Generalleutnant Adolf von Schell. Sjef for 25. Panzer-Division.

Panzer-Division Norwegen

25. Panser-Division forlot Norge i august 1943. De deler av divisjonen som ble igjen dannet grunnlaget for en ny avdeling; Panzer Divisjon Norwegen som ble formelt etablert i august/september 1943 med staben fra Panzer-Brigade 21 og elementer fra 25. Panzer-Division. Avdelingen ble i mai 1944 overført til Danmark for å erstatte de tap 25. Panzer-Division hadde hatt på østfronten.

Fra september 1943 til februar 1945 hadde avdelingen tilhold på Jessheim - Trandum (AOK Norwegen / 20. Geb. Armee) I en kort periode fra Februar 1945 til mars 1945 ble den forflyttet til Drammen før den kom tilbake til Trandum og var der til krigens slutt.

Avdelingen var en kombinert stridende og utdanningsavdeling.

Avdelingsoppsett - Oktober 1943

- Panzer-Abteilung Norwegen
- Panzergrenadier-Bataillon Norwegen (også benevnt Sturm-Bataillon Norwegen)

Avdelingsoppsett 1944

- Panzer-Abteilung Norwegen (47 Panzer III)
- Panzergrenadier-Regiment Norwegen
- Panzerartillerie-Abteilung Norwegen
- Panzerjäger-Abteilung Norwegen
- Panzer-Pionier-Bataillon Norwegen
- Panzer-Nachrichten-Abteilung Norwegen
- Panzer-Versorgungstruppen Norwegen

Avdelingssjefer

- 25. august 1943 - 1. oktober 1943 - Oberstleutnant Max von Waldeck und Pyrmont
- oktober - 20. november 1943 - Generalmajor Reinhold Gothsche
- 20. november 1943 - 11. juni 1944 - Oberst Max Roth
- 11. Juni 1944 - 1. Juli 1944 - Generalmajor Reinhold Gothsche

Panzerabteilung Norwegen

Avdelingen ble etablert 6. September 1943 av 1. Abteilung fra Panzer-Regiment 9. Avdelingen ble reorganisert 13 juli 1944 og tilknyttet Panzer-Brigade Norwegen.

Kradschützen (motorsykkel) personell fra Panzerabteilung Norwegen på Trandum. Huset på præren i bakgrunnen.

Avdelingsoppsett

- Stab
- Stabskompanie
- 1. Kompanie
- 2. Kompanie
- 3. Kompanie
- 4. Kompanie
- Werkstatt-Zug

Panzerbrigade Norwegen

Avdelingen ble etablert i juni 1944 med elementer fra Panzer-Division Norwegen og Panzer-Abteilung Norwegen. I juli 1944 blir avdelingen omdøpt til Panzerdivision Norwegen. Dette for å skjule avdelingen egentlige størrelse. I august blir avdelingen igjen omdøpt til Panzerbrigade Norwegen. Begge betegnelser blir brukt fram til krigsslutt. Brigaden overga seg og gikk i alliert krigsfangenskap 10. mai 1945.

Avdelingsoppsett - Juni 1944

- Panzer-Abteilung "Norwegen" (ex I./Panzer-Regiment 9)
- Sturmgeschütz-Abteilung "Norwegen"
- Sturm-Bataillon/Armee "Norwegen"

Avdelingsoppsett Januar 1945

- Panzer-Abteilung "Norwegen"
- Panzergrenadier-Bataillon "Norwegen"
- Grenadier-Regiment 517
- Panzer-Artillerie-Abteilung "Norwegen"
- Sturm-Pioner-Kompanie "Norwegen"
- Pioner-Bataillon 762
- Sanitäts-Lazerett 710

Brigadesjefer

- Oberstleutnant Prinz Maximillian von Waldeck-Pyrmont
- Oberst Max Roth
- Oberst Reinhold Gothsche
- Oberst Maetschke

Panzer-Brigade Norwegen overgir seg på Trandum I mai 1945. Den britiske offiseren fremst til venstre i bildet er oberstløytnant O.J. O'Conner, som mottok overgivelsen.

Trandum II - «Russerleiren»

Det finnes dessverre lite detaljinformasjon om denne leiren utover at den skal ha blitt bygget for å huse en avdeling av bataljons størrelse. Når den ble påbegynt og sto ferdig er foreløpig ukjent

Med sitt store antall «Tyskerbrakker» i lemmebrakke utførelse og garasjebygg oppført av tilsvarende prefabrikkerte elementer er ikke Trandum II å betrakte som en høystatus-leir på linje med Trandum leir hvor store deler av bebyggelsen var av varig og til dels høy kvalitet.

Det er også litt usikkert om navnet «Russerleiren» har sitt opphav i at leiren huset russiske tvangsarbeidere under krigen, og/eller fordi russiske krigsfanger/tvangsarbeidere var innkvartert der etter krigens slutt.

I 1943 besto leiren av 38 bygninger fordelt på forlegningsbrakker, kjøkkenbrakke, vaktstue, garasjer og ammunisjonsdepoter. Et større verkstedbygg (?) lå også i tilknytning til leiren, men det er ukjent om dette ble benyttet av avdelingene i Trandum II eller Trandum leir.

På et senere tidspunkt før krigens slutt ble ett av garasjebyggene revet og/eller flyttet og nok ett (eller to) garasjebygg ble oppført.

Trandum II i mai 1943. Utsnitt av tyskprodusert kart.

Luftwaffen-Bau-Bataillonen

Luftwaffe konstruksjonsenhetene ble etablert i 1939 fra Reichsarbeitsdienst-enheter overført til Luftwaffe, og forsterket med teknisk kompetente eldre vernepliktige. Fra 1943 ble avdelingene hovedsakelig oppsatt med krigsfanger og utenlandske tvangsarbeidere og frivillige (Hiwis) som utførte manuelt arbeid under tysk ledelse. Hovedoppgaven var bygging og vedlikehold av militære flybaser. I 1944 ble hoveddelen av konstruksjonsenhetene overført til Organisasjonen Todt. Det er ikke kjent om dette gjaldt enhetene tilknyttet Gardermoen.

I et notat avbildet i Kåre Sylteviks bok står det at 2. kompani Luftwaffen-Bau-Bataillon 133/III (K) hadde tilhold i Trandum II. Dette stemmer overens med oversiktene over feltpostnummer. Bataljonen lå der til krigens slutt. Dette bekrefter også historiene om en leir for tvangsarbeidere på Trandum. Disse må mest sannsynlig ha vært mannskapene i Luftwaffen-Bau-Bataillon 133/III (K) og forlagt i Trandum II.

Luftwaffen-Bau-Bataillon 133/III (K) ble satt opp av Luftgau Kommando III i Berlin i 1943. Den besto av tre kompanier med krigsfanger/tvangsarbeidere og tilhørende tysk vaktpersonell. Den ble først sendt til Finland i oktober 1943 og etter hvert overført til innsats i Gardermoen-området ifølge tyske kilder (Lexicon Der Wehrmacht).

Det er identifisert følgende Luftwaffen-Bau avdelinger med feltpostnummer tilknyttet Gardermoen:

	Sted	Avdeling		Dato fra	Dato til	Feltpost
AK	Gardermoen	KrGef.Lw.Bau-Btl. 105/XI (K) - 2.Kp.	L	>43.09	<44.03	29964
AK	Gardermoen	KrGef.Lw.Bau-Btl. 133/III (K) - 1.Kp.	L	>43.01	<43.10	54371
AK	Gardermoen	KrGef.Lw.Bau-Btl. 133/111 (K) - 2.Kp.	L	>43.04	43.00	53507
AK	Gardermoen	KrGef.Lw.Bau-Btl. 133/111 (K) - 2.Kp.	L	>43.11	E	53507
AK	Gardermoen	KrGef.Lw.Bau-Btl. 133/111(K) - Ger.Kol.	L	>43.09	E	31726
AK	Gardermoen	KrGef.Lw.Bau-Btl. 133/111 (K) - Stab	L	>43.04	E	52676

I tillegg er følgende avdelinger med tilknytning til Gardermoen identifisert:

- Lw.-Bau-Btl. 12/VII (Mar 41)
- Lw.-Bau-Btl. 7/IV (Nov 42 – spring 43)

Deler av disse avdelingene var også lokalisert andre steder rundt Gardermoen og i Nannestad.

Landesschützen-Zug der Luftwaffe

På et tysk kart fra 1943 er Trandum II benevnt som «Infanterilager» - Infanterileir. Bygge-bataljonene hadde en tilknyttet vaktavdeling, normalt en «Landesschützen-Bataillon», som var å betrakte som en infanteriavdeling. Det er identifisert en rekke tropper fra slike avdelinger med feltpostnummer tilknyttet Gardermoen, og det er meget sannsynlig at flere av disse også hadde tilhold i Trandum II.

Landesschützen-avdelingene ble brukt som bakkebaserte enheter for okkupasjons- og sikkerhetsoppgaver, og utstyret og treningen var tilsvarende utilstrekkelig. Mannskapene besto hovedsakelig av vernepliktige fra Landwehr (35–45 år, dvs. de født mellom 1894 og 1904 ved begynnelsen av krigen) og Landsturm (over 45 år, dvs. de født mellom 1894 og tidligere ved begynnelsen av krigen).

Det er identifisert følgende Landesschützen-avdelinger tilknyttet Gardermoen:

	Sted	Avdeling		Dato fra	Dato til	Feltpost
AK	Gardermoen	Ldsch.Kp. d.Lw. 6/III	L	>42.07	<43.04	11993
AK	Gardermoen	Ldsch.Zug d.Lw. 176NI (v)	L	>41.07	<44.12	17799
AK	Gardermoen	Ldsch.Zug d.Lw. 247/XI	L	>41.07	<43.11	43648
AK	Gardermoen	Ldsch.Zug d.Lw. 2481XI	L	>41.07	E	44222
AK	Gardermoen	Ldsch.Zug d.Lw. 388NI	L	>45.03	E	10977
AK	Gardermoen	Ldsch.Zug d.Lw. 61/III	L	>42.03	E	40383
AK	Gardermoen	Ldsch.Zug d.Lw. 62/III	L	>42.03	<42.08	41103
AK	Gardermoen	Ldsch.Zug d.Lw. 63/III	L	>42.03	E	41959
AK	Gardermoen	Ldsch.Zuge 86, 87 u.88/III - Gardermoen	L	>44.04	E	38363 B

I tillegg er følgende avdeling med tilknytning til Gardermoen identifisert:

- Landesschützen-Bataillon 133/III(K)

Denne er i kilder beskrevet som vaktavdelingen tilknyttet Luftwaffen-Bau-Bataillon 133/III (K).

Heeres-Unterkunfts-Verwaltung Trandum

To av garasjebyggene i Trandum II ble benyttet som lagerbygg for H.u.V. på Trandum, Jessheim, Lillestrøm, Sørumsand, Årnes og Bøn. Denne avdelingen hadde fast tilhold i Trandum leir og hadde neppe personell innkvartert i Trandum II.

OKKUPASJONSMAKTEN OG TRANDUM

DET TYSKE BYGGERIET PÅ TRANDUM 1940-45

AV

PETTER AUNAAS
STIFTELSEN TRANDUM

Innhold

Stor tysk byggevirksomhet på Trandum 4
Dokumentasjon 5
Bakgrunn 5
Lokalt arbeidsliv 6
Den tyske utvidelsen av Trandum leir 8
Trandum leir 1939 8
Luftfoto av Trandum leir på 1930-tallet 8
Kart over Trandum leir 1939 9
Kart over Trandum leir - 1943 10
Trandum leir i 1945 11
Ombygging av eksisterende bygningsmasse 12
Trandum leir - Varige bygg 14
Velferdsbygget - Kinosal og kantine 15
Lasarettbygningen 16
Bebyggelsen i Villaveien 18
Kommandantboligen 18
Offisersforlegningene 19
Offizierskasinoet 20
Vaktstue 21
Tyskerbrakker 21
Proviantmagasinet 22
Verksted og garasjeanlegg 23
Tysk bruk av bygningsmassen i leiren 27
Trandum leir pr. 25. januar 1945 28
Trandum II - «Russerleiren» 30
Kart over Trandum II - 1943 31
Luftfoto Trandum II - 1945 32
Luftfoto av Russerleiren 1953 33
Bilder av bebyggelsen i Trandum II 34
Stridsvognskytebanen 36
Diverse 39
Utdrag fra landsverneplan for Forsvaret 40
Det tyske militærbyggeriet i Norge 40
Hvem planla, hvem bygget – og hvem finansierte? 40
Tyske anlegg i Forsvarets eie 41
Fangeleire en saga blott 42

Høystatusanlegg og «trivialarkitektur» 42
Tysk typebyggeri med lokal tilpasning..... 43
Et utvalg av sentrale bygningstyper og bygningsmiljøer – og en spesiell anleggstype 43
Lemmebrakken – en «urtype» 43
Messebygg..... 44
Sanitetsbygg 44
Ammohus/ammobunkere og bombevern..... 44
Laftehytter i tysk design 45

Stor tysk byggevirksomhet på Trandum

Dette avisinnlegget fra juni 1941 beskriver omfattende aktivitet på Trandum, og mye tyder på at svært mye av byggevirksomheten på Trandum var ferdigstilt allerede sommeren 1941.

Tyskerne driver en utstrakt byggevirksomhet.

Jeg kan fortelle, fra sikker kilde, at på Trandum har de bygget barakker for 18 millioner kroner, på Heistadmoen ved Kongsberg, vår minste mo, har de bygget barakker for 6 millioner kroner. Der er vask til hver mann i rustfritt stål, der er keglebaner i kjelleren, der er kjøkkener som kan måle sig med våre aller fineste restauranter. Officerene har ikke almindelige møbler, men møbler fra Annie Sveen i Oslo. Slik har de drevet det og slik driver de det. Lignende er det ved Dombås og hvorsomhelst i landet: alt er bygget av de aller beste materialer og på den allerbeste måte. De aller beste saker bare er godt nok for tyskerne. De av dere som har eksersert på Gardermoen vil ikke kjenne den igjen. Den er dobbelt så stor, og Garderfjellet er praktisk talt uthulet. Der har de nemlig bygget bombesikre garasjer eller hangarer for flyene.

Innlegg i NORDISK TIDENDE Torsdag 26. juni 1941

Dokumentasjon

Denne rapporten gir en oversikt over det tyske byggeriet på Trandum i løpet av krigen.

Jeg har dessverre ikke klart å lokalisere tysk dokumentasjon eller annet arkivmateriale knyttet til de forskjellige byggeprosjektene på Trandum i Riksarkivet eller andre søkbare arkiver.

Det er meget mulig at det finnes informasjon om Wehrmachts byggeprosjekter i Norge i de første årene av okkupasjonen, men det vil kreve tid og innsats langt utover dette oppdragets omfang å nøste opp i dette.

Det er imidlertid en god del bilder, kart og dokumenter tilgjengelig som sammenstilt gir en god oversikt over det tyske byggeriet og bruken av *Truppenübungsplatz Trandum* under krigen.

Bakgrunn

Allerede kort tid etter invasjonen igangsatte den tyske okkupasjonsmakten en mengde byggeprosjekter i Norge. Det oppsto tidlig intens konkurranse mellom Reichskommisariat (Hauptabteilung Technik und Verkehr) v/ Josef Terboven og Wehrmacht v/ Generaloberst Nicolaus von Falkenhorst om hvem som skulle håndtere byggevirksomheten. All den tid Trandum leir ble oppkalt etter sistnevnte må vi anta at det var Wehrmacht som hadde regien på utbyggingen av Trandum.

Organisation Todt (OT) som utover i krigen kom til å stå for svært mye av byggevirksomheten i Norge var virksomme i Norge fra 1941, men ikke i noen stor skala før etableringen av sin «Einsatzgruppe Wiking» våren 1942. Trandum leir var i stor grad allerede ferdig utbygd sommeren 1941. Det er derfor usannsynlig at OT var involvert i utbyggingen.

Utbyggingen ble som sagt mest sannsynlig gjennomført av Wehrmacht, i samarbeid med norske entreprenører, og hovedsakelig med frivillig norsk arbeidskraft. Deler av arbeidet kan muligens ha blitt utført av tvangsutskrevne norske arbeidere.

Utbyggingen av *Truppenübungsplatz Trandum* ble uten tvil planlagt og gjennomført med det formål å huse en større avdeling tyske panserstyrker. Den ble dimensjonert for stridsvognavdelinger med et stort verksted og garasjeanlegg for tyngre materiell.

Med tanke på at prosjektering og bygging tar tid må planleggingen av utvidelsen av Trandum leir ha vært igangsatt ganske tidlig i krigen selv om den første store avdelingen som rykket inn, 25. Panzer-Division, ikke ble etablert før i februar 1942. Avdelingen ankom Oslo 5. mars 1942 og etablerte seg kort tid etter på Trandum. Leiren, inkludert stridsvognskytebanen og øvrige øvingsfasiliteter, må da ha vært klart til bruk.

Lokalt arbeidsliv

Et av kapitlene i Kåre Sylteviks bok *«Krigsveteraner fra Nannestad forteller om motstandsarbeid rundt Gardermoen 1940-1945»* omhandler arbeidslivet i området under krigen. Her fremgår det at det var norske entreprenører som sto for mye av utbyggingen av Gardermoen og det tyske byggeriet i Ullensaker.

Det er derfor god grunn til å anta at dette også var tilfellet på Trandum.

I skogen var det derimot vanskelig å få folk til å jobbe. Sysselsettinga i Nannestad og Ullensaker var 100 %. Det fantes ikke arbeidsledige, ble det meldt fra kommunene. Dette kom naturligvis av at tyskerne bygde flyplassen på Gardermoen, og hæren krevde også arbeidskraft til sine installasjoner. Et større etablert byggefirma fikk skriftlig oppdrag alt 18. mai 1940 om å bygge 2 hangarer og en verkstedhall på Gardermoen, og 19. mai ble oppdraget utvidet til å omfatte støyping av 50.000 m startbaner for fly.

I løpet av sommeren 1940 ble det bygd 3 store hangarer, 10 mindre flyhaller og 1 verkstedbygning. Videre ble det støpt 72.000 m startbaner i betong. Samme firma påtok seg støyping av ytterligere 50.000 m startbaner på Gardermoen, bygging av tilfluktsrom, og anlegg av den militære radiostasjonen på Kløfta. Videre oppførte firmaet 8-10 ammunisjonshus ved Hauerseter stasjon. Alle disse arbeidene var av høyeste prioritet militært, og det gav arbeidsplasser til folk fra hele nabolaget så lenge krigen varte. – Ja, folk kom fra hele landet for å søke arbeid. Fra Oslo var det svært mange arbeidere, og de var godt vant med å drikke øl, noe som ikke var så vanlig på landsbygda i Nannestad og Ullensaker på hverdagene. Når det var riktig varme dager, organiserte de budtjeneste til forretningene for å få nok øl. Det var særlig Bokkøl og Bayerøl som det gikk unna mye av! Det var mest ungdom som var løpegutter etter øl.
Bondebefolkningen var lettere sjokkert over slike utskeielser.

Den tyske generaloberst Erhard Milch fant ut at flybanen på Værnes var så svak at en ikke kunne lande der hele dagen uten opphold. Da kom han på ideen om at det gikk an å legge trelemmer på rullebanen. Dette gav arbeid til sagbrukene rundt om i landet med å skaffe nok trelemmer til startbanene på flere flyplasser. Rolf Næss i Nannestad forteller at han i 1944 transporterte slike trelemmer til Jessheim stasjon for videreforsendelse til militære formål. Sagbruk i Nannestad hadde stående ordre fra Wehrmacht om slik produksjon.

I førstningen var det ikke populært i bygdene å ta arbeid for tyskerne. Men etter hvert fryktet kommunene at det kunne bli arbeidsledighet, og da oppmuntret de heller folk til å ta arbeid på Gardermoen. Tyskerne truet også med tvangsutskriving av arbeidskraft, særlig ønsket de spesialarbeidere, slik at utbygginga kunne gå raskest mulig.

67

Vi har også bilder av en sølvbolle som ble gitt i gave til en norsk ingeniør som jobbet på Trandum i denne perioden med inskripsjonen;

«SIBIRIENS's og TRANDUMS ARBEIDSLAG 2-8-1941»

Det er grunn til å stoppe opp litt ved navnet «Sibirien's». Hvis det var et arbeidslag på Trandum med tilknytning til Sibir så kan dette tyde på at det så tidlig som i 1941 var russiske krigsfanger i arbeid på Trandum. Det er ikke veldig sannsynlig siden de første kjente transportene med krigsfanger kom til Norge i august 1941.

På den annen side er «Sibirien» også et begrep som er kjent fra norsk gruve- og anleggsbransje som navn på anleggsområder hvor det var kaldt, stusselige forhold og dårlig forpleining. For alle som har tilbrakt mye tid på Trandum er det ikke usannsynlig at man vinteren 1940/41 syntes det var både kaldt og stusselig der.

Uansett er bollen et håndgripelig bevis på at det var nordmenn involvert i byggeprosjektene.

Dette er også en type gjenstand som typisk produseres og gis i gave etter at noe er gjennomført og avsluttet, slik at *Sibirien's og Trandums arbeidslag* nok hadde holdt på en god stund på Trandum før august 1941.

Dette stemmer også overens med at mye av bebyggelsen på Trandum ble ferdigstilt sensommeren 1941.

Den tyske utvidelsen av Trandum leir

Det er grunn til å anta (men ikke bekreftet) at Trandum leir ble bygget ut i minst to trinn i løpet av krigen. Et første trinn med varig bebyggelse av høy kvalitet, og deretter ble det «fylt på» med «tyskerbrakker» av lavere kvalitet etter hvert som behovet for innkvartering av mannskaper økte utover i krigen.

Trandum leir er å betrakte som et såkalt høystatusanlegg i den tyske byggevirksomheten i Norge. Dette gjenspeiles i den store andelen såkalt varig bebyggelse, spesielt slik som velferdsbygget med kinosal og kafe, lasarettbygningen, offisersforlegningene i Villaveien, verkstedet med garasjeanleggene og ombygging og oppgradering av eksisterende messebygninger.

Hoveddelen av det tyske byggeriet i leiren sto ferdig på sensommeren/høsten 1941.

Trandum leir 1939

I 1939 besto Trandum leir av 47 bygninger med stort og smått. De fleste ble bygget i tidsrommet 1915-18, men en håndfull bygninger ble også flyttet til Trandum fra Gardermoen og Aur leir når denne ble nedlagt rundt 1930.

Det var opprinnelig også planlagt et byggetrinn til med to store kaserner og en tilhørende messebygning nord-vest i leiren, men dette ble aldri gjennomført på grunn av store kostnadsoverskridelser og underslag.

All eksisterende bygningsmasse i leiren ble tatt i bruk av okkupasjonsmakten.

Luftfoto av Trandum leir på 1930-tallet

Luftfoto av Trandum leir på 1930-tallet. Foto: Akershusbasen.

Kart over Trandum leir 1939

Dette kartet fra 1939 viser at selve Trandum leir besto av 42 bygninger når krigen brøt ut.

Kart over Trandum leir - 1943

Dette tyskproduserte kartet fra mail 1943 viser at antallet bygninger i leiren da var kommet opp i 72.

Trandum leir i 1945

I 1945 var leiren blitt ytterligere utbygd og bygningsmassen omfattet nå 82 bygninger.

M.a.o. så oppførte okkupasjonsmakten totalt 40 nye bygninger med smått og stort på Trandum i løpet av krigen slik at bygningsmassen nesten ble doblet.

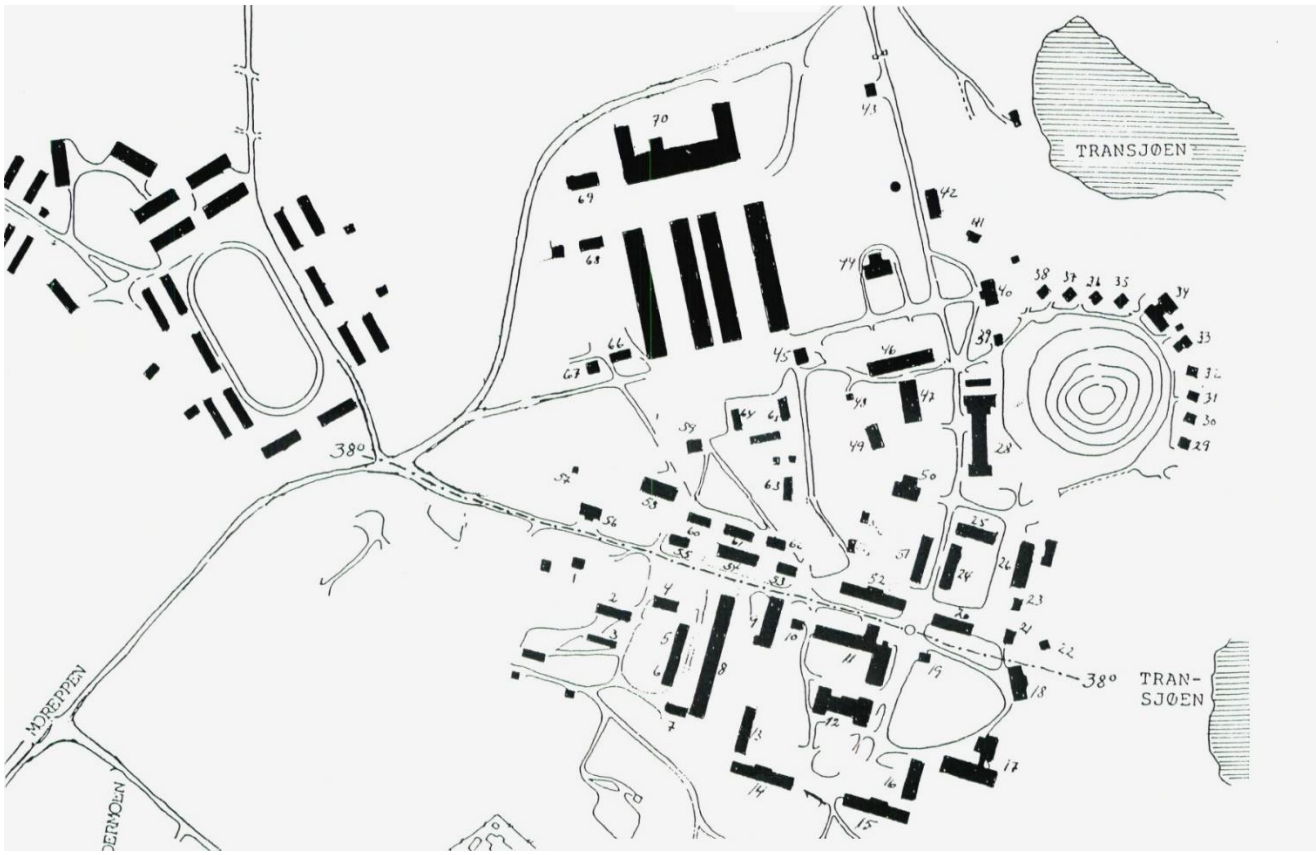

Kart over Trandum leir i 1945

Ombygging av eksisterende bygningsmasse

Det ble også foretatt en del ombygninger av den eksisterende bygningsmassen. De fire messebygningene av typen på bildet nedenfor fikk av en eller annen grunn vinduene flyttet en drøy meter lavere.

Kjøkkenfløyene på de to messene sør i leiren ble i tillegg sammenføyd til ett bygg med bygging av et nytt og større kjøkken.

De eksisterende kasernene ble utstyrt med utvendige brannstiger for alle forlegningsrom, og på minst en av kasernene ble det også bygget vakttårn på taket.

Bilde av messebygningen nord i leiren. Det er veldig synlig at vinduene har blitt flyttet. Den ble dessverre revet av Forsvaret på slutten av 1990-tallet.

HMS ble tatt på alvor, samtlige forlegningsrom ble utstyrt med brannstiger. Soldatene på bildet er fra Panzerabteilung Norwegen. Foto: Ukjent.

Kasernen sør-øst i leiren, tilholdssted for Hærens Jegerskole i nyere tid, ble utstyrt med et vakttårn på taket. De karakteristiske lave bjørkegjerdene man også ser i Trandum II ble også satt opp av tyskerne. Foto: Ukjent.

Trandum leir - Varige bygg

Trandum var å betrakte som en høystatusleir i tysk sammenheng.

Felles for slike leire er at de har en helt klart permanent karakter, noe som understrekes av solid bygningsmessig utførelse. Men selv om høystatusleirene gjerne har et relativt individuelt preg, dreier det seg hovedsakelig også her om typebygg – til tross for at de altså har fått en mer forseggjort «innpakning».

Det ble oppført en rekke bygninger på Trandum av høy og varig kvalitet. De mest fremtredende av disse var velferdsbygget med kinosal og kantine, lasarettbygningen og verkstedet med sine garasjeanlegg. Offisersforlegningen i Villaveien må også regnes i denne kategorien selv om det der er snakk om typiske typebygg.

Velferdsbygget - Kinosal og kantine

Bygget hadde blant annet kinosal med plass til 490 personer, kantine og kiosk. Det ble revet mot slutten av 1990-tallet pga. sin beliggenhet midt i innflyvningen til OSL.

Velferdsbygget slik det fremsto på 1950/60-tallet. Trandum leir var også tidlig ute med rundkjøring. Foto: Forsvarets museer.

Postkort fra 1950-tallet med bilder av interiøret i kantinen og kinovestibylen. Det er mulig at møbler og interiør ble oppgradert etter krigen, men i hovedsak så det nok slik ut under krigen også. Foto: Forsvarets kantiner.

Lasarettbygningen

Bygningen ble dessverre revet sammen med de øvrige bygningene sør i leiren ifm. byggingen av hovedflyplassen.

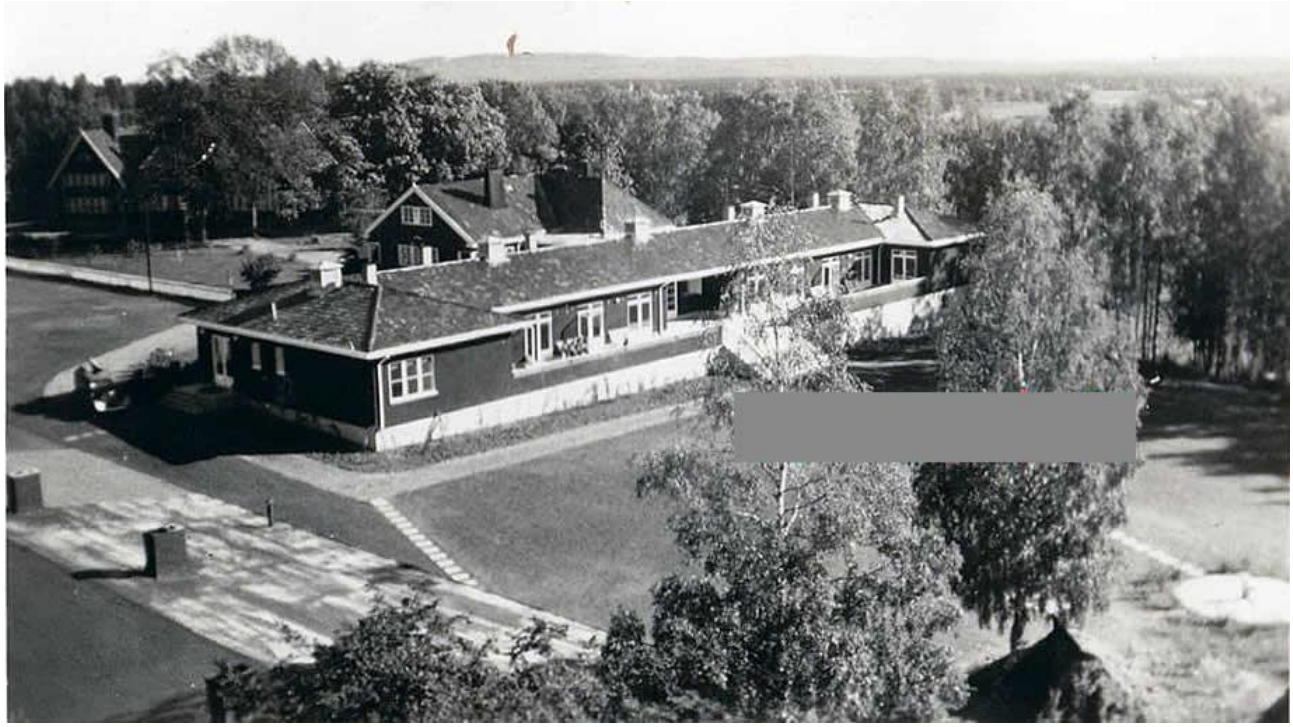

Lasarettbygningen under krigen. Dato og fotograf ukjent.

Lasarettbygningen under krigen. Dato og fotograf ukjent.

Lasarettbygningen fotografert på 1960-tallet. Foto: Forsvarets Museer.

Bebyggelsen i Villaveien

Bebyggelsen i Villaveien utgjøre en komplett tysk offisersforlegning med kommandantbolig, offizierskasino (spise- og velferdsmesse) og offisersforlegninger. I tillegg til offiserene som var forlagt her bodde det også soldater (menige/korporaler) i hvert hus. Disse fungerte som oppassere for offiserene. Messen fungerte også som bolig for tre soldater som jobbet der.

Tømmerhusene i ser veldig «norske» ut, men er oppført etter tyske typetegninger inspirert av bayersk og østerriksk bygningstradisjon. De er trolig produsert av et norsk firma i Østerdalen og oppført av en norsk entreprenør, men det er ikke funnet dokumentasjon på dette.

Alle bygningene er omfattet av verneklausulen.

Kommandantboligen

Kommandantboligen og Offizierskasinoet i Villaveien. Bilde tatt cirka 1943. Foto: Ukjent tysk offiser.

Kommandantboligen. Bilde tatt tidlig på 1950-tallet etter at den var tatt i bruk som familiebolig. Foto: Forsvarets kantiner.

Offisersforlegningene

Tømmerhusene er innredet med 5 soverom og bad/toalett i annen etasje og tekjøkken, toalett, oppholdsrom/peisestue samt forlegningsrom for oppassere i først etasje.

Det var opprinnelig også fire tømmerhus av en litt annen type innerst i veien, men disse ble revet tidlig på 1970-tallet. Alle bygningene er omfattet av verneklausulen.

En av offisersforlegningene i Villaveien. Bilde tatt cirka 1943. Foto: Ukjent tysk offiser.

Offisersforlegningene i Villaveien. Bilde tatt tidlig på 1950-tallet. Foto: Forsvarets kantiner.

Offizierskasinoet

Bygningen

Det tyskbygde Offizierskasinoet i Villaveien. Bildet er trolig tatt på 1970-tallet. Foto: Ukjent.

Middag i spisesalen i Offizierskasinoet i 1943. Foto: Ukjent tysk offiser.

Vaktstue

Tyskbygd vaktstue ved porten nord i leiren. Den ble i nyere tid også brukt som kapell. Noen år før leiren ble nedlagt ble den solgt og flyttet til Hurdal hvor den brukes som hytte den dag i dag.

Vaktstue ved porten nord i leiren. «Kavaleriporten» kan sees til høyre i bildet. Foto: Ukjent tysk soldat/Øyvind Leonsens fotosamling.

Tyskerbrakker

Det ble også oppført minst åtte tradisjonelle en-etasjes «tyskerbrakker» i leiren. Disse ble benyttet i årene etter krigen, men ble etter hvert revet mot slutten av 1950-tallet. En brakke nord i leiren (bak BSK-kasernen) overlevde helt til begynnelsen på 1990-tallet før den ble revet.

Noen av "Tyskerbrakkene" i leiren. Brakkene på bildet lå på hver sin side av hovedveien nord/syd i leiren. Fotografen står med Bygning 55 (Gymsalen) rett til høyre for seg. I venstre del av bildet kan man også skimte gavlveggene på to tverrstilte brakker. Foto: Ukjent.

Proviantmagasinet

Det tyskbygde proviantmagasinet står fortsatt. Det er ikke omfattet av verneklausulen. Bygningen har ikke vært gjenstand for oppgraderinger og fremstår tilnærmet original, men manglende vedlikehold i over 25 år gjør at bygningen har et stort behov for utvendig/innvendig istandsetting.

Proviantmagasinet slik det fremstår i dag. Bygningen har ikke vært gjenstand for oppgraderinger og fremstår tilnærmet original. Foto: Petter Aunaas/Stiftelsen Trandum.

Proviantmagasinet slik det fremstår i dag. Bygningen har ikke vært gjenstand for oppgraderinger og fremstår tilnærmet original. Foto: Petter Aunaas/Stiftelsen Trandum.

Verksted og garasjeanlegg

Nord i leiren oppførte tyskerne et anlegg bestående av et verksted for stridsvogner og tyngre kjøretøy og et stort garasjeanlegg bestående av tre garasjebygg og et kombinert garasje- og undervisningsbygg.

Verkstedbygget ble revet når nytt verkstedbygg ble oppført på 80-tallet, men garasjebyggene står og er fortsatt i bruk.

Bilde av verkstedet tatt fra vanntårnet under krigen. Foto: Ukjent/Nils Juels samling.

Ett av garasjebyggene. Legg merke til grafittien på garasjeportene. Foto: Ukjent/Øyvind Leonsens Fotosamling.

Garasjebygg. Fra parade i garasjegata. Dato ukjent. Foto: Ukjent/Nils Juels samling.

Garasjebygg. Fra parade i garasjegata. Funksjonen til symbolene på endeveggene er ukjent. Dato ukjent. Foto: Ukjent/Nils Juels samling.

Tyskbygd vaskegrav for stridsvognenes belteverk. Denne er i dag tildekket, men lå parallelt med østre garasje- og undervisningsbygg. Bildet er tatt på 1950-tallet. Foto: Forsvarets museer.

Tysk bruk av bygningsmassen i leiren

Kartet og tabellen nedenfor ble utarbeidet av oppsynsmannen på Trandum som var tilknyttet XU i området. Det er blant annet gjengitt i Kåre Sylteviks bok. Kartet har vært fotokopiert flere ganger slik at mange av bygningsnummerne dessverre ikke lenger er leselige, og det er derfor ikke mulig å koble en del av byggene mot den tyske bruken.

Jeg har imidlertid renskrevet tabellen med oversikt over bruken og denne gir et godt inntrykk av den tyske aktiviteten i leiren mot slutten av krigen.

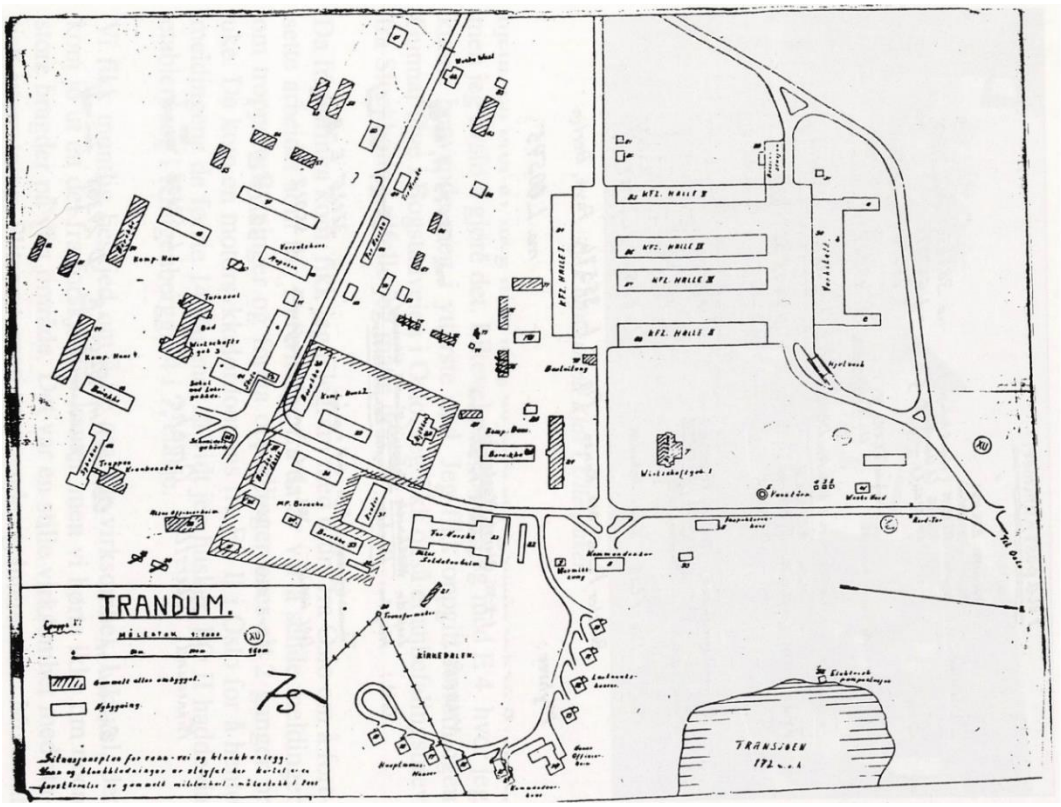

Trandum pr. 25. januar 1945.

Om dagen går 3 vaktsold. vepnet med m.pistoler, rundt i leiren. Om natten 3 x 2.

Hus nr.:

1 - vaktstue, 10 WH - rosa med m.p.
5 - vanntårn, 1 utkikkspost med M.G. i tårnet.
6 - (H.u.V) Heeresunterkunftsverwaltung. Sjefe Stabsfw. Reuter, + 1 gefr. + 1 uffz. Utenom kontortida bor gefr. KHhn og uffz. Scheifinger der fast.
7 - kjøkken, en uffz. bor der.
8 - tomt.
9 - (Vermåttlung). Kontor i 2. etasje. 1 uffz. og 2 gefr. bor der.
10, 11, 12, 13 - Her bor de befal som er oppgitt i tidligere innsendte telefonregister + 1 oppasser i hvert hus.
14 - Kassino, bor 1 uffz. og 2 gefr.
15 - Kommandørbolig, kommandant Major Gember + 1 gefr.
16, 17, 18, 19 - Her bor foruten de tidligere oppgitte befal, 1 eller 2 gefr. i hvert hus.
20 - p.t. tom.
21 - p.t. tom.
22 - vedskjul for Altes Soldatenheim.
23 - kafé og våningshus for norske.
24 - Kaserne for I. Kp. WH - rosa.
25 - p.t. bor ingen her.
26 - p.t. tom.
27 - p.t. tom.
28 - (Kjøkken II) en uffz. bor der. Spisested for Stabskp. og Versorgungskp.
29 - Kaserne for en del av IV Kp. WH - rosa, med Kp.-kontor.
30 - Kaserne for Versorgungskp. WH - rosa.
31 - Abt.-kontor, el. kommandantur.
32 - depot for klesvarer, ca. 200 fulle utrustninger.
33 - kaserne for en del av Stabskp. WH - rosa.
34 - 6 - 7 uffz. og feldw., WH - rosa.
35 - " " "
36 - " " "
37 - resten av Stabskp. med Kp.-kontor.
38 - tomt.
39 - revet.
40 - revet.
41 - tomt.
42 - sykehus, pasienter + bolig for 5 soldater.
43 - p.t. tomt.
44 - kaserne for III. Kp. WH - rosa.
45 - skomaker og skredderverksted. Bolig for soldater utenom arbeidstida.
46 - a) kino. b) kjøkken og kontor for Soldatheimen, i kjelleren fyrhus. c) kantine.
47 - bolig for 6 Fw.
48 - magasin for proviant: ca. 1000 kg. mjøl, 500 kg. kjøtt (ny forsyning fra Jessh. hver 10. dag.)
49 - tomt.
50 - kaserne for II. Kp. WH - rosa.
51 - tomt.
52 - tomt.
53 - revet.
54 - K.F.Z.-Halle, p.t. tomt.
55 - svinhus, ca. 7 svin.
56 - 57 - depot av barakkeutstyr til ca. 300 mann.
58 - 59 - p.t. tomme.
60 - Østre del svinehus, vestre del depot av barakkeutstyr.
61 - 3 Röde Kors søstre, som bestyrer den tyske Soldatenheim.
62 - Wache West. 7 vakter, og arrest med 5 celler.
63 - Depot av over 2000 stk. ullteppe, håndklær, lakener o.s.v. + nye elektrisk materiell og finere møbler. Der er også kontorer med fullstendig kartotek.
64 - elektriker- og mekaniker-verksted for H.u.V., bare norske arbeidere.
65 - depot av såpe, salt og tomgods.
66 - bolig for norske arbeidere.
67 - depot av nye glass- og stentøy.
68 - snekkerverksted for H.u.V., bare norske arbeidere. (Arbeidstid kl. 8 - 17).
69 - bolig norske piker som arbeider i Offz.-HHuser.
70 - depot for snekkerverksted.
71 - revet.
72 - revet.
73 - revet.
74 - 1 fat olje, 1 fat bensin, 1 fat parafin for H.u.V.
75 - revet.
76 - rom med kappsag.
77 - depot av vaskemidler, ca. 1000 kg. såpe av alle slag.
78 - p.t. tomt. Mellom 77 og 78 et stort lager av kull.
79 - norske piker, underordnet H.u.V.
80 - ca. 6 Fwbl.
81 - tomt.
82 - bolig Stabsfwl. Reuter, H.u.V.
83 - smie, lite materiell og verktøy.
84 - KFZ-Halle I, i Østre del ca. 10 L.Kw. i vestre del ca. 15 P.z.k.w. type III.
85 - KFZ-Halle V, søndre del norske personbiler, nordre del 20 tyske motorsykler og 16 innelukte varebiler.
86 - KFZ-Halle IV, ca. 10 L.K.w. tilhørende norske sjåfører i leiren, ca. 150 tønn kilrot for kvene i Lager II.
87 - KFZ-Halle III, 15 Pz.Kw. type III, 17 L.Kw.
88 - KFZ-Halle II, 15 Pz.Kw. type III, 2 store beltebiler (trekkbiler for havarerte tanks) 12 L.Kw., og i nordre ende er det reservedeler for tanks.
89 - vaktbu for bensinpumpene.
90 - Werkstatthalle, prima utstyr av verktøy og maskiner til reparasjon av biler og tanks.
Flåi a. og c. bolig for soldater og ca. 10 befal tilhørende Werkstatt-Kp.
91 - svømmingsanstalt.

434

Nr. 63, 65, 67, 77 + 2 garasjer i Lager II er depoter for H.u.V. på Trandum, Jessheim, Lillestrøm, Sørumsand, Årnes, Nbn.

Trandum leir pr. 25. januar 1945.

(Utskrift av oversikten i forrige avsnitt)

Om dagen går 3 vaktsolder væpnet med maskinpistoler rundt i leiren. Om natten 3 x 2.

Husnr. 1945	Funksjon
1	Vaktstue - 10 WH - rosa med m.p.
5	Vanntårn - 1 utkikkspost med M.G. i tårnet.
6	(H.u.V.) Heeresunterkunftverwaltung. Sjef(s?) Stabsfw. R/Beuter, + 1 gefr. + 1 uffz. Utenom kontortida bor gefr, Köhn og uffz. Scheifinger der fast.
7	Kjøkken, en uffz. Bor der.
8	Tomt
9	(Vermittlung). Kontor i 2. etasje. 1 uffz. Og 2 gefr. Bor der.
10	Her bor de befal som er oppgitt i tidligere innsendte telefonregister + 1 oppasser i hvert hus.
11	Her bor de befal som er oppgitt i tidligere innsendte telefonregister + 1 oppasser i hvert hus.
12	Her bor de befal som er oppgitt i tidligere innsendte telefonregister + 1 oppasser i hvert hus.
13	Her bor de befal som er oppgitt i tidligere innsendte telefonregister + 1 oppasser i hvert hus.
14	Kassino, bor 1 uffz. Og 2. gefr.
15	Kommandörbolig, Kommandant Major Gember + 1 gefr.
16	Her bor foruten de tidligere oppgitte befal, 1 eller 2 gefr. I hvert hus.
17	Her bor foruten de tidligere oppgitte befal, 1 eller 2 gefr. I hvert hus.
18	Her bor foruten de tidligere oppgitte befal, 1 eller 2 gefr. I hvert hus.
19	Her bor foruten de tidligere oppgitte befal, 1 eller 2 gefr. I hvert hus.
20	p.t. tom.
21	p.t. tom.
22	Vedskjul for Altes Soldatenheim
23	Kafe og våningshus for norske.
24	Kaserne for 1. Kp. WH - rosa
25	p.t. bor ingen her
26	p.t. tom.
27	Pt. Tom.
28	(Kjökken II) en uffz. Bor der. Spisested for Stabskp. Versorgungskp.
29	Kaserne for en del av IV Kp. WH - rosa, med Kp.-kontor.
30	Kaserne for Versorgungskp. WH - rosa
31	Abt. - kontor. El. Kommandantur.
32	Depot for klesvarer, ca. 200 fulle utrustninger.
33	Kaserne for en del av Stabskp. WH - rosa.
34	6 - 7 uffz. Og feldw., WH - rosa
35	6 - 7 uffz. Og feldw., WH - rosa
36	6 - 7 uffz. Og feldw., WH - rosa
37	Resten av Stabskp. med Kp.-kontor.
38	Tomt
39	Revet
40	Revet
41	Tomt
42	Sykehus, pasienter + bolig for fem soldater.
43	p.t. tomt.
44	Kaserne for III. Kp. WH - rosa.
45	Skomaker og skredderverksted. Bolig for soldater utenom arbeidstia.
46	a) kino. b) kjökken og kontor for soldatheimen, i kjelleren furhus. c) kantine.
47	Bolig for 6 Fw.

48	Magasin for proviant. Ca. 1000 kg. mjöl, 500 kg. kjött (ny forsyning fra Jessheim hver 10. dag.)
49	Tomt
50	Kaserne for II. Kp. WH - rosa
51	Tomt.
52	Tomt.
53	Revet.
54	K.F.Z.-Halle, p.t. tomt.
55	Grisehus, ca. 7 svin.
56	Depot av barakkeutstyr til ca. 300 mann.
57	Depot av barakkeutstyr til ca. 300 mann.
58	P.t. tomme.
59	P.t. tomme.
60	Østre del grisehus, vestre del depot av barakkeutstyr.
61	3 Röde Kors söstre, som bestyrer den tyske Soldatenheim.
62	Wache West. 7 vakter, og arrest med 5 celler
63	Depot av over 2000 stk. ulltepper, håndklær, lakener o.s.v.+ mye elektrisk materiell og finere möbler. Der er også kontorer med fullstendig kartotek.
64	Elektriker- og mekaniker-verksted for H.u-V., bare norske arbeidere
65	Depot av såpe, salt og tomgods.
66	Bolig for norske arbeidere
67	Depot av mye glass- og stentöy.
68	Snekkerverksted for H.u.V., bare norske arbeidere. (Arbeidstid kl. 8-17).
69	Bolig norske piker som arbeider i Offz.-Haüser.
70	Depot for snekkerverksted
71	Revet.
72	Revet.
73	Revet.
74	1 fat olje, 1 fat bensin, 1 fat parafin for H.u.V.
75	Revet.
76	Rom med kappsag
77	Depot av vaskemidler, ca. 1000 kg. såpe av alle slag.
78	P.t. tomt. Mellom 77 og 78 et stort lager av kull.
79	Norske piker, underordnet H.u.V.
80	Ca. 6 Fwbl.
81	Tomt.
82	Bolig Stabsfwl. Reuter, H.u.V.
83	Smie. lite materiell og verktöy.
84	KFZ-Halle I, i östre del ca. 10 L.Kw. i vestre del ca. 15 P.s.k.w. type III.
85	KFZ-Halle V, söndre del norske personbiler, nordre del 20 tyske motorsykler og 16 innelukte varebiler.
86	KFZ-Halle IV, ca. 10 L.K.w. tilhörende norske sjåförer i leiren.
87	KFZ-Halle III, 15 Pz,Kw. Type III, 17 L.Kw.
88	KFZ-Halle II, 15 Pz,Kw. Type III, 2 store beltebiler (trekkbiler for havarerte tanks) 12 L.Kw., og i nordre ende er det reservedeler for tanks.
89	Vaktbu for bensinpumpene.
90	Werkstatthalle, prima utstyr av verktöy og maskiner til reparasjon av biler og tanks. Flöi a. og c. bolig for soldater og ca. 10 befal tilhörende Werkstatt-Kp.
91	Avlusningsanstalt.

Nr. 63, 65, 67, 77 + 2 garasjer i Lager II er depoter for H.u.V. på Trandum , Jessheim, Lilleström, Sörumsand, Årnes, Bön.

Trandum II - «Russerleiren»

Det finnes dessverre lite detaljinformasjon om denne leiren utover at den skal ha blitt bygget for å huse en avdeling av bataljons størrelse.

Med sitt store antall «Tyskerbrakker» i lemmebrakke utførelse og garasjebygg oppført av tilsvarende prefabrikkerte elementer er ikke Trandum II å betrakte som en høystatus-leir på linje med Trandum leir hvor store deler av bebyggelsen var av varig og til dels høy kvalitet.

Det er også usikkert om navnet «Russerleiren» har sitt opphav i at leiren huset russiske tvangsarbeidere under krigen, eller fordi russiske krigsfanger/tvangsarbeidere var innkvartert der etter krigens slutt.

I 1943 besto leiren av 38 bygninger fordelt på forlegningsbrakker, kjøkkenbrakke, vaktstue, garasjer, ammunisjonsdepoter og det som trolig var et større verkstedbygg.

På et senere tidspunkt ble et av garasjebyggene revet og/eller flyttet og nok ett garasjebygg ble oppført.

Leiren fremstår til dels som to-delt. I den vestre delen står forlegningsbrakkene tett og symmetrisk fordelt på to rader. Det er også bekreftet at den vaktstua som står ved dagens innkjøring til Trandum leir opprinnelig sto i Trandum II. Den kan sees som en liten firkant i forkant av den øverste raden med brakker.

Det er derfor sannsynlig at denne delen av leiren huset de russiske/sovjetiske tvangsarbeiderne, og at resten av leiren huset vaktmannskaper og annet tysk personell. Det finnes også fortsatt en del av et piggtrådgjerde i dette området som kan tyde på at denne delen av leiren opprinnelig var inngjerdet.

Det er også bekreftet at det befant seg et stort antall tvangsarbeidere i leiren rett etter krigens slutt og at leiren i det samme tidsrommet i tillegg ble brukt til å huse krigsfanger som kom fra andre leire i området.

Kart over Trandum II - 1943

På dette kartet fra Feldbauamt 1, utgitt av landoppmålingsavdelingen i Luftgaukommando Norwegen i mai 1943, kan man se plasseringen av samtlige bygninger i Trandum II. Her er Trandum II navngitt som «Infanterilager» - Infanterileir, men det er så langt ikke funnet informasjon om at det var stasjonert noen større infanteristyrke på Trandum i løpet av krigen. Det vi imidlertid vet er at deler av Luftwaffen-Bau-Bataillon 133/III (K), med tilhørende vaktstyrke, i 1944 var forlagt i leiren.

Luftfoto Trandum II - 1945

Disse to luftfotoene er de eneste kjente bildene av all bebyggelsen i Trandum II. De ble funnet i Riksarkivet som vedlegg til en søknad om fredning av Trandumskogen fra august 1945.

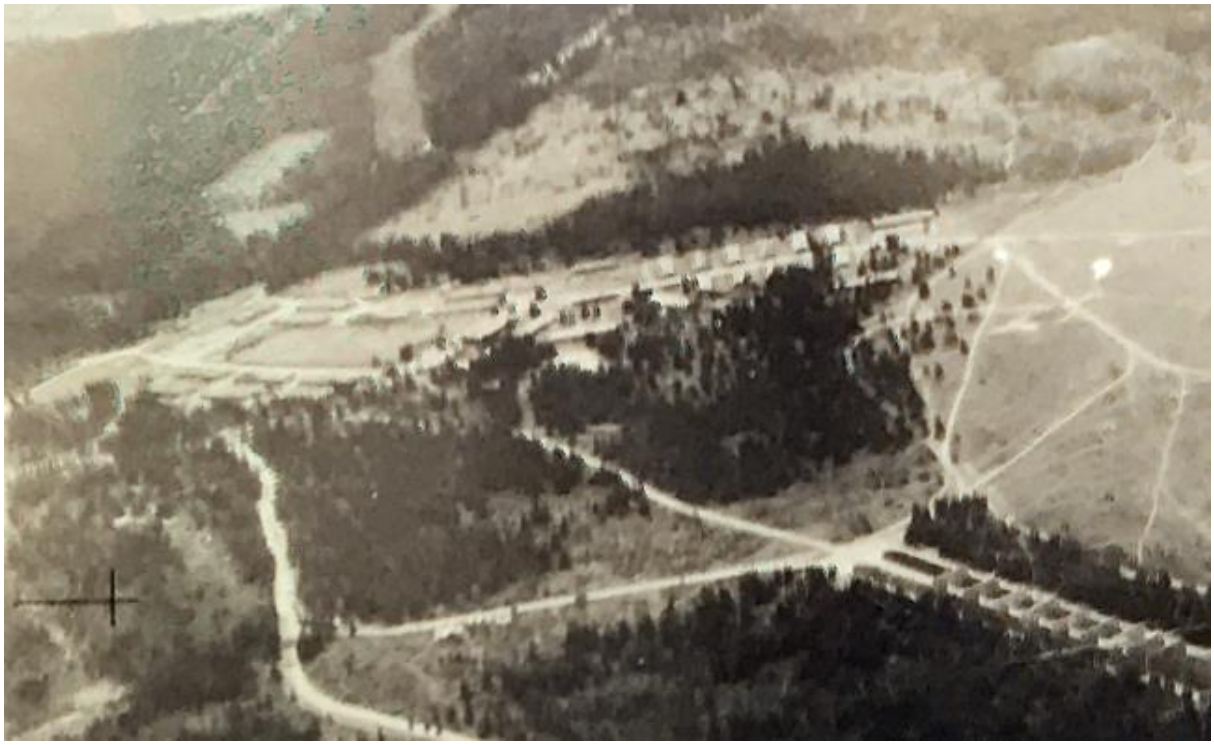

Bygningene i Trandum II i august 1945. Foto: 334 Skvadronen/Gardermoen.

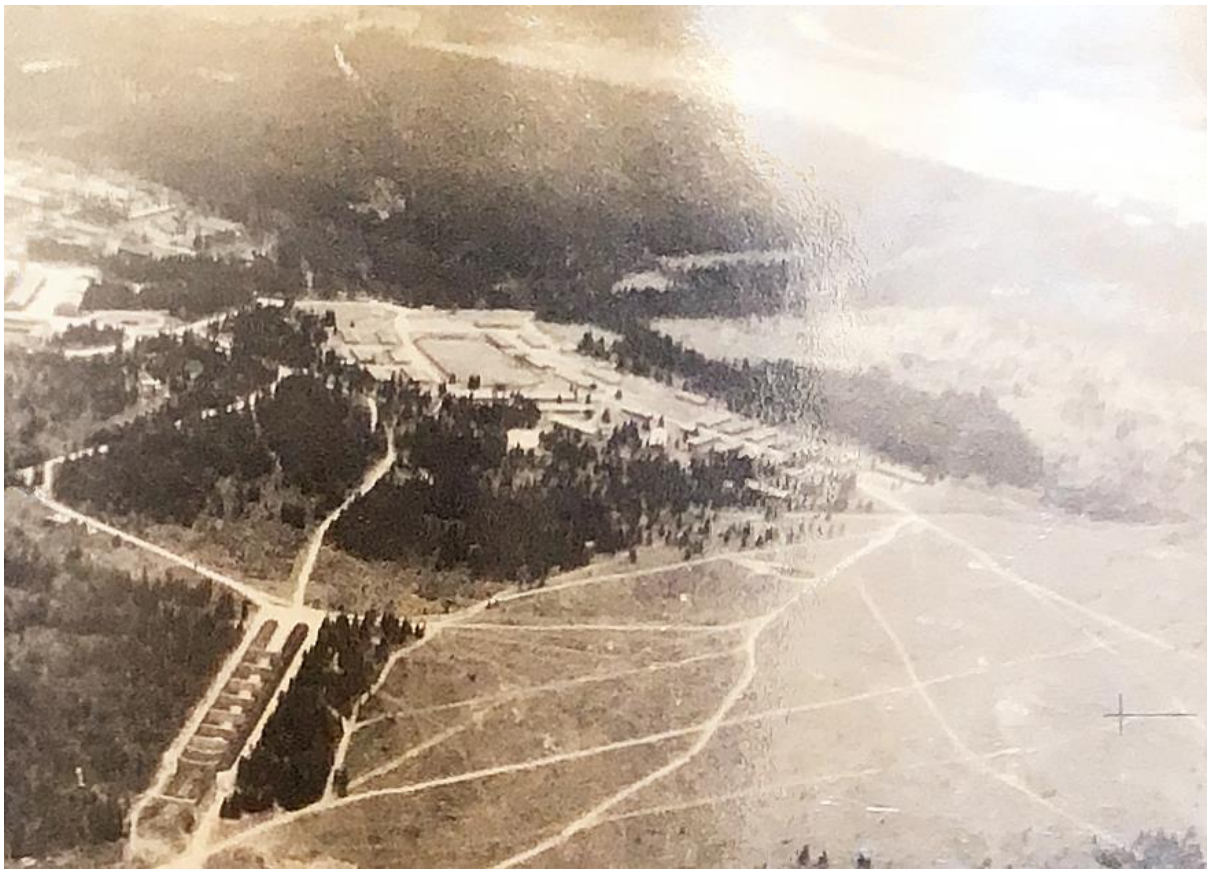

Bygningene i Trandum II i august 1945. Foto: 334 Skvadronen/Gardermoen.

Luftfoto av Russerleiren 1953

Allerede i 1953 var samtlige forlegningsbrakker i leiren fjernet. Garasjebygningene er beholdt og de fleste av disse står den dag i dag. En teori er at forlegningsbrakkene ble brent/revet for å hindre smitte av sykdommer etter at russerne hadde bodd der. Dette var et tiltak som ble gjort i de fleste leirene for russiske fanger/tvangsarbeidere i Norge. Ammunisjonsdepotene og kjøkkenbrakka på det nederste bildet er av de få gjenstående byggene. Hvorfor kjøkkenbrakka ble stående er ukjent, men den kan ha hatt en funksjon ifm. øvelser som ble gjennomført på området.

Luftfoto fra 1953. Foto: Norkart/1881.no

Bildet viser familien Bodin på trappa til kjøkkenbrakka i Russerleiren ca. 1958. Brakka sto på høyre side langs dagens vei inn mot minnelunden. Kilde og eier av bildet er Stig Bodin.

Bilder av bebyggelsen i Trandum II

Dette bildet fra 1945 er angivelig fra Trandum og må i så fall også være tatt i Trandum II. Foto: Akershusbasen.

Lokale representanter for Hjemmestyrkene i Trandum II.. Bilde tatt i 1945. Foto: Akershusbasen.

*Tyskbygde lemmebrakker i **Trandum II** langs høyre side av dagens vei inn til Trandumskogen. De lave gjerdene av bjørk langs veien er identiske med tilsvarende inne i Trandum leir. Dette, sammen med manglende piggtrådgjerder, tilsier at dette er regulære mannskapsforleginger, ikke fangebrakker. Bilde tatt fra 1945. Foto: Akershusbasen.*

*På dette bildet fra **Trandum II** kan man se at sletta/idrettsplassen kun er omkranset av et lavt gjerde. Her er det heller ingenting som tilsier at det er snakk om en fangeleir. Bilde fra 1945. Foto: Akershusbasen.*

Stridsvognskytebanen

Stridsvognskytebanen er uten tvil det mest monumentale byggverket tyskerne oppførte på Trandum i løpet av krigen. Den inngikk som et element i skyte- og øvingsfeltet «Schiessplatz Hurdalsjøen» og sto ferdig før den første henrettelsen i Trandumskogen fant sted i april 1942.

Jeg har dessverre ikke klart å loklalisere noen tysk dokumentasjon for dette byggeprosjektet ennå.

Figur 1 Stridsvognskytebanen under bygging. Bildet er funnet på Vestlandet i et album som har tilhørt en tysk soldat. Dato og fotograf ukjent.

Stridsvognskytebanen under bygging. Bildet er funnet på Vestlandet i et album som har tilhørt en tysk soldat. Trandumskogen til venstre. Dato og fotograf ukjent.

Tyske soldater i aktivitet ved stridsvognskytebanen. Bildet er trolig tatt i 1942. Foto: Ukjent.

Tyske stridsvogner i aktivitet ved stridsvognskytebanen. Vognene er opprinnelig franske av typen Hotchkiss H39, tatt som krigsbytte etter invasjonen av Frankrike i 1940. Bildet er trolig tatt i 1942. Før/Nå bilde laget av Øyvind Leonsen

Stridsvognskytebanen sommeren 1945. Bildet er tatt ifm. åpning av gravene i Trandumskogen. Opprinnelig var betongveggene langs banen kledd med treverk. Dette har forsvunnet gradvis opp gjennom årene, blant annet brant flere av veggene på slutten av 60-tallet da de tok fyr under skyting med sporlysammunisjon.

Diverse

Det ble også bygget en rad med ammunisjonsbunkere fra Trandum II, omtrent langs traseen der Trandumvegen går i dag. Disse ble revet på et tidspunkt mellom 1945 og 1953.

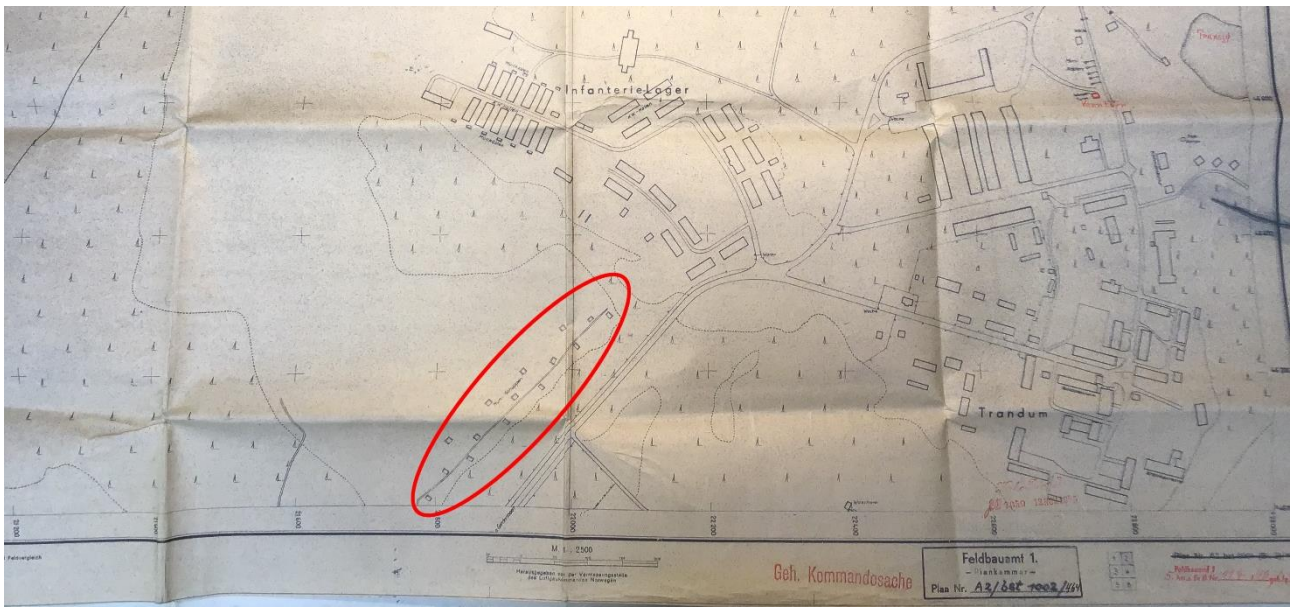

Utdrag fra landsverneplan for Forsvaret

Jeg har valgt å ta med noen utdrag fra landsverneplanen for Forsvaret fordi det gir litt innsikt i både hvordan tyskernes byggeprosjekter foregikk, hva slags bygg som ble satt opp og bygningsdetaljer på disse. Mye av dette har relevans for Trandum og er gjenkjennbart derfra.

Det tyske militærbyggeriet i Norge

Tysk byggevirksomhet i Norge var i overveiende grad knyttet til krigsmaktens behov. For tyskerne hadde Norge hele tiden en strategiske betydning, og fra 1943 var den særlig stor. Ved krigens slutt sto rundt 450.000 tyskere i Norge, hvorav ca. 50–100.000 var sivile, mens de øvrige i hovedsak betjente de ulike stridsanlegg. Bemann-ingen speiler omfanget av det tyske byggeriet her i landet. Ved krigens slutt var kysten gjennomfortifisert, og okkupasjonsmakten var væpnet til tennene med kystfort og stillinger fra nord til syd. (Om kystfortene, se Hans Egede-Nissens behandling av emnet.) Til dette kom et fullt utbygget flyplassystem foruten ubåtanlegg, ammunisjonsleire, verksteder og i det hele tatt alt som skulle til for å betjene den tyske krigsmakten. Samtidig skulle personellet forlegges, og offiserers og soldaters velferd skulle ivaretas. Dessuten måtte man innlosjere et stort antall personer knyttet til den tyske plan- og byggegjennomføringen, samtidig som de mange krigsfangene måtte skaffes tak over hodet. Mye av administrasjonen var lagt til de større byene hvor man i høy grad rekvirerte offentlige bygg og større virksomheter, eksempelvis skoler og hoteller, foruten et betydelig antall privatboliger. Store deler av den bygningsmassen som tyskerne oppførte var av midlertidig og gjerne feltmessig karakter, men endel anlegg ble åpenbart bygget med tanke på permanent virksomhet. Dette gjaldt også et større antall såkalte «tyskerbrakker».

Hvem planla, hvem bygget – og hvem finansierte?

Organisation Todt (OT) var tyskernes etat for planlegging og realisering av militære anlegg. (Opplysningene om OT i det følgende er særlig hentet fra Jan Egil Fjørtofts bok *Tyske kystfort i Norge*,1983).

Etaten var oppkalt etter den tyske ingeniøren Fritz Todt (1891–1942) som bygget opp organisasjonen i mellomkrigstiden, da den særlig ble kjent for anlegning av tyske autostradaer. Organisasjonen fikk i 1940 status som departement og med *Fritz Todt* som Riksminister. Ved hans død i 1942 overtok Albert Speer, men etaten beholdt sitt navn. OT-personell var underlagt militær lovgivning, men etaten hadde en svært selvstendig stilling og fremsto nærmest som en halvmilitær organisasjon til tross for at personellet etter hvert trakk i uniform. Deler av arbeidsstokken, som i alt bestod av 58.000 mann, var organisert under byggeledelsen, mens hovedtyngden inngikk i såkalte arbeidskommandoer. Disse var sammensatt også av personell med ikke-tysk bakgrunn som hadde meldt seg frivillig til tjenesten, mange med erfaring fra bygg og anlegg. Eksempelvis fantes det både en dansk og en estnisk OT-kommando på Øysand ved Trondheim, som skulle bygges opp til Nord-Europas nye marinehovedkvarter. Når de større anleggene var ferdigstilt gikk ansvaret over til Byggeforvaltningen som hadde vedlikehold og førte tilsyn med både tyskbygde og konfiskerte norske bygninger.

I Norge engasjerte OT dels tyske og dessuten enkelte utenlandske entreprenører til å forestå byggearbeidene. Man engasjerte også et større antall norske entreprenører (såkalte «brakkebaroner ») til gjennomføringen av de ulike tiltakene. Det var mange «stripete» nordmenn som tjente store penger på denne virksomheten. Ved store og teknisk sett kompliserte anlegg anvendte man i stor grad tysk teknisk ekspertise og tyske entreprenører og byggevarefirmaer.

Mange nordmenn deltok i disse bygge- og anleggsarbeidene, endel på frivillig basis, men de fleste var tvangsutskrevet under trussel om represalier mot familien og inndragning av rasjoneringskort dersom de unndro seg. I. juli 1941 hadde Arbeidsformidlingen fått fullmakt til å skrive ut arbeidsføre menn til «særlig samfunnsviktige oppgaver». Eksempelvis ble det i mai 1942 tvangsutskrevet 15.000 mann, fortrinnsvis til tyske festningsanlegg. I alt arbeidet mellom 100.000 og 150.000 nordmenn på tyske anlegg under krigen. Anleggstakten nådde et klimaks i 1941, og senere sank antallet byggeprosjekter gradvis, samtidig som

tvangsutskrivningsrutinene ble skjerpet. I tillegg var det mulig for små tre- eller femmannslag å overta mindre oppdrag fra norske eller tyske entreprenører. En del av disse tok også direkte oppdrag fra tysk militært hold.

Likevel kunne ikke arbeidene ha blitt gjennomført så hurtig og i et så stort omfang uten bruk av krigsfanger. Særlig russiske, men også jugoslaviske krigsfanger utgjorde den viktige gruppen i Norge, og også blant disse var det mange med erfaring fra byggeplasser. I 1944 skal det ifølge Fjørtoft ha vært rundt 35.000 krigsfanger i Norge, og i 1945 var disse på landsbasis fordelt på 22 arbeidsbataljoner som var inndelt i tilsammen 72 arbeidskompanier. Ettersom mange av fangene døde eller ikke var arbeidsdyktige på grunn av avmagring og sykdom har naturligvis det totale antallet krigsfanger vært langt høyere. Hovedtyngden av krigsfangene var stasjonert i de nordlige landsdeler, men også sørpå ble et stort antall anlegg reist ved hjelp av krigsfanger. De norske arbeiderne jobbet stort sett på anlegg i Sør-Norge. Nordover ble mange av anleggene reist av militære tropper og krigsfanger i fellesskap. Dette gjaldt særlig batteriene, der OT spilte en underordnet rolle. Også Luftwaffe hadde egne utbygningsenheter, og selv om disse ble bistått av OTs ingeniørsoldater, besto de av fagfolk som var noe eldre enn vanlige soldater.

Det tyske byggeriet hadde et omfang tilsvarende en stor krigsoperasjon, og man mestret det på en helt usedvanlig måte sett med etterkrigstidens øyne. Allerede i aprildagene 1940 ble byggeaktiviteten igangsatt på et stort antall steder og byggevirksomheten pågikk under hele krigen. En utstrakt bruk av standardtegninger og et velutviklet «typegalleri» av stridsanlegg og bygninger muliggjorde denne enorme byggevirksomheten både i Norge og i andre okkuperte land. Likevel heter det i samtidige tyske beretninger at landets uensartede natur og de mange vanskelige lokale forhold hadde resultert i en desentralisert utbygging. Som en følge av dette fremsto den som noe uensartet, og den var dessuten ujevn når det gjaldt bygningsmessig kvalitet.

Ved krigsutbruddet var norsk infrastruktur mildest talt beskjeden sett med tyske øyne. For alle store anlegg måtte den derfor bygges opp fra grunnen, og dette forteller også noe om tyskernes evne til planlegging og gjennomføring. Strøm-, vei- og jernbanefremføring, vann- og avløpsfremføring foruten dreneringsanlegg inngikk i de forberedende arbeidene. Det samme gjaldt telefonnettet og andre sambandslinjer foruten anlegg av havner, kaier og lagerområder. Også etablering av steinbrudd hørte med i mange tilfeller. Totalt sett innebar disse anleggene betydelige inngrep i naturen, og ikke minst fikk de store konsekvenser for lokalbefolkningen, som fikk sine hjem og eiendommer mere eller mindre ødelagt eller helt utradert.

Norges Bank ble pålagt å forskuttere den tyske utbyggingen av Norge mot løfte om overføringer fra den tyske riksbank. Hoveddelen av drøyt åtte milliarder kroner ble likevel aldri tilbakebetalt. I en viss forstand må man derfor si at den norske økonomien for en stor del ble underlagt den tyske krigsøkonomien. Byggebransjen i Norge levde imidlertid høyt på byggeboomen.

Tyske anlegg i Forsvarets eie

Fortsatt er omfanget av ekstyske anlegg i Forsvarets eie relativt høyt. Dette henger sammen med at mange anlegg ble overtatt av Forsvaret etter krigen og har vært i bruk frem til idag. Dermed er de også uløselig knyttet til det moderne norske forsvarets historie. Først innenfor de seneste fem år har en massiv utfasing funnet sted. Blant annet er flertallet av de tysketablerte fortene nedlagt – i forbindelse med den pågående omorganiseringen av Forsvaret og som et resultat av opphøret av «den kalde krigen». Denne prosessen er imidlertid ikke sluttført.

Det følgende vil omhandle tyske anlegg som fortsatt befinner seg i Forsvarets eie, og ettersom kystfortene behandles i en egen artikkel, skal befestningene bare i liten grad omtales her.

Fangeleire en saga blott

Bruken av krigsfanger utgjorde en viktig forutsetning for omfanget og progresjonen i tyskernes byggevirksomhet. Fangene ble i stor utstrekning satt til rent slavearbeid. De ble for en stor del forlagt for seg, og bare i de nordligste fylkene eksisterte det 40 slike fangeleire.

I forbindelse med store prosjekter kunne det være mer enn en fangeleir. Ved mindre anlegg nøyde man seg med å reise det nødvendige antall fangebrakker. Man brukte vanligvis enkle enetasjes trebygninger både til forlegning og til andre formål, og vakttårn ble oppført der man anså det nødvendig. I anleggene inngikk også en appellplass. Selve bygningene var uisolerte råbygg og utgjorde den aller enkleste utgaven av tyskerbrakker.

Av det store antallet fangebrakker er i dag bare et ørlite antall tilbake, og ingen av disse er i Forsvarets eie. Flertallet av brakkene, som hadde huset russiske, jugoslaviske og andre utenlandske fanger, ble etter krigen brent eller revet av hygieniske årsaker. De gjenværende brakkene ble i stor grad nyttet som landssvikleire for NS-fanger. Noen få ble sendt nordover som hjelp til Finnmarks befolkning. Men det store antallet tyskerbrakker som ble «eksportert» til Nord-Norge etter krigen var bygget for tysk personell under krigen.

Høystatusanlegg og «trivialarkitektur»

Enkelte grupper hadde høyere status enn andre innenfor det tyske forsvaret. Ubåtvåpenet utgjorde eksempelvis en «overklasse» innen marinen, og følgelig hadde den gjennomgående meget gode forlegnings- og leirforhold. Dette kan avleses i leirstruktur og i bygningsmessige kvaliteter, til dels også i opparbeidelsen av utearealene.

Høystatusbygningene var gjerne bedre isolert, var relativt store og hadde rommelige kvarterer. Ofte består de av to etasjer og preges av et forseggjort arkitektonisk utstyr, dels med søyler og svalgangsimitasjon. Fellesrom som peisestuer, haller og spisesaler var gjennomgående i store dimensjoner, de hadde kasseterte tak, og ikke sjeldent var rommene dekorert med malerier på vegg og i himling. Svært mange større saler var tilrettelagt for scenefremføringer og kinofremvisninger, og noen steder hadde man innebygde losjer for musikere.

Dette må sees i sammenheng med at tyskerne, i likhet med andre krigsmakter, hadde en egen velferdsorganisasjon (Wehrbetreuung) som skulle gjøre forholdene så hjemlige som mulig for offiserer og menige. Velferdsorganisasjonen arrangerte store konsertturneer i de tyskokkuperte områdene, og mange av Tysklands fremste kunstnere deltok.

I høystatusanleggene inngikk peis i alle rom som var tilrettelagt for avslapning og uformelle sammenkomster. Mange peiser har en gedigen utforming som stilmessig skiller seg fra samtidige norske peiser. I slike rom inngikk også karakteristiske store smijernslysekroner med smårutete skjermer og ditto lampetter av en type som man fortsatt finner i tyske kneiper. Stilmessig hentet mange av disse anleggene impulser fra eldre norsk trehusarkitektur og dragestil. Dette gjelder for eksempel sentrale bygninger på Lahaugmoen foruten vaktbygget på Heistadmoen. Men i hovedsak karakteriseres de av et «tysk romantiserende» stiluttrykk.

Flere steder fikk utearealene en parkmessig opparbeidelse, og i etablissementer som Vatneleiren ved Stavanger innførte man vegetasjon fra utlandet i forbindelse med en omfattende arealopparbeiding, der grøntanlegget ble satt i stand av 30 norske gartnere under ledelse av en tysk overgartner. Innførte tresorter finnes for øvrig på Persaunet ubåtforlegningsleir i Trondheim.

Felles for slike leire er også at de har en helt klart permanent karakter, noe som understrekes av solid bygningsmessig utførelse. Men selv om høystatusleirene gjerne har et relativt individuelt preg, dreier det seg hovedsakelig også her om typebygg – til tross for at de altså har fått en mer forseggjort «innpakning».

Flertallet av små og mellomstore leire karakteriseres imidlertid av enkel byggeskikk og vil nok av mange kunne betegnes som ordinær arkitektur. De har også flere likhetstrekk med hverandre enn høystatusleirene, fordi bygningene gjerne fremtrer i sin enkleste typeutførelse. Særlig disse enkle og gjerne enetasjes trebyggene med smårutete vinduer er det som folk flest forbinder med «tyskerbrakker ». Bygningenes dimensjoner og romvolum er langt mindre enn i høystatusleirene, samtidig som det arkitektoniske raffinementet begrenser seg til enkle trepaneler og i noen tilfelle innvendige brystningspaneler. Bygningsmessig har slike anlegg i hovedregelen et mindre permanent preg og kan grense til det feltmessige. I disse leirene måtte offiserer og mannskaper i langt større grad dele bygninger, spiserom og velferdstilbud.

På samme måte som man kan skille mellom høystatusleire og vanlige anlegg, fikk det hierarkiske skillet mellom offiserer og menige også bygningsmessige konsekvenser. Generelt hadde offiserene høyere bostandard; de hadde egne spisesaler og samlingssteder som peisestuer og i endel tilfelle også «Bodegaer» og «Bierstuben». I de store leirene hadde også underoffiserene egne messer og liknende. Høyere offiserer bodde ofte i 4-mannshytter eller hus med fire rom og felles peisestue, men uten kjøkken.

Tysk typebyggeri med lokal tilpasning

Flertallet av ekstyske bygninger er oppført i tre, noe som ligger i kortene i vårt trerike land. Og på samme måte som anleggenes og bygningenes utforming speiler deres status, er det også mulig å spore visse regionale forskjeller på landsbasis. Blant annet er mange av tyskerbrakker på Sør- og Vestlandet oppført i en slags «bungalowstil», det vil si at de gjerne er oppført i en etasje og har helvalmet tak med slak takvinkel og smårutete vinduer. Utformingen har tydeligvis røtter i funksjonalismens «byggmesterarkitektur», altså i byggmestertegnede villaer og bungalower med mange av de samme kjennetegn. Dette gjelder også bruken av liggende trepanel som hyppig ble anvendt, men her hadde nok også Vestlandets byggeskikk en viss innflytelse.

På samme vis preges mange av tyskerbrakkene på Østlandet, i Trøndelag og i de nordlige landsdeler av saltak og stående panel samt av smårutete vinduer. Og dette kan nok tilskrives innflytelse fra lokal byggeskikk og norske entreprenører. I visse tilfelle engasjerte man endog norske treskjærere til å utføre vikingtids- og stavkirkeinspirerte dekorarbeider. Bruken av de enkelte typetegninger kan også være knyttet til hvilken forsvarsgren som stod for arbeidene. Blant annet bygget både marinen og hæren kystbatterier som løsningsmessig avvek en del fra hverandre. De betraktninger som her er gjort bygger på generelle inntrykk knyttet til primærmaterialet som har vært undersøkt i prosjektperioden. I enkelte tilfelle, det gjelder eksempelvis Øysand leir utenfor Trondheim, har man belegg for å påstå at denne leiren, og trolig også de øvrige tyskbygde leirene i området, ble forsøkt kamuflert som typiske gårdsanlegg i det trønderske jordbrukslandskapet. Den tyske byggevirksomhetens tilpasning til lokal byggeskikk, foruten dens andre regionale forskjeller, reiser interessante problemstillinger egnet for videre arkitekturhistorisk forskning.

Et utvalg av sentrale bygningstyper og bygningsmiljøer – og en spesiell anleggstype

Listen over interessante bygnings- og anleggstyper oppført av tyskerne er omfattende. Likevel er enkelte av særlig interesse som eksponenter for mye brukte bygningstyper. Andre påkaller oppmerksomhet gjennom sitt særpreg.

Lemmebrakken – en «urtype»

Mye av byggevirksomheten var basert på prefabrikerte elementer, og lemmebrakken utgjorde her den viktigste konstruksjonstypen innenfor brakkebyggeriet. Denne bygningstypen bestod av enkle reissverksskonstruksjoner utstyrt med ferdigproduserte tremoduler eller lemmer.

Lemmebrakken utgjorde en del av det tyske standardrepertoaret av bygningstyper og hadde stor utbredelse både her i landet og i øvrige tyskokkuperte områder. Lemmene ble i enkelte tilfelle slått sammen av krigsfanger på stedet, men ble vanligvis produsert av trelastbedrifter eller som tvangsarbeid.

Brakketypen hadde forskjellig anvendelse, eksempelvis som verksted, lager, innkvartering og messe. Den innvendige komforten varierte med bruken. Fangebrakken fremsto som råbygg uten isolasjon. I leire av høyere status ble veggene derimot isolert og brakkene gjerne panelt utvendig. En type gikk også under navnet «polarbrakke», men var i realiteten et godt isolert laftebygg.

Messebygg

Messe- og velferdsbygg hadde en sentral posisjon i alle leirene, og slik det fremgikk av høystatusleirenes beskrivelse, fikk flere av dem en gedigen utforming. Få av messetypene kan føres tilbake til enkeltarkitekter, men mange av har et arkitekttegnet preg. Messebygget på Lista flystasjon har eksempelvis en karakteristisk grunnplan og ble utstyrt med overbygget loggia som uttrykk for dens spesielle funksjon og sosiale betydning i leiren.

Dette var en type som fikk utbredelse flere steder i landet.

Vanligvis fikk også messebyggene utgang til en eller flere terrasser, og enkelte hadde dessuten søyleganger eller overbygde uteplasser med svalgangspreg. De fleste lå i tilslutning til haveanlegg, og der det var mulig fikk messen en spektakulær plassering med god utsikt. I leire ved sjø eller elv la man gjerne messebygg og offisersboliger slik at de hadde direkte adgang til vannet via trappeanlegg og terrasserte haveanlegg. Dette kjennetegner forsåvidt også plasseringen av mange eldre norske messebygg, men hos tyskerne ble det utnyttet maksimalt. Velferdssområdene var i regelen forsøkt tilrettelagt så trivelig som mulig.

Sanitetsbygg

Det store antallet personer forlagt i leire og garnisoner forutsatte gode hygieniske forhold. Flere bygningstyper kan sammenfattes under gruppen sanitetsbygg. Dette gjelder sykestuer og lasaretter, badebygg, badstuer og selvsagt latriner. Mange av disse har gjennomgått senere endringer og/eller har gått ut av Forsvarets eie. Likevel finnes det eksempler i landsverneplanen som også forteller noe om tyskernes byggevirksomhet på dette området, og her skal nevnes et knippe med bygningsdetaljer.

Bruken av sorte og hvite eller gule fliser i sjakkmønster går igjen over det ganske land i dusjer og vaskerom. Likeledes karakteriseres sykerom, sykestuer og tildels lasaretter av at veggene er bedre isolert enn gjennomsnittsbrakkene. Innvendig er det også kledt med myke plater som har en glatt og lett vaskbar overflate. Plateskjøtene var gjerne dekket av listverk og fremsto i karakteristisk rutemønster. Dette er for øvrig et typisk trekk fra funksjonalismen som også preger sivil arkitektur, med finerplatekledde interiører som høyeste mote. Hvitt, foruten beroligende lysegrønt, er foretrukne farver i disse bygningene.

Ammohus/ammobunkere og bombevern

Oppbevaring av ammunisjon har til alle tider vært blant de viktigste funksjoner ved militære forlegninger. Ammunisjonshus og ikke minst ammunisjonsbunkere utgjør også helt sentrale bygningstyper innen de ekstyske anleggene. Dette svært omfattende materialet egner seg godt som arkitekturhistorisk forskningstema, både generelt og knyttet til den tyske utbygningen spesielt.

Til oppbevaring av ammunisjon oppførte tyskerne et stort antall lettkonstruksjoner i form av platekledt reisverk med feltmessig karakter. Til alle store militære anlegg ble det etablert egne ammunisjonsområder hvorav manger danner rene bunkermiljøer sammensatt av ulike bunkertyper. Det store gross av slike bunkere er oppført etter typetegninger. Når man vet at det eksisterte rundt 700 typetegninger knyttet til stridsanlegg, sier det seg selv at variasjonen måtte bli stor. Og ettersom dette i stor grad er å regne som ordinær arkitektur, har man vært tilbakeholdne i utvalget på landsbasis. Deler av Hauerseter leir, som både var hovedarsenal for Østlandet og lager for flyammunisjon, utgjør det eneste eksempelet på større helhetlige, bevarte ekstyske ammunisjonslagere . Her finnes også flere jernbanetekniske kulturminner som vil inngå i en verneplan for Jernbaneverket som er under utarbeidelse.

Laftehytter i tysk design

Laftede hus og hytter kjennes fra ganske mange leire som ble anlagt eller videreutviklet av okkupasjonsmakten. Mange av disse er oppført som offisersforlegninger, og både Lutvann, Trandum, Terningmoen og Vatneleiren har miljøer der flere laftehytter inngår. Disse går i mange sammenhenger under navnet «finskehytter», men uten at man kan knytte dette til Finnland.

FKP har imidlertid funnet frem til disse hyttenes opphav. Ved et besøk til Klungset leir på Fauske fant vi i Fauske museum en typetegning til en slik offisersbrakke. Fauske var også et hovedtyngdepunkt for Organisation Todt under krigen. Her lå ledelsen for anleggelse av jernbanen til Narvik (med planlagt videreføring til Kirkenes) og riksvei, og Fauske gjennomgikk i den forbindelse en massiv tysk etablering på både bygnings- og anleggssiden. Typeetegningen, som er datert 7. august 1940 og helt klart kan attribueres til OT, viser en enetasjes offisersbrakke beregnet for 2–3 offiserer. Bygningen har smårutete vinduer med utvendige skodder og er oppført i lafteteknikk. Laftehodene krager gradvis utover mot taket, noe som idag fremstår som relativt unorsk, men som i 1930-årenes norske hyttebyggeri var ganske vanlig. Det gjenfinnes også i finsk trehusarkitektur, men har nok nærmere forbilder i sydtyske, sveitsiske og østerrikske trehus.

Bygningene er vanligvis maskinlaftet, noe som kan tyde på at de er prefabrikert. Enkelte spor peker mot at disse laftehyttene, ihverfall på Østlandet, kan ha vært prefabrikert i Østerdalen, uten at dette foreløbig har latt seg etterprøve. Som bygningstype knytter den an til mange andre tyske bygningstyper som har et «tysk romantiserende » preg.

Trandumskogen. Kjernehistorien.

Trandumskogen er tidligere tysk rettersted og et nasjonalt krigshistorisk kulturminne i Ullensaker kommune. 194 mennesker ble henrettet av den tyske okkupasjonsmakten her under andre verdenskrig. Trandumskogen ble fredet av Riksantikvaren i 2020.

Trandumskogen var det retterstedet i Norge der flest nordmenn (173) ble henrettet. Kunnskapen om henrettelsenes omfang ble først kjent i juni 1945, da de skjulte gravene ble funnet og åpnet. Trandumskogen ble i media omtalt som Dødsskogen.

Trandumskogen var ikke et stedsnavn før andre verdenskrig. Skogteigen inngikk da i et område kjent som Storhogget. Trandum var navnet på en nærliggende gård, der militærleiren ble bygd. Okkupasjonsmaktens valg av Storhogget for henrettelsen må tilskrives eksistensen av leiren, som ble brukt som øvingsområde av tyske avdelinger gjennom krigen. Skyting til ulike tider av døgnet var derfor vanlig, og skudd fra henrettelser ville ikke vekke spesiell oppsikt. Samtidig var skogen tettvokst og området avskjermet med militær kontrollen, og egnet til å skjule ofrene.

HENRETTELSENE

I alt 194 personer ble henrettet i og ved Trandumskogen, i årene 1941–1944. Henrettelsene ble gjennomført av den tyske okkupasjonsmakten. Etter krigen ble 18 graver funnet, hvorav én ikke var brukt. Den første henrettelsen skjedde på Flatnermoen i Nannestad kommune, et par kilometer fra Trandumskogen, 29. desember 1941. Den ble utført av de tyske militære styrker, *Wehrmacht*. De øvrige henrettelsene fant sted i selve Trandumskogen: Den første 30. april 1942; den siste 30. oktober 1944. Disse ble gjennomført av det tyske politiske statspoliti, *Gestapo*.

Trandum ble ikke brukt som fangeleir; det var en ren *militærleir*. Trandumskogen var først og fremst et militært øvingsområde – som også ble tatt i bruk som et *rettersted*. Dette til forskjell fra Falstad og Falstadskogen, hvor over to hundre ofre ble henrettet; hvorav 43 norske: Falstad var en fangeleir, aldri en militærleir. Men begge steder ble en nærliggende skog brukt for å henrette, og for å skjule ofrene. I Falstadskogen er ikke alle de henrettede funnet.

Ofrene som satt oftest i flere fengsler eller leire før de ble bragt til Trandumskogen; de fleste ble hentet fra Akershus og Grini. De ble fraktet på lastebiler, og måtte gå det siste stykker til selve henrettelsesstedet – på den såkalte Dødsveien, fra militærleiren og fra til retterstedet; til graven.

Henrettelsene skjedde ved skyting, og etter fastlagte ordrer. Eksekusjonspelotongen besto av 10–12 soldater. Det ble satt tre soldater på hvert offer: To skulle skyte mot hjertet, én mot hodet. Det er også dokumentert nakkeskudd. Ofrene var bakbundet, og bundet sammen to og to.

Okkupasjonsmakten brukte henrettelser som en avstraffingsmetode, men også som terror: For å spre frykt, og for å skremme folk fra å delta i motstandsarbeid. Det ble innført dødsstraff for en rekke brudd på okkupasjonsmaktens lover og forordninger. Flere av de henrettede på Trandum ble idømt mer enn én dødsstraff.

Ofrene

De 194 ofrene fordeler seg på 173 norske, 15 sovjetiske og seks britiske borgere. Flertallet av de norske ofrene ble henrettet etter dom i en tysk krigsrett; oftest SS- und Polizeigericht Nord. Over 150 norske borgere ble dømt til døden av den. Mange av sakene som endte med henrettelser ute i Trandumskogen ble ført for domstolen i Kristinelundveien 22 i Oslo.

De fleste av de norske ofrene ble henrettet for ulike former for motstandsarbeid, inkl. sabotasje. Mange ble dømt for å motarbeide okkupasjonsmakten, og for påstått støtte til en fremmed makt. Det siste omfattet de mange som forsøkte å ta seg over til Storbritannia og Sverige for å slutte seg til motstanden derfra. Dødsdom for disse var i særlig grad ment som en advarsel, for å spre frykt, og for å svekke Hjemmefronten. Noen av de drepte ble henrettet som hevn, som sonoffer.

Dette gjaldt særlig de 18 som ble henrettet, uten dom, 30. april og 1. mai 1942. Dette var en hevn etter at to tyske politioffiserer ble drept i kamp med norske medlemmer av Kompani Linge i april 1942. Også andre ble hentet ut av fangenskap for å bli henrettet som hevn for hendelser de ikke hadde vært delaktig i. Blant de henrettede fantes også noen få kriminelle.

De *sovjetiske* ofrene var krigsfanger som hadde forsøkt å rømme, og som ble skutt uten dom. De *britiske* ofrene var soldater som var tatt til fange, og som ble henrettet uten dom – og dermed i strid med krigens folkerett. Fem av dem hadde deltatt i Operasjon Freshman; det mislykkede første forsøket på å sprenge tungtvannsanlegget på Rjukan, i 1942.

De norske ofrene kom fra store deler av landet, men hovedsakelig fra den sørlige landsdelen. De fleste fra den nordlige landsdel ble henrettet ulike steder i Nord-Norge eller i Trøndelag, inklusive i Falstadskogen. Alderen på de henrettede i Trandumskogen spente fra 19 år for den yngste til 69 år for den eldste. Av de 194 ble 71 henrettet uten dom.

Antall ofre varierte fra gang til gang; fra én person og opp til 23 i én henrettelse. I fem tilfellet ble samme grav brukt til ofre fra to henrettelser. Det var altså flere henrettelser enn antall graver.

Bødlene

Henrettelsene i Trandumskogen ble utført av en spesiell tysk avdeling, en *Sonderkommando*. Denne var underlagt det tyske sikkerhetspolitiet SIPO (*Sicherheitspolizei*), som igjen inngikk i SS (*Schutzstaffel*). Sonderkommando ble brukt også ved andre henrettelser enn de på Trandum. Den første eksekusjonen avdelingen sto bak, var henrettelsen av LO-advokaten *Viggo Hansteen* og fagforeningslederen *Rolf Wickstrøm*, 10. september 1941.

Sonderkommando fikk ett eksekusjonsoppdrag utenfor Oslo-området: Henrettelsen av ti sonofre i Falstadskogen, 7. oktober 1942, under unntakstilstanden i Trøndelag.

Sonderkommando besto normalt av 30–35 personer, hvorav tre offiserer. Avdelingen ble delt i tre grupper: Én med skyttere som sto for selve henrettelsen, en sikringsgruppe for å sperre av området, og en gruppe som klargjorde massegravene i skogen, og fylte dem igjen og dekket de til etter at henrettelsen var utført.

Sonderkommando ble ledet av SS–Hauptsturmführer (kaptein) *Oscar Hans*. Han var underlagt sjefen for SIPO i Norge, SS–Standartenführer (oberst) *Heinrich Fehlis*.

Oscar Hans ble i mai 1945 arrestert i Lyngdal ved Kristiansand, og ble anbragt i fengselet på Akershus festning. I avhør avslørte han at han hadde ledet henrettelser i Trandumskogen, og han ble i juni 1945 bragt til Trandumskogen der han påviste noen, men ikke alle, av gravene.

Eidsivating lagmannsrett dømte Oscar Hans til døden. Dommen ble så opphevet av Høyesterett. Grunnen til frikjennelsen var denne: Det kunne ikke bevises at Hans var kjent at noen av de 194 ikke var rettmessig dømt. Henrettelser etter domfellelse var i tråd med krigens folkerett, og ikke grunnlag for tiltale. Etter frikjennelsen ble Hans deportert til Tyskland, 10. desember 1947. Han ble stilt for britisk militærdomstol Hamburg i 1948, og dømt til 15 års fengsel, men løslatt i 1954. Flere medlemmer av Sonderkommando ble tiltalt for henrettelsen av de britiske soldatene i Trandumskogen. Ni ble idømt 14 års fengsel; fire ble frikjent.

GRAVENE

De henrettede ble umiddelbart gravd ned der de ble skutt i skogen, og gravene ble dekket til for å skjule sporene. For de som ble dømt, ble dommene kunngjort i pressen. Samtidig ble det meddelt at dommene allerede var fullbyrdet; de dømte var allerede skutt. Det ble derimot ikke opplyst om hvor henrettelsen hadde funnet sted. Familiene til de drepte fikk verken likene utlevert, eller vite hvor de drepte var begravd. Dette ble kjent først etter krigen.

Letingen

Det gikk rykter om henrettelser i Trandumskogen allerede under krigen. Det skal ha vært et tysk øyenvitne (utenom eksekusjonspelotongen), og kunnskapen skal ha blitt kjent for medlemmer av Hjemmefronten, og også rapportert til etterretningsorganisasjonen XU. Det er uklart i hvilken grad denne informasjonen ble bragt videre, og hvordan den eventuelt har blitt vurdert.

Det ble igangsatt organisert leting etter gravene i juni 1945, ledet av politimesteren på Lillestrøm. Kriminalpolitiet i Oslo ledet etterforskningen, og Hjemmestyrkene i Ullensaker, og lokalt politi, sto for det meste av den faktiske letingen. Den organiserte letingen synes å ha startet 15. juni, og var først basert på en skisse tegnet av Oscar Hans, som påviste de første gravene. Det ble lett etter uregelmessigheter i terrenget; først og fremst på skogbunnen, der gravene var tildekket og tilgrodd – inkl. med nyplantede trær som ikke hadde slått skikkelig rot, og som var lette å bare dra opp. Dertil ble det sett etter sår på trær, etter kulehull; typisk i bryst- og hodehøyde. 16. juni ble Hans bragt til Trandumskogen for å påvise ytterligere graver.

Letingen pågikk i ca. to uker, med noen dagers avbrekk etter 21. juni, da 147 lik var funnet, og man trodde at alle gravene var avdekket. For å være på den sikre siden iverksatte Hjemmestyrkene likevel en siste gjennomgang i slutten av juni, hvilket førte til at de tre siste gravene ble funnet.

Letingen vakte utstrakt nasjonal interesse, med løpende rapportering om nye likfunn i media. I media ble Trandumskogen raskt kalt Dødsskogen. Det skal ha vært en fransk journalist til stede under oppgravingen. Det var også den svenske forfatteren *Ivar Lo-Johanson*, og hans fyldige beretning ble publisert bl.a. i Arbeiderbladet, i juli 1945.

Oppgravingen

Oppgravingen skulle startet fredag 15. juni, men ble utsatt til dagen etter pga. dårlig vær, og startet på morgenen, lørdag 16. juni. Operasjonen ble organisert av lokalt politi og hjemmestyrker; selve gravingen ble foretatt av norske så vel som tyske nazister.

Norske nazister (medlemmer av *Nasjonal Samling*) ble tvunget til å delta i oppgravingen; andre ble hentet til Trandumskogen for at de med egne øyne skulle se hva gravene skjulte. I Ullensaker ble det først forsøkt skapt et inntrykk av at det hele var engelsk propaganda. NS-medlemmer som satt internert på Ila var de første som ble utkommandert for å grave. Det måtte de først gjøre uten noen form for beskyttelse, verken hansker eller gummistøvler, men dette ble endret på.

Blant dem som ble tatt ut i skogen for å bevitne oppgravingen, og dermed resultatet av den tyske blodjustisen, var den tidligere ministerpresident *Vidkun Quisling*. En av dem som måtte delta i oppgravingen var den tidligere sjefen for Den norske legion, *Arthur Qvist*. 21. juni ble en gruppe tyske nazister også beordret til å delta i utgravingen. Blant dem var *Oscar Hans* og Grini-legen *Jochen Rietz*.

De drepte ble lagt i fellesgraver (massegraver). Graven var klargjort før henrettelsen. Ofrene ble stilt opp, skutt, og skjøvet ned i graven. Disse varierte i størrelse og dybde; fra bare 30 centimeter under overflata, til 3,6 meters dybde. I de største og dypeste gravene ble de lagt i lag, etter hvert som de ble skutt.

Publikum fikk adgang til skogen, i ordnede former, organisert av Hjemmestyrkene. Beretninger forteller om grufulle syn, og om en likstank i flere kilometers omkrets. Etter hvert som gravene ble tømt for levninger, ble de fylt av blomster og kranser, som de besøkende hadde med seg.

Oppgravingen fikk enorm medieoppmerksomhet og var en hovedsak i de nasjonale nyhetene. Gjennom NTB ble det løpende sendt nyhetsmeldinger, framfor alt om nye gravfunn; etter hvert om identifisering av ofrene. Deretter kom dødsannonsene, og omtale av bisettelser, landet rundt.

Identifiseringen

Levningene ble fortløpende bragt til Rettsmedisinsk institutt i Oslo for identifisering. Etter å ha blitt hentet opp av gravene ble likene lagt på bårer, som ble pakket inn i maskinpapir. Bårene ble lagt på et lasteplan og dekket med friskt granbar. Fra Trandumskogen ble de så kjørt til instituttet.

Her ble et nitidig og systematisk arbeid utført, understøttet av politimessig etterforskning, som bl.a. støttet seg på tips fra publikum; først og fremst fra etterlatte. Tre fagfolk (en patolog, en tannlege og en politietterforsker) førte hver for seg sine notater, og de tre måtte være enige før en identifisering ble endelig fastslått.

Ytre kjennemerker var, som rutine, fjernet før henrettelsen, og bare unntaksvis ga gjenstander ledetråder. Levningen var oftest i dårlig forfatning, og de fleste ofrene ble identifisert gjennom tannjournaler innhentet med velvillig innsats fra landets tannleger. En utfordring her, var at de henrettede også var skutt i hodet, og at mye av kjevepartiet kunne være sterkt skadd.

Etter identifisering ble likene kremert, og asken ført til respektive hjemsteder for bisettelse.

KULTURMINNET

Trandumskogen er et nasjonalt krigsminne, og ble formelt fredet av *Riksantikvaren* på frigjørings-dagen 8. mai 2020. Før dette ble krigsminnet behandlet som om det var fredet, og det hadde en sentral plass i det kollektiv, nasjonale minnet om okkupasjonsmaktens terror. Et monument over de henrettede ble avduket i 1954; en minneplate med navnene til de 194 ofrene ble satt opp i 1970.

Allerede i 1945 startet lokale initiativtakere arbeidet med å få fredet Trandumskogen og å få reist et monument. Hærens ledelse motsatte seg imidlertid fredningsforslaget, og dette førte til at den nye forsvarsministeren, *Jens Chr. Hauge*, avviste det. I 1946 bevilget Stortinget derimot et bidrag for å få reist et monument, men ideen ble realisert først tidlig på 1950-tallet. Det skjedde etter et initiativ fra Krigsdeltakerforbundet i 1951, hvorpå Komiteen for Minnesmerke i Trandumskogen ble opprettet. Denne sikret finansiering og besørget oppføring av minnesmerket.

Monumentet

Monumentet over de falne i Trandumskogen ble avduket av *kronprins Olav*, 10. oktober 1954. Dette skjedde under en seremoni som samlet mange etterlatte blant de rundt fem tusen frammøtte. Stortingspresident og forsvarsminister deltok; det samme gjorde Sovjetunionens og Storbritannias ambassadører.

Monumentet er utformet av kunstneren *Per Palle Storm*, og hogd i iddefjordgranitt. På toppen er det en krans. På sidene har det en inskripsjon på norsk, engelsk og russisk: «I kampen for friheten under krigen 1940–1945 ble her i Trandumskogen 173 nordmenn, 15 sovjetborgere og 6 briter henrettet av fienden». På baksiden står: «Reist ved bidrag fra alle deler av vårt land». Dette hen-spiller på den landsomfattende innsamlingsaksjonen som skaffet midlene til å få et monument oppført.

Minneplaketten (navneplaten) med ofrenes navn er utformet av arkitekt *Arnstein Frilling*, og ble avduket av *kronprins Harald* i 1970.

Fredningen

Trandumskogen ble etter krigen, i kraft av sin nære historie, betraktet og behandlet som fredet. Det er noe uklart hvorvidt det faktisk ble oppnådd en form for fredet-status rundt 1970. Uansett ble det ansett – og behandlet – som fredet av Forsvaret, Ullensaker kommune og befolkningen. Bl.a. unnlot Forsvaret å bruke området, som fortsatt var en del av øvingsområdet på Trandum.

Særlig to lokale pådrivere, begge med bakgrunn fra Hjemmestyrkene før og etter krigen, skal framheves: *Bertel Bøhnsmoen* var sjef for Milorgs avsnitt 122. Han ledet organiseringen av letingen, og var den som først tok offentlig til orde for fredning. *Olaf Linnerud* var troppsjef i Hjemmestyrkene, og var i flere tiår en drivkraft bak fredningsforsøk, og arbeidet med å holde Trandumskogen i stand; senest som tilsatt oppsynsmann.

Formell fredning, i henhold til kulturminneloven, ble gjort av Riksantikvaren, 8. mai 2020. Den omfattet selve Trandumskogen (retterstedet) med gravmarkører, Stridsvognskytebanen og det tilstøtende seremoniplassen (minnestedet), med monumentet og navnetavla.

Til kulturminneområdet hører også restene av en leir for østeuropeiske tvangsarbeidere (den såkalte Russerleiren). Disse inngår ikke i fredningen. Det gjør heller ikke den såkalte Dødsveien: Dette er traseen fra Trandum leir og til retterstedet i Trandumskogen, der ofrene ble ført, etter å ha blitt fraktet til, og lastet av, inne på området som i dag disponeres av Romerike tekniske verksted.

Formålet med fredningen er å sikre kulturminnet som et *nasjonalt viktig krigsminne*.
I sin fredningsbegrunnelse anfører Riksantikvaren Trandumskogens sentrale plass i beretningen om andre verdenskrig i Norge; at området har en sterk nasjonal og internasjonal symbolverdi; samt at det er et viktig minnested over de mange som mistet livet der.

Fredning skal beskytte et kulturminne fra uhjemlet inngrep. Like fullt ble store deler av den fredete Trandumskogen rasert i mai 2021, da Forsvarsbygg felte grantrærne som var en vesentlig del av krigsminnet og som bevarte den spesielle atmosfæren. Hendelsen ble sterkt kritisert, blant annet av Fortidsminneforeningen og Stiftelsen Trandum. Ødeleggelsen ble politianmeldt av Viken fylkeskommune og Ullensaker kommune, og Forsvarsbygg ble idømt en foretaksstraff.

Forsvarsministeren nedsatte en undersøkelseskommisjon for å ettergå hendelsen. Den konkluderte med at hogsten var i strid med fredningen, og at den skyldtes sviktende rutiner i Forsvarsbygg. Det er Forsvarsbygg som er grunneier.

Formidlingen

Formidlingen av historien om og historiene fra Trandumskogen er særlig ivaretatt av Ullensaker kommune, Øvre Romerike Forsvarsforening, Ullensaker museum og Stiftelsen Trandum. Det er årvisse markeringer ved monumentet hver 8. mai og 17. mai, og det er omvisninger for grupper.

styrkr

OVERSIKT OVER NASJONALE FREDS- OG MENNESKERETTIGHETSSENTRA, OG ANDRE TILSVARENDE INITIATIV

	Organisasjon	Sted	Stiftet	Virksomhetsområde / oppdrag	Ansatte 2020	Omsetning 2020	Statsstøtte 2022	Besøkende 2019
falstad	**Falstadsenteret**	Ekne, Levanger	2000	Krigens fangehistorie fanger/leire), humanitær folkerett og MR; minne-stedspedagogikk; stedshistorie. SS-leiren Falstad	23	30 mill.	23,7 mill.	17.000
ARKIVET	**Arkivet freds- og menneskerettighetssenter**	Kristiansand	2001	Okkupasjons- og krigshistorien; forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme; minnested over falne. Gestapos hovedkvarter Sørlandet	23	24 mill.	17,6 mill.	21.000
HL-SENTERET	**Senter for studier av Holocaust og livssyns-minoriteter (HL-senteret)**	Oslo	2001	Holocaust og folkemord; livssyns-minoriteter i moderne samfunn. Vidkun Quislings førerbolig	42	63 mill.	40,9 mill.	(8.000)
NARVIK SENTERET	**Narviksenteret**	Narvik	2016	«Fredsbygging gjennom kunnskap om krig». Spm. knyttet til krig og konflikt; regler i krig og MR.	15	18 mill.	9,6 mill.	36.000
RAFTO	**Raftostiftelsen**	Bergen	1986	Demokrati og MR inkl. diskrimine-ring, dehumanisering, fordommer og krig; utdeling av Rafto-prisen.	16	19 mill.	7,3 mill.	(10.000)
Nansen Fredssenter	**Nansen Fredssenter**	Lillehammer	2010	Dialog og fredelig konflikt-håndtering.	7		8,5 mill.	(5100)
THE EUROPEAN WERGELAND CENTRE	**Det europeiske Wergeland-senteret**	Oslo	2008	Ressurssenter for opplæring i demokratisk medborgerskap; samarbeid med Europarådet.	18	26 mill.	11,7 mill.	
22. juli-senteret	**22. juli-senteret**	Oslo	2015	Minneforvaltning; etter terror-angrepet 22. juli 2011.	13		27,7 mill.	
STIFTELSEN 10. AUGUST	**Stiftelsen 10. august**	Oslo/Bærum	2021	Rasisme; etter drapet og terrorangrepet 10. august 2019; åpner høsten 2022.	(1)		(1,0 mill.)	–

ARENA TRANDUM

BYGNINGSMASSEN
I TRANDUM LEIR

AV

PETTER AUNAAS
STIFTELSEN TRANDUM

Innhold

Innledning ... 3
Oversikt over ønskede bruksendringer ... 4
Kart over bygningsmassen på Trandum ... 5
Bygningsmassen i Trandum leir ... 6
Bygning 15 - Skjold-kasernen ... 6
Bygning 20 - Skomakerbrakka/«Huset på Prærien» ... 7
Bygning 21 - Kasernebygning - Befalsskolen for Kavaleriet ... 8
Bygning 24 - Blåbygget ... 10
Bygning 27 - Villaveien - 2-mannsbolig ... 11
Bygning 28 - Sykestuen ... 12
Bygning 32 - Villaveien - Kommandantboligen ... 13
Bygning 33 - Villaveien - Messebygg ... 14
Bygninger 34/35/36/37 - Villaveien - Forlegningsbygg ... 15
Bygning 38 - Skrivestuen ... 16
Bygning 39 - Regimentsbygget ... 17
Bygning 40 - Befalsforlegning ... 18
Bygning 55 - Gymsalen ... 19
Bygning 58 - KØ-kasernen ... 20
Bygning 64 - Kontorbygg ... 21
Bygning 65 - Intendanturmagasinet ... 22
Bygning 70 - 4-mannsbolig ... 23
Bygning 71 - Vaktbu ... 24
Bygning 72 - Verksted ... 25
Bygning 74 - Verksted ... 26
Bygning 75 - Uthus/garasje for Oppsynsmannsbolig ... 27
Bygning 76 - Oppsynsmannsbolig ... 28
Bygning 79 - Lagerbygg ... 29
Bygning 80 - Vognmagasin ... 30
Bygning 82 - Brannstasjonen ... 31
Bygning 83 - Vognmagasin ... 32
Bygning 84 - Verksted ... 33
Bygning 86 - Proviantlager SDR ... 34
Bygning 89/1 - Befalsmessen - Messedel ... 35
Bygning 89/2 - Befalsmessen - Forlegningsdel ... 36
Bygning 91 - «Infanterimessa» ... 37

Innledning

Denne oversikten inneholder forslag til fremtidig bruk og ønskede bruksendringer for all bebyggelsen på Trandum.

Det handler ikke om dramatiske bruksendringer, men snarere om å få de forskjellige bygningene registrert i matrikkelen med korrekte bruksformål. Stort sett er foreslåtte bruksendringer identiske med det bygningene opprinnelig ble brukt til da Forsvaret hadde tilhold i Trandum leir. Noen bygninger ønskes bruksendret til andre bruksformål som bedre vil passe med den påtenkte fremtidige aktiviteten i leiren. Dette gjelder spesielt de bygningene som er tenkt benyttet til museale formål og rene kulturformål.

Det bør fokusere på at det overordnede formål her er ønsket om å bevare og istandsette den verneverdige bygningsmassen uavhengig av om bruksformålet i fremtiden skal være kultur eller næring. Det bør understrekes at all næringsvirksomhet og inntektsbringende aktiviteter i første omgang skal ha som formål å bidra til drift og istandsetting av leiren og den historiske bygningsmassen.

Bygningsmassen er delt i to kategorier:

- Kulturformål
- Næringsformål

For ønskede bruksendringer av bygningsmassen er det for hvert bygg oppgitt standard 3-sifret bygningstypekode.

Oversikt over ønskede bruksendringer

Bygningsnr.	Bygningsnavn	Ønsket bruksendring	VERNET	SEFRAK
15	Skjold-Kasernen	Ingen bruksendring ønsket?		
20	Huset på prærien	Matrikkel: 999 - Ukjent bygningstype Ønsket: 319 - Annen kontorbygning		X
21	BSK-kasernen	641 - Museum, kunstgalleri 529 - Annen bygning for overnatting	X	X
24	Blåbygget	521 - Hospits, pensjonat 529 - Annen bygning for overnatting		
27	To-mannsbolig	122 - Tomannsbolig, horisontaldelt		
28	Sykestuen	319 - Annen kontorbygning		
32	Kommandantboligen	111 - Enebolig 529 - Annen bygning for overnatting	X	X
33	Messebygning	1531 - Restaurantbygning, kafébygning 539 - Annen restaurantbygning		X
34	Tømmerhus 1	521 - Hospits, pensjonat 529 - Annen bygning for overnatting	X	X
35	Tømmerhus 2	521 - Hospits, pensjonat 529 - Annen bygning for overnatting	X	X
36	Tømmerhus 3	521 - Hospits, pensjonat 529 - Annen bygning for overnatting	X	X
37	Tømmerhus 4	521 - Hospits, pensjonat 529 - Annen bygning for overnatting	X	X
38	Skrivestuen	Matrikkel: 329 - Annen forretningsbygning		X
39	Regimentsbygget	Matrikkel: 319 - Annen kontorbygning		X
40	Befalsforlegning	319 - Annen kontorbygning 529 - Annen bygning for overnatting		
55	Gymsalen	641 - Museum, kunstgalleri	X	X
58	KØ-kasernen	641 - Museum, kunstgalleri	X	X
64	Kontorbygning	319 - Annen kontorbygning		X
65	Intendanturmagasinet	641 - Museum, kunstgalleri 239 - Annen lagerbygning		X
70	4-mannsbolig	136 - Andre småhus med 3 boliger eller….		
71	Vaktbu	319 - Annen kontorbygning		X
72	Verksted?	212 - Verkstedbygning		
74	Verksted?	212 - Verkstedbygning		
75	Uthus/garasje for 76	181 - Garasje, uthus, anneks til bolig		X
76	Oppsynsmannsbolig	111 - Enebolig		X
79	Lagerbygg	239 - Annen lagerbygning		X
80	Vognmagasin	239 - Annen lagerbygning		X
82	Brannstasjonen	319 - Annen kontorbygning 329 - Annen forretningsbygning		
83	Vognmagasin	641 - Museum, kunstgalleri 239 - Annen lagerbygning		X
84	Verksted	212 - Verkstedbygning		X
86	Proviantmagasinet	641 - Museum, kunstgalleri 239 - Annen lagerbygning		X
89/1	Befalsmessen - Messedel	531 - Restaurantbygning, kafébygning		
89/2	Befalsmessen - Forlegningsdel	521 - Hospits, pensjonat 529 - Annen bygning for overnatting		

91	Infanterimessa	669 - Annet kulturhus	X	X

Kart over bygningsmassen på Trandum

15	Skjold-kasernen	**37**	Tømmerhus 4	**74**	Verksted?
20	Huset på prærien	**38**	Skrivestuen	**75**	Uthus/Garasje
21	BSK-kasernen	**39**	Regimentsbygget	**76**	Oppsynsmannsbolig
24	Blåbygget	**40**	Befalsforlegning	**79**	Lagerbygg
27	To-mannsbolig	**55**	Gymsalen	**80**	Vognmagasin
28	Sykestuen	**58**	KØ-kasernen	**82**	Brannstasjonen
32	Kommandantboligen	**64**	Enebolig	**83**	Vognmagasinet
33	Våpenskolen/Messe	**65**	Intendanturmagasinet	**84**	Verksted
34	Tømmerhus 1	**70**	4-mannbolig	**86**	Proviantmagasinet
35	Tømmerhus 2	**71**	Vaktstue	**89**	Befalsmessen
36	Tømmerhus 3	**72**	Verksted?	**91**	Infanterimessa

Bygningsmassen i Trandum leir

Bygning 15 - Skjold-kasernen

Inventarnummer:	023502-0015
Bygningsnummer:	-
SEFRAK-nummer:	-
Historikk:	Oppført 1953. Kaserne av samme type som ble brukt som mannskapskaserner på Skjold/Maukstadmoen i Troms. Kasernene på Maukstadmoen er nå fredet av Riksantikvaren. Tilsvarende kaserner finnes også på Sessvollmoen. Ble benyttet som mannskapsforlegning for Oppkl. Esk/S/KSØ, KØ Strv. Esk/N, HJS og Strv. Esk/Ø. Forløper til HSES. Såkalt E- og S-ving. KSØ holdt til en stund på loftet i kasernen. Har stort sett stått tom siden leiren ble nedlagt. Har de senere år blitt brukt til SIBO trening av HV og Politiet.
Status:	Står tomt. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Sterkt preget av manglende vedlikehold. Fuktskader innvendig.
Fremtidig bruk:	Kasernebygget benyttes i dag av Politiet og HV til SIBO-trening. Det er trolig ønskelig med fortsatt bruk til dette formålet. Vi er usikre på hvilken, om noen, bruksendring som i så fall er aktuell for bygningen.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	?

Bygning 20 - Skomakerbrakka/«Huset på Prærien»

Inventarnummer:	023502-0020
Bygningsnummer:	151322174
SEFRAK-nummer:	0235-0601-038
Historikk:	Huset ble flyttet fra Aur leir i 1932-33 og ble brukt som verksted for skredder og skomaker. Senere mest omtalt som «Skomakerbrakka» og «Huset på Prærien» etter TV-serien av samme navn. I en periode brukt som feltpostkontor, senere som befalsforlegning og deretter som kontorer for KSØ/SDR. Idrettsoffiser SDR var den siste som holdt til her. Huset ble tidlig på 2000-tallet benyttet som barnehage da BSK-kasernen var asylmottak, noe det fortsatt bærer preg av innvendig. Har ikke vært i bruk siden.
Status:	Huset står tomt. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Bygningen ser ut til å være i relativt god stand. Alle vinduer er hele. Behov for utvendig vask/maling. Restaurering av vinduer. Behov for generell oppussing av alle flater innvendig. Tilstanden på VVS/EL ikke kjent. Teknisk tilstandsrapport bør utarbeides av kyndig fagperson.
Fremtidig bruk:	Huset ønskes benyttet som kontorer for en forsvarsrelatert forening/organisasjon.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	319 - Annen kontorbygning

Bygning 21 - Kasernebygning - Befalsskolen for Kavaleriet

Inventarnummer:	023502-0021
Bygningsnummer:	151308945
SEFRAK-nummer:	0235-0601-027
Historikk:	Kasernebygning i nordisk nybarokk stil oppført i 1917-19 som vinterforlegning for soldater/mannskaper etter typetegninger av Arnstein Arneberg. Kasernen kostet kr.168 000 utredet av ekstraordinære bevilgninger 1914-20. Brukt av forskjellige infanteriavdelinger frem til 1940. Ble under krigen benyttet som kaserne av de tyske avdelingene på Trandum. I tidsrommet 1946 til 1997 huset bygningen BSHLT/BSK (Befalsskolen for Kavaleriet). Den ene av to gjenværende av denne typen kaserner i Norge. Det var opprinnelig fire slike på Trandum. De to øvrige ble revet da flyplassen ble etablert. Det var også tilsvarende kaserner på Gardermoen og Evjemoen, men disse er også revet. Opprinnelig åpne svalganger i begge etasjer på nordveggen for klestørk, våpen- og effektpuss osv. Disse ble bygget inn da kasernen ble pusset opp i 1953. Det var opprinnelig også innrettet for kjøkken og spisesaler i kjelleren. Modernisert igjen i 1979-80 med blant annet bad på forlegningsrommene. Etter at leiren ble nedlagt i 1997 ble bygningen 1998-2000 benyttet som asylmottak. Den har også blitt benyttet til SIBO-trening av Politiet/Forsvaret. Var i noen år frem til sommeren 2017 utleid til Camp Refugee.
Status:	Står tomt det meste av tiden. Bygningen er omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Preget av forfall utvendig. Behov for skifte av deler av kledning, rehabilitering av grunnmur, trapper og vinduer. Flere knuste vinduer. Behov for skraping/maling utvendig. Relativt god stand innvendig, men generell oppussing er påkrevet. Ikke tegn til større fukt/råteskader, men noe fuktgjennomslag i noen vegger i kjeller, men disse kan være av eldre dato. Utvendig oppussing bør prioriteres for å stanse forfallet.

Fremtidig bruk:	Vi ser for oss at kasernen i restaurert stand kan benyttes som selskapslokaler og forlegningskapasitet for gjensynstreff og andre arrangementer. Eventuelt i kombinasjon med en museal utstilling for områdets 275-årige militære historie innredet med blant annet forskjellige tidsriktige forlegningsrom. Mulighetene for å fjerne vegger og åpne opp slik at man får større rom som er mer anvendbare må undersøkes. Dette bør bli et levende bygg og ikke bare et mausoleum over det som en gang var. Byggets lange og rike historie må selvsagt ivaretas, men slik kasernen er oppdelt i dag er den lite hensiktsmessig til annen bruk.
Bruksformål:	Kulturformål/Næringsformål
Ønsket bruksendring:	529 - Annen bygning for overnatting / 641 - Museum, kunstgalleri

Bygning 24 - Blåbygget

Inventarnummer:	023502-0024
Bygningsnummer:	-
SEFRAK-nummer:	-
Historikk:	Oppført 1950-54 som befalsforlegning. Bygget ble benyttet som dette frem til leiren ble nedlagt. Som nytt var bygget blåmalt, derav navnet. Vi kjenner ikke til om det har vært i bruk siden leiren ble nedlagt.
Status:	Bygget står tomt. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	En solid konstruksjon som fremstår å være i relativt god stand både utvendig og innvendig. Vinduene trenger maling. Trenger også innvendig oppdatering/oppussing før det kan tas i bruk.
Fremtidig bruk:	Bygget ønskes fortrinnsvis benyttet til sporadisk overnatting ifm. med arrangementer i leiren. Det inneholder 24 hybler med delt bad, alternativt kan det omgjøres til 12 2-roms hybler som kan bestå av oppholdsrom med kjøkkenkrok, soverom og bad med dusj. Bygget inneholder felles toaletter.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	141 - Hospits, pensjonat / 529 - Annen bygning for overnatting

Bygning 27 - Villaveien - 2-mannsbolig

Inventarnummer:	023502-0027
Bygningsnummer:	-
SEFRAK-nummer:	-
Historikk:	Bygget som familiebolig for befal i 1951-52. Visstnok kjent som "DR 1-huset". Antas å ha vært brukt som bolig frem til leiren ble nedlagt. Var i bruk som bolig frem til høsten 2016.
Status:	Står tomt. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Generelt nedslitt. Behov for oppussing utvendig/innvendig.
Fremtidig bruk:	Stiftelsen Trandum har ingen ønsket bruk av denne bygningen med mindre den kan leies ut til boligformål.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	122 - Tomannsbolig, horisontaldelt

Bygning 28 - Sykestuen

Inventarnummer:	023502-0028
Bygningsnummer:	-
SEFRAK-nummer:	-
Historikk:	Oppført cirka 1952 som legekontor og tannlegeklinikk mv. Opprinnelig innredet med sengeavdeling langs søndre langside hvor tannlegene senere holdt til frem til leiren ble nedlagt. Har trolig stått tomt siden leiren ble nedlagt. Ble muligens benyttet i den perioden det var asylmottak på Trandum.
Status:	Bygget står tomt. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Preget av forfall. Behov for generell utvendig/innvendig oppussing. Oppgradering innvendig nødvendig for å møte dagens krav og standarder.
Fremtidig bruk:	Bygget ønskes fortrinnsvis utleid til aktuell virksomhet sammen med Blåbygget, alternativt tas i bruk som kontorer.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	319 - Annen kontorbygning

Bygning 32 - Villaveien - Kommandantboligen

Inventarnummer:	023502-0032
Bygningsnummer:	151309151
SEFRAK-nummer:	0235-0601-034
Historikk:	Oppført av tyskerne som kommandantbolig i 1942. Bygningen ble etter krigen benyttet som familiebolig for høyere offiserer som tjenestegjorde på Trandum. Kavaleriinspektøren hadde tilhold i bygningen på 90-tallet da han flyttet fra FO på Huseby til Trandum. Har vært benyttet til boligformål etter at leiren ble nedlagt. I det siste har den vært brukt sporadisk av Politiet/HV ifm. øvelser.
Status:	Står tomt. Omfattet av verneklausulen. Overtas av stiftelsen i mai 2018.
Tilstand:	Solid bygg i laftet tømmer. Fremstår som å være i relativt god stand. Behov rensing av takstein og utvendig vask og maling. Behov for generell oppussing og tilbakeføring til originalstand innvendig. Trolig også behov for oppgradering av elektrisk anlegg og røropplegg.
Fremtidig bruk:	Stiftelsen ønsker primært å benytte kommandantboligen som representasjonsbolig til eget bruk for å ha en fast base med overnattingsmuligheter og gode sanitærfasiliteter tilgjengelig i tiden fremover. Alternativt er det ønskelig at den kan inngå som en enhet i «Villaveien B&B».
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	111 - Enebolig / 529 - Annen bygning for overnatting

Bygning 33 - Villaveien - Messebygg

Inventarnummer:	023502-0033
Bygningsnummer:	151309178
SEFRAK-nummer:	0235-0601-033
Historikk:	Bygningen ble oppført av tyskerne i 1942 som offisersmesse, «Offizierskasino». En blanding av messe og kantine med oppholdsrom og bar. Bespisning skjedde også her. Bar i kjelleren. Bygget ble også etter krigen benyttet som messe og senere som kontorer/skolebygg for Kavaleriets Våpenskole frem til leiren ble nedlagt. Ukjent om bygget har vært i bruk etter dette.
Status:	Står tomt. Omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Bygningen er en av de som er i dårligst stand på Trandum. Full istandsettelse må påregnes. Skifte av panel utvendig, restaurering av vinduer. Ødelagt gulv i kjelleren som må repareres. Bølgeblikktaket bør skiftes til takstein slik det opprinnelig var. Nødvendig med oppussing av alle flater innvendig. Oppgradering av EL/VVS.
Fremtidig bruk:	I restaurert og oppusset tilstand vil bygget være et glimrende sted for serveringsvirksomhet ifm. gjensynstreff og andre sosiale arrangementer og ønskes primært benyttet til dette. Det inneholder både spisesal, peisestue, salong og bar i kjelleren. Det er også muligheter for etablering av anretningskjøkken. Det kan i tillegg også brukes som servicebygg for «Villaveien B&B» og det kan benyttes som publikumskafe og til annen bespisning og sosialt samvær under arrangementer, kurs og konferanser.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	531 - Restaurantbygning, kafébygning / 539 - Annen restaurantbygning

Bygninger 34/35/36/37 - Villaveien - Forlegningsbygg

Inventarnummer:	023502-0034/023502-0035/023502-0036/023502-0037
Bygningsnummer:	151309186/151309194/151309208/151309216
SEFRAK-nummer:	0235-0601-032/0235-0601-031/0235-0601-030/0235-0601-029
Historikk:	Bygninger i laftet tømmer som ble oppført av tyskerne ca. 1942 og brukt som offisersforlegning «Kapitänshäuser». Hvert bygg har forlegning for 5 offiserer med oppholdsrom, oppasserforlegning og tekjøkken. Sammen med Kommandantboligen utgjør tømmerhusene i Villaveien en komplett tysk offisersforlegning. Bygningene ble etter krigen og frem til leiren ble nedlagt benyttet som befalsforlegninger og kontorer for blant annet Våpenskolen. Ett av byggene har vært benyttet til boligformål etter at leiren ble nedlagt.
Status:	Står tomme. Er omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Tømmerhusene er i relativt god stand, men har behov for utvendig rengjøring, rens av takstein og maling og generell oppussing av innvendige flater. Oppgradering av EL/VVS må påregnes.
Fremtidig bruk:	Ferdig oppusset vil husene være svært velegnet for sporadisk overnattingsvirksomhet. De ønskes benyttet som forlegningskapasitet i forbindelse med arrangementer, gjensynstreff, kurs og konferanser. I sommerhalvåret er det også ønskelig å kunne benytte ledig kapasitet til regulær overnattingsvirksomhet (B&B). Vi ønsker at disse fire bygningene, sammen med messebygget i Villaveien og eventuelt også kommandantboligen, etableres som et eget konsept; «Villaveien Bed & Breakfast».
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	521 Hospits, pensjonat / 529 Annen bygning for overnatting

Bygning 38 - Skrivestuen

Inventarnummer:	023502-0038
Bygningsnummer:	151322182
SEFRAK-nummer:	0235-0601-028
Historikk:	Ble flyttet fra Aur i 1931-32, og har vært benyttet som telefonsentral og kontorer. Hærens Fallskjermjegerskole (HFJS) - hadde sine første kontorer her. Var kontorer for rulleführer SDR når leiren ble nedlagt.
Status:	Står tomt. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Bygningen fremstår som relativt godt vedlikeholdt og ser ut til å være i god stand. Alle vinduer er hele. Behov for rensing av takstein, utvendig vask/maling og generell oppussing av alle flater innvendig. Noe løse takstein som bør repareres snarest. Tilstanden på VVS/EL ikke kjent.
Fremtidig bruk:	Huset ønskes innredet med kjøkkenfasiliteter slik at det kan brukes som kiosk/servicebygg under arrangementer. Bygget inneholder ikke sanitærfasiliteter, noe som begrenser bruksområdet.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	329 - Annen forretningsbygning (Er allerede registrert i matrikkelen med denne)

Bygning 39 - Regimentsbygget

Inventarnummer:	023502-0039
Bygningsnummer:	6941591
SEFRAK-nummer:	0235-0601-035
Historikk:	Oppført 1933-34 som offisersmesse for IR-2. Bygget om og utvidet i 1986. Diverse kontorer for BHLT/BSK og PHLT/VSK. Fra 1953 stabsbygning KSØ. Sist brukt som regimentsbygg for SDR frem til nedleggelsen av leiren. Bygningen som de eldre dragoner husker som kontorene til befalsskolen i årene like etter krigen. Fra 1946-1953 ble bygningen brukt som kontorer for befalsskolen og deretter som kontorer for våpenskolen, KSØ og deretter som regimentsbygg for SDR. Ble bygget om og utvidet i 1986. Bygningen gikk også under betegnelsen «Kanonbrakka» da det i mange år etter krigen sto to kanoner som dekorasjon utenfor bygningen. Bygget har etter nedleggelsen vært brukt som kurssenter for Avinor i en årrekke og har i det siste blitt benyttet av Politiet.
Status:	Bygget er i dag utleid til politiet. Vil disponeres av Stiftelsen Trandum fra 01.08. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Bygget er i god stand. Ikke helt tidsmessig innredning med utstrakt bruk av ubehandlet furupanel på vegger og i tak, men dette enkelt males/oppgraderes hvis nødvendig. Behov for utvendig vask og maling og utskiftning av noen mindre bygningselementer.
Fremtidig bruk:	Regimentsbygget ønskes brukt som hovedkvarter og kontorer for Stiftelsen Trandum. Overskytende kontorkapasitet ønskes utleid, fortrinnsvis til forsvarsrelaterte organisasjoner. Det er også aktuelt å benytte bygningen til kurs/konferansevirksomhet for samarbeidspartnere, samt formidlingsvirksomhet mot skoleelever og andre aktuelle målgrupper.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	319 - Annen kontorbygning (Er allerede registrert i matrikkelen med denne)

Bygning 40 - Befalsforlegning

Inventarnummer:	023502-0040
Bygningsnummer:	-
SEFRAK-nummer:	-
Historikk:	Bygget som forlegning for sersjanter sent på 1980-tallet og ble brukt som dette frem til leiren ble nedlagt. Politiets utlendingsenhet benyttet bygningen som familieenhet i flere år, derav den solide inngjerdingen og luftegården på forsiden. Er i dag utleid til PU som i hovedsak bruker det til opplæring av egne ansatte.
Status:	Utleid til PU. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Bygget fremstår å være i relativt god stand. PU har visstnok brukt betydelige midler på oppgradering av bygget innvendig. Behov for utvendig oppussing.
Fremtidig bruk:	Befalsforlegningen i Villaveien er i dag utleid til PU som benytter bygningen som kurssenter for egne ansatte. Det er ønskelig at denne bruken fortsetter og at bygningen gis en bruksendring tilpasset formålet.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	319 - Annen kontorbygning / 529 - Annen bygning for overnatting

Bygning 55 - Gymsalen

Inventarnummer:	023502-0055
Bygningsnummer:	151308880
SEFRAK-nummer:	0235-0601-017
Historikk:	Oppført i 1917-19 som «Spisesal med dobbeltkjøkken». Ble også benyttet som mannskapsmesse etter krigen. Ominnredet til gymsal cirka 1965. Har også vært brukt som bekledningsdepot for HMKG. Ble de siste årene leiren var i drift benyttet som depot for SDR. Har siden stort sett stått tomt, men var i noen år frem til sommeren 2017 utleid til Camp Refugee. Dette er den eneste gjenværende av to identiske messebygninger som inngikk i den opprinnelige bebyggelsen på Trandum.
Status:	Står tomt. Omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Bygningen er preget av forfall over lang tid og har behov for både utvendig og innvendig restaurering. Bølgeblikktaket bør tilbakeføres til opprinnelig takstein.
Fremtidig bruk:	Etter istandsetting ønskes bygningen brukt til midlertidige museale utstillinger relatert til områdets 275-årige militære historie, galleri eller andre kulturformål. Gjerne i samarbeid med Ullensaker museum. Vi kan ikke se noen umiddelbare bruksmuligheter eller inntektsmuligheter for vår del som gjør at stiftelsen bør ta hele ansvaret for restaurering av denne.
Bruksformål:	Kulturformål
Ønsket bruksendring:	641 - Museum, kunstgalleri

Bygning 58 - KØ-kasernen

Inventarnummer:	023502-0058
Bygningsnummer:	151308864
SEFRAK-nummer:	0235-0601-026
Historikk:	Kasernebygning i nordisk nybarokk stil oppført 1917-19 som mannskapskaserne for IR 6. Bygget etter typetegninger av Arnstein Arneberg. Overtatt av IR 4 i 1930 da IR6 ble overført til Helgelandsmoen. Ble under krigen benyttet som kaserne av de tyske avdelingene på Trandum. Ble benyttet som mannskapskaserne for KØ frem til leiren ble nedlagt. Kasernen har stått tom siden leiren ble nedlagt.
Status:	Bygget står tomt. Omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Taket ble skiftet kort tid før leiren ble nedlagt og er i god stand. For øvrig preget av forfall utvendig. Behov for skifte av deler av kledning, rehabilitering av grunnmur, trapper og vinduer. Flere knuste vinduer. Behov for vask/maling utvendig. Relativt god stand innvendig, men generell oppussing er påkrevet. Trolig ikke store fukt/råteskader. Bygningen bør i første omgang pusses opp utvendig slik at ytterligere forfall stanses.
Fremtidig bruk:	Etter istandsetting foreslås bygningen benyttet til museale utstillinger som formidler områdets 275-årige militære historie, gjerne i samarbeid med Akershus/Ullensaker museum.
Bruksformål:	Kulturformål
Ønsket bruksendring:	641 Museum, kunstgalleri

Bygning 64 - Kontorbygg

Inventarnummer:	023502-0064
Bygningsnummer:	151309135
SEFRAK-nummer:	0235-0601-049
Historikk:	Huset ble flyttet fra Numedalsleiren på Gardermoen i 1918-19 og har vært brukt som håndverkerbrakke og kontorer for diverse formål. Huset inneholdt tidligere diverse verksteder og kontorer for oppsynsmann. Stridsvogneskadron Østlandet hadde sine kontorer her. Var i bruk som kontorer for BSK/KØ og HJS da leiren ble nedlagt. Var utleid til Camp Refugee i flere år frem til sommeren 2017.
Status:	Huset står tomt. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Ser ut til å være i god stand og godt vedlikeholdt. Innvendig tilstand ikke kjent. Antar det er behov for generell innvendig oppussing.
Fremtidig bruk:	Huset ønskes utleid til bruk som kontorer.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	319 - Annen kontorbygning

Bygning 65 - Intendanturmagasinet

Inventarnummer:	023502-0065
Bygningsnummer:	151309089
SEFRAK-nummer:	0235-0601-018
Historikk:	Depot og håndverkerverksted for FHLT/VSK/KSØ mv. Ble benyttet som dette frem til leiren ble nedlagt. Dette er en magasinbygning som ble flyttet fra Numedalsleiren på Gardermoen 1918-19. Standard magasinbygning som finnes i flere leire. Ble benyttet som lager av Camp Refugee frem til sommeren 2017.
Status:	Bygget står tomt. Omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Sterkt preget av forfall utvendig. Innvendig tilstand ikke kjent, men den ser ut til å være relativt god. Stort behov for restaurering/oppussing. Det ser ut til at bygningen er panelt om i nyere tid, så den bygningshistoriske verdien må også sies å være sterkt redusert.
Fremtidig bruk:	Bygget er i ganske dårlig stand og vi kan i utgangspunktet ikke se noen mulig bruk som vil forsvare omfattende oppussing av dette for vår del. Bygningen kan eventuelt brukes som lagerbygning/magasinbygning for Hærsamlingen etter istandsettelse.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	641 - Museum, kunstgalleri / 239 - Annen lagerbygning

Bygning 70 - 4-mannsbolig

Inventarnummer:	023502-0070
Bygningsnummer:	-
SEFRAK-nummer:	-
Historikk:	Opprinnelig bygget som tjenesteboliger for ansatte tilknyttet elektrisitetsverket på Trandum. Senere benyttet som bolig for befal som tjenestegjorde på Trandum. Etter at leiren ble nedlagt har den vært utleid til sivile.
Status:	Alle fire leilighet er i dag bebodd. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Ser ut til å være jevnlig vedlikeholdt og i relativ god stand utvendig. Innvendig tilstand ikke kjent.
Fremtidig bruk:	Ønskes fortsatt utleid som boliger slik de er i dag.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	136 - Andre småhus med 3 boliger eller flere

Bygning 71 - Vaktbu

Inventarnummer:	023502-0071
Bygningsnummer:	151307205
SEFRAK-nummer:	0235-0601-012
Historikk:	Ble bygget av tyskerne i 1940-42 som vaktstue. Ble i flere omganger brukt som dette frem til leiren ble nedlagt.
Status:	Er i dag utleid som klubblokale til Nannestad hundeklubb. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Er i rimelig grei stand. Bør rengjøres og males utvendig.
Fremtidig bruk:	Ønskes fortsatt utleid som kontorer til en relevant organisasjon/forening. Alternativt at bygningen flyttes til området ved Kavaleriporten.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	319 - Annen kontorbygning

Bygning 72 - Verksted

Inventarnummer:	023502-0072
Bygningsnummer:	-
SEFRAK-nummer:	-
Historikk:	Historikk og byggeår ukjent. Ble tidligere benyttet som verksteder og tilholdssted for ansatte håndverkere som drev vedlikehold i leiren. Har trolig også vært i bruk som lagerbygg/depot.
Status:	Står tilsynelatende tomt. Brukes muligens til lagringsformål. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Ser ut til å være i relativt god stand.
Fremtidig bruk:	Denne bygningen, nabobygningen (74) og det tilliggende tunet foreslås benyttet til å etablere et kreativt kulturfelleskap for lokale håndverkere hvor gamle og nyere håndverkstradisjoner kan ivaretas.
Bruksformål:	Kulturformål
Ønsket bruksendring:	212 - Verkstedbygning

Bygning 74 - Verksted

Inventarnummer:	023502-0074
Bygningsnummer:	-
SEFRAK-nummer:	-
Historikk:	Historikk og byggeår ukjent. Ble tidligere benyttet som verksteder og tilholdssted for ansatte håndverkere som drev vedlikehold i leiren.
Status:	Brukes i dag til lagringsformål. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Ser ut til å være i relativt god stand. Innvendig tilstand ikke kjent.
Fremtidig bruk:	Denne bygningen, nabobygningen (72) og det tilliggende tunet ønskes benyttet til å etablere et kreativt kulturfelleskap for lokale håndverkere hvor gamle og nyere håndverkstradisjoner kan ivaretas.
Bruksformål:	Kulturformål
Ønsket bruksendring:	212 - Verkstedbygning

Bygning 75 - Uthus/garasje for Oppsynsmannsbolig

Inventarnummer:	023502-0075
Bygningsnummer:	151309119
SEFRAK-nummer:	0235-0601-061
Historikk:	Historikk og byggeår ukjent.
Status:	Bygningen er i dag garasje/uthus for Oppsynsmannsboligen. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Relativt god stand. Behov for utvendig oppussing.
Fremtidig bruk:	Det er ønskelig med fortsatt tilsvarende bruk som dagens.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	181 - Garasje, uthus, anneks til bolig

Bygning 76 - Oppsynsmannsbolig

Inventarnummer:	023502-0076
Bygningsnummer:	151309127
SEFRAK-nummer:	0235-0601-060
Historikk:	Historie og byggeår ukjent. Har vært benyttet som bolig for oppsynsmann.
Status:	Bebodd. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Huset ser ut til å være i god stand og jevnlig vedlikeholdt. Tilstand innvendig ukjent.
Fremtidig bruk:	Bygningen er i dag utleid til boligformål og det er ønskelig at denne bruken kan fortsette.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	111 - Enebolig

Bygning 79 - Lagerbygg

Inventarnummer:	023502-0079
Bygningsnummer:	151308929
SEFRAK-nummer:	0235-0601-051
Historikk:	Magasinbygning for IR 4. Oppført 1918-19. Stort sett benyttet til samme formål frem til leiren ble nedlagt. Har vært utleid som lagerplass til privatpersoner.
Status:	Står tomt. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Behov for utvendig oppussing. Innvendig tilstand ikke kjent.
Fremtidig bruk:	Bygningen kan eventuelt benyttes som lagerbygning/magasinbygning for Hærsamlingen etter at den er istandsatt.
Bruksformål:	Kulturformål
Ønsket bruksendring:	239 - Annen lagerbygning

Bygning 80 - Vognmagasin

Inventarnummer:	023502-0080
Bygningsnummer:	151308910
SEFRAK-nummer:	0235-0601-050
Historikk:	Magasin/depotbygning for IR 4. Oppført 1918-19. Stort sett benyttet til samme formål frem til leiren ble nedlagt. Har de senere årene vært utleid som lagerplass til privatpersoner.
Status:	Står tomt. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Generelt preget av mangel på vedlikehold og i dårlig stand. Bygningen er uisolert og har behov for omfattende oppussing hvis den skal kunne tas i bruk til noe annet enn kald lagring. Jordgulv og ubehandlede flater innvendig.
Fremtidig bruk:	Bygningen kan eventuelt som lagerbygning/magasinbygning for Hærsamlingen etter at den er istandsatt.
Bruksformål:	Kulturformål
Ønsket bruksendring:	239 - Annen lagerbygning

Bygning 82 - Brannstasjonen

Inventarnummer:	023502-0082
Bygningsnummer:	-
SEFRAK-nummer:	-
Historikk:	Oppført 1950-54. Ble benyttet som brannstasjon, telefonsentral og postkontor frem til leiren ble nedllagt. Bygningen er per i dag utleid til PU (Politiets Utlendingsenhet) og fremleid til Politiets hundetjeneste som benytter den som kontorer.
Status:	I bruk. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Relativt god stand. Noe skader utvendig på baksiden. Greit vedlikeholdt innvendig.
Fremtidig bruk:	Det er ønskelig at dagens bruk kan fortsette. Kunne for stiftelsens del være en fin base for fremtidig driftsleder/leirmester med både garasjeplasser og lagringsplass tilgjengelig.
Bruksformål:	Næringsformål
Ønsket bruksendring:	319 - Annen kontorbygning / 329 - Annen forretningsbygning

Bygning 83 - Vognmagasin

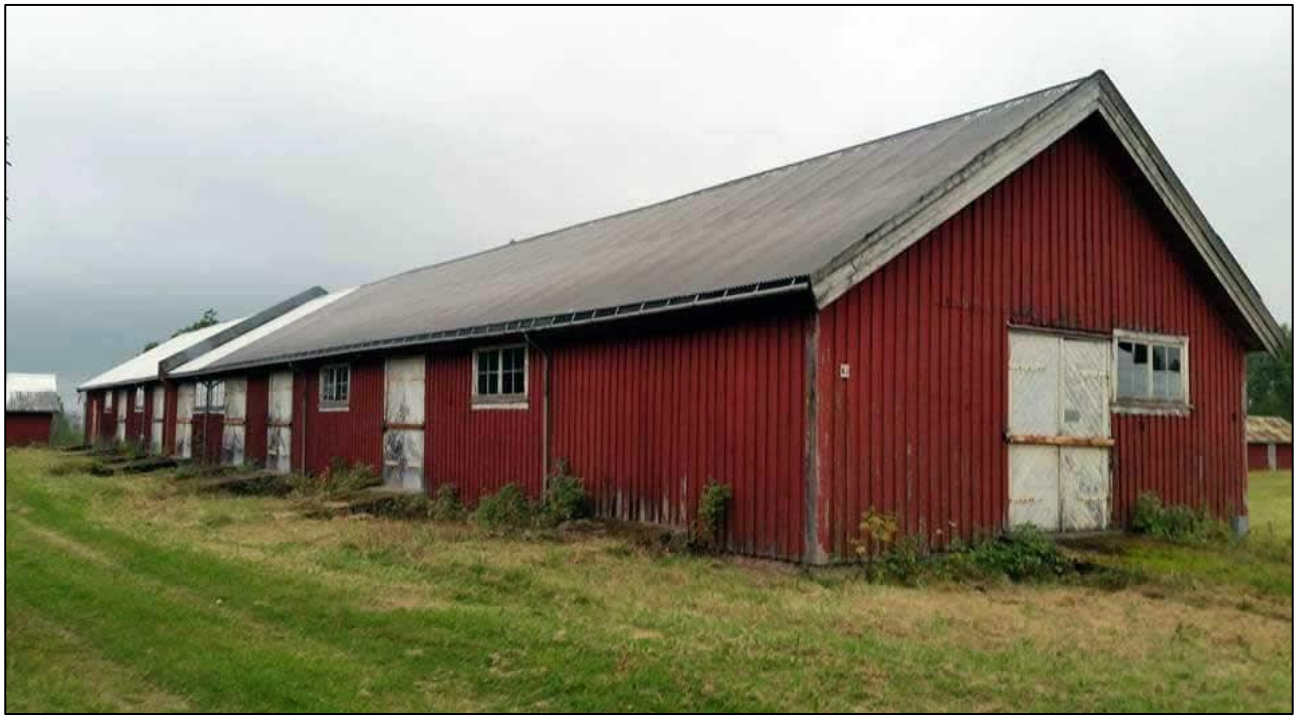

Inventarnummer:	023502-0083
Bygningsnummer:	151308821
SEFRAK-nummer:	0235-0601-048
Historikk:	Oppført som vognmagasin for IR 4 i perioden 1918-19. Brukt som lager etter krigen. I nyere tid benyttet som lager for rep-avdelinger frem til leiren ble nedlagt. Har muligens vært utleid som lagerplass til privatpersoner etter at leiren ble nedlagt.
Status:	Står tomt. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Behov for omfattende oppussing utvendig. Innvendig tilstand ikke kjent. Portene er ikke store nok til at bygget kan brukes som garasjer.
Fremtidig bruk:	Bygningen kan eventuelt benyttes som lagerbygning/magasinbygning for Hærsamlingen etter at den er istandsatt.
Bruksformål:	Kulturformål
Ønsket bruksendring:	641 - Museum, kunstgalleri / 239 - Annen lagerbygning

Bygning 84 - Verksted

Inventarnummer:	023502-0084
Bygningsnummer:	151308813
SEFRAK-nummer:	0235-0601-047
Historikk:	Historikk og byggeår ukjent. Visstnok opprinnelig oppført som verksted. Trolig benyttet til dette også i nyere tid.
Status:	Står tomt. Fylt med diverse skrot. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Generelt stort behov for utvendig/innvendig oppussing.
Fremtidig bruk:	Kan f.eks. leies ut til lokale håndverkere etter eventuell istandsettelse.
Bruksformål:	Kulturformål/Næringsformål
Ønsket bruksendring:	212 - Verkstedbygning

Bygning 86 - Proviantlager SDR

Inventarnummer:	023502-0086
Bygningsnummer:	151308899
SEFRAK-nummer:	0235-0601-045
Historikk:	Oppført av tyskerne 1940-42 som proviantmagasin. Ble etter krigen benyttet som proviantlager og depot for IR-4 og forble brukt som dette av KSØ og SDR frem til leiren ble nedlagt. Dette er en av de få gjenværende tyskbygde bygningene i leiren. Har ikke vært i bruk etter at leiren ble nedlagt.
Status:	Bygget står tomt. Ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Bygget er i relativt dårlig stand og har behov for omfattende oppussing. Taket bør utbedres og mye panel skiftes utvendig. Innvendig tilstand ikke kjent.
Fremtidig bruk:	Bygningen kan etter oppussing benyttes som lagerbygning/magasinbygning for Hærsamlingen. Mulig lokalisering av lager for fremtidig museumsbutikk.
Bruksformål:	Kulturformål
Ønsket bruksendring:	641 - Museum, kunstgalleri / 239 - Annen lagerbygning

Bygning 89/1 - Befalsmessen - Messedel

Inventarnummer:	023502-0089
Bygningsnummer:	-
SEFRAK-nummer:	-
Historikk	Oppført 1967-68 som messebygg med forlegning for befal. Bygningen ble oppført omtrent samtidig som de gamle tyskerbrakkene i området ble revet og består av en forlegningsdel og en messedel med kjøkken. Var i bruk frem til leiren ble nedlagt og har siden bare vært brukt sporadisk av Politiet til SIBO-trening. Stilmessig bryter bygningen med den øvrige bebyggelsen i leiren da den har flatt tak.
Status:	Står i utgangspunktet tom. Brukes sporadisk av politiet og HV til trening. Bygningen er ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Bygningen og uteområdene er til dels preget av forfall og slitasje etter årevis med manglende vedlikehold og politiets øvelser i bygget, men den er jo en solid konstruksjon slik at det nok ikke er så mye som skal til for å få bygget brukbart igjen. Vi har hørt at bygget inneholder asbest, men har ikke fått dette bekreftet. Utvendig/innvendig oppussing er påkrevet.
Fremtidig bruk:	Befalsmessen ønskes etablert som det sentrale serveringsstedet på området med et kjøkken som også kan betjene de øvre enhetene i leiren ved behov. Det kan også være aktuelt og benytte deler av bygget til et informasjonssenter for «DESTINASJON TRANDUM og «HÆRSAMLINGEN».
Bruksformål:	Næringsformål/ Kulturformål
Ønsket bruksendring:	531 Restaurantbygning, kafébygning

Bygning 89/2 - Befalsmessen - Forlegningsdel

Inventarnummer:	023502-0089
Bygningsnummer:	-
SEFRAK-nummer:	-
Historikk:	Oppført 1967-68 som messebygg med forlegning for befal. Bygningen ble oppført omtrent samtidig som de gamle tyskerbrakkene i området ble revet og består av en forlegningsdel og en messedel med kjøkken. Var i bruk frem til leiren ble nedlagt og har siden bare vært brukt sporadisk av Politiet til SIBO-trening. Stilmessig bryter bygningen med den øvrige bebyggelsen i leiren da den har flatt tak.
Status:	Står i utgangspunktet tom. Brukes sporadisk av politiet og HV til trening. Bygningen er ikke omfattet av verneklausulen.
Tilstand:	Bygningen og uteområdene er til dels preget av forfall og slitasje etter årevis med manglende vedlikehold og politiets øvelser i bygget, men den er jo en solid konstruksjon slik at det nok ikke er så mye som skal til for å få bygget brukbart igjen. Vi har hørt at bygget inneholder asbest, men har ikke fått dette bekreftet. Utvendig/innvendig oppussing er påkrevet.
Fremtidig bruk:	Forlegningsdelen ønskes primært utleid til overnattingsformål for kortere eller lengre tidsrom. Hvis dette ikke er mulig ønskes den benyttet til sporadisk overnatting under arrangementer i leiren.
Bruksformål:	Næringsformål/Kulturformål
Ønsket bruksendring:	521 - Hospits, pensjonat / 529 - Annen bygning for overnatting

Bygning 91 - «Infanterimessa»

Inventarnummer:	023502-0091
Bygningsnummer:	151308759
SEFRAK-nummer:	0235-0601-023
Historikk:	Messebygg oppført i 1917-18 etter typetegninger av Arnstein Arneberg som befalsmesse (offisersmesse) og forlegning. Kjøkkenet ble nedlagt i 1968, trolig som følge av at den nye befalsmessen vegg-i-vegg da sto ferdig. Mest kjent blant kavalerister som «Infanterimessen». Navnet har sin bakgrunn fra at messen ble brukt av infanteriavdelingene som var forlagt i denne delen av leiren. Etter at leiren ble nedlagt ble bygget benyttet som klubblokale for den kristne MC-klubben «Pilgrims MC» inntil de flyttet videre til Minnesund for noen år siden. Bygget har ikke vært i bruk siden. Brukes sporadisk av Politiet/HV ifm. øvelser i leiren.
Status:	Står tomt. Bygningen er omfattet av verneklausulen
Tilstand:	Bygningen ser ut til å være i relativt god stand. Med noen få unntak er alle vinduer hele. Behov for utvendig vask/maling. Restaurering av vinduer. En del utvendige bygningsmessige detaljer har blitt fjernet under tidligere vedlikehold og det er skiftet til en annen type panel utvendig. Behov for generell oppussing av alle flater innvendig. Tilstanden på VVS/EL ikke kjent, oppgradering trolig nødvendig. På sikt bør bygningen søkes restaurert tilbake til originalutførelse.
Fremtidig bruk:	Bygningen ønskes brukt som et «aktivitetshus for veteranvirksomhet». Først og fremst for våre INTOPS-veteraner, men i tillegg kan det også benyttes som samlingssted og til arrangementer for organisasjoner for hjemlige veteraner og andre forsvarsrelaterte organisasjoner.
Bruksformål:	Kulturformål
Ønsket bruksendring:	669 - Annet kulturhus